

માધ્યમિક કક્ષાએ ઈતિહાસ શિક્ષણ માટે બહુમાધ્યમ સંપુટ

આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનું નિર્માણ

અને અજમાયશ

DEVELOPMENT AND TRY OUT OF EDUCATIONAL PROGRAMME
BASED ON MULTI MEDIA TECHNIQUE FOR TEACHING
HISTORY AT SECONDARY LEVEL

સરદાર પટેલ યુનિવર્સિટી, વલ્લભ વિદ્યાનગરની શિક્ષણ વિદ્યાશાખાની

પીએચ.ડીની પદવી માટે રજૂ કરેલો

મહાનિબંધ

BHAIKAKA LIBRARY
S.P. UNIVERSITY
VALLABH VIDYANAGAR

Th872

સંશોધક :-

જયકરભાઈ એસ. મેકવાન

એસોસિએટ પ્રોફેસર

એન.એચ.પટેલ કોલેજ ઓફ એજ્યુકેશન,

આગંદ.

માર્ગદર્શક :-

ડૉ. પિનાકિનપ્રસાદ કે. યાત્રિક

એસોસિએટ પ્રોફેસર

આગંદ એજ્યુકેશન કોલેજ,

આગંદ.

શિક્ષણ વિદ્યાશાખા

સરદાર પટેલ યુનિવર્સિટી, વલ્લભ વિદ્યાનગર. ૩૮૮૧૨૦

સપ્ટેમ્બર - ૨૦૧૩

ProQuest Number: 10306478

All rights reserved

INFORMATION TO ALL USERS

The quality of this reproduction is dependent upon the quality of the copy submitted.

In the unlikely event that the author did not send a complete manuscript and there are missing pages, these will be noted. Also, if material had to be removed, a note will indicate the deletion.

ProQuest 10306478

Published by ProQuest LLC (2017). Copyright of the Dissertation is held by the Author.

All rights reserved.

This work is protected against unauthorized copying under Title 17, United States Code
Microform Edition © ProQuest LLC.

ProQuest LLC.
789 East Eisenhower Parkway
P.O. Box 1346
Ann Arbor, MI 48106 – 1346

DECLARATION

I hereby declare that the thesis entitled “Development and Try out of Educational Programme Based on Multi Media Technique for Teaching History At Secondary Level” is my own original work, carried out under the supervision of Dr. Pinakinprasad K. Yagnik, Associate Professor, Anand Education college, Anand.

I further declare that no part of this work has been fully or partially submitted to any other university for any type of degree.

September – 2013

J.S. Mecwan

Jaykarbhai S. Mecwan

ઋગ્સ્વીકાર

‘યહોવાનો આભાર માનો, કેમકે તે ઉત્તમ છે, તેની કૃપા સદાકાળ ટકે છે’.

બાઈબલ

સંશોધન પ્રક્રિયાનો આ તબક્કો મારા માટે કૃતજ્ઞતા વ્યક્ત કરવાનો છે. પ્રસ્તુત સંશોધન માટે સતત શક્તિ, સામર્થ્ય, જ્ઞાન તથા ડહાપાણ પૂરા પાડનાર પરમેશ્વર પિતાનો આભાર માનું છું. આ સહિયારા સર્જન કાર્યમાં સતત પ્રોત્સાહન અને માર્ગદર્શન પૂરું પાડનાર કર્તવ્યનિષ્ઠ અને સાચા રાહબર એવા માર્ગદર્શક શ્રી ડૉ. પિનાકીનપ્રસાદ કે. યાજ્ઞિક સાહેબનો અંતઃકરાગપૂર્વક આભાર માનું છું.

મારા સંશોધન કાર્યમાં પરોક્ષ માર્ગદર્શન પૂરું પાડનાર સરદાર પટેલ યુનિવર્સિટીના શિક્ષાગ્ર વિદ્યાશાખાના અધ્યક્ષ ડૉ. પદ્મવીબેન પટેલ તથા પ્રોફેસર ડૉ. મહેશચંદ્ર કે યાજ્ઞિકસાહેબનો હું સહૃદય આભાર માનું છું.

મારા આ સંશોધન કાર્યમાં જેમની લાગણી અને આશીર્વાદ હરહંમેશ મને પ્રેરાગ્રાહ્ય બન્યાં છે એવાં મારાં માતા - પિતા, તથા સાસુ - સસરાનો આભાર માનતાં હું ગર્વની લાગણી અનુભવું છું. જેના હુંકાળા સાથે અને સંગાથથી આ કાર્ય સફળ બન્યું છે એવાં મારાં સહધર્મચારિણીનો કાળો અવિસ્મરણીય છે. મારી દીકરીનો પમરાટ મારા સંશોધનનું કાયમી સંભારણું છે.

પ્રસ્તુત સંશોધનને સફળ બનાવવામાં પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ રીતે મદદરૂપ થઈ દિશાસૂઝ પૂરી પાડનાર એન.એચ.પટેલ કોલેજ ઓફ એજ્યુકેશન, આગુંદના આચાર્યશ્રી, તથા સહપ્રાધ્યાપક મિત્રોનો આભારી છું. મારી આ વિશેષ સિદ્ધિમાં હરપળે માર્ગ કરી આપનાર મારા મિત્રોનો હું વિશેષ આભારી છું. પ્રસ્તુત અભ્યાસનું ચીવટપૂર્વક પ્રૂફરીડીંગ કરી આપનાર તથા કમ્પ્યુટરને લગતું કાર્ય કરનાર મિત્રોનો હું આભારી છું.

મારા સંશોધનનું કાર્યક્ષેત્ર બનેલી બંને શાળાઓ (૧) આગુંદ હાઈસ્કૂલ, આગુંદ તથા (૨) અજુપુરા હાઈસ્કૂલ, અજુપુરાના સંચાલકો, આચાર્યશ્રીઓ, શિક્ષકગણનો આભાર માનું છું. શિક્ષાગ્રની સૌરભસમા સંશોધનના સહભાગી વિદ્યાર્થીઓનો સંશોધક અત્રે આભાર માને છે.

સરદાર પટેલ યુનિવર્સિટી તથા ગુજરાત રાજ્યની અન્ય યુનિવર્સિટી સાથે સંકળાયેલા તજજ્ઞોએ મૂલ્યવાન સમય ફાળવી આ સંશોધનને મૂલ્યવાન બનાવ્યું છે તેવા તજજ્ઞોનો સંશોધક આભાર માને છે.

અંતમાં મારી આ મહત્ત્વપૂર્ણ વિદ્યાસિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવાના કાર્યમાં સહકાર આપનાર સર્વે સ્નેહીજનો, મિત્રો અને શુભેચ્છકોનો હૃદયપૂર્વક ઋગ્સ્વીકાર કરું છું અને મારું આ સંશોધન શિક્ષાગ્રજગતને ઉપયોગી થશે તો હું અહોભાવની લાગણી અનુભવીશ.

- પ્રા. જયકરભાઈ એસ. મેકવાન.

અનુક્રમણિકા

પ્રકારાગ્ર	વિષય	પાન નં
૧	સંશોધનનો પરિચય	
૧.૧	પ્રસ્તાવના	૧
૧.૨	સમસ્યાકથન	૨
૧.૩	શબ્દવ્યંજના	૩
૧.૩.૧	નિર્માણ (ડિવલોપમેન્ટ)	૩
૧.૩.૨	અજમાયશ (ટ્રાય આઉટ)	૩
૧.૩.૩	શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ (એજ્યુકેશનલ પ્રોગ્રામ)	૩
૧.૩.૪	બહુમાધ્યમ સંપુટ (મલ્ટિમિડિયા ટેકનિક)	૪
૧.૩.૫	ઈતિહાસનું શિક્ષણ (ટીચીંગ હિસ્ટ્રી)	૫
૧.૩.૬	માધ્યમિક શાળા (સેકન્ડરી લેવલ)	૫
૧.૪	સંશોધનના હેતુઓ	૬
૧.૫	સંશોધનની ઉત્કલ્પના	૬
૧.૬	સંશોધનમાં સમાવેલા ચલો	૮
૧.૬.૧	સ્વતંત્ર ચલ	૮
૧.૬.૨	પરતંત્ર ચલ	૮
૧.૬.૩	અંકુશિત ચલ	૯
૧.૬.૪	પરિવર્તક ચલ	૯
૧.૭	સંશોધનનો વ્યાપ	૯
૧.૮	સંશોધનનો પ્રકાર	૧૦
૧.૯	સંશોધનનું મહત્ત્વ	૧૧
૧.૧૦	સંશોધનની મર્યાદા	૧૪
૧.૧૧	પ્રકારાગ્ર આયોજન	૧૪
૧.૧૨	ઉપસંહાર	૧૫

પ્રકરણ	વિષય	પાન નં
--------	------	--------

૨	સંશોધનની પૂર્વભૂમિકા અને સંબંધિત સાહિત્યની સમીક્ષા	
૨.૧	પ્રસ્તાવના	૧૬
૨.૨	શૈક્ષણિક સાધનો દ્વારા અધ્યયન - અધ્યાપનની સૈદ્ધાંતિક ભૂમિકા	૧૭
૨.૨.૧	પ્રસ્તાવના	૧૭
૨.૨.૨	શૈક્ષણિક ટેકનોલોજીનું સ્વરૂપ	૧૮
૨.૨.૩	કમ્પ્યુટર મલ્ટી - મિડિયા સોફ્ટવેર ટેકનોલોજી	૨૧
૨.૨.૩.૧	શૈક્ષણિક સોફ્ટવેરના પ્રકારો	૨૧
૨.૨.૩.૧.૧	માત્ર ટેક્સ્ટ (Text) ધરાવતા સોફ્ટવેર	૨૧
૨.૨.૩.૧.૨	ટેક્સ્ટ(Text) સાથે ઓડિયો ધરાવતા સોફ્ટવેર	૨૨
૨.૨.૩.૧.૩	એનિમેશન ધરાવતા સોફ્ટવેર	૨૨
૨.૨.૪	કમ્પ્યુટર - મલ્ટિમિડિયા સોફ્ટવેરના ફાયદા	૨૨
૨.૨.૫	કમ્પ્યુટર - મલ્ટિમિડિયા સોફ્ટવેરની મર્યાદા	૨૩
૨.૩	વિદેશમાં થયેલા સંશોધનો અને તેની સમીક્ષા	૨૩
૨.૪	ભારતમાં થયેલા સંશોધનો અને તેની સમીક્ષા	૨૭
૨.૫	ગુજરાતમાં થયેલા સંશોધનો અને તેની સમીક્ષા	૩૮
૨.૬	પૂર્વે થયેલા સંશોધનોની સમગ્ર સમીક્ષા	૪૮
૨.૭	પ્રસ્તુત સંશોધનની વિશિષ્ટતા	૫૧
૨.૮	ઉપસંહાર	૫૩

પ્રકરણ	વિષય	પાન નં
૩	સંશોધનનું આયોજન અને સંશોધન યોજના	
૩.૧	વિષયવસ્તુનો ઉદ્ભવ	૫૪
૩.૨	સંશોધન પદ્ધતિ	૫૬
૩.૨.૧	ઐતિહાસિક સંશોધન પદ્ધતિ	૫૭
૩.૨.૨	વાર્ગનાત્મક સંશોધન પદ્ધતિ	૫૭
૩.૨.૩	પ્રાયોગિક સંશોધન પદ્ધતિ	૫૭
૩.૩	પ્રાયોગિક સંશોધન પદ્ધતિની વિભાવના	૫૭
૩.૪	પ્રાયોગિક સંશોધન સોપાનો	૫૮
૩.૫	પ્રાયોગિક લક્ષણો	૫૯
૩.૫.૧	અન્ય ચલો પર અંકુશ	૫૯
૩.૫.૨	સ્વતંત્ર ચલનું અમલીકરણ	૫૯
૩.૫.૩	પરતંત્ર ચલનું માપન	૫૯
૩.૫.૪	પુનરાવર્તન	૬૦
૩.૬	પ્રાયોગિક સંશોધનના સંદર્ભમાં લક્ષણો	૬૦
૩.૬.૧	અન્ય ચલો પર અંકુશ	૬૦
૩.૬.૨	સ્વતંત્ર ચલનું અમલીકરણ	૬૧
૩.૬.૩	પરતંત્ર ચલોનું માપન	૬૧
૩.૬.૪	અન્ય પાત્ર પર પ્રયોગનું પુનરાવર્તન	૬૧
૩.૭	સંશોધન યોજના	૬૩
૩.૭.૧	સોપાન : ૧ પૂર્વ તૈયારી	૬૩
૩.૭.૨	સોપાન : ૨ માવજત	૬૩
૩.૭.૩	સોપાન : ૩ પરિણામ પ્રાપ્તિ અને અર્થઘટન	૬૬
૩.૮	વ્યાપવિશ્વ અને નમૂનાની પસંદગી	૬૬
૩.૮.૧	વ્યાપવિશ્વ	૬૬
૩.૮.૨	નમૂનાની પસંદગી	૬૬

3.૯	સંશોધન ઉપકરણ	૬૭
3.૯.૧	બહુમાધ્યમ સંપુટની રચના	૬૭
3.૯.૧.૧	વિષયવસ્તુની પસંદગી	૬૮
3.૯.૧.૨	વિષયવસ્તુનું એકત્રીકરણ	૬૮
3.૯.૧.૩	વિષયવસ્તુની ખરાઈ	૬૯
3.૯.૧.૪	શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ માટે સંદર્ભ સાહિત્યનો અભ્યાસ	૬૯
3.૯.૧.૫	બહુમાધ્યમ સંપુટની રચના	૬૯
3.૯.૨	બહુમાધ્યમ સંપુટની યથાર્થતા	૭૦
3.૯.૨.૧	કમ્પ્યુટર નિષ્ણતાંત દ્વારા ચકાસણી	૭૦
3.૯.૨.૨	વિષય નિષ્ણતાંત દ્વારા ચકાસણી	૭૧
3.૯.૨.૩	પ્રારંભિક ક્ષેત્ર ચકાસણી	૭૧
3.૯.૩	પૂર્વ કસોટીનું નિર્માણ	૭૨
3.૯.૪	એકમ કસોટીનું નિર્માણ	૭૨
3.૯.૫	સિધ્ધિ કસોટીનું નિર્માણ	૭૩
3.૯.૬	અભિપ્રાયવલિ	૭૩
3.૧૦	મુખ્ય પ્રયોગ	૭૩
3.૧૧	બંને પ્રયોગ માટેના અધ્યાપન કાર્યનું એકમદીઠ આયોજન	૭૫
3.૧૨	બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનું પાઠ આયોજન	૭૬
3.૧૩	પરંપરાગત પદ્ધતિ આધારિત અધ્યાપનકાર્યનું પાઠ આયોજન	૭૭
3.૧૪	વિવિધ કસોટી માટેનું આયોજન	૭૭
3.૧૫	આંકડાશાસ્ત્રીય પૃષ્ઠકરણ	૭૭
3.૧૬	ઉપસંહાર	૭૭

પ્રકરણ	વિષય	પાન નં
૪	માહિતીનું પૃથક્કરણ અને અર્થઘટન	
૪.૧	પ્રસ્તાવના	૭૯
૪.૨	માહિતી મેળવવાની પદ્ધતિ	૭૯
૪.૩	માહિતીનું સ્વરૂપ અને પૃથક્કરણ	૮૦
૪.૪	આંકડાશાસ્ત્રીય પદ્ધતિ	૮૦
૪.૫	પ્રાપ્ત માહિતીનું પૃથક્કરણ	૮૦
૪.૫.૧	એકમ કસોટીના પ્રાપ્તિકોનું આંકડાશાસ્ત્રીય પૃથક્કરણ	૮૧
૪.૫.૧.૧	એકમ કસોટી ૧ના પ્રાપ્તિકોનું આંકડાશાસ્ત્રીય પૃથક્કરણ	૮૧
૪.૫.૧.૨	એકમ કસોટી ૨ના પ્રાપ્તિકોનું આંકડાશાસ્ત્રીય પૃથક્કરણ	૮૧
૪.૫.૨	સિદ્ધિ કસોટીના પ્રાપ્તિકોનું આંકડાશાસ્ત્રીય પૃથક્કરણ	૧૦૧
૪.૫.૨.૧	વિદ્યાર્થીઓના જૂથના સંદર્ભમાં સિદ્ધિ કસોટીના પ્રાપ્તિકોનું આંકડાશાસ્ત્રીય પૃથક્કરણ	૧૦૫
૪.૫.૨.૨	શાળાઓના વિસ્તારના સંદર્ભમાં સિદ્ધિ કસોટીના પ્રાપ્તિકોનું આંકડાશાસ્ત્રીય પૃથક્કરણ	૧૦૬
૪.૫.૨.૩	જાતીયતાના સંદર્ભમાં સિદ્ધિ કસોટીના પ્રાપ્તિકોનું આંકડાશાસ્ત્રીય પૃથક્કરણ	૧૧૨
૪.૫.૨.૪	શાળાના વિસ્તાર અને જાતીયતાના સંદર્ભમાં સિદ્ધિ કસોટીના પ્રાપ્તિકોનું આંકડાશાસ્ત્રીય પૃથક્કરણ	૧૧૭
૪.૫.૨.૫	પ્રાયોગિક જૂથ અને જાતીયતાના સંદર્ભમાં સિદ્ધિ કસોટીના પ્રાપ્તિકોનું આંકડાશાસ્ત્રીય પૃથક્કરણ	૧૨૪
૪.૬	અભિપ્રાયવલિમાં મળેલ અભિપ્રાયોનું પૃથક્કરણ	૧૩૧
૪.૭	ઉપસંહાર	૧૪૦

પ્રકરણ	વિષય	પાન નં
--------	------	--------

૫	સારાંશ, તારાણો, સૂચનો અને ભાવિ સંશોધન દિશાઓ	
૫.૧	પ્રસ્તાવના	૧૪૧
૫.૨	સંશોધન સારાંશ	૧૪૧
૫.૨.૧	સમસ્યા	૧૪૧
૫.૨.૨	હેતુઓ	૧૪૨
૫.૨.૩	ઉત્કલ્પનાઓ	૧૪૨
૫.૨.૪	વ્યાપવિશ્વ	૧૪૪
૫.૨.૫	નમૂનાની પસંદગી	૧૪૪
૫.૨.૬	પ્રયોગનું અમલીકરણ	૧૪૫
૫.૨.૭	માહિતીનું પૃથક્કરણ અને અર્થઘટન	૧૪૭
૫.૨.૮	આંકડાશાસ્ત્રીય પદ્ધતિ	૧૪૭
૫.૩	સંશોધનના તારાણો	૧૪૮
૫.૪	શૈક્ષણિક ફલિતાર્થ	૧૫૦
૫.૫	સૂચનો	૧૫૨
૫.૬	ભાવિ સંશોધનની દિશાઓ	૧૫૩
૫.૭	ઉપસંહાર	૧૫૪

-: સારાણી સૂચિ :-

ક્રમ	સારાણી ક્રમ	સારાણી	પૃષ્ઠ
૧	૧.૧	પ્રયોગ પાત્રો પર અસર કરતાં પરિવર્તક ચલ	૦૯
૨	૩.૧	પ્રાયોગિક જૂથ માટેના સમગ્રલક્ષી કાર્યની રૂપરેખા	૬૪
૩	૩.૨	નિયંત્રિત જૂથ માટેની સમગ્રલક્ષી કાર્યની રૂપરેખા	૬૫
૪	૩.૩	કુલ તાસની ફાળવાણી	૬૫
૫	૩.૪	કુલ વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા	૬૭
૬	૩.૫	બંને પ્રયોગ માટેના અધ્યાપન કાર્યનું એકમદીઠ આયોજન	૭૬
૭	૪.૧	એકમ કસોટી - ૧ માં વિદ્યાર્થીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તિકો, સરાસરી અને પ્રમાણ વિચલન	૮૧
૮	૪.૨	એકમ કસોટી - ૧ માં પ્રાયોગિક અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓને મળેલા પ્રાપ્તિકોનાં મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન તથા ક્રાંતિક ગુણોત્તરનાં મૂલ્યો	૮૮
૯	૪.૩	એકમ કસોટી - ૧ માં ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓને મળેલા પ્રાપ્તિકોનાં મધ્યક, પ્રમાણ વિચલન તથા ક્રાંતિક ગુણોત્તરનાં મૂલ્યો	૮૯
૧૦	૪.૪	એકમ કસોટી - ૧ ના શહેરી વિસ્તારના પ્રાયોગિક અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓને મળેલા પ્રાપ્તિકોનાં મધ્યક, પ્રમાણ વિચલન તથા ક્રાંતિક ગુણોત્તરનાં મૂલ્યો	૯૦
૧૧	૪.૫	એકમ કસોટી - ૨ માં વિદ્યાર્થીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તિકો, સરાસરી અને પ્રમાણ વિચલન	૯૧
૧૨	૪.૬	એકમ કસોટી - ૨ માં પ્રાયોગિક અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓને મળેલા પ્રાપ્તિકોનાં મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન તથા ક્રાંતિક ગુણોત્તરનાં મૂલ્યો	૯૮
૧૩	૪.૭	એકમ કસોટી - ૨ માં ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓને મળેલા પ્રાપ્તિકોનાં મધ્યક, પ્રમાણ વિચલન તથા	૯૯

		કાંતિક ગુણોત્તરનાં મૂલ્યો	
૧૪	૪.૮	એકમ કોસોટી - ૨ ના શહેરી વિસ્તારના પ્રાયોગિક અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓને મળેલા પ્રાપ્તિકોનાં મધ્યક, પ્રમાણ વિચલન તથા કાંતિક ગુણોત્તરનાં મૂલ્યો	૧૦૦
૧૫	૪.૯	સિદ્ધિ કસોટીમાં વિદ્યાર્થીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તિકો, સરાસરી અને પ્રમાણ વિચલન	૧૦૧
૧૬	૪.૧૦	ઉત્તર કસોટીના પ્રાયોગિક અને નિયંત્રિત જૂથમાં મળેલા પ્રાપ્તિકોનાં મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન તથા કાંતિક ગુણોત્તરનાં મૂલ્યો	૧૦૫
૧૬	૪.૧૧	સિદ્ધિ કસોટીમાં વિદ્યાર્થીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તિકો, સરાસરી અને પ્રમાણ વિચલન	૧૦૬
૧૭	૪.૧૨	ઉત્તર કસોટીના શહેરી વિસ્તારના પ્રાયોગિક અને નિયંત્રિત જૂથમાં મળેલા પ્રાપ્તિકોનાં મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન તથા કાંતિક ગુણોત્તરનાં મૂલ્યો	૧૧૦
૧૮	૪.૧૩	ઉત્તર કસોટીના ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક અને નિયંત્રિત જૂથમાં મળેલા પ્રાપ્તિકોનાં મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન તથા કાંતિક ગુણોત્તરનાં મૂલ્યો	૧૧૧
૧૯	૪.૧૪	સિદ્ધિ કસોટીમાં વિદ્યાર્થીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તિકો, સરાસરી અને પ્રમાણ વિચલન	૧૧૨
૨૦	૪.૧૫	પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથમાં છોકરાઓને મળેલા પ્રાપ્તિકોનાં મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન તથા કાંતિક ગુણોત્તરનાં મૂલ્યો	૧૧૫
૨૧	૪.૧૬	પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથમાં છોકરીઓને મળેલા પ્રાપ્તિકોનાં મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન તથા કાંતિક ગુણોત્તરનાં મૂલ્યો	૧૧૬
૨૨	૪.૧૭	ઉત્તર કસોટીમાં વિદ્યાર્થીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તિકો, સરાસરી અને પ્રમાણ વિચલન	૧૧૭
૨૩	૪.૧૮	શહેરી અને ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓના સિદ્ધિ કસોટીમાં મળેલા પ્રાપ્તિકોનાં મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન તથા કાંતિક ગુણોત્તરનાં મૂલ્યો	૧૨૧

૨૪	૪.૧૯	શહેરી અને ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓના સિદ્ધિ કસોટીમાં મળેલા પ્રાપ્તકોનાં મધ્યક અને પ્રમાણ વચ્ચે તથા કાંતિક ગુણોત્તરનાં મૂલ્યો	૧૨૨
૨૫	૪.૨૦	શહેરી અને ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથના છોકરીઓના સિદ્ધિ કસોટીમાં મળેલા પ્રાપ્તકોનાં મધ્યક અને પ્રમાણ વચ્ચે તથા કાંતિક ગુણોત્તરનાં મૂલ્યો	૧૨૩
૨૬	૪.૨૧	ઉત્તર કસોટીમાં વિદ્યાર્થીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તકો, સરાસરી અને પ્રમાણ વચ્ચે	૧૨૪
૨૭	૪.૨૨	પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓના સિદ્ધિ કસોટીમાં મળેલા પ્રાપ્તકોનાં મધ્યક અને પ્રમાણ વચ્ચે તથા કાંતિક ગુણોત્તરનાં મૂલ્યો	૧૨૮
૨૮	૪.૨૩	શહેરી વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓના સિદ્ધિ કસોટીમાં મળેલા પ્રાપ્તકોનાં મધ્યક અને પ્રમાણ વચ્ચે તથા કાંતિક ગુણોત્તરનાં મૂલ્યો	૧૨૯
૨૯	૪.૨૪	ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓના સિદ્ધિ કસોટીમાં મળેલા પ્રાપ્તકોના મધ્યક અને પ્રમાણ વચ્ચે તથા કાંતિક ગુણોત્તરનાં મૂલ્યો	૧૩૦
૩૦	૪.૨૫	અભિપ્રાયવલિમાં વિદ્યાર્થીઓ દ્વારા દર્શાવેલ પ્રતિચારો.	૧૩૧
૩૧	૫.૧	વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા	૧૪૫

આકૃતિ સૂચિ

ક્રમ	આકૃતિ ક્રમ	આકૃતિ	પૃષ્ઠ
૧	૧.૧	અધ્યાપન પદ્ધતિના પ્રકારો	૦૮
૨	૧.૨	સંશોધનના પ્રકારો	૧૦
૩	૩.૧	સંશોધન પદ્ધતિના વિભાગો	૫૬
૪	૩.૨	પ્રાયોગિક સંશોધનના લક્ષણો	૫૯
૫	૩.૩	પ્રાયોગિક જૂથની પસંદગી અને જૂથ રચના	૬૧

આલેખ સૂચિ

ક્રમ	આલેખ ક્રમ	આલેખ	પૃષ્ઠ
૧	૪.૧.૧	એકમ કસોટી - ૧માં વિદ્યાર્થીઓએ પ્રાપ્ત કરેલ સિદ્ધિ કસોટીના પ્રાપ્તકોનું પ્રયોગ નૂથ આધારિત તુલના	૮૫
૨	૪.૧.૨	એકમ કસોટી - ૧માં વિદ્યાર્થીઓએ પ્રાપ્ત કરેલ સિદ્ધિ કસોટીના પ્રાપ્તકોનું શાળાના વિસ્તાર આધારિત તુલના	૮૬
૩	૪.૧.૩	એકમ કસોટી - ૧માં વિદ્યાર્થીઓએ પ્રાપ્ત કરેલ સિદ્ધિ કસોટીના પ્રાપ્તકોનું પ્રયોગ નૂથ અને જાતિ આધારિત તુલના	૮૭
૪	૪.૨.૧	એકમ કસોટી - ૨માં વિદ્યાર્થીઓએ પ્રાપ્ત કરેલ સિદ્ધિ કસોટીના પ્રાપ્તકોનું પ્રયોગ નૂથ આધારિત તુલના	૯૫
૫	૪.૨.૨	એકમ કસોટી - ૨માં વિદ્યાર્થીઓએ પ્રાપ્ત કરેલ સિદ્ધિ કસોટીના પ્રાપ્તકોનું શાળાના વિસ્તાર આધારિત તુલના	૯૬
૬	૪.૨.૩	એકમ કસોટી - ૨માં વિદ્યાર્થીઓએ પ્રાપ્ત કરેલ સિદ્ધિ કસોટીના પ્રાપ્તકોનું પ્રયોગ નૂથ અને જાતિ આધારિત તુલના	૯૭
૭	૪.૩.૧	સિદ્ધિ કસોટીમાં વિદ્યાર્થીઓએ પ્રાપ્ત કરેલ પ્રાપ્તકોની પ્રયોગ નૂથ આધારિત તુલના	૧૦૪
૮	૪.૪.૧	સિદ્ધિ કસોટીમાં વિદ્યાર્થીઓએ પ્રાપ્ત કરેલ પ્રાપ્તકોની શાળાના વિસ્તાર આધારિત તુલના	૧૦૯
૯	૪.૫.૧	સિદ્ધિ કસોટીમાં વિદ્યાર્થીઓએ પ્રાપ્ત કરેલ પ્રાપ્તકોની જાતિયતા આધારિત તુલના	૧૧૪
૧૦	૪.૬.૧	સિદ્ધિ કસોટીમાં વિદ્યાર્થીઓએ પ્રાપ્ત કરેલ પ્રાપ્તકોની શાળાના વિસ્તાર, પ્રયોગનૂથ અને જાતિ આધારિત તુલના	૧૨૦
૧૧	૪.૭.૧	પ્રયોગ નૂથના વિદ્યાર્થીઓએ સિદ્ધિ કસોટીમાં પ્રાપ્ત કરેલ પ્રાપ્તકોની જાતિયતા આધારિત તુલના	૧૨૭

प्रकरण : १

संशोधननो परिचय

પ્રકરણ	વિષય	પાન નં
૧	સંશોધનનો પરિચય	
૧.૧	પ્રસ્તાવના	૧
૧.૨	સમસ્યાકથન	૨
૧.૩	શબ્દવ્યંજના	૩
૧.૩.૧	નિર્માણ (ડિવલોપમેન્ટ)	૩
૧.૩.૨	અજમાયશ (ટ્રાય આઉટ)	૩
૧.૩.૩	શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ (એજ્યુકેશનલ પ્રોગ્રામ)	૩
૧.૩.૪	બહુમાધ્યમ સંપુટ (મલ્ટિમિડિયા ટેકનિક)	૪
૧.૩.૫	ઇતિહાસનું શિક્ષણ (ટીચીંગ હિસ્ટ્રી)	૫
૧.૩.૬	માધ્યમિક શાળા (સેકન્ડરી લેવલ)	૫
૧.૪	સંશોધનના હેતુઓ	૬
૧.૫	સંશોધનની ઉત્કલ્પના	૬
૧.૬	સંશોધનમાં સમાવેલા ચલો	૮
૧.૬.૧	સ્વતંત્ર ચલ	૮
૧.૬.૨	પરતંત્ર ચલ	૮
૧.૬.૩	અંકુશિત ચલ	૯
૧.૬.૪	પરિવર્તક ચલ	૯
૧.૭	સંશોધનનો વ્યાપ	૯
૧.૮	સંશોધનનો પ્રકાર	૧૦
૧.૯	સંશોધનનું મહત્વ	૧૧
૧.૧૦	સંશોધનની મર્યાદા	૧૪
૧.૧૧	પ્રકરણ આયોજન	૧૪
૧.૧૨	ઉપસંહાર	૧૫

૧.૧ પ્રસ્તાવના :

ભારતીય શિક્ષણ વ્યવસ્થાના વિકાસ પર દષ્ટિપાત કરીએ તો ખ્યાલ આવે છે કે પ્રાચીન ગુરુકુળોથી શરૂ થયેલ શિક્ષણયાત્રા આજે ‘ઓન લાઈન એજ્યુકેશન’ સુધીનો પંથ કાપી ચૂકી છે. શિક્ષણ જગતમાં થયેલાં આ પરિવર્તનો માટે જે કોઈ સૌથી વધુ જવાબદાર પરિબળ હોય તો તે છે ટેકનોલોજી. ટેકનોલોજી એ આજે શિક્ષણના દરેક પાસા પર પોતાનું આધિપત્ય જમાવી દીધું છે. ખાસ કરીને અધ્યયન - અધ્યાપનમાં ટેકનોલોજીના ઉપયોગ પર વિશેષ ભાર મૂકવામાં આવે છે. પરંપરાગત અધ્યાપન પદ્ધતિ ના વિકલ્પે ટેકનોલોજીના ઉપયોગથી વિકસાવેલ અધ્યાપન પદ્ધતિ દ્વારા અપાતા શિક્ષણની અસરકારતા વધુ હોવાના પુરાવા સંશોધનો આપે છે. દશ્ય - શ્રાવ્ય માધ્યમો દ્વારા થતું અધ્યાપન કાર્ય દીર્ઘકાલીન થતું હોવાની સાબિતી મળે છે.

આપાણા દેશમાં પ્રાદેશિક ભાષાઓ ભિન્ન ભિન્ન છે. પ્રાદેશિક ભાષાઓનું પ્રભુત્વ ઘણું છે. રાષ્ટ્ર ભાષા તરીકે હિન્દી હજી સ્વીકૃત બની નથી. અંગ્રેજીમાં શિક્ષણ આપવાની વાત બધા લોકો સ્વીકારતા નથી. પરિણામે આપાણે ત્યાં શિક્ષણના માધ્યમ તરીકે પ્રાદેશિક ભાષાઓનું વર્ચસ્વ રહ્યું છે.

પ્રાદેશિક ભાષામાં અપાતા શિક્ષણમાં ટેકનોલોજીનો વિનિયોગ થતો જોવા મળતો નથી. પરિણામે પ્રાદેશિક ભાષામાં શિક્ષણ સાથે સંકળાયેલો વર્ગ ટેકનોલોજીકલ વિકાસનો લાભ મેળવી શકતો નથી. આ પાછળનું એક કારણ પ્રાદેશિક ભાષામાં ઉપલબ્ધ અધ્યયન અધ્યાપન સામગ્રીનો અભાવ છે. પ્રાદેશિક ભાષામાં અધ્યાપન માટે સીધી જ ઉપયોગમાં લઈ શકાય તેવી અધ્યાપન સામગ્રીનું નિમાણું આપાણે ત્યાં જોઈએ તેવું અને જોઈએ તેટલા પ્રમાણમાં થતું નથી.

સંશોધક પરંપરાગત શિક્ષણને બદલે ટેકનોલોજી અને દશ્ય - શ્રાવ્ય માધ્યમ તરફ સહજ આકર્ષણ ધરાવે છે. મલ્ટીમીડીયાને અધ્યાપન કે પૂરક અધ્યયન માટે ઉપયોગમાં લેવામાં આવે તો વિદ્યાર્થીઓને વધુ સારા અનુભવો આપી શકાય. આ માટેની અધ્યાપન સામગ્રી પ્રાદેશિક ભાષામાં તૈયાર કરી શકાય. જેથી તેનો વધુ લાભ વિદ્યાર્થીઓને મળે. જે તેમને ઊંચી શૈક્ષણિક સિદ્ધિ લાવવામાં મદદરૂપ થઈ શકે.

National curriculaum frame work for school Education (2000) નામના પુસ્તકમાં રાષ્ટ્રના વિકાસ માટે શાળા શિક્ષણને મહત્વનું ગણતા જાણવું છે કે “ School education in recent time has emerged as an important segment of the educational system and is expected to contribute significantty to the individual as well as the national development processes.” અર્થાત સમગ્ર શિક્ષણપ્રણાલિમાં શાળા શિક્ષણ એક મહત્વના ભાગ તરીકે ઉપસી રહ્યું છે. જે વ્યક્તિગત તથા રાષ્ટ્રીય

વિકાસની પ્રક્રિયામાં મહત્વનું યોગદાન કરશે એવી અપેક્ષા રખાયેલી છે. યુનેસ્કોના આંતરરાષ્ટ્રીય કમિશનનો અહેવાલ (૧૯૭૪) પણ ગુણવત્તાયુક્ત શિક્ષણ માટે આપણા સૌનું ધ્યાન દોરે છે. તેમાં શિક્ષણની ઉત્કૃષ્ટતા લાવવાના હેતુવાળો અભ્યાસક્રમ રચવાની સાથે તેને અસરકારક રીતે શીખવવાની બાબતને પણ વિશેષ મહત્વ આપવામાં આવ્યું છે.

સાંપ્રત સમયમાં કમ્પ્યુટરની શોધે મહાન ક્રાંતિ સર્જી છે. ધીમે ધીમે બધાં જ ક્ષેત્રોમાં કમ્પ્યુટરે એક આગવું મહત્વનું સ્થાન પ્રાપ્ત કરી લીધું છે. આજે શિક્ષણમાં પણ તેણે નોંધપાત્ર પગપેસારો કરી લીધો છે. આજે શિક્ષક પોતાના અધ્યાપન કાર્યને અસરકારક બનાવવા મોડેલ, ચિત્રો, ચાર્ટ, ફિલ્મસ્ટ્રીપ, નકશા જેવાં અનેક દ્રશ્ય - શ્રાવ્ય સાધનોનો ઉપયોગ કરે છે. આ બધાં સાધનો એક સાથે કમબંધ રીતે વાપરવાં એ એક કુશળ શિક્ષક કરી શકે. આ મર્યાદાઓની સાપેક્ષમાં, કમ્પ્યુટર દ્વારા અધ્યાપન સરળ સાબિત થયું છે. કમ્પ્યુટર પ્રોગ્રામના ઉપયોગ દ્વારા ચાર્ટસ, ચિત્રો, નકશા, ઓડિયો - વિડિયો વગેરે સહેલાઈથી વિદ્યાર્થીઓ સમજી રજૂ કરી શકાય છે.

સંશોધક એમ.એ. ઇતિહાસની ડીગ્રી(લાયકાત) ધરાવે છે. પ્રશિક્ષણકાર્ય દરમિયાન તાલીમાર્થીઓના ઇતિહાસ શિક્ષણમાં અનુભવેલી મૂંઝવણોને ધ્યાનમાં રાખી કંઈક નવું કરવાના ઉમદા વિચારથી પ્રેરાઈને સંશોધકે ઇતિહાસ શિક્ષણ માટે બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનું નિર્માણ અને અજમાયશનો પ્રસ્તુત અભ્યાસ હાથ ધર્યો છે.

૧.૨ સમસ્થા કથન :

પ્રસ્તુત સંશોધન અભ્યાસનું શીર્ષક આ પ્રમાણે શબ્દસ્થ કરેલ છે.

‘માધ્યમિક કક્ષાએ ઇતિહાસ શિક્ષણ માટે બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનું નિર્માણ અને અજમાયશ.’

“DEVELOPMENT AND TRY OUT OF EDUCATIONAL PROGRAMME BASED ON MULTI MEDIA TECHNIQUE FOR TEACHING HISTORY AT SECONDARY LEVEL.”

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં ઇતિહાસ શિક્ષણ માટે સ્વનિર્મિત બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ વિકસાવવામાં આવ્યો છે. અને તેની વિદ્યાર્થીની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ પર થતી અસર તપાસવામાં આવી છે માટે આ અભ્યાસ શૈક્ષણિક ટેકનોલોજી સાથે સંકળાયેલો છે.

સંશોધન કાર્ય દરમિયાન સંશોધકે સ્વનિર્મિત સાધનના સહયોગથી શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ દ્વારા પ્રાપ્ત સિદ્ધિને વિકાસાત્મક કસોટીઓ, સિદ્ધિ કસોટી, અને તેનાં પરિણામોને જાતીયતા, વિસ્તારના સંદર્ભમાં

ચકાસવાનો પ્રયત્ન કરેલ છે. જેથી એમ કહી શકાય કે આ અભ્યાસ કસોટીઓ સાધન તરીકે માપનના ક્ષેત્રને સ્પર્શે છે.

૩. શબ્દ વ્યંજના

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં વપરાયેલ વિવિધ પારિભાષિક શબ્દો તથા વિશિષ્ટ પદોની વ્યવહારુ વ્યાખ્યા અથવા સમજૂતી નીચે પ્રમાણે છે.

૩.૧: Development : (નિર્માણ) :-

According to Oxford Dictionary, Development means, to grow or change into a more advanced form. The act or an instance of developing.

પ્રસ્તુત સંશોધનના સંદર્ભમાં ધોરણ - ૮ ના સામાજિક વિજ્ઞાનના ઇતિહાસ વિભાગનાં પ્રકારણો 'મહાત્માના માર્ગ પર - ૧' અને 'મહાત્માના માર્ગ પર - ૨' ના વિષયવસ્તુને ધ્યાનમાં રાખી બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ.

૩.૨ : Try out : (અજમાયશ) :-

According to Oxford Dictionary,

Try out means experimental test of efficiency, Popularity. Put to the test.

પ્રસ્તુત સંશોધનના સંદર્ભમાં જોઈએ તો મહાત્માના માર્ગ પર એ ઇતિહાસ વિષયવસ્તુનું શિક્ષણ આપવા માટે તૈયાર કરવામાં આવેલ બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમની મદદથી અધ્યયન કરાવતાં વિદ્યાર્થીઓની સિદ્ધિમાં થતા ફેરફારની ચકાસણી.

૩.૩ : Educational programme : (શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ) :-

According to Cambridge Dictionary, Educational programme means, The act of process to educate or being educated. A development of character of mental power.

Programme : A plan of activities to be done for things to be achieved.

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં ધોરણ - ૮ ના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયમાં ઇતિહાસ વિભાગનાં પ્રકરણો 'મહાત્માના માર્ગ પર -૧' અને 'મહાત્માના માર્ગ પર - ૨' માં સમાવિષ્ટ વિષયવસ્તુને લઈ બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ.

૩.૪ : Multi Media technique : (બહુમાધ્યમ સંપુટ) :-

According to N-karta Dictionary, Multi Media Technique means, "computing sound and video on computers, programmes, software, and hardware capable of using a wide variety of media such as film, video and music as well as text and numbers.

Educational use of media in teaching : the use of film, video and music in addition to more traditional teaching materials and methods (often used before a noun)"

બહુમાધ્યમ સંપુટ એ બહુમાધ્યમ અભિગમ પર આધારિત છે. જે માટેની ટર્મિનોલોજી (પરિભાષા) કમિશને નીચે મુજબની વ્યાખ્યા આપેલ છે.

'આ પદ્ધતિ એવા સિદ્ધાંત પર રચાયેલી છે કે વિવિધ દૃશ્ય - શ્રાવ્ય માધ્યમો અને અનુભવો, અન્ય શૈક્ષણિક સામગ્રીઓ સાથે સંબંધિત કરવામાં આવે છે, ત્યારે એક બીજા પર આચ્છાદિત થાય છે કે એક બીજાનું સુદૃઢીકરણ મૂલ્ય વધારે છે. કેટલીક સામગ્રી પાયાનાં તથ્યોને પ્રોત્સાહિત કરવા માટે ઉપયોગમાં લેવાયેલી હોય, અન્ય કેટલીક ખોટી સંકલ્પના દૂર કરવા અને ઊંડાણપૂર્વકની સમજ કેળવવા માટે હોય છે.'

એક જ બાબતની રજૂઆત માટે જ્યારે શ્રેણીબદ્ધ રીતે અથવા એક જ સમયે જ્યારે એક સાથે એક કરતાં વધુ માધ્યમોનો ઉપયોગ થાય ત્યારે બહુમાધ્યમ સંપુટ છે એમ સામાન્ય રીતે કહી શકાય.

પ્રસ્તુત સંશોધનના સંદર્ભમાં શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ એટલે વિવિધ નિષ્ણાતો, શિક્ષણ સાથે સંકળાયેલ તજજ્ઞો, વિવિધ પુસ્તકોનો સહારો લઈ વિદ્યાર્થીઓને જ્ઞાન આપવા માટે તૈયાર કરવામાં આવેલ કમ્પ્યુટર આધારિત બહુમાધ્યમ સંપુટ.

પ્રસ્તુત અભ્યાસ માટે ધોરણ - ૮ સામાજિક વિજ્ઞાનમાં ઇતિહાસના કેટલાંક પ્રકરણ માટે આવી જ શૈક્ષણિક સામગ્રીનું નિર્માણ કરવામાં આવ્યું હતું. જે મલ્ટીમીડીયા પ્રકારનો કાર્યક્રમ હતો. જે 'પાવર પોઈન્ટ પ્રેઝન્ટેશન' આધારિત હતો. જેમાં અધ્યયનવસ્તુના મુદ્દા કમ્પ્યુટર આધારિત એલ.સી.ડી

પ્રોજેક્ટરથી સ્ક્રીન પર રજૂઆત થતી અને સાથે તેને લગતી જીવંત આનુષંગિક ચર્ચા પણ સામેલ કરવામાં આવી હતી.

૩.૫ : Teaching History : (ઈતિહાસ શિક્ષણ) :-

According to Oxford Dictionary, Teaching History means, it is a Scientific study and a record of our complete past. It is the study of man's evolution on earth.

ઈતિહાસકાર ગેરેધાનના મને 'ભૂતકાળની ઘટનાઓને વૈજ્ઞાનિક અભિગમથી રજૂ કરવી એટલે ઈતિહાસ.'

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં ગુજરાત રાજ્ય પાઠ્યપુસ્તક મડળ દ્વારા પ્રકાશિત ધોરણ - ૮ ના સામાજિક વિજ્ઞાનમાં ઈતિહાસના કેટલાક એકમોનું પરંપરાગત, રૂઢિગત કે સામાન્ય વર્ગશિક્ષણ પદ્ધતિની રીતે અથવા નવનિર્મિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમની સામગ્રી દ્વારા અધ્યયન - અધ્યાપન એટલે ઈતિહાસ શિક્ષણ.

૩.૬ : Secondary level : (માધ્યમિક શિક્ષણ) :-

According to Rules of Department Of Education, Government of Gujarat. Secondary level means, Secondary school for children of 12 to 14 years, part of secondary school, that which gives education of standard 8 to 10.

ગુજરાત રાજ્ય શિક્ષણ વ્યવસ્થામાં માધ્યમિક શિક્ષણ એટલે કે ધોરણ - ૮ થી ૧૦નું શાળા શિક્ષણકાર્ય. આ ધોરણો પ્રમાણેનો અભ્યાસક્રમ જે વિદ્યાર્થીની વયકક્ષા આધારિત હોય છે.

સંશોધકે સંશોધનકાર્ય શરૂ કર્યું ત્યારે માધ્યમિક શાળા એટલે ધોરણ ૮ થી ૧૦ ની શૈક્ષણિક વ્યવસ્થા. પરંતુ 'માધ્યમિક ધારો ૨૦૧૦' પ્રમાણે નવી શિક્ષણ વ્યવસ્થા અમલમાં આવી, જેમાં ધોરણ ૧ થી ૫ નિમ્ન પ્રાથમિક શિક્ષણ, ૬ થી ૮ ઉચ્ચ પ્રાથમિક શિક્ષણ તથા ૯ થી ૧૨ માધ્યમિક શિક્ષણ અને કોલેજ શિક્ષણને ઉચ્ચ શિક્ષણ એ પ્રમાણે શૈક્ષણિક વર્ગ વ્યવસ્થા ગોઠવવામાં આવી છે. આ પ્રમાણે ધોરણ - ૮ નો ઉચ્ચ પ્રાથમિક શિક્ષણમાં સમાવેશ થયેલ છે.

૧.૪ : સંશોધનના હેતુઓ :

પ્રસ્તુત સંશોધનના હેતુઓ નીચે મુજબના હતા.

૧. 'મહાત્માના માર્ગ પર - ૧' એકમના અધ્યાપન માટે બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનું નિર્માણ કરવું.
૨. 'મહાત્માના માર્ગ પર - ૨' એકમના અધ્યાપન માટે બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનું નિર્માણ કરવું.
૩. વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ જાગવા સિધ્ધિકસોટીની રચના કરવી.
૪. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત કાર્યક્રમની પરંપરાગત પદ્ધતિ સાથે તુલના કરવી.
૫. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત કાર્યક્રમ પરત્વેના વિદ્યાર્થીઓના અભિપ્રાયો જાગવા.

૧.૫ : સંશોધનની ઉત્કલ્પનાઓ :

૧. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનો અભ્યાસ કરતાં પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓએ એકમ કસોટી - ૧ ના મેળવેલ કુલ સરાસરી પ્રાપ્તિ પ્રાપ્તિ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહિ હોય.
૨. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનો અભ્યાસ કરતાં ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓના એકમ કસોટી - ૧ ના સરાસરી પ્રાપ્તિ પ્રાપ્તિ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહિ હોય.
૩. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનો અભ્યાસ કરતાં શહેરી વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓના એકમ કસોટી - ૧ ના સરાસરી પ્રાપ્તિ પ્રાપ્તિ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહિ હોય.
૪. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનો અભ્યાસ કરતાં પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓએ એકમ કસોટી - ૨ ના મેળવેલ કુલ સરાસરી પ્રાપ્તિ પ્રાપ્તિ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહિ હોય.
૫. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનો અભ્યાસ કરતાં ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓના એકમ કસોટી - ૨ ના સરાસરી પ્રાપ્તિ પ્રાપ્તિ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહિ હોય.

૧૫. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનો અભ્યાસ કરતા પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓના સિદ્ધિકસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તિઓ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહીં હોય.
૧૬. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનો અભ્યાસ કરતા શહેરી વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓના સિદ્ધિકસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તિઓ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહીં હોય.
૧૭. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનો અભ્યાસ કરતા ગ્રામ વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓના સિદ્ધિકસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તિઓ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહીં હોય.

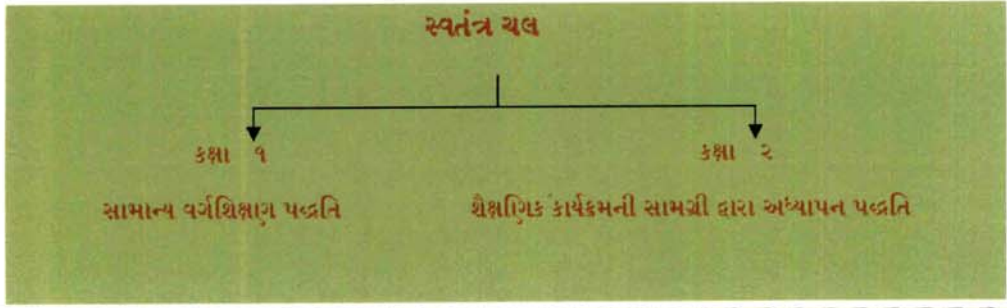
૧.૬ : સંશોધનમાં સમાવિષ્ટ ચલો :

ચલ એટલે મૂલ્ય કે લક્ષ્યાગમાં ફેરફાર થતો હોય કે સ્થિર ન હોય તે લક્ષ્યાગ.

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં ચલ નીચે મુજબનાં હતાં.

૧.૬.૧ : સ્વતંત્ર ચલ

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં અધ્યાપન પદ્ધતિ એ સ્વતંત્ર ચલ હતો જેની બે કક્ષાઓ હતી જે નીચે મુજબ છે.

આકૃતિ ૧.૧ અધ્યાપન પદ્ધતિના પ્રકારો

૧.૬.૨ : પરતંત્ર ચલ

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં સંશોધકે ધોરણ ૮ માં સમાવિષ્ટ સામાજિક વિજ્ઞાનમાં ઈતિહાસના મુદ્દાઓ પૈકી મહાત્માના માર્ગ પર - ૧ અને ૨ ના અધ્યયન - અધ્યાપન માટેની પદ્ધતિ જેમ કે પરંપરાગત

પદ્ધતિ એ સ્વતંત્ર ચલ તરીકે જ્યારે વિદ્યાર્થીઓની જ્ઞાન પ્રાપ્તિ એ પરતંત્ર ચલ રહ્યાં હતાં. આમ પ્રયોગ દરમિયાન પરતંત્ર ચલ પર સ્વતંત્ર ચલની અજમાયશની અસર તપાસવામાં આવી હતી.

૧.૬.૩ : અંકુશિત ચલ

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં ગણવામાં આવેલા પરતંત્ર ચલ (શૈક્ષણિક સિદ્ધિ) પર સ્વતંત્ર ચલ (અધ્યાપન પદ્ધતિઓ) જ એ કક્ષા - ૧ અને કક્ષા - ૨ પર અસર કરે છે. એમ સ્પષ્ટ પાળે માનવું ભૂલભરેલું છે. પ્રયોગપાત્રોની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ પર અસર કરતાં અન્ય ચલો પૈકી શક્ય તેટલા ચલો પર સંશોધકે યોગ્ય પદ્ધતિ દ્વારા અંકુશ મેળવવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. જેમાં સંશોધક દ્વારા યાદ્ચિછક રીતે પૂર્વકસોટીનાં પરિણામોને ધ્યાનમાં રાખી ગ્રામ્ય અને શહેરી વિસ્તારમાં જાતિના સંદર્ભે બે બે સમાન જૂથોમાં પ્રયોગપાત્રોની પસંદગી કરવામાં આવી હતી.

૧.૬.૪ : પરિવર્તક ચલ

ઉચાટ (૨૦૦૦) ના જાણાવ્યા પ્રમાણે પરિવર્તક ચલ એ ખાસ પ્રકારનો ગૌણ સ્વતંત્ર ચલ છે કે જે મુખ્ય સ્વતંત્ર ચલ અને પરતંત્રચલ વચ્ચેના સંબંધને અસર કરે છે કે કેમ તે તપાસવા માટે પસંદ કરવામાં આવે છે. પ્રયોગપાત્રો પર થતી અસરને સંશોધકે કોષ્ટકમાં દર્શાવ્યા પ્રમાણેના પરિવર્તકચલના સંદર્ભમાં ચકાસી હતી.

સારાણી : ૧.૧ પ્રયોગપાત્રો પર અસર કરતાં પરિવર્તક ચલ

ક્રમ	ચલ	કક્ષા
૧	જાતિ	૧ છોકરા ૨ છોકરીઓ
૨	વિસ્તાર	૧ શહેર ૨ ગ્રામ્ય

૧.૭ : સંશોધનનો વ્યાપ :

નીચે દર્શાવેલા મુદ્દાઓ પ્રસ્તુત સંશોધનનો વ્યાપ દર્શાવે છે.

- પ્રસ્તુત સંશોધન ગુજરાત રાજ્યની માધ્યમિક શાળાઓના ધોરણ - ૮ (હાલ ઉચ્ચ પ્રાથમિક) ના વિદ્યાર્થીઓ પૂરતું હતું.

પ્રકરણ : ૫

સારાંશ, તારાગો, સૂચનો અને

ભાવિ સંશોધન દિશાઓ

પ્રકરણ

વિષય

પાન નં

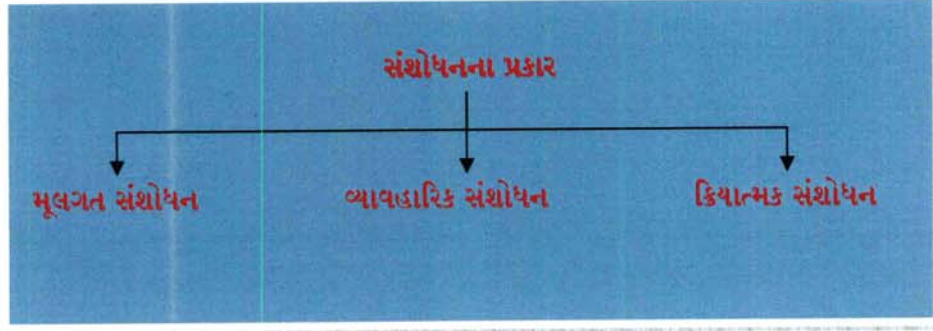
૫ સારાંશ, તારાણો, સૂચનો અને ભાવિ સંશોધન દિશાઓ

૫.૧	પ્રસ્તાવના	૧૪૧
૫.૨	સંશોધન સારાંશ	૧૪૧
૫.૨.૧	સમસ્યા	૧૪૧
૫.૨.૨	હેતુઓ	૧૪૨
૫.૨.૩	ઉત્કલ્પનાઓ	૧૪૨
૫.૨.૪	વ્યાપવિશ્વ	૧૪૪
૫.૨.૫	નમૂનાની પસંદગી	૧૪૪
૫.૨.૬	પ્રયોગનું અમલીકરણ	૧૪૫
૫.૨.૭	માહિતીનું પૃથક્કરણ અને અર્થઘટન	૧૪૭
૫.૨.૮	આંકડાશાસ્ત્રીય પદ્ધતિ	૧૪૭
૫.૩	સંશોધનના તારાણો	૧૪૮
૫.૪	શૈક્ષણિક ફલિતાર્થ	૧૫૦
૫.૫	સૂચનો	૧૫૨
૫.૬	ભાવિ સંશોધનની દિશાઓ	૧૫૩
૫.૭	ઉપસંહાર	૧૫૪

- પ્રસ્તુત સંશોધનમાં ગુજરાત રાજ્યના ધોરણ - ૮ ના વિદ્યાર્થીઓને વ્યાપવિશ્વ તરીકે લેવામાં આવેલ હતા.
- પ્રસ્તુત સંશોધનમાં ઇતિહાસ વિષય શિક્ષણ માટે ગુજરાત રાજ્ય પાઠ્યપુસ્તક મંડળ, ગાંધીનગર દ્વારા પ્રકાશિત ધોરણ - ૮ ના સામાજિક વિજ્ઞાનના પાઠ્યપુસ્તકમાંથી, વિષયવસ્તુનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો.

૧.૮ : સંશોધનનો પ્રકાર :

સામાન્ય રીતે સંશોધનના ત્રણ પ્રકાર પડે છે. જેને નીચે આકૃતિમાં દર્શાવેલ છે.

આકૃતિ ૧.૨ સંશોધનના પ્રકાર

આ સંશોધનમાં શૈક્ષણિક સાધનોના સૈદ્ધાંતિક ખ્યાલને વ્યવહારમાં મૂકી ઇતિહાસના સંદર્ભમાં તેની અસર તપાસવામાં આવી છે. તેમાંથી પ્રાપ્ય પરિણામોને વ્યાવહારિકતાના સંદર્ભમાં ઉપયોગમાં આવી શકે તેમ હોઈ પ્રસ્તુત અભ્યાસ એ મૂલગત અને કિયાત્મકની સરખામણીમાં વ્યાવહારિક સંશોધનના પ્રકારનું છે.

માહિતી એકત્રીકરણ અને તેના પૃથક્કરણના સંદર્ભમાં પણ સંશોધનના બે પ્રકાર પડે છે.

- ૧ સંખ્યાત્મક સંશોધન
- ૨ ગુણાત્મક સંશોધન

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં પ્રાપ્ત પરિણામોની માહિતી આંકડા (સંખ્યા) સ્વરૂપે છે. આ માહિતીનું આંકડાશાસ્ત્રીય પ્રયુક્તિ વડે પૃથક્કરણ કરવામાં આવ્યું છે, માટે આ સંશોધન એ સંખ્યાત્મક સંશોધન પ્રકારનું છે.

આ ઉપરાંત સંશોધનના પ્રકારો જેવા કે ઐતિહાસિક, શૈક્ષણિક, કારણ - તુલનાત્મક સંશોધન જેવા પ્રકારોને ધ્યાનમાં લેતાં આ સંશોધન એ પ્રાયોગિક પ્રકારનું સંશોધન છે.

૧.૯ : સંશોધનનું મહત્ત્વ :

પ્રવર્તમાન શિક્ષક આઈ.ટી, આઈ.સી.ટી, વિજ્ઞાન ટેકનોલોજી, સંશોધન તથા સ્પર્ધાત્મક યુગમાં કાર્ય કરી રહ્યો છે.

વૈજ્ઞાનિક સંશોધનના શિક્ષણકાર્યમાં અનેક પ્રકારની દૃશ્ય - શ્રાવ્ય સામગ્રીઓ ઉપલબ્ધ છે. શૈક્ષણિક હેતુની પ્રાપ્તિ માટે યોગ્ય સામગ્રીની પસંદગી અગત્યની છે. શિક્ષણને અસરકારક બનાવવા માટે શૈક્ષણિક સાધનોની અગત્ય છે. પ્રગતિશીલ દેશોમાં થયેલાં સંશોધનો મુજબ દૃશ્ય - શ્રાવ્ય સાધનોના યોગ્ય ઉપયોગથી વર્ગ શિક્ષણકાર્યમાં ૭૦ થી ૮૦ ટકા સફળતા મળે છે.

વેટ (૧૯૭૧) કહે છે કે આધુનિક સહાયક સામગ્રીને માત્ર સહાયક સામગ્રી જ માનવું ઉચિત નથી, કારણ કે શૈક્ષણિક ટેલિવિઝન, શૈક્ષણિક કમ્પ્યુટર વગેરે પોતે જ શૈક્ષણિક અનુભવો આપતાં સાધનો બની ગયાં છે. આથી આ બધાં સાધનો માત્ર દૃશ્ય - શ્રાવ્ય સામગ્રી જ ન રહેતાં શૈક્ષણિક તકનિકીનું એક અભિન્ન અંગ અથવા તેની મહત્ત્વપૂર્ણ શાખા છે.

શિક્ષણની પ્રક્રિયામાં પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનનું ઘણું જ મહત્ત્વ છે. કેવળ શાબ્દિક વાર્ણન કરવા કરતા ચિત્ર, આકૃતિ, ચાર્ટ, મોડેલ કે મૂળવસ્તુ રજૂ કરવાથી કોઈ વિચાર, પદાર્થ કે ક્રિયાનું શિક્ષણ સારી રીતે આપી શકાય છે.

અમેરિકન નેશનલ એજ્યુકેશનલ એસોસિએશન ના કોમ્યુનિકેશન રીવ્યુની ૧૯૫૦ની આવૃત્તિમાં પ્રગટ થયેલાં ૧૨૦ સંશોધન પેપરો પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે અધ્યયન પ્રક્રિયાને આનંદદાયક, કાયમી અને વ્યાપક બનાવવામાં દૃશ્ય - શ્રાવ્ય સાધનો અતિઉપયોગી પુરવાર થયાં છે. શૈક્ષણિક હેતુઓની પ્રાપ્તિ સરળ સહજ અને મનોરંજક બનાવવામાં શૈક્ષણિક સાધનો ઉપયોગી બની શકે છે.

વર્ગખંડમાં ભાગાવાતા વિવિધ વિષયોમાં સામાજિક વિજ્ઞાન એક મહત્ત્વનો વિષય છે. જેમાં ઇતિહાસ, ભૂગોળ, નાગરિકશાસ્ત્ર, અર્થશાસ્ત્રનો સમાવેશ કરેલ છે. ઇતિહાસ વિષય એ ભૂતકાળનો અરીસો છે. જેમાં ભૂતકાળમાં બનેલી ઐતિહાસિક ઘટનાઓ, સાલ, તવારીખ, મહાન વ્યક્તિઓ, તેમનાં કાર્યો, સમાજ પર અસરો વગેરે દર્શાવવામાં આવે છે. આ સર્વમાહિતીને વર્ગખંડમાં એમ જ રજૂ કરી દેવામાં આવે છે, ત્યારે વિદ્યાર્થી માટે તેને સમજવું અને યાદ રાખવું કઠિન બની જાય છે, પરંતુ આ સર્વ માહિતીને જુદાં જુદાં શૈક્ષણિક સાધનો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવે તો તે અસરકારક બને છે. રસમય બને છે. જેમકે ચાર્ટ, નકશા, સમયરેખા, ચિત્રો, મોડેલ વગેરેનો અસરકારક ઉપયોગ ઇતિહાસ શિક્ષણને જીવંત બનાવે છે.

આધુનિક સમયમાં ટેકનોલોજીનો શિક્ષણકાર્યમાં ઉપયોગ ખૂબ જ અસરકારક સાબિત થયો છે. સંશોધકે વિચાર્યું કે બહુમાધ્યમ સંપુટ જેવી આધુનિક ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ કરી ઈતિહાસ વિષયમાં શિક્ષણકાર્ય કરવામાં આવે તો તે ખૂબ જ અસરકારક, દીર્ઘજીવી, નવીન બનશે. વિદ્યાર્થીને તેનાથી ઈતિહાસ વિષયમાં રસ લેતો કરી શકાશે. શિક્ષણની પ્રક્રિયા વૈવિધ્યસભર બને સાથે શિક્ષકની ક્ષમતા, કુશળતા, કૌશલ્યમાં પણ વધારો થાય છે. વર્ગખંડમાં તંદુરસ્ત વાતાવરણ સર્જવામાં પણ વધારો થાય છે.

ગુજરાત રાજ્યમાં શિક્ષણનાં સાંપ્રત પ્રવાહોને અને વિદ્યાર્થીઓની સિદ્ધિ પરિણામોનો અભ્યાસ કરતાં એમ જરૂર કહી શકાય તેમ છે કે વિદ્યાર્થી આજકાલ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયમાં અધ્યયન સિદ્ધિની તરફેણમાં નબળો સાબિત થઈ રહ્યો છે તેમાંય ઈતિહાસ વિષય શિક્ષણમાં પાછળ પડતો દેખાય છે. આ માટે ઘણાં કારણો હોઈ શકે. જેવાં કે એની અધ્યયનરુચિ, શિક્ષક દ્વારા અપનાવાતી અધ્યાપન પદ્ધતિ અભિગમ પ્રયુક્તિ, વિષયવસ્તુની કઠિનાઈ, અધ્યાપનમાં નીરસતા, વગેરે. પરંતુ શૈક્ષણિક તકનીકીએ તેને માટેના વિકલ્પો સૂચવવાની સાથે સાથે તેમાં સફળતા પણ મેળવી છે. આ બાબતને જોતાં એમ કહી શકાય કે પ્રસ્તુત સંશોધનમાં સંશોધકે મૌખિક રીતે સ્વનિર્મિત બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનું નિર્માણ કરેલ છે. નૂતન આયામ આધારિત આ સામગ્રી ઈતિહાસ શિક્ષણ માટે અસરકારક સિદ્ધ થઈ શકે તેમ છે. વર્ગખંડમાં આવતા વૈયક્તિક ભિન્નતા ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓ માટે આ ખૂબ જ કારગત સાબિત થશે.

બીજા વિષયો કરતાં ઈતિહાસ શિક્ષણમાં શૈક્ષણિક સાધનોનું મહત્ત્વ વધી જવાનું કારણ એ છે કે ઈતિહાસ ભૂતકાળ સાથે સંબંધ ધરાવે છે. ભૂતકાળ પ્રાયઃ અસ્પષ્ટ, ધૂમિલ અને અમૂર્ત હોવાથી તેને પ્રસ્તુત કરવામાં શૈક્ષણિક સાધનોની જરૂર પડે છે. જેના માધ્યમથી તે મૂર્ત અને સજીવ બની જાય છે. ઈતિહાસ શિક્ષણના ઉદ્દેશોની પૂર્તિ અર્થે અને તેમાં જીવંતતા લાવવામાં દૃશ્ય - શ્રાવ્ય સાધનો ખૂબ ઉપયોગી બને છે. આ સંજોગોમાં વિદ્યાર્થીઓ માટે બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ ખૂબ જ ઉપકારક નીવડશે.

ઉપર્યુક્ત બાબતોને સંશોધકે ધ્યાનમાં રાખી સ્વ - અધ્યયન સામગ્રી દ્વારા અધ્યાપન અભિગમને પ્રાયોગિક રીતે ચકાસવાનું વિચારી તેના જ્ઞાનાત્મક, ભાવાત્મક ક્ષેત્રને લગતાં લક્ષણો પર શી અસર થાય છે તે ચકાસવા હેતુથી સામાજિક વિજ્ઞાન અને તેમાંય ઈતિહાસ શિક્ષણ માટે અસરકારક પદ્ધતિ પ્રયુક્તિનો અમલ કરી સ્વંય સ્ફૂરિત, નવનિર્મિત અને સ્વરચિત એવા આ શૈક્ષણિક સાધન દ્વારા વિદ્યાર્થીની ઈતિહાસશિક્ષણ સંદર્ભે તેમની સિદ્ધિને જુદી જુદી રીતે તપાસવાનો પ્રયાસ હાથ ધર્યો છે.

પ્રસ્તુત અભ્યાસ એ વિવિધ ચલો જેવાં કે જાતીયતા, બુદ્ધિક્ષ્મા, ગ્રામીણ - શહેરી વિસ્તારને ધ્યાનમાં રાખી કર્યો છે. આ ઉપરથી એમ કહી શકાય કે સિદ્ધિની સાપેક્ષ અસરકારકતાના સંદર્ભમાં સમાજના દરેક વર્ગ માટે આ અસરકારક સાબિત થશે.

પ્રસ્તુત અભ્યાસના કાર્યક્રમની રચનામાં વિષયવસ્તુના મુદ્દાઓના સ્પષ્ટીકરણ અને તેની સમજૂતી માટે વિષયમાં નિપુણ એવા તજજ્ઞ અધ્યાપકોનો સહારો લીધો છે. આ સમજૂતીમાં સહાયભૂત થાય તેવા આશયથી ચિત્રો, આકૃતિઓ, ચાર્ટ, નકશા, વીડીયો ક્લીપ, ધ્વનિ, વગેરેને એનિમેશન સાથે પ્રસ્તુત કરવામાં આવ્યાં છે. આ તમામ બાબતો આજ અને આવતી કાલના શિક્ષકને અને વિદ્યાર્થીને શિક્ષણ કાર્યના આયોજન અને અમલ માટે ઉપયોગી સાબિત થશે. સાથે સાથે અન્ય વિષયના નીરસ અને કઠિન કડી શકાય તેવા વિષયવસ્તુની સફળ ફલશ્રુતિ માટે પાણ તે માર્ગદર્શક સાબિત થશે.

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં અભ્યાસને અંતે વિદ્યાર્થીઓની જ્ઞાનાત્મક (બોધાત્મક) વિકાસ જાગૃતાના પ્રયાસના ભાગરૂપે વિષયવસ્તુના એકમો પ્રમાણે એકમ કસોટીઓ રચવામાં આવી. જે MCQ આધારિત હતી. એકમ કસોટી અને સિદ્ધિ કસોટી આ બંને પ્રકારની કસોટીઓ શિક્ષકને ભવિષ્યમાં સામાજિક વિજ્ઞાનમાં ઇતિહાસ શિક્ષણની સિદ્ધિ માપવામાં ઉપયોગી થશે. વર્ગખંડમાં નબળા જાગૃતા વિદ્યાર્થીઓની નબળાઈ જાગૃતામાં અને તેને દૂર કરવામાં પાણ આ ઉપયોગી સાબિત થશે.

અન્ય વિષયોમાં આ પ્રમાણેનાં સંશોધનો થયેલાં છે, પરંતુ ઇતિહાસ વિષય શિક્ષણમાં આ પ્રકારનું આ વિશેષ સંશોધન છે. ભારતના રાષ્ટ્રીય ઇતિહાસમાં ગાંધીયુગનું આગવું મહત્ત્વ છે. ધોરણ - ૮ ના પાઠ્યપુસ્તકમાં વિષયવસ્તુમાં આ યુગની ઘટનાઓને સાંકળીને ઇતિહાસ રજૂ કરાયેલો છે. સંશોધકને તેના મહત્ત્વને ધ્યાનમાં રાખી શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ તૈયાર કર્યો છે. સંશોધક પોતે ગાંધી યુગની ઐતિહાસિક ઘટનાઓમાં વિશેષ રુચિ ધરાવે છે. તેના મહત્ત્વને સમજી સંશોધકે બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ તૈયાર કરેલ છે. શાળામાં અભ્યાસ કરતી આજની નવી યુવા પેઢી ગાંધીયુગની ઘટનાઓનું અસરકારક રીતે નવી પદ્ધતિથી અધ્યયન કરે અને આઝાદીની સંઘર્ષગાથાને જાણે તેવા આશયથી સંશોધકે પ્રસ્તુત સંશોધન હાથ ધરેલ છે.

આમ, ઉપર્યુક્ત બાબતોના સંદર્ભમાં એમ કહી શકાય કે આ સંશોધન અને સંશોધન માટે તૈયાર કરેલ શૈક્ષણિક કાર્યક્રમની સામાજિકવિજ્ઞાનમાં ઇતિહાસ શિક્ષણની અસરકારક ફલશ્રુતિ માટે જ નહિ પરંતુ અન્ય વિષયોમાં શૈક્ષણિક કાર્યક્રમના નિર્માણ અને તેની અસરકારક ફલશ્રુતિ સંદર્ભમાં ઉપયોગી સાબિત થશે.

૧.૧૦ : સંશોધનની મર્યાદાઓ :

પ્રસ્તુત સંશોધન નીચે મુજબની મર્યાદાઓ ધ્યાનમાં રાખી કરવામાં આવ્યું છે.

૧. પ્રસ્તુત સંશોધન માત્ર ધોરાગ - ૮ ના ગુજરાત રાજ્ય માધ્યમિક શિક્ષણ બોર્ડ સૂચવેલ સામાજિક વિજ્ઞાનનાં અભ્યાસક્રમનાં પ્રકારગો પૈકી 'મહાત્માના માર્ગ પર - ૧' અને 'મહાત્માના માર્ગ પર - ૨' ના વિષયવસ્તુને ધ્યાનમાં રાખીને કરવામાં આવ્યું છે.
૨. પ્રસ્તુત સંશોધન પરંપરાગત પદ્ધતિ તથા બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ પૂરતું સીમિત છે.
૩. પ્રસ્તુત સંશોધન ગુજરાતી માધ્યમની ભાષા પૂરતું મર્યાદિત છે.
૪. પ્રસ્તુત સંશોધન ધોરાગ ૮ પૂરતું મર્યાદિત છે.
૫. પ્રસ્તુત સંશોધનમાં પસંદિત વિવિધ ચલના સંદર્ભમાં નમૂના તરીકે માત્ર ૨૦૦ વિદ્યાર્થીઓને પસંદ કરેલ છે.
૬. પ્રસ્તુત સંશોધન ગુજરાત રાજ્યના આગુંદ જિલ્લાની ગુજરાતી માધ્યમની શાળાઓ પૂરતું મર્યાદિત છે.

૧.૧૧ : પ્રકારગ આયોજન :

હવે પછીનાં પ્રકારગોની આયોજનની રૂપરેખા આ પ્રમાણે છે.

- પ્રકારગ : ૨ અભ્યાસની પૂર્વભૂમિકા અને સંબંધિત સાહિત્યની સમીક્ષા - પ્રસ્તુત પ્રકારગમાં બહુમાધ્યમ સંપુટ વિશે ની પૂર્વભૂમિકા તથા આ અભ્યાસને લગતાં પૂર્વે થયેલાં સંશોધનોના અભ્યાસોની સમીક્ષા કરી તેનો ટૂંક સાર દર્શાવાયો છે.
- પ્રકારગ : ૩ અભ્યાસનું આયોજન અને સંશોધન યોજના આ પ્રકારગમાં પ્રસ્તુત અભ્યાસની સૈદ્ધાંતિક ચર્ચા કરવામાં આવેલ છે. પ્રસ્તુત પ્રકારગમાં સંશોધક દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલા અભ્યાસનું આયોજન અને સંશોધન યોજના, નમૂના પસંદગી, અભ્યાસ પદ્ધતિ, સંશોધનનાં ઉપકારગ, રચનાપ્રક્રિયા વગેરેની નોંધ કરવામાં આવી છે.
- પ્રકારગ : ૪ માહિતીનું પૃથક્કારગ અને અર્થઘટન પ્રસ્તુત પ્રકારગ અને સંશોધનના હાર્દ સમાન છે. જેમાં વિદ્યાર્થીઓના લક્ષ્યકસોટીના પ્રામાંકોનું ઉત્કલ્પનાઓના સંદર્ભમાં વૈજ્ઞાનિક ઢબે, આંકડાશાસ્ત્રીય પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરી પૃથક્કારગ કરવામાં આવ્યું છે અને તેને આધારે અર્થઘટન કરવામાં આવ્યું છે.

પ્રકરણ : ૫ તારાગો અને ભાવિ સંશોધન અંગે સૂચનોના આ અંતિમ પ્રકરણમાં પ્રસ્તુત અભ્યાસના અંતે મળેલાં તારાગો અને ભાવિ સંશોધન અંગેનાં સૂચનો દર્શાવવામાં આવેલ છે.
આ પ્રકરણને અંતે સંદર્ભ સાહિત્ય સૂચિ અને પરિશિષ્ટ દર્શાવવામાં આવ્યાં છે.

૧.૧૨ : ઉપસંહાર :

આમ પ્રસ્તુત પ્રકરણમાં સમસ્યા કથન અને સમસ્યામાં પ્રયોજાયેલ કેટલાક શબ્દોની વ્યંજના કરવામાં આવી છે. પ્રસ્તુત સંશોધનનું મહત્ત્વ અને સંશોધનના હેતુઓ તથા ઉત્કલ્પનાઓ દર્શાવી સંશોધકે સંશોધન અંગે આછો ખ્યાલ આપવાનો પ્રયાસ કર્યો છે. અંતમાં આ પછીના પ્રકરણોની યોજના પણ આપી છે.

પ્રકરણ : ૨

સંશોધનની પૂર્વભૂમિકા અને
સંબંધિત સાહિત્યની સમીક્ષા

પ્રકરણ**વિષય****પાન નં****૨ સંશોધનની પૂર્વભૂમિકા અને સંબંધિત સાહિત્યની સમીક્ષા**

૨.૧	પ્રસ્તાવના	૧૬
૨.૨	શૈક્ષણિક સાધનો દ્વારા અધ્યયન - અધ્યાપનની સૈદ્ધાંતિક ભૂમિકા	૧૭
૨.૨.૧	પ્રસ્તાવના	૧૭
૨.૨.૨	શૈક્ષણિક ટેકનોલોજીનું સ્વરૂપ	૧૯
૨.૨.૩	કમ્પ્યુટર મલ્ટી - મિડિયા સોફ્ટવેર ટેકનોલોજી	૨૧
૨.૨.૩.૧	શૈક્ષણિક સોફ્ટવેરના પ્રકારો	૨૧
૨.૨.૩.૧.૧	માત્ર ટેક્સ્ટ (Text) ધરાવતા સોફ્ટવેર	૨૧
૨.૨.૩.૧.૨	ટેક્સ્ટ(Text)સાથે ઓડિયો ધરાવતા સોફ્ટવેર	૨૨
૨.૨.૩.૧.૩	એનિમેશન ધરાવતા સોફ્ટવેર	૨૨
૨.૨.૪	કમ્પ્યુટર - મલ્ટિમિડિયા સોફ્ટવેરના ફાયદા	૨૨
૨.૨.૫	કમ્પ્યુટર - મલ્ટિમિડિયા સોફ્ટવેરની મર્યાદા	૨૩
૨.૩	વિદેશમાં થયેલા સંશોધનો અને તેની સમીક્ષા	૨૩
૨.૪	ભારતમાં થયેલા સંશોધનો અને તેની સમીક્ષા	૨૭
૨.૫	ગુજરાતમાં થયેલા સંશોધનો અને તેની સમીક્ષા	૩૮
૨.૬	પૂર્વે થયેલા સંશોધનોની સમગ્ર સમીક્ષા	૪૮
૨.૭	પ્રસ્તુત સંશોધનની વિશિષ્ટતા	૫૧
૨.૮	ઉપસંહાર	૫૩

૨.૧ : પ્રસ્તાવના :

જ્ઞાન અને વિજ્ઞાનના આ યુગમાં ક્ષણે - ક્ષણે નૂતન જ્ઞાન ઉમેરાતું જાય છે. જ્ઞાન અને વિજ્ઞાનના આ વિસ્ફોટના કારણે પ્રત્યેક ક્ષણે માહિતી તથા જ્ઞાનમાં વધારો થતો જોવા મળે છે. શિક્ષણના ક્ષેત્રમાં આ જ્ઞાન વિસ્તરતું રહ્યું છે અને રહેવું પાડે છે. તેને અનુરૂપ નવાં નવાં સંશોધનો થયાં છે અને થતાં પાડે રહેવાં જોઈએ. સામાન્ય રીતે કોઈ પાડે સંશોધન એ શૂન્યમાંથી શરૂ થતું નથી, પરંતુ તેની પાછળ કોઈ ને કોઈ કારણ ધૂપાયેલું હોય છે. અહીં કાર્યકારણનો સિદ્ધાંત લાગું પાડી શકાય. આવાં સંશોધનોની રીત નક્કી કરવા માટે આ સંદર્ભે અગાઉની સંકલ્પનાઓ, પાયાના સિદ્ધાંતો, વિચારણાઓ તેમ જ સંશોધન પ્રણાલિઓ અને પ્રણાલિકાઓનો સહારો લેવો પડે છે. આ બાબતને ધ્યાનમાં રાખી અહીં અભ્યાસકે પોતાના અભ્યાસ સંબંધિત જ્ઞાનાત્મક આધારનો અને આ ક્ષેત્રમાં થયેલાં સંશોધનોનો અભ્યાસ કર્યો છે.

સમસ્યાના ઉકેલ અને સંશોધન યોજનાના વિકાસ માટે સંબંધિત સાહિત્યની સમીક્ષા અત્યંત જરૂરી બને છે. સાહિત્યની સમીક્ષામાંથી જ સંશોધનની ભૂમિકા રચાય છે. સંબંધિત સાહિત્યની સમીક્ષા અંગે લોકેશ કૌલ (૧૯૯૮) પોતાના પુસ્તક મેથડોલોજી ઓફ એજ્યુકેશનલ રીસર્ચ માં જણાવે છે કે, -
“The review of related literature gives the researcher an understanding of the research methodology, which refers to the way the study is to be conducted. It helps the researcher about the tools as instruments, which proved to be useful and promising in the previous studies.”

અર્થાત્ -

સંબંધિત સાહિત્યનો અભ્યાસ સંશોધકને અભ્યાસ કઈ રીતે થઈ શકશે તે બાબતની સંશોધન પદ્ધતિનીની સમજણ આપે છે. વળી, તે અગાઉનાં સંશોધનોમાં ઉપયોગી અને આશાસ્પદ રહેલાં ઉપકરણોને સંશોધનનાં સાધનો તરીકે સમજવામાં મદદરૂપ થાય છે.

વ્યવસ્થિત અને યોગ્ય રીતે આયોજિત સંશોધનકાર્ય કરવા માટે જે તે વિષયને લગતાં અને સ્પર્શતાં સંશોધનોનો સંશોધકે વૈજ્ઞાનિક રીતે અભ્યાસ કરવો જોઈએ એવી અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે, જેથી કરીને તેની કાર્યપદ્ધતિ તથા વિષયપદ્ધતિથી પરિચિત થઈ શકાય. ઉપરાંત જે તે સંશોધનનાં સ્ત્રોતમૂલો તથા માહિતી પાડે ઉપલબ્ધ બની શકે. ભૂતકાળમાં શિક્ષણના ક્ષેત્રમાં આ પ્રકારનાં અનેક સંશોધનો થયેલાં છે. વળી, તે સંશોધન પ્રવિધિ જેવી અનેક બાબતો અંગે પાડે માહિતી આપે છે તેથી પોતાના સંશોધન બાબતે સંશોધક પરિચિત થાય છે. મેડરોત્રા પી.વી., મેડરોત્રા આર.એન. અને સુખિયા (૧૯૭૦) પોતાના પુસ્તક ‘એલીમેન્ટસ ઓફ એજ્યુકેશન રીસર્ચ’ ના અભિપ્રાય મુજબ It helps in

interpretation of results and in avoiding duplications. It also provides helpful suggestion for further investigation.

અર્થાત્ -

આ પ્રક્રિયા પરિણામોના અર્થઘટનમાં મદદ કરે છે અને બિનજરૂરી પુનરાવર્તન ટાળે છે. વળી, તે પાછળથી કરાતાં સંશોધનો અંગે માર્ગદર્શન પણ આપે છે.

એથી આગળ તેઓ જાગાવે છે કે, - ‘માત્ર ભૂલ સુધારથી, સંગ્રહિત અનુભવોથી, નિરીક્ષણથી કે વર્તમાન સલાહ પદ્ધતિથી શિક્ષણમાં પ્રગતિ કરી શકાય નહિ. પદ્ધતિસરનું શૈક્ષણિક સંશોધન અવશ્ય સમય, શક્તિ અને ધનનો વ્યય અટકાવે છે. તથા ઘણીબધી નિરાશાઓથી દૂર રાખે છે અને પ્રગતિનો રસ્તો બતાવે છે.’

આમ પૂર્વે થયેલાં સંશોધનોના અભ્યાસમાંથી

- સંશોધક સંશોધન પદ્ધતિથી માહિતગાર થાય છે.
- સંશોધક વિષયથી પરિચિત થાય છે.
- સંશોધક પહેલાંના સંશોધકે પોતાના સંશોધન માટે વાપરેલાં સાધનોથી માહિતગાર થાય છે.
- સંશોધક પૂર્વે થયેલા સંશોધનોની ભૂલો જાણે છે અને પોતાના સંશોધનકાર્યમાં એવી ભૂલો ન થાય તે માટે સાવધ રહે છે.
- સંશોધક સંશોધન દરમિયાન કેવી મુશ્કેલીઓનો સામનો કરવો પડશે તેનાથી પરિચિત થાય છે.

૨.૨ : શૈક્ષણિક સાધનો દ્વારા અધ્યયન - અધ્યાપનની સૈદ્ધાંતિક ભૂમિકા :

૨.૨.૧ પ્રસ્તાવના :

પુરાતનકાળમાં મુખ્યત્વે પ્રવચન અને સંવાદની પદ્ધતિ દ્વારા શિક્ષણ આપવામાં આવતું હતું. પ્રથમ શિક્ષાધ્યાયના બીજા મંત્રમાં ઋષિનું દર્શન છે કે અર્થાત્ આચાર્ય પૂર્વરૂપ છે. શિષ્ય ઉત્તરરૂપ (તેને અનુસરતો) છે, તેમના જોડાવાથી નિષ્પત્તિરૂપ બનતી વિદ્યા સંધિ છે (અને) પ્રવચન (વક્તવ્ય તથા ચર્ચા સંવાદ) સાધન છે - આ (છે) વિદ્યા સંબંધી વિધાન, જે “તૈતરીયોપનિષદ”ના અધ્યાય ૧ (શિક્ષાધ્યાય) મંત્ર - ૨ માં જાગાવેલ છે. તેમાં શિષ્યની શંકાના નિવારણ માટે ગુરુ-શિષ્ય વચ્ચે પ્રશ્નોત્તરી થતી રહેતી હતી. શ્રીમદ્ભગવતગીતામાં ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે આ સમજાવતાં કહ્યું છે કે એટલે કે શિષ્ય બધાં જ પાસાંને આવરી લેતા પ્રશ્નો પૂછીને તથા તેમને કાર્યાન્વિત કરીને કે સેવા કરીને શીખે. આ પ્રકારની પદ્ધતિ પરથી ઊતરી આવેલી રીત હાલ વર્ગખંડોમાં પરંપરાગત વ્યાખ્યાન પદ્ધતિ રૂપે જોવા મળે છે.

વેદકાળથી પાણ દટાંતો વડે અમૂર્ત વિભાવનાને સમજવવાની પદ્ધતિ ચાલી આવી છે. ‘છાંદોગ્યપનિષદ’ના છઠ્ઠા અધ્યાયના ૮૯-૯૨ મંત્રોમાં પિતા આરુઢિ અને પુત્ર શ્વેતકેતુને જુદાં જુદાં વૃક્ષો પરથી રસ લાવતી મધમાખીઓ દ્વારા તૈયાર થતા મધનું ઉદાહરણ આપીને, વડના ફળના તેની પાસે નાનામાં નાના ટુકડાઓ કરાવીને તેના સૂક્ષ્માતિસૂક્ષ્મ ગર્ભમાં રહેલી, પાણ નરી આંખે ન દેખાતી, એવી નવું વટવૃક્ષ સર્જવાની ક્ષમતાનું ઉદાહરણ આપીને તથા પાણીમાં મીઠું ઓગાળવાનો પ્રયોગ કરાવીને તેનો સ્વાદ રહે પાણ અલગ ન રહેતા મીઠાનું ઉદાહરણ આપીને સમજાવે છે. આમ પુરાતન કાળથી જ દટાંતો તથા પ્રાયોગિક કાર્યો જેવાં શૈક્ષણિક સાધનોનો ઉપયોગ થતો આવ્યો છે.

વર્તમાન સમયમાં વિકસિત અને વિકાસમાન દેશોમાં શાળા શિક્ષણની અસરકારકતા અને ક્ષમતાનો મુદ્દો ખૂબ જ ધ્યાન ખેંચે તેવો અને ચર્ચાનો વિષય બન્યો છે. શૈક્ષણિક નીતિઓ ઘડનારાઓને સ્થાનિક કક્ષાએ તેમ જ રાજ્ય, રાષ્ટ્ર કે આંતરરાષ્ટ્રીય કક્ષાએ જાણાયું છે કે શાળાશિક્ષણમાં શ્રેષ્ઠતા પૂરવાર કરવા ઘણું કરવાનું બાકી રહ્યું છે. શાળાઓમાં થતા અધ્યાપનની જે ગુણવત્તા હોવી જોઈએ અને જે અત્યારે છે તે વચ્ચેનો તફાવત ઘટાડવાનો પ્રયાસ શિક્ષણકારો કરી રહ્યા છે. આ સંદર્ભે સ્વનિર્મિત શૈક્ષણિક સાધનો દ્વારા અધ્યાપન કરાવવાનો અભિગમ મહત્વનું સ્થાન ધરાવે છે. આવાં સાધનોનું નિર્માણ અને તેનું મૂલ્યાંકન કરવાના અભ્યાસો હાથ ધરાયેલા છે. આ અભ્યાસોને આધારે પ્રાપ્ત પરિણામોનું શિક્ષણમાં અમલીકરણ એ પાણ એટલું જ મહત્વનું પૂરવાર થયું છે.

આપણી પૌરાણિક અને ચીલાચાલુ શિક્ષણ પદ્ધતિમાં માત્ર ‘Chalk and talk’ પદ્ધતિએ શિક્ષણ આપવામાં આવતું હતું. અહીં વિદ્યાર્થી કેન્દ્રસ્થાને હોવાને બદલે શિક્ષક કેન્દ્રસ્થાને હતો. જ્યારે શૈક્ષણિક સાધનો દ્વારા અધ્યાપનનો મૂળભૂત ખ્યાલ એવો છે કે મોટાભાગના વિદ્યાર્થીઓ વર્ગખંડમાં અર્થાત્ શાળામાં જે કાંઈ શીખે છે તે સઘળું સમજીને શીખે, શિક્ષક વિદ્યાર્થીની ક્ષમતાને ઓળખીને શીખવે, તે બંનેની મૌલિકતા અને સર્જનાત્મક શક્તિ ખીલે તથા શિક્ષકને શીખવવામાં અને બાળકને શીખવવામાં રસ પડે તેવું શૈક્ષણિક કાર્ય થાય. આસુબેલ નામના મનોવૈજ્ઞાનિકે (૧૯૯૫) મનોવિજ્ઞાનનું અધ્યયન પુસ્તકમાં અર્થપૂર્ણ અધ્યયન (meaningful learning) નો નૂતન વિચાર શિક્ષણજગત સમક્ષ મૂકતાં કહે છે કે ‘જો અધ્યયનને અર્થપૂર્ણ બનાવવું હોય તો વિવિધ પદ્ધતિઓ અને પ્રયુક્તિઓ તેમ જ શૈક્ષણિક સાધનોનો ઉપયોગ કરવો પડે.’

બ્રેડવે લોરેન અને હિલ બાર્બરા અલ્બર્સ (૨૦૦૨) How to maximize your child's learning ability પુસ્તકમાં જાણાવે છે કે - બાળકને રસ પડે તેવી ઉપચારાત્મક પદ્ધતિઓની મદદથી ખૂબ જ સરળતાથી તેની કચાશ દૂર કરી શકાય છે. બે કે બેથી વધુ ઈન્દ્રિયોને કામમાં લેવાનું શીખવતાં સાધનો વધારાની મદદરૂપે મહત્વનાં બની રહ્યાં છે. બાળકો તેને ગમતી રમતો થકી જેટલું

શીખે, એટલું ભાગ્યે જ બીજી કોઈ રીતે શીખે. આવી રમતો બાળકોની ચોક્કસ ઉણપોને દેખાડીને તેનો સંતુલિત વિકાસ સાધવામાં મદદરૂપ થાય છે. તેનાથી બાળકનું બીજા લોકો સાથેનું વર્તન પણ ઘડાય છે.

આપણા વર્ગખડોમાં આવતાં બાળકો વિવિધ માનસિક ક્ષમતાઓવાળા હોય છે. કેટલાંક બાળકો સહેજ અદેશો મળતાં, જે તે બાબત સમજી જાય છે, જ્યારે કેટલાંક બાળકો એવાં પણ હોય છે કે જેમના માટે માહિતીનું વધું દઢીકરણ થાય તો તે સમજી શકે. આવી પરિસ્થિતિ શિક્ષક પક્ષે પણ હોય છે. શિક્ષક દરેક બાબતમાં નિપુણ હોય અને દરેક બાબતને સરળતાથી સમજવી શકે એ બાબત માનવા યોગ્ય નથી. આવી પરિસ્થિતિમાં વિદ્યાર્થીઓમાં મહત્તમ જ્ઞાનલબ્ધિનો શિક્ષણનો ધ્યેય સફળ બનતો નથી. આવી પરિસ્થિતિમાં જે વિદ્યાર્થીને પોતાની અનુકૂળતાએ અને સ્વગતિએ શિક્ષણ આપવામાં આવે તો કદાચ આપણે આપણો ઉપરોક્ત ધ્યેય ચરિતાર્થ કરી શકીએ. કદાચ આ જ વિભાવનાને અનુલક્ષીને શિક્ષણમાં શૈક્ષણિક ટેકનોલોજીનો ખ્યાલ અમલમાં આવ્યો છે.

૨.૨.૨ : શૈક્ષણિક ટેકનોલોજીનું સ્વરૂપ :

‘શૈક્ષણિક ટેકનોલોજી’ શિક્ષણ એ ટેકનોલોજીના સમન્વયથી ઉદ્ભવે છે. આપણે જાગીએ છીએ કે શિક્ષણ એ એક જ્ઞાન, તાલીમ કે વિધાયક વલાણ કેળવવાની પ્રક્રિયા છે, જે વ્યક્તિગત, સામાજિક અને વૈશ્વિક ભવિષ્યને ઉપયોગી પ્રક્રિયા છે. જ્યારે સંશોધનનાં પરિણામોમાંથી અથવા આવા એકથી વધુ સંશોધનનાં પરિણામોમાંથી, સંકલનથી પ્રાપ્ત થતા નવા વિચારો ક્ષેત્રમાં વિકાસ પામે છે તે ક્ષેત્ર કે પ્રક્રિયાને વધુ સરળ અને અસરકારક બનાવે છે.

ટેકનોલોજી જે પ્રક્રિયા સાથે જોડાય છે તે પ્રક્રિયાને વધુ સરળ, અસરકારક અને સર્વવ્યાપી બનાવે છે. શૈક્ષણિક ટેકનોલોજી એટલે શિક્ષણની પ્રક્રિયામાં ટેકનોલોજીનો વિનિયોગ છે. પરંતુ એ બાબત નોંધનીય છે કે શૈક્ષણિક ટેકનોલોજી એ માત્ર ‘શિક્ષણની ટેકનોલોજી’ આ બે સામાન્ય શબ્દોનું જોડાણ નથી.

શૈક્ષણિક ટેકનોલોજીના આધુનિક અર્થના પ્રયોગ સૌ પ્રથમ ૧૯૬૭માં બ્રિનમોરજહોન્સના રીપોર્ટમાં થયો હતો. બ્રિટનની ‘નેશનલ કાઉન્સિલ ઓફ એજ્યુકેશનલ ટેકનોલોજીએ શૈક્ષણિક ટેકનોલોજી’ (૧૯૬૭)ની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે આપી છે.:

પી.કે. ત્રિવેદી (૨૦૦૨) બહુમાધ્યમ સંપુટની રચના અને અજમાઈશ અંગેના પોતાના શૈક્ષણિક સંશોધનમાં જણાવે છે કે - “શૈક્ષણિક ટેકનોલોજી એ માનવ શિક્ષણની પ્રક્રિયાને સુધારવા અને ઉત્તર

કરવા માટેની શૈક્ષણિક પ્રાણાલીઓ, ટેકનોલોજીઓ અને સહાયક ઉપકરણોનો વિકાસ, પ્રયોગ અને મૂલ્યાંકન છે.”

યુ.કેની કાઉન્સિલ ઓફ એજ્યુકેશન ટેકનોલોજી (CET) શૈક્ષણિક ટેકનોલોજીની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે આપી છે:

“Educational Technology is the development, application and evaluation of systems, techniques and aids to improve the process of human learning.”

આમ, વ્યક્તિના શિક્ષણની પ્રક્રિયાને સુધારવા માટે પ્રાણાલીઓ, પ્રયુક્તિઓ અને સાધનોનો વિકાસ, ઉપયોગ અને મૂલ્યાંકન એટલે ટેકનોલોજી.

યુ.કે ના નેશનલ સેન્ટર ફોર પ્રોગ્રામ્સ લર્નિંગ દ્વારા અપાયેલ શૈક્ષણિક ટેકનોલોજીની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે છે:

“Educational technology is the application of scientific knowledge about learning and the conditions of learning, to improve the effectiveness and efficiency of teaching and learning and training. In the absorbance of scientifically established principles, educational technology implements, techniques of empirical testing, to improve the learning situations.”

એસોસિયેશન ફોર એજ્યુકેશનલ એન્ડ ટેકનોલોજી યુ. એસ. દ્વારા અપાયેલ વ્યાખ્યા “Educational Technology is a complex, integrated, process involved people, procedures, ideas, devices and organization for analyzing problems and devising, implementing, evaluating and managing solutions to those problem, involved in all aspects of learning.”

ઉપર્યુક્ત વ્યાખ્યાઓ પરથી ફલિત થાય છે કે - શૈક્ષણિક ટેકનોલોજીનો ધ્યેય જ્ઞાનનો વ્યવહારિક વિનિયોગ છે. શૈક્ષણિક ટેકનોલોજીમાં વિજ્ઞાન શાખાનાં યંત્રો અને યંત્રોના માધ્યમ, મનોવિજ્ઞાન, સમાજશાસ્ત્ર, ઈજનેરી તથા ભૌતિક વિજ્ઞાન અધ્યાપનના ઉપર્યુક્ત વિષયો દ્વારા ટેકનોલોજીનું ધ્યેય સિદ્ધ થાય છે.

શિક્ષણ પ્રશિક્ષણની જરૂરિયાતો ધ્યાનમાં રાખવી એ શૈક્ષણિક ટેકનોલોજીનો પાયાનો સિદ્ધાંત છે કારણ કે તેમાં અધ્યયન કે અધ્યાપન માટેનાં અદ્યતન કૌશલ્યો અને પ્રવિધિઓનો વિનિયોગ સમાયેલો છે. શૈક્ષણિક ટેકનોલોજીનો ઉદ્દેશ અધ્યાપનની વિવિધ પદ્ધતિઓ અને માધ્યમોની ગોઠવાણ દ્વારા અધ્યાપનને અને અધ્યયનને વધુમાં વધુ સરળ બનાવવાનો છે.

૨.૨.૩ : કમ્પ્યુટર મલ્ટી-મિડિયા સોફ્ટવેર ટેકનોલોજી :

શિક્ષણમાં આપણે સર્વસ્વીકૃત રીતે જાણીએ છીએ કે શિક્ષક માત્ર ચોક એન્ડ ટોકથી શિક્ષણકાર્ય કરે તેને બદલે બહુમાધ્યમ સંપૂર્ણ ઉપયોગ કરીને શિક્ષણકાર્ય કરે તો તે વધુ અસરકારક સાબિત થાય છે.

બહુમાધ્યમ સંપૂર્ણરૂપે દૃશ્ય-શ્રાવ્ય સાધનો (ચાર્ટ, નકશા, ટેબલો, મોડેલ, નમૂનાઓ, ઓડિયો-વિડિયો કેસેટ્સ વગેરે)નો સ્વતંત્ર રીતે વર્ગખંડમાં ઉપયોગ કરીએ છીએ જ્યારે કમ્પ્યુટર એક એવું સાધન છે કે જેના દ્વારા ઉપર દર્શાવેલ તમામ દૃશ્ય-શ્રાવ્ય સાધનોનો એક સાથે ઉપયોગ કરી શકીએ છીએ. એટલે કે કમ્પ્યુટરમાં પ્રોગ્રામિંગ કરીને આપણે ચાર્ટ નકશા, ટેબલો, મોડેલ, ઓડિયો-વિડિયો કાર્યાન્વિત કરી શકીએ.

આ જાતના કમ્પ્યુટર કાર્યક્રમ બનાવવા માટે જુદી જુદી જાતના કમ્પ્યુટર પ્રોગ્રામ (સોફ્ટવેર) બજારમાં ઉપલબ્ધ છે, જેનો ઉપયોગ કરીને આપણે પ્રોગ્રામિંગ કરી શકીએ. આવી રીતે જો કોઈ કોઈ કમ્પ્યુટર સોફ્ટવેરનો ઉપયોગ કરીને કોઈ શૈક્ષણિક પ્રોગ્રામ બનાવવામાં આવે તો તેને શૈક્ષણિક સોફ્ટવેર કહી શકાય.

આમ, જુદા જુદા વિષયના જુદા જુદા એકમો પસંદ કરીને તેમને કમ્પ્યુટરાઈઝ કરવામાં આવે અને ક્લાસરૂમમાં તેમનો ઉપકરણ તરીકે ઉપયોગ કરવામાં આવે ત્યારે તે કમ્પ્યુટર સોફ્ટવેર એક એજ્યુકેશનલ સોફ્ટવેર બની જાય છે.

૨.૨.૩.૧ : શૈક્ષણિક સોફ્ટવેરના પ્રકારો :

એજ્યુકેશનલ સોફ્ટવેરના પ્રકારો નીચે પ્રમાણે આપી શકાય :

૧. માત્ર ટેક્સ્ટ (Text) ધરાવતાં સોફ્ટવેર
૨. ટેક્સ્ટ (Text) સાથે ઓડિયો ધરાવતાં સોફ્ટવેર
૩. એનિમેશન ધરાવતાં સોફ્ટવેર (ઓડિયો-વિડિયો)

ઉપર્યુક્ત પ્રકારોને વિગતે સમજાવે તો -

૨.૨.૩.૧.૧ : માત્ર ટેક્સ્ટ (Text) ધરાવતાં સોફ્ટવેર :

આ પ્રકારના સોફ્ટવેરના ઉપયોગથી માત્ર લેખિત માહિતી (Text) આધારિત પ્રોગ્રામ બનાવી શકાય. લેખિત માહિતીની સાથે ચાર્ટ્સ, ટેબલો, નકશા વગેરે બતાવવા હોય તો આ પ્રકારના સોફ્ટવેરનો

ઉપયોગ થાય છે, જેમાં મોટે ભાગે MS-Word, MS-Excel, Power Point, Paint Brush, Corel draw જેવાં સોફ્ટવેરનો ઉપયોગ થાય છે.

૨.૨.૧.૧.૨ : ટેક્સ્ટ (Text) બેઈઝ પરંતુ સાથે સાથે ઓડિયો (Wave File) ધરાવતાં સોફ્ટવેર :

આ પ્રકારનાં ઉપર્યુક્ત બતાવેલ પ્રોગ્રામની સાથે ઓડિયો એટલે કે જે તે વિષયને બોલીને સમજાવવા માટેની વ્યવસ્થા કરી શકાય છે. આમ કરવા માટે ટેક્સ્ટ સાથે (Wave File) ઉમેરવી પડે છે. આ પ્રકારના સોફ્ટવેર માટે Power Point માં Special facility હોય છે. તેનો ઉપયોગ કરીને આવા પ્રોગ્રામ બનાવી શકાય. આ ઉપરાંત કમ્પ્યુટરમાં Multimedia software નો ઉપયોગ કરીને (Wave File) બનાવી શકાય. Sound Editor તેમ જ Graphic સોફ્ટવેરનો ઉપયોગ કરીને આવા પ્રોગ્રામનું નિર્માણ કરી શકાય.

૨.૨.૩.૧.૩ : એનિમેશન ધરાવતા સોફ્ટવેર :

આ પ્રકારના સોફ્ટવેરમાં કોઈપણ પ્રકારનું મોડેલ બનાવી શકાય છે. એટલે કે કોઈપણ ઘટના, હકીકત કે વૈજ્ઞાનિક સિદ્ધાંતને ખૂબ જ સારી રીતે ચલચિત્રની માફક જીવંત રીતે દર્શાવી અને સમજાવી શકાય છે. દા.ત. ચંદ્રની કળાઓ, સૂર્યગ્રહણ, ચંદ્રગ્રહણ, ભૂકંપ વગેરે જેવી અસંખ્ય બાબતો વિષયો વિચારી શકાય.

૨.૨.૪ : કમ્પ્યુટર મલ્ટી-મિડિયા સોફ્ટવેરના ફાયદા :

- ❖ કમ્પ્યુટર સોફ્ટવેરમાં દર્શ્ય-શ્રાવ્ય અને એનિમેશન ઘટકોના સમન્વયથી વાસ્તવિકતાની બહુ નજીકનો અનુભવ પૂરો પાડી શકાય છે. તેના દ્વારા ઘટનાની વાસ્તવિક અનુભૂતિ કરી શકાય છે.
- ❖ કમ્પ્યુટર સોફ્ટવેર દ્વારા એક જ સ્ક્રીન પર દર્શ્ય-શ્રાવ્ય અનુભવ અને લખાણ રજૂ કરી શકાય છે તે તેનું વિધાયક પાસું છે.
- ❖ આ પ્રકારના સોફ્ટવેરમાં રજૂઆતની ગતિ પર નિયંત્રણ લાવી શકાય છે અને જે તે બાબત કે ઘટના પુનરાવર્તિત કરી શકાય છે.
- ❖ તેના દ્વારા વિદ્યાર્થીઓને પ્રેરિત કરી તેમનામાં ઉત્સાહ જગાડી શકાય છે.

- ❖ વિદ્યાર્થીઓને એકાગ્ર કરી શકાય છે, જે તેનું જમા પાસું છે.
- ❖ બાળકોને જાતે સોફ્ટવેરનું સંચાલન કરવા દેવામાં આવે તો Activity based teaching નું ધ્યેય ફળીભૂત થાય છે.
- ❖ તેના દ્વારા વિદ્યાર્થીઓના વલાગુમાં પરિવર્તન આવે છે અને આથી વિદ્યાર્થીઓમાં અપેક્ષિત વર્તન પરિવર્તન લાવી શકાય છે.
- ❖ વર્ગખંડમાં જે વસ્તુ અન્ય કોઈ પાઠ માધ્યમના ઉપયોગથી સમજાવી કે રજૂ કરી શકાતી ન હોય તો કમ્પ્યુટર સોફ્ટવેરની મદદથી તે શક્ય બનાવી શકાય છે.
- ❖ વિદ્યાર્થીઓના ખ્યાલો પૂરેપૂરા સ્પષ્ટ કરી શકાય છે.
- ❖ કમ્પ્યુટર સોફ્ટવેરનો સંગ્રહ માધ્યમોમાં કરી તેનું સરળતાથી હેરફેર કરી શકાય છે.

૨.૨.૫ : કમ્પ્યુટર મલ્ટી - મિડિયા સોફ્ટવેરની મર્યાદા :

- ❖ કમ્પ્યુટર નિષ્ણાત જ તેનો ઉપયોગ કરી શકે છે.
- ❖ વર્ગખંડમાં આવાં સાધનોના સંચાલનની વ્યવસ્થા હોવી જરૂરી છે.
- ❖ આવાં સાધનો ખર્ચાળ હોય છે.
- ❖ કેટલાક પ્રોગ્રામ ખરીદવા પડતા હોય છે જે ખૂબ જ ખર્ચાળ હોય છે.
- ❖ આવા પ્રોગ્રામના સંચાલન માટે કમ્પ્યુટરની વ્યવસ્થા હોવા પાયાની બાબત છે.
- ❖ એનિમેટેડ પ્રોગ્રામ બનાવવા ખર્ચાળ અને વધુ સમય માંગી લેતા હોય છે.

૨.૪ : વિદેશમાં થયેલાં સંશોધનોનો સારાંશ અને તેની સમીક્ષા :

પ્રયોજક દ્વારા સૂચિત વિષયને લગતાં અનેક સંશોધનો પૈકી એવાં કેટલાંક સંશોધનોનો અભ્યાસ અહીં રજૂ કરવામાં આવ્યો છે, જેમાં, સમસ્યા, સમસ્યાના હેતુઓ, પરિણામો અને તારણોની સંક્ષેપમાં રજૂઆત કરી છે.

૨.૪.૧ :

- ❖ સંશોધકનું નામ : Wisdom Harrison Kofi Hordzi
- ❖ વર્ષ અને યુનિવર્સિટી : 2003. University of Education, ERNWACA – Ghana.
- ❖ ડીગ્રી : Ph.D
- ❖ શીર્ષક : Development of Simple Aids for Teaching Science in Basic Schools, Ghana. (પ્રાથમિક શાળાઓમાં વિજ્ઞાન શિક્ષણ માટેનાં સાદાં સાધનોનો વિકાસ)

❖ હેતુઓ :

- જીવવિજ્ઞાનના કેટલાક વૈચારિક મુદ્દાઓ શીખવા માટે પ્રતિકૃતિઓ વિકસાવવી.
- ધાનાની કેટલીક જુનિયર માધ્યમિક શાળાઓમાં વિદ્યાર્થીઓ દ્વારા શૈક્ષણિક સાધનો તૈયાર કરવાં અને તેનો શિક્ષણ કાર્યમાં પ્રારંભિક ઉપયોગ કરવો.
- પ્રતિકૃતિને વિજ્ઞાનના શૈક્ષણિક સાધનો તરીકે સ્વીકારવા માટે કેટલાક શિક્ષકોના વિચારો નમૂના તરીકે રજૂ કરવા.

ઉપકરણ : વિજ્ઞાન શિક્ષણ માટે સાદાં શૈક્ષણિક સાધનો.

નમૂનો : જૂનિયર માધ્યમિક કક્ષાની પાંચ શાળાના વિદ્યાર્થીઓની પસંદગી કરવામાં આવેલ હતી.

તારણો : આ અભ્યાસમાં નીચે મુજબનાં તારણો મેળવવામાં આવ્યાં હતાં

- જે વિદ્યાર્થીઓને પ્રતિકૃતિઓ નો ઉપયોગ કરીને વિજ્ઞાન વિષય શીખવવામાં આવ્યો તે વિદ્યાર્થીઓએ આ મોડેલ વિના શીખેલા વિદ્યાર્થીઓ કરતાં વધારે સારા ગુણ પ્રાપ્ત કર્યા હતા. એ પરથી એમ કહી શકાય કે મોડેલના કારણે વિદ્યાર્થીઓની સમજમાં વિકાસ થાય છે. તેથી જે શિક્ષકોને સાધનો બનાવવાની ટેકનોલોજીનો અભ્યાસ કરાવવામાં આવે તો ખૂબ જ કીમતી બની રહે.
- આફ્રિકાના અન્ય દેશોમાં પણ શિક્ષકોને સાધનો બનાવવા માટેની માહિતી અને ટેકનિકથી માહિતગાર કરવા જોઈએ.
- આ પ્રકારની તાલીમ આપવા માટે દાતાએ પાસેથી વધુ નાણાં મેળવવાં જોઈએ અને વધુ શૈક્ષણિક સાધનો તૈયાર કરવાં જોઈએ. મોટા જથ્થામાં આવાં સાધનો તૈયાર કરીને સસ્તી કિંમતે શાળાઓમાં ઉપલબ્ધ કરાવવાં જોઈએ.

- ઉપર્યુક્ત અભ્યાસ અંગે કરવામાં આવેલા એક સર્વેક્ષણમાં ઉત્તરદાતાઓએ આપેલા પ્રતિભાવોનો સામાન્ય સૂર આ પ્રમાણે હતો:
 - બધી જ કક્ષાએ કાર્ય કરતી વખતે મોડેલ્સનો ઉપયોગ થવો જોઈએ
 - મોડેલ્સ મૌલિક અને બહુમુખી પ્રતિભાસંપન્ન છે અને વિદ્યાર્થીને પ્રોત્સાહિત કરે તેવાં છે.
 - મોડેલ્સની મદદથી શિક્ષણકાર્ય કરવામાં આવતું હતું ત્યારે વિદ્યાર્થીઓનો રસ વધુ તીવ્ર હતો અને તેનાથી પાઠ જીવંત બનતા હતા.
 - આ એક સારું નવીનીકરણ છે. શિક્ષકો આવા સાધનો બનાવી શકે તે માટે સારી રીતો શોધી કાઢવી જોઈએ.
 - આ સાધનો ઓછી કિંમતનાં છે અને વિદ્યાર્થીઓ કોઈ રમત રમતાં અધ્યયન કરતાં હોય તેવું લાગ્યું. આનાથી વિદ્યાર્થીઓ સરળતાથી યાદ રાખી શકતા હતા.
 - શાળામાંની શૈક્ષણિક સત્તામંડળો આવા મોટા પ્રોજેક્ટ લે એ જરૂરી છે.
 - આ પ્રોજેક્ટમાં વપરાયેલી સામગ્રી સારી ગુણવત્તાવાળી હતી, હજી પાગ વધુ સારી સામગ્રી હોય તે જરૂરી છે.

૨.૪.૨ :

- સંશોધકનું નામ : Rajkaiya H. Yusuf
- વર્ષ અને યુનિવર્સિટી : 1994. Federal college of Education. Kano State, Nigeria
- ડીગ્રી : Ph.D
- શીર્ષક : The use of models in the teaching of science – a case study of selected secondary schools in Kano Metropolis, Kano State, Nigeria (કાનો મેટ્રોપોલિસની પસંદિત શાળાઓમાં વિજ્ઞાન શિક્ષણમાં પ્રતિકૃતિનો ઉપયોગ – એક અભ્યાસ)
- હેતુઓ : વિજ્ઞાન અધ્યાપનમાં એવું શું કરી શકાય કે શિક્ષકો અને વિદ્યાર્થીઓ વધુ અભિપ્રેરિત થાય તેના સંદર્ભમાં વિજ્ઞાનનો વિષય તથા વિજ્ઞાનના વિષય સાથે સંકળાએલા હોય એવા અન્ય વિષયોના અધ્યાપન માટે કેવી કેવી ભિન્ન પદ્ધતિઓ તથા અભિગમો અપનાવી શકાય તે જાણવા માટે કાનો (નાઈજીરિયા)ની પસંદગી કરેલી થોડીક શાળાઓમાં વિજ્ઞાનના વિષયમાં અધ્યાપન અને અધ્યયન પ્રતિકૃતિઓ ના ઉપયોગથી થતી અસર નિશ્ચિત કરવા સર્વેક્ષણ કરવું.

ઉપકરણ : વિજ્ઞાન શિક્ષણ માટે કમ્પ્યુટર પ્રોગ્રામ આધારિત પ્રતિકૃતિઓ તૈયાર કરેલ
હતી.

નમૂનો : કાનો મેટ્રોપોલિસની ૧૦ શાળાના વિદ્યાર્થીઓ

તારણો : કુલ ૧૦ શાળાઓમાં થયેલા અભ્યાસ પરથી જે તારણો કાઢવામાં આવ્યાં તે
આ પ્રમાણે હતાં :

- કુલ ૫૭.૬ % વિદ્યાર્થીઓ જાણાવ્યું કે શિક્ષણકાર્યમાં પ્રતિકૃતિઓનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.
- આશરે ૨૧.૮ % વિદ્યાર્થીઓએ જાણાવ્યું કે તેનો વારંવાર ઉપયોગ થતો હતો.
- કુલ ૬૬.૬૬ % વિદ્યાર્થીઓએ જાણાવ્યું કે જ્યારે તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો ત્યારે તેમને વધુ સમજ પડતી હતી.
- અલબત્ત કેટલીક શાળાઓમાં મોડેલ્સ મળવામાં મુશ્કેલી નડી હતી. પરંતુ એ બાબત સ્પષ્ટ હતી કે વિજ્ઞાનનો વિષય શીખવવામાં મોડેલ્સના ઉપયોગથી ખૂબ મોટો ફાયદો જેવા મળ્યો હતો.
- અભ્યાસના અંતે એવું સ્વીકારવામાં આવ્યું કે ૨૦૦૨ માં અને ત્યાર પછી પણ આવી પ્રતિકૃતિઓ બનાવવાની બાબતમાં સુધારણા કરવી, જેથી શિક્ષકોને ઓછો કંટાળો આવે. વળી કમ્પ્યુટરની મદદથી પણ મોડેલ્સ વિકસાવવા જેથી વિદ્યાર્થીઓ ટેકનોલોજી તરફ પ્રેરિત થાય. વળી તેમને આવાં સાધનો બનાવવા માટે પ્રોત્સાહિત કરવા જેઈએ. ભલે કેટલીક શાળાઓમાં સાધનોનો ઉપયોગ થતો ન હતો પણ આ પ્રકારનો વિચાર નવો ન હતો. એટલું તો ચોક્કસ છે કે એકની એક જ પદ્ધતિથી અધ્યાપન કરવામાં આવે તો વિદ્યાર્થીઓ સારી રીતે ભાગી શકતા નથી. (Cundy, 1997) મોડેલ્સના ઉપયોગની બાબતમાં એટલું તો ચોક્કસ કહી શકાય કે સાધનો જેઈ શકાતાં હોવાને કારણે અધ્યયન અધ્યાપનની પ્રક્રિયા વખતે પ્રત્યાયનમાં તાજગી અને ત્વરિતતા જેવા મળે છે. માણસે આ માટે નાનાં-નાનાં સાધનોથી માંડીને પૂર્ણ કદનાં સાધનોની રચના કરીને તથા કમ્પ્યુટરની મદદથી ત્રિપરિમાણીય પદાર્થોના નમૂના બનાવીને શિક્ષણમાં ક્રાંતિ આણી છે. (Mc Beath, 1994) આ ઉપરથી એક વાત એ સ્વીકારાઈ કે અધ્યાપન કાર્યના કૌશલ્યના વિકાસ માટે વ્યાવસાયિક ક્ષમતા વિકસાવવા માટે પર્યાપ્ત પ્રમાણમાં પ્રયત્નો થવા જેઈએ.
- છેલ્લે ભલામણ કરવામાં આવી કે કાનોની સરકારે શાળાઓમાં વધુને વધુ સવલતો આપીને વિજ્ઞાન શિક્ષણ માટે પ્રતિકૃતિ (Models) તૈયાર કરાવવાં, વળી પરિસંવાદ (Seminar), સહસંવાદ (Symposium), જૂથચર્ચા (Groupdiscussion),

કાર્યશાળા (Wokshop) વગેરેના આયોજન દ્વારા શિક્ષકોને આ પ્રકારનાં સાધનો બનાવવા તરફ પ્રેરિત કરવા તેમ જ કમ્પ્યુટર વગેરેનો ઉપયોગ કરવા પર ધ્યાન આપવા મૂક્યો.

૨.૫ : ભારત દેશમાં થયેલાં સંશોધનો

સંશોધન પ્રક્રિયાના પૂર્વે થયેલાં સંશોધનો સંશોધનકર્તા માટે ઉપયોગી બની રહે છે. આ પ્રકારનાં સંશોધનોમાં વિવિધ પદ્ધતિઓનો ઉપયોગ થયો હોય તો ધ્યાન તે સંશોધનોનો હેતુઓ તથા તારાગો સૂચિત સંશોધનમાં મદદરૂપ બની રહે છે. ભારતમાં ધ્યાન સૂચિત વિષયને લગતાં અનેક સંશોધનો થયાં છે તેમાંથી ઉપલબ્ધ એવાં નીચેના અભ્યાસનો અહીં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે અને આવાં સંશોધનોના હેતુઓ, પરિણામો તથા તારાગો અત્રે પ્રસ્તુત કરવામાં આવ્યાં છે.

૨.૫.૧ :

સંશોધકનું નામ : પી.સી. જી. એસ.

વર્ષ અને યુનિવર્સિટી : ૧૯૮૭. કામરાજ વિશ્વવિદ્યાલય મદુરાઈ

ડીગ્રી : પીએચ.ડી

શીર્ષક : શૈક્ષણિક ટેલિવિઝન કાર્યક્રમની વિદ્યાર્થીઓ ઉપર થતી અસરનો એક અભ્યાસ

હેતુઓ : ઉપર્યુક્ત અભ્યાસના હેતુઓ આ પ્રમાણે હતા :

- મદુરાઈ કામરાજ યુનિવર્સિટીના વિદ્યાર્થીઓ સરાસરી કેટલો સમય ટેલિવિઝન કાર્યક્રમો જોવા પાછળ ગાળે છે તે શોધી કાઢવું.
- વિદ્યાર્થીઓને E-TV ના કયા કાર્યક્રમો ગમે છે તે શોધી કાઢવું.
- ભારતમાં તૈયાર થયેલાં E-TV ના કયા કાર્યક્રમો વિષે વિદ્યાર્થીઓ કેવું મૂલ્યાંકન કરે છે તે શોધી કાઢવું.
- વિદ્યાર્થીઓની વિવિધ ટેલિવિઝન સેવાઓના કાર્યક્રમોની પસંદગી શોધવી.

ઉપકરણ : ટેલિવિઝનના કાર્યક્રમો આધારિત પ્રશ્નાવલિ, વલાગમાપદંડ.

નમૂનો : મદુરાઈ કામરાજ યુનિવર્સિટીમાં ૧૯૮૭માં દાખલ થયેલાં બધા જ વિદ્યાર્થીઓ

તારાગો : ઉપર્યુક્ત અભ્યાસનાં તારાગો આ પ્રમાણે હતાં :

- મદુરાઈ કામરાજ યુનિવર્સિટીમાં ૧૯૮૭માં દાખલ થયેલ બધાંજ વિદ્યાર્થીઓમાંથી ૨૮% ના ઘરમાં ટી.વી. સેટ્સ હતાં. તેમાંથી ૧૬% વિદ્યાર્થીઓ અને ૧૨ % વિદ્યાર્થિનીઓ હતી.
- જે વિદ્યાર્થીઓના ઘરમાં ટી.વી. સેટ્સ હતા તેમાંથી ૪૦ % વિદ્યાર્થીઓ ૩૦ થી ૬૦ મિનિટ જેટલો સમય ટી.વી. કાર્યક્રમો જોવામાં ગાળતા હતા.
- જેઓ હોસ્ટેલમાં રહેતા હતા તેમાંથી ૪૧ % વિદ્યાર્થીઓ ૩૦ મિનિટ કરતાં ઓછો સમય ટી.વી. જોવામાં ગાળતા હતા.
- માત્ર ૪૮ % વિદ્યાર્થીઓને જાગ્યાવું કે E-TVના કાર્યક્રમો જુએ છે.
- કુલ ૫૬ % વિદ્યાર્થીઓ કે જેને E-TV કાર્યક્રમો ગમતા હતા તેઓને સામાન્ય રીતે કુદરત અને વિજ્ઞાન તથા માનવતાના વિષયો પરના કાર્યક્રમો જોવા ગમતા હતા. જ્યારે ૬૯ % જેટલા વિદ્યાર્થીઓને ભારતમાં ઉત્પાદિત કાર્યક્રમો સંતોષકારક લાગતા હતા.
- વિદ્યાર્થીઓને સૌથી વધુ ગમતા કાર્યક્રમો સ્પોર્ટ્સ અને રમતોના હતા.
- જેમના ઘરોમાં ટી.વી. સેટ્સ હતાં તેમને વિજ્ઞાનના કાર્યક્રમો જોવાનું ગમતું હતું.
- વિજ્ઞાનના વિદ્યાર્થીઓ પ્રમાણમાં ઓછો સમય ટી.વી. જોવામાં ગાળતા હતા.
- ઘરમાં રહેતા અને હોસ્ટેલમાં રહેતા વિદ્યાર્થીઓના ટી.વી. જોવાના સમયમાં મોટો તફાવત હતો.

૨.૫.૨ :

સંશોધકનું નામ	: સિંઘ, જે. અને ઉમરે, આર. એસ.
વર્ષ અને યુનિવર્સિટી	: ૧૯૮૬. એન.સી.ઈ.આર.ટી.
ડીગ્રી	: પીએચ.ડી
શીર્ષક	: મહારાષ્ટ્રની પ્રાથમિક શાળાઓમાં શૈક્ષણિક ટેલિવિઝન ઈ.ટી.વી ના ઉપયોગનો એક અભ્યાસ.
હેતુઓ	: ઉપર્યુક્ત અભ્યાસના હેતુઓ નીચે પ્રમાણે હતા :
•	શાળાઓમાં શૈક્ષણિક ટેલિવિઝન E-TV નો વ્યાપ જાગવો અને
•	૧૯૮૫-૮૬માં મહારાષ્ટ્ર રાજ્યમાં E-TV નો ઉપયોગનું સતત નિરીક્ષણ (monitoring) કરવું.
ઉપકરણ	: ટેલિવિઝનના શૈક્ષણિક કાર્યક્રમો આધારિત પ્રશ્નાવલિ, વલાગમાપદંડ.
નમૂનો	: મહારાષ્ટ્ર રાજ્યમાં નાગપુર, ભંડાર, ચંદ્રપુર અને ગાડચીરોલી જિલ્લાઓની પ્રાથમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓ

તારાણો : ઉપર્યુક્ત અભ્યાસનાં તારાણો નીચે પ્રમાણે હતાં :

- શિક્ષણ માટેના INSAT ઉપગ્રહના કાર્યક્રમોમાં આવરી લેવામાં આવ્યા હતા તેની સંભાળ પાળ લેવામાં આવી હતી. રાજ્ય તરફથી આ કાર્યક્રમ અનુસાર ટી.વી. સેટ્સ વિનામૂલ્યે આપવામાં આવ્યા હતા તથા તેની સંભાળ પાળ લેવામાં આવી હતી.
- મોટા ભાગની (૭૦ %) શાળાઓ ટી.વી. ના ઉપયોગ વિષયક માસિક માહિતી મોકલતી ન હતી.
- તેના કારણમાં પોસ્ટેજ ખર્ચનો અભાવ કારણભૂત હતો.
- ખાસ કરીને નાગપુર વિસ્તારમાં સ્થળ પરની મુલાકાતમાં એવું જાણવા મળ્યું હતું કે શાળાનાં બાળકો માટે ભાગ્યે જ ટી.વી. સેટ્સનો ઉપયોગ થતો. તેનું કારણ એ હતું કે શિક્ષકોને પાળી પદ્ધતિએ કામ કરવું પડતું હતું.
- સીધી પ્રસારણ કાર્યક્રમો આપેલા સમય રજૂ થતા ન હતા.
- મોટા ભાગની શાળાઓમાં ટી.વી. સેટ્સનો ઉપયોગ માસિક અહેવાલમાં દર્શાવ્યા કરતાં ઓછો થતો હતો. તેના કારણોમાં નાણાકીય જોગવાઈનો અભાવ, શિક્ષકોને પાળી પદ્ધતિએ કામ કરવું પડતું હતું. વળી, ૮૦ % સમયે ટી.વી. સેટ્સ ચાલતા ન હતા. વીજળી પૂરવઠાની સમયસરની ઉપલબ્ધિ ન હતી, આ સાથે અલગ ખંડની વ્યવસ્થા ન હોવી, સંપ્રેરણાનો અભાવ, કાર્યક્રમની અપૂરતી માહિતી, ટી.વી. કાર્યક્રમ અને અભ્યાસક્રમ વચ્ચે અસંગતતા વગેરેનો સમાવેશ થતો હતો.

૨.૫.૩ :

- સંશોધકનું નામ : સિંઘ જે અને સિંગ એ.કે.
- વર્ષ અને યુનિવર્સિટી : ૧૯૮૪. એન.સી.ઈ.આર.ટી. દિલ્હી
- ડીઝી : પીએચ.ડી
- શીર્ષક : ઓરિસ્સાની પ્રાથમિક શાળાઓમાં શૈક્ષણિક ટેલિવિઝન ઈ.ટી.વી ની શૈક્ષણિક જરૂરિયાત ચકાસવાનો અભ્યાસ.
- હેતુઓ : ઉપર્યુક્ત અભ્યાસના હેતુઓ નીચે પ્રમાણે હતા :

- પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકો, વાલીઓ અને ટી.વી. ધરાવતી શાળાઓની પાશ્ચાત્ય ભૂમિકાની માહિતી મેળવવી.

- પ્રાથમિક શાળાના બાળકોના નૈતિક વિકાસ અને આરોગ્ય તથા સ્વાસ્થ્યશિક્ષણના સ્તરનો અભ્યાસ કરવો.
- E-TV ના કાર્યક્રમોના અસરકારક ઉપયોગ અંગે પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકો અને માતા - પિતાનાં મંતવ્યો જાણવાં તથા તે માટેનાં યોગ્ય વિષયવિસ્તાર (theme) માટેના સૂચનો મેળવવાં.
- પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકો તથા માતા પિતાઓના E-TVની શૈક્ષણિક સહાય માટેના અભિપ્રાયો એકત્ર કરવા.

ઉપકરણો : ટેલિવિઝનના શૈક્ષણિક કાર્યક્રમો આધારિત પ્રશ્નાવલિ, અભિપ્રાયાવલિ
 નમૂનો : ઓરિસ્સાની મધ્યભાગની પ્રાથમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓ, શિક્ષકો અને વાલીઓ

તારણો : ઉપર્યુક્ત અભ્યાસનાં તારણો નીચે પ્રમાણે હતાં

- આશરે ૮૦ % શિક્ષકોએ નોકરીમાં જોડાતાં પહેલાં આ પ્રકારની તાલીમ લીધી ન હતી.
- પ્રાથમિક કક્ષાએ વધુ પડતા કાર્યભાર અંગે ફરિયાદ કરી હતી.
- ટી.વી. ધરાવતી શાળાઓમાં યોગ્ય દ્રશ્ય - શ્રાવ્ય સાધનો હતાં.
- શાળાઓમાં દર્શાવવામાં આવતા E-TV ના કાર્યક્રમો અંગે વાલીઓ માહિતગાર હતા.
- લગભગ ૭૫ % શિક્ષકો આ પ્રકારના કાર્યક્રમો પાઠ્યક્રમ આધારિત કાર્યક્રમો હોવાથી આવકારતા હતા.
- મોટા ભાગના વાલીઓ પાણ શિક્ષકોના આ પ્રકારના અભિપ્રાયને યોગ્ય માનતા હતા.
- નૈતિકતાનું શિક્ષણ અને આરોગ્ય શિક્ષણ એ બન્ને શિક્ષણ માટે વાલીઓ આગ્રહ રાખતા હતા.
- એમ સૂચવવામાં આવ્યું હતું કે આ તબક્કે નૈતિક શિક્ષણ આપવું વધુ યોગ્ય હતું.

૨.૫.૪ :

સંશોધકનું નામ : મોહંતી જી., અને મોહંતી પી.સી.એ
 વર્ષ અને યુનિવર્સિટી : ૧૯૮૪. એન.સી.ઈ.આર.ટી. દિલ્હી
 ડીગ્રી : પીએચ.ડી
 શીર્ષક : ઓરિસ્સાની પ્રાથમિક શાળાઓમાં શૈક્ષણિક ટેલિવિઝન ઈ.ટી.વી ની શૈક્ષણિક જરૂરિયાત ચકાસવાનો અભ્યાસ.
 હેતુઓ : પ્રસ્તુત અભ્યાસનાં તારણો નીચે પ્રમાણે હતાં

- પ્રાથમિક શાળાનાં બાળકોની નોંધણી કેટલા પ્રમાણમાં થાય છે તે નક્કી કરવું.
- સન્ ૧૯૭૫-૭૬ના અરસામાં ઉપગ્રહ દ્વારા અપાયેલી અને ટેલિવિઝન દ્વારા પ્રસારિત માહિતી (શિક્ષણ)ના પ્રયોગ (SITE)ના સમય દરમિયાન વિદ્યાર્થીઓની હાજરીમાં વધારો થયો કે નહિ તે શોધી કાઢવું
- (SITE)ના કાર્યક્રમો પછી પાગ (SITE)ની અસર ચાલુ રહી કે નહિ તેનો અભ્યાસ કરવો.

ઉપકરણ : વલણમાપદંડ, માહિતીધારણ કસોટી

નમૂનો : ૧૯૭૫, ૭૬, ૭૭ કુલ ત્રણ વર્ષની ઓરિસ્સાની પ્રાથમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓની, હાજરી.

તારણો : આ અભ્યાસનાં તારણો આ પ્રમાણે હતાં :

- ૧૯૭૫ના ઓગસ્ટ મહિના દરમિયાન (SITE)ના સમયગાળામાં જે હાજરી હતી, તેમાં ત્યાર પછીના સમયમાં ૨ % નો ઘટાડો થયો.
- (SITE)ના કાર્યક્રમોની સપ્ટેમ્બર મહિના દરમિયાન અને (SITE) એ પછીના સમયગાળાની હાજરીમાં ૧ % નો ઘટાડો થયો.
- ૧૯૭૬ના ઓક્ટોબર મહિનામાં હાજરીમાં ૨ % નો વધારો નોંધાયો.
- માર્ચ મહિનામાં સરાસરી હાજરીમાં ૩ % નો વધારો નોંધાયો.
- ૧૯૭૪-૭૫, ૧૯૭૫-૭૬ અને ૧૯૭૬-૭૭ની કુલ હાજરીને ગણતરીમાં લેતાં એમ જોવા મળ્યું કે (SITE)ના સમયગાળા દરમિયાન હાજરીમાં ૫ % નો વધારો નોંધાયો હતો.
- (SITE)ના સમયગાળા દરમિયાન જૂન મહિનામાં નોંધણીની કુલ સરાસરીમાં ૫ % નો વધારો નોંધાયો હતો.
- એકંદરે એ સ્પષ્ટતાથી જણાતું હતું કે (SITE)ના પ્રભાવથી નોંધણી તથા હાજરીમાં સંતોષકારક વધારો થયો હતો.

૨.૫.૫ :

સંશોધકનું નામ : સામંત, સી. આર.

વર્ષ અને યુનિવર્સિટી : ૧૯૮૩. ઉત્કલવિશ્વવિદ્યાલય

ડીઝી : પીએચ.ડી

શીર્ષક : પ્રસાર માધ્યમોની શિક્ષણમાં અસરકારકતા અને તેનો ફાળો

હેતુઓ : આ તપાસના હેતુઓ આ પ્રમાણે હતા

- બે પ્રસારણ માધ્યમો (રેડિયો અને ટેલિવિઝન)ની અસરકારકતા તપાસવી.
- જ્ઞાન અને વલાણના માપન દ્વારા વિકાસનું કેવું વાતાવરણ ઉત્પન્ન થઈ શકે છે તે તપાસવું.
- લક્ષ્યજૂથનું અર્થગ્રહણ અને માહિતી ધારણ કેટલે અંશે થઈ શકે છે તે કસોટી દ્વારા તપાસવું.

ઉપકરણ : વલાણમાપન કસોટી, માહિતીધારણ કસોટી

નમૂનો : માધ્યમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓ

તારણો : ઉપર્યુક્ત અભ્યાસનાં તારણો નીચે પ્રમાણે હતાં :

- નિયંત્રિત જૂથની સરખામણીએ પ્રસાર માધ્યમો દ્વારા અપાયેલી માહિતી અંગેની સમજણ અથવા અર્થગ્રહણ (comprehension) અમુક અંશે જ વધુ સારી હતી.
- નિયંત્રિત સરખામણીએ પ્રસાર માધ્યમો દ્વારા અપાયેલી માહિતીનું માહિતી ધારણ (retention) વધુ સારું હતું.
- નિયંત્રિત જૂથની સરખામણીએ પ્રાયોગિક જૂથ માટે પ્રસાર માધ્યમો દ્વારા અપાતી માહિતીના સમયગાળાની કોઈ ખાસ અસર જોવા મળી ન હતી.
- વિવિધ પ્રસંગોના તફાવતો પ્રમાણમાં નાના અને નકારાત્મક પાણ હતા.

૨.૫.૬ :

સંશોધકનું નામ : રવિશંકર આર. એસ.

વર્ષ અને યુનિવર્સિટી : ૧૯૮૨, ઓસ્માનિયા વિશ્વવિદ્યાલય, હૈદરાબાદ

ડીગ્રી : પીએચ.ડી

શીર્ષક : શિક્ષક પ્રશિક્ષણના વ્યવસ્થાપન તાલીમ કાર્યક્રમમાં શૈક્ષણિક ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ

હેતુઓ : આ અભ્યાસના વિવિધ હેતુઓમાં પ્રસ્તુત સંશોધન દર્શ્ય - શ્રાવ્ય સાધનો સહિતની જુદી જુદી તાલીમી પ્રયુક્તિ (technique)નો ઉપયોગ શોધવાનો હતો.

ઉપકરણ : દર્શ્ય - શ્રાવ્ય પ્રાણાલિ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ

નમૂનો : હૈદરાબાદની શિક્ષક પ્રશિક્ષણ કૉલેજના વિદ્યાર્થીઓ

તારણો : આ અભ્યાસનાં વિવિધ તારણો આ પ્રમાણે હતાં :

- જાહેર સાહસોના વ્યવસ્થાપન તાલીમી કાર્યક્રમોમાં દર્શ્ય - શ્રાવ્ય પ્રયુક્તિઓનો ઉપયોગ ખાસ જોવા મળ્યો ન હતો.

- શિક્ષણ પ્રશિક્ષણમાં શૈક્ષણિક તકનીકી (technology)નો ઉપયોગ થતો ન હતો.
- મોટાભાગના વિદ્યાર્થીઓને આ કાર્યક્રમનથી સંતોષ ન હતો.
- તાલીમમાં નવોન્મેષ (innovations) ઉમેરવાના પ્રયત્નો કરીને વિદ્યાર્થીઓની ક્ષમતા વધારવા માટે કોઈ વિશેષ પ્રયત્ન કરાયો ન હતો.
- આવી જાતની તાલીમ આપી શકે તેવા પ્રશિક્ષકોની ડીગ્રી હતી

૨.૫.૭ :

સંશોધકનું નામ : સિંઘ, બી. કે.

વર્ષ અને યુનિવર્સિટી : ૧૯૮૦, બિહાર વિશ્વવિદ્યાલય, બિહાર

ડીગ્રી : પીએચ.ડી

શીર્ષક : શૈક્ષણિક વૃદ્ધિ અને વિકાસના સંદર્ભમાં ટેકનોલોજીની અધ્યયન -
અધ્યાપન પ્રક્રિયા ઉપર અસર તપાસવી.

હેતુઓ : ઉપર્યુક્ત સંશોધનના હેતુઓ આ પ્રમાણે હતા :

- બિહારના મોધ્યાર જિલ્લાના સંદર્ભમાં શૈક્ષણિક ટેકનોલોજીનાં વૃદ્ધિ અને વિકાસનો અભ્યાસ કરવો.
- અધ્યયન - અધ્યાપન પ્રક્રિયા પર તેની અસર જોવી.
- ૧૧ થી ૧૫ વર્ષની વય ધરાવતા ધોરણ - ૮ના તથા ૧૨ થી ૧૬ વર્ષની વય ધરાવતા ધોરણ - ૯ ના વિદ્યાર્થીઓમાં હિન્દી અને વિજ્ઞાન વિષયોમાં શૈક્ષણિક ટેકનોલોજીના ઉપયોગથી સિદ્ધિ પર થતી અસરનો અભ્યાસ કરવો.

ઉપકરણ : અભિપ્રાયાવલિ, પ્રશ્નકસોટી

નમૂનો : બિહારમાં મોધ્યાર જિલ્લાની માધ્યમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓ

તારણો : પ્રસ્તુત સંશોધનનાં તારણો આ પ્રમાણે હતાં :

- વિજ્ઞાન અને ભાષા જોવા વિષયોમાં ટેકનોલોજીના ઉપયોગથી વિદ્યાર્થીઓની સિદ્ધિ પર નોંધપાત્ર અસર જોવા મળી હતી.
- શૈક્ષણિક ટેકનોલોજીને કારણે વિજ્ઞાન અને ભાષાનાં ક્ષેત્રોમાં સિદ્ધિનો આંક નક્કી કરવામાં વિદ્યાર્થીઓના લિંગ ની કોઈ નોંધપાત્ર અસર જોવા મળી ન હતી.
- વિદ્યાર્થીઓની ઉંમરના તફાવતની કોઈ નોંધપાત્ર અસર જોવા મળી ન હતી.

- મોટા ભાગના શિક્ષકોએ એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો કે વર્ગમાંની અધ્યયન - અધ્યાપન પ્રક્રિયા પર મોટી અસર જોવા મળી હતી અને વિદ્યાર્થીઓનાં વલાગુઓમાં પાગ નોંધપાત્ર ફેરફાર જોવા મળ્યો હતો.
- મહદઅંશે શિક્ષકો એવો અભિપ્રાય ધરાવતા હતા કે બધી જ શાળાઓના સંયુક્ત પરિબળો જ શૈક્ષણિક ટેકનોલોજીના યોગ્ય ઉપયોગોથી આડે આવતાં વિધનો દૂર કરી શકશે.
- મોઢ્યાર જિલ્લાની માધ્યમિક શાળાઓમાં ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ અસમતોલ જોવા મળ્યો હતો.
- વર્ગની અધ્યયન - અધ્યાપન પ્રક્રિયામાં બહુ જ ઓછી શાળાઓ રેડિયોનો ઉપયોગ કરતી હતી.

૨.૫.૮ :

સંશોધકનું નામ : મોહંતી, જે. અને ગિરી, એ. પી.

વર્ષ અને યુનિવર્સિટી : ૧૯૭૬, એન.સી.આસ.ટી.

ડીગ્રી : પીએચ.ડી

શીર્ષક : ઓરિસ્સાની શાળાઓ માટેના શૈક્ષણિક પ્રસારણ કાર્યક્રમોની અસરનો અભ્યાસ

હેતુઓ : આ અભ્યાસના હેતુઓ આ પ્રમાણે હતા :

- શાળા પ્રસારણ કાર્યક્રમોની ગુણવત્તા જાણવી
- કાર્યક્રમોના ઉપોયગની સમસ્યાઓને ઓળખવી.
- વિદ્યાર્થીઓની જરૂરિયાતો નિશ્ચિત કરવી.
- શ્રવાણ કેન્દ્રોની વ્યવસ્થાની પદ્ધતિઓ જાણવી.
- કાર્યક્રમોની સુધારણા માટે જરૂરી સૂચનો કરવાં.

ઉપકરણ : અભિપ્રાયાવલિ, પ્રશ્નકસોટી

નમૂનો : ઓરિસ્સાની માધ્યમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓ

તારણો : ઉપર્યુક્ત અભ્યાસનાં તારણો આ પ્રમાણે હતાં :

- ઓલ ઈન્ડિયા રેડિયોના સત્તાવાળાઓ તરફથી માધ્યમિક સ્તરના બધા જ વર્ગોને અનુરૂપ માહિતીને પ્રમાણસર ભારણ આપવામાં આવતું ન હતું.
- રેડિયા પ્રસારણનું સ્થળ શાળાએ બદલાતું હતું. જેમ કે વર્ગખંડ, સામાન્ય સ્ટાફરૂમ, પડોશીઓનું ઘર અને વિજ્ઞાનની પ્રયોગશાળા.
- કથન, ચર્ચા, સંવાદ અને નાટ્યીકરણ ઉપર ભાર મૂકવામાં આવતો હતો.

- કાર્યક્રમો અભ્યાસક્રમના માળખામાં રહીને યોજવામાં આવતા હતા.
- મોટા ભાગના કાર્યક્રમો સારી રીતે સ્વીકારવામાં આવતા હતાં. વળી અવાજ અને બોલવાની પદ્ધતિ પણ ખૂબ જ સરસ હતી.
- મોટા ભાગના કાર્યક્રમો જ્ઞાન (માહિતી) આધારિત હતા. થોડા જ કાર્યક્રમો અભિવ્યક્તિ અને રસદર્શન સંબંધે હતા.
- મોટા ભાગના શિક્ષકો પ્રસારણ પહેલાં કે પછી કોઈ ચર્ચા કરતા ન હતા.
- સામાન્ય વિજ્ઞાન, અંગ્રેજી અને સંસ્કૃતના કાર્યક્રમો ઉપર ભાર મૂકવામાં આવતો હતો.
- મોટા ભાગના ઉત્તરદાતાઓએ શાળા પ્રસારણના કાર્યક્રમનો સમય વધારવાનું સૂચન કર્યું હતું.

૨.૫.૯ :

સંશોધકનું નામ : ગૌતમ, બી. કે.

વર્ષ અને યુનિવર્સિટી : ૧૯૯૯, દેવી અહિલ્યા વિશ્વવિદ્યાલય, ઈન્દોર. મધ્યપ્રદેશ

ડીગ્રી : પીએચ.ડી

શીર્ષક : ધોરણ - ૧૦ ના વિજ્ઞાન વિષયના કેટલાક એકમો માટે કમ્પ્યુટર મલ્ટી - મિડિયા સોફ્ટવેરની અસરકારકતા તપાસવી.

હેતુઓ : પ્રસ્તુત સંશોધનના હેતુઓ આ પ્રમાણે હતા :

- ધોરણ - ૧૦ના વિજ્ઞાન વિષય માટે કમ્પ્યુટર મલ્ટી - મિડિયા સોફ્ટવેરની અસરકારકતા તપાસવી.
- કમ્પ્યુટર આધારિત મલ્ટી મિડિયા સોફ્ટવેર અંગેના વિદ્યાર્થીઓના અભિપ્રાયો જાણવા.

ઉપકરણો : કમ્પ્યુટર આધારિત મલ્ટી મિડિયા સોફ્ટવેર

નમૂનો : ઈન્દોરની માધ્યમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓ

તારણો :

- તેમના સરાસરી પ્રાપ્તિઓ અને પ્રમાણ વિચલન અને ટી મૂલ્ય પરથી પ્રતિપાદિત થતું હતું કે પ્રાયોગિક જૂથની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ, નિયંત્રિત જૂથની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ કરતાં વધારે હતી.
- પૂર્વ - કસોટી પરિણામ નિયંત્રિત જૂથના સરાસરી પ્રાપ્તિઓ ૪૬.૫ અને પ્રમાણ વિચલન ૩.૯ હતું. જ્યારે પ્રાયોગિક જૂથના સરાસરી પ્રાપ્તિઓ ૪૬.૦ અને પ્રમાણ વિચલન ૪.૦ હતું જ્યારે બંને જૂથો માટે ટી મૂલ્ય ૦.૪ હતું, આમ આ બંને જૂથો વચ્ચે સાર્થક તફાવત ન હતો.

- ઉત્તર કસોટી પરિણામ નિયંત્રિત જૂથના પ્રાપ્તાંકો ૪૮.૪ અને પ્રમાણ વિચલન ૪.૩ હતું જ્યારે પ્રાયોગિક જૂથના સરાસરી પ્રાપ્તાંકો ૭૫ અને વિચલન ૩.૦ હતું જ્યારે આ બંને જૂથો વચ્ચેનું ટી મૂલ્ય ૧૮.૯૬ હતું
- આમ, આ પરિણામ પરથી પ્રતિપાદિત થતું હતું કે વિજ્ઞાનના કેટલાક એકમોની વિષયવસ્તુઓના ખ્યાલો સંપૂર્ણપણે સ્પષ્ટ કરવા માટે કમ્પ્યુટર મલ્ટી - મિડિયા ઉત્તમ માધ્યમ છે.

૨.૫.૧૦ :

- સંશોધકનું નામ : રંગરાજ, કે. આર. અને બાલાસુબ્રમ્નયમ, એન.
- વર્ષ અને યુનિવર્સિટી : ૧૯૯૯, દેવી અહિલ્યા વિશ્વવિદ્યાલય, ઈન્દોર. મધ્યપ્રદેશ
- ડીગ્રી : પીએચ.ડી
- શીર્ષક : ધોરણ - ૧૧ના ભૌતિકશાસ્ત્રના કેટલાક એકમો માટે કમ્પ્યુટર મલ્ટી - મિડિયા સોફ્ટવેરની રચના કરવી અને અસરકારકતા અભ્યાસ
- હેતુઓ : પ્રસ્તુત અભ્યાસના હેતુઓ આ પ્રમાણે હતા :
- સામાન્ય પદ્ધતિ અને કમ્પ્યુટર સોફ્ટવેર દ્વારા અધ્યાપન પદ્ધતિની અસરકારકતા ચકાસવી.
 - ધોરણ - ૧૨ના ભૌતિકશાસ્ત્રના કેટલાક એકમો માટે કમ્પ્યુટર મલ્ટી - મિડિયા સોફ્ટવેરની રચના કરવી.
 - કમ્પ્યુટર સોફ્ટવેર દ્વારા પૂર્વ કસોટી, ઉત્તર કસોટીની રચના કરવી.
- ઉપકરણ : કમ્પ્યુટર આધારિત મલ્ટી મિડિયા સોફ્ટવેર પ્રોગ્રામ
- નમૂનો : ઈન્દોરની ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળા ધોરણ - ૧૨ ના વિદ્યાર્થીઓ
- તારણો : પ્રસ્તુત અભ્યાસનાં તારણો આ પ્રમાણે હતાં :
- પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓના સરાસરી પ્રાપ્તાંકો (જ્ઞાન, સમજ અને ઉપયોગિતાના સંદર્ભમાં) સરાસરી પ્રાપ્તાંકો કરતાં વધારે હતા
 - આ સરાસરી પ્રાપ્તાંકો (જ્ઞાન, સમજ અને ઉપયોગિતાના સંદર્ભમાં) ના મૂલ્યો ૨.૯૭ કરતાં વધારે જોવા મળ્યા હતા. આમ તેઓ ૦.૦૧ કક્ષાએ સાર્થક હતા.

૨.૫.૧૧ :

સંશોધકનું નામ : આહુજા, પી.
વર્ષ અને યુનિવર્સિટી : ૨૦૦૦, દેવી અહલ્યા વિશ્વવિદ્યાલય. ઈન્દોર
ડીગ્રી : પીએચ.ડી
શીર્ષક : પરોપકારીય અને લાગણીશીલ સમજશક્તિનો શિક્ષણના વાતાવરણમાં
સંબંધ અને સિદ્ધિ માટે સ્વ - અધ્યયન શિક્ષણપત્રકની અસર

હેતુઓ : પ્રસ્તુત સંશોધનના હેતુઓ આ પ્રમાણે હતા :

- વિદ્યાર્થીઓ માટે સ્વઅધ્યયન શૈક્ષણિક વાતાવરણ ઊભું કરવું
- લાગણીશીલ સમજશક્તિ માટે પ્રમાણિત કસોટીઓ વિકસાવવી.
- સ્વ - અધ્યયન વાતાવરણીય સમજશક્તિ માટે પ્રમાણિત કસોટીઓનો વિકાસ કરવો.
- વાતાવરણીય શિક્ષણ અને પારંપરિક શિક્ષણ પદ્ધતિની સિદ્ધિઓ અને સ્વ - અધ્યયનનો શૈક્ષણિક સંબંધ અને તેની અસરકારકતા ચકાસવી.
- જુદી - જુદી શક્તિઓ અને વિદ્યાર્થીઓની સિદ્ધિઓ વિષે જાગૃકીરી મેળવવી
- વિદ્યાર્થીઓની જુદી - જુદી લાગણીશીલ સમજશક્તિ અને સિદ્ધિઓની વિભિન્નતા જાણવી.
- વિદ્યાર્થીઓની શક્તિઓ અને શૈક્ષણિક કલાશક્તિ વચ્ચેનો આંતરિક સંબંધ શોધવો.
- વિદ્યાર્થીઓની લાગણીશીલ બૌદ્ધિકતા અને શૈક્ષણિક કલાશક્તિ વચ્ચેનો આંતરિક સંબંધ શોધવો.
- શૈક્ષણિક કલાશક્તિઓ અને લાગણીશીલ સમજશક્તિ વચ્ચેનો આંતરિક સંબંધ અને સિદ્ધિઓની જાગૃકારી મેળવવી.

ઉપકરણ : સ્વઅધ્યયન શિક્ષણ પત્રકની રચના

નમૂનો : ઈન્દોરની શિક્ષક પ્રશિક્ષણની કૉલેજના વિદ્યાર્થીઓ

તારણો :

- વિદ્યાર્થીઓને સ્વઅધ્યયન મોડ્યુલથી શીખવતાં તેઓ શૈક્ષણિક વાતાવરણમાં પારંપરિક પદ્ધતિ કરતાં વધુ શીખતાં હોય તેમ લાગ્યું એટલે કે શૈક્ષણિક વાતાવરણમાં સ્વઅધ્યયન મોડ્યુલ પારંપરિક શિક્ષણ પદ્ધતિ કરતાં ચઢિયાતું છે.
- શૈક્ષણિક વાતાવરણમાં જુદા - જુદા પ્રકારની સિદ્ધિઓ મેળવવા માટે ઉચ્ચ કક્ષાના પરોપકારીય દષ્ટિકોણનું મહત્ત્વ છે.

- લાગણીશીલ માનસિકતા કરતાં શૈક્ષણિક વાતાવરણ અધ્યયન સિદ્ધિના સંદર્ભમાં વધુ અસરકારક સાબિત નીવડે છે.
- વિદ્યાર્થીઓની અધ્યયન સિદ્ધિમાં શૈક્ષણિક પ્રવૃત્તિઓ અને જુદા - જુદા પ્રકારની પરાપકારીય વૃત્તિના તબક્કાઓ વચ્ચેની આંતરક્રિયા વધુ મહત્ત્વ ધરાવે છે.
- શૈક્ષણિક પ્રવૃત્તિઓ અને લાગણીશીલ માનસિકતા એકબીજા પર આધાર રાખતી નથી.

૨.૬ : ગુજરાતમાં થયેલાં સંશોધનોનો અભ્યાસ :

૨.૬.૧ :

સંશોધકનું નામ : દેસાઈ
 વર્ષ અને યુનિવર્સિટી : ૧૯૬૪. યુનિવર્સિટી ગ્રાન્ટ કમિશન
 ડીગ્રી : પીએચ.ડી
 શીર્ષક : “ A Survey of the Programmes of Sex-Education in Different Schools of Gujarat and to find out their impact to the Social and Psychological Adjustment of Boys and Girls. ”
 હેતુઓ : પ્રસ્તુત સંશોધનના મુખ્ય હેતુઓ નીચે મુજબ હતા.

- (૧) ધોરણ - ૮,૯ અને ૧૦ના વિદ્યાર્થીઓના જાતીય શિક્ષણ વિષયક અભિપ્રાયોનો તફાવત જાણવા જાતીય શિક્ષણ માટે તૈયાર કરવામાં આવેલ કાર્યક્રમની અજમાયશ કરવી.
- (૨) સેક્સ, લગ્ન વગેરે જેવા મુદ્દાઓના સંદર્ભમાં ધોરણ - ૮,૯ અને ૧૦ ના વિદ્યાર્થીઓના અભિપ્રાયો પર જાતીય શિક્ષણ કાર્યક્રમની અસર જાણવી.
- (૩) ધોરણ - ૮,૯ અને ૧૦ ના વિદ્યાર્થીઓના અનુકૂલન પર જાતીય શિક્ષણ કાર્યક્રમની અસર જાણવી.
- (૪) વિદ્યાર્થીઓનાં વલાણો અને અનુકૂલન પર જાતિગત અસર તપાસવી.
- (૫) વિદ્યાર્થીઓનાં વલાણો, અનુકૂલન તેમ જ જાતીય શિક્ષણના જ્ઞાન પર તેઓના સામાજિક - આર્થિક દરજ્જાની અસર જાણવી.

ઉપકરણ : પ્રસ્તુત સંશોધન માટે સામાજિક - આર્થિક દરજ્જાનો માપદંડ, વલાણ માપદંડ, અનુકૂલન સંશોધનિકા અને જાતીય - જ્ઞાન પ્રશ્નાવલિની અજમાયશ કરવામાં આવી હતી.

નમૂનો : મધ્યગુજરાતની માધ્યમિક શાળાના ધોરણ ૮,૯ તથા ૧૦ ના વિદ્યાર્થીઓ

તારાણો : પ્રસ્તુત સંશોધનનાં મુખ્ય તારાણો આ પ્રમાણે હતાં.

પ્રસ્તુત સંશોધનથી જોવા મળ્યું કે, ઔપચારિક કે અનૌપચારિક જાતીય શિક્ષણ અંગેનો કાર્યક્રમ વિદ્યાર્થીઓના જાતીય શિક્ષણ અંગેના વલણો, અનુકૂલન અને વિદ્યાર્થીઓને જાતીય બાબતો અંગેના જ્ઞાનમાં વધારો કરવા માટે અસરકારક અને આવશ્યક જાગ્રતાનો ઉત્તરો. તેમ છતાં આ પ્રકારનો ફેરફાર જેટલા પ્રમાણમાં થયો જેઈએ તેટલા પ્રમાણમાં જોવા મળ્યો ન હતો.

૨.૬.૨ :

સંશોધકનું નામ : ભદ્ર વી. આર.

વર્ષ અને યુનિવર્સિટી : ૧૯૮૬, સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી રાજકોટ

ડીગ્રી : પીએચ.ડી

શીર્ષક : શ્રેણી ૮ ના ગણિતના ગણપરિચય એકમ માટે બહુમાધ્યમ સંપુટની રચના અને અજમાયશ'

હેતુઓ : પ્રસ્તુત સંશોધનનો મુખ્ય હેતુઓ નીચે પ્રમાણે હતો :

- શ્રેણી ૮ના ગણિત એકમ 'ગણ પરિચય'ના શિક્ષણ કાર્ય માટે બહુમાધ્યમ સંપુટની રચના કરવી.
- શ્રેણી ૮ના ગણિત એકમ 'ગણ પરિચય'ના શિક્ષણ કાર્ય માટે બહુમાધ્યમ સંપુટની રચનાની અસરકારકતા તપાસવી.
- ગણિતના ગણપરિચય એકમ માટેના બહુમાધ્યમ સંપુટ અંગે વિદ્યાર્થીઓના અભિપ્રાયો લેવા.

ઉપકરણ : ગણિતના ગણપરિચય એકમ માટેના બહુમાધ્યમ સંપુટ

નમૂનો : રાજકોટ શહેર અને ગ્રામ્ય કક્ષાની શાળાના વિદ્યાર્થીઓ

તારાણો :

- બહુમાધ્યમ સંપુટ દ્વારા શિક્ષણ માટે પ્રાયોગિકજૂથ અને ચીલાચાલુ પદ્ધતિથી શિક્ષણ પામેલ વિદ્યાર્થીઓ જ્ઞાનસિદ્ધિમાં અર્થસૂચક તફાવત માલૂમ પડ્યો.
- સમય પ્રયોગને અંતે પ્રાયોગિક જૂથની જ્ઞાનસિદ્ધિ ચઢિયાતી માલૂમ પડી.
- ચીલાચાલુ શિક્ષણપદ્ધતિથી શીખેલ નિયંત્રિત જૂથની જ્ઞાનસિદ્ધિમાં અર્થસૂચક વધારો થયો હતો.
- બહુમાધ્યમ સંપુટ દ્વારા શીખેલ પ્રાયોગિક જૂથની જ્ઞાનસિદ્ધિમાં અર્થસૂચક વધારો માલૂમ પડ્યો.
- બહુમાધ્યમ સંપુટ અભિગમ, ચીલાચાલુ શિક્ષણ અભિગમ કરતાં ખૂબ નોંધપાત્ર રીતે ચઢિયાતો અને અસરકારક પૂરવાર થયો હતો.

૨.૬.૩ :

સંશોધકનું નામ : સોલંકી એ. જી.
વર્ષ અને યુનિવર્સિટી : ૧૯૯૩, સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી રાજકોટ
ડીગ્રી : પીએચ.ડી
શીર્ષક : ધોરણ - ૮ ની વિજ્ઞાન વિષયના 'પ્રકાશ' એકમ પર બહુમાધ્યમ સંપુટની સંરચના કરવી અને તેની અસરકારકતા તપાસવી.

હેતુઓ :

- ધોરણ આઠના વિજ્ઞાન વિષયના પ્રકાશ એકમના શિક્ષણકાર્ય માટે બહુમાધ્યમ સંપુટની સંરચના કરી.
- ધોરણ આઠના વિજ્ઞાન વિષયના પ્રકાશ એકમના શિક્ષણકાર્ય માટે બહુમાધ્યમ સંપુટની સંરચનાની શૈક્ષણિક અસરકારકતા ચકાસવી.
- ધોરણ આઠના વિજ્ઞાન વિષયના પ્રકાશ એકમના શિક્ષણકાર્ય માટે બહુમાધ્યમ સંપુટ અંગે વિદ્યાર્થીઓના અભિપ્રાયો જાણવા.

ઉપકરણ : ધોરણ - ૮ ના વિજ્ઞાન વિષય માટે બહુમાધ્યમ સંપુટની રચના.

નમૂનો : રાજકોટ શહેર અને ગ્રામ્ય કક્ષાની શાળાના વિદ્યાર્થીઓ

તારણો :

- ધોરણ આઠના વિજ્ઞાન વિષયના પ્રકાશ એકમના વિષયવસ્તુનું યોગ્ય તાર્કિક રીતે નાના નાના પેટા એકમોમાં વિભાજન કરી એકમના અસરકારક અધ્યયન માટે યોગ્ય માધ્યમ પસંદ કરી શિક્ષણ કાર્ય કરવામાં આવે તો ફળદાયી નીવડે છે.
- કુમારો અને કન્યાઓના જૂથમાં એકમના અધ્યયન માટે પ્રવચન પદ્ધતિ કરતાં બહુમાધ્યમ સંપુટ દ્વારા અધ્યાપનપદ્ધતિ અસરકારક જાણાય છે. અને તેના દ્વારા કુમારોની સરેરાસ સિદ્ધિ વધારી શકાય છે.

૨.૬.૪ :

સંશોધકનું નામ : કુંડલિયા પી.ડી
વર્ષ અને યુનિવર્સિટી : ૧૯૯૫, સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી રાજકોટ
ડીગ્રી : પીએચ.ડી
શીર્ષક : ધોરાગ - ૧૧ના નામાનાં મૂળતત્ત્વો વિષયની સંકલ્પના શિક્ષાગ માટે
સ્વઅધ્યયન સાહિત્યની રચના અને તેની અસરકારકતાનો અભ્યાસ

હેતુઓ :

- ધોરાગ - ૧૧ના નામાનાં મૂળતત્ત્વો વિષયની સંકલ્પનાના શિક્ષાગ માટે સ્વઅધ્યયન સાહિત્યની રચના કરવી.
- સ્વ - અધ્યયનપદ્ધતિ અને સામાન્ય વર્ગશિક્ષાગપદ્ધતિની અસરકારકતાનો અભ્યાસ કરવો.
- સ્વ - અધ્યયન સાહિત્ય અંગે વિદ્યાર્થીઓના અભિપ્રાયો જાગવા.

ઉપકરાગ : ધોરાગ - ૧૧ નામના મૂળતત્ત્વો વિષય શિક્ષાગ માટે સ્વ - અધ્યયન સાહિત્ય.

નમૂનો : સુરેન્દ્રનગર જિલ્લાની માધ્યમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓ

તારાગો :

- કુમારોના જૂથ પર સ્વઅધ્યયન પદ્ધતિ અને સામાન્ય વર્ગશિક્ષાગપદ્ધતિ સમાન રીતે અસરકારક પૂરવાર થઈ જ્યારે કન્યાઓ પર સ્વ - અધ્યયનપદ્ધતિ સામાન્ય વર્ગ શિક્ષાગપદ્ધતિ કરતાં અસરકારક પૂરવાર થઈ.

૨.૬.૫ :

સંશોધકનું નામ : પરમાર એ. બી.
વર્ષ અને યુનિવર્સિટી : ૨૦૦૦, સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી રાજકોટ
ડીગ્રી : પીએચ.ડી
શીર્ષક : ધોરાગ - ૧૧ના નામાનાં મૂળતત્ત્વો વિષયની સંકલ્પના શિક્ષાગ માટે
સ્વઅધ્યયન સાહિત્યની રચના અને તેની અસરકારકતાનો અભ્યાસ

હેતુઓ :

- ધોરણ - ૯ના વિજ્ઞાન વિષયના વિદ્યુતપ્રવાહ અને અવરોધ એકમના અધ્યયન માટે સ્વઅધ્યયન સાહિત્ય અને શિક્ષકનિર્મિત કસોટીની રચના કરવી.
- અધ્યાપન પદ્ધતિઓના સંદર્ભમાં વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ જાગવી.
- ધોરણ - ૯ના વિજ્ઞાન વિષયના વિદ્યુતપ્રવાહ અને અવરોધ એકમના અધ્યયન માટે સ્વઅધ્યયન સાહિત્ય અને શિક્ષકનિર્મિત કસોટીની શૈક્ષણિક સિદ્ધિનાં ધારણનો અભ્યાસ કરવો.

ઉપકરણ : સ્વઅધ્યયન સાહિત્યની સંરચના

નમૂનો : રાજકોટ જિલ્લાની માધ્યમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓ

તારણો :

- સમગ્ર (ઉચ્ચ, નિમ્ન, મધ્યમ) કુમારો અને કન્યાઓના અધ્યાપન માટે વ્યાખ્યાન પદ્ધતિ કરતાં સ્વ - અધ્યયન પદ્ધતિ વધુ અસરકારક હતી.
- સમગ્ર (ઉચ્ચ, નિમ્ન, મધ્યમ) કુમારો અને કન્યા તથા ઉચ્ચ સિદ્ધિ ધરાવતી કન્યાઓ માટે સ્વ - અધ્યયનપદ્ધતિ દ્વારા અધ્યાપન પામેલાં પાત્રોની શૈક્ષણિક સિદ્ધિના ધારણમાં ઘટાડો થયેલ હતો. જ્યારે વ્યાખ્યાનપદ્ધતિ દ્વારા અધ્યાપન પામેલાં શૈક્ષણિક સિદ્ધિમાં પાણ ઘટાડો થયેલ હતો. પરંતુ વ્યાખ્યાન પદ્ધતિ કરતાં સ્વ - અધ્યયન પદ્ધતિ દ્વારા અધ્યાપન પામેલાં પાત્રોમાં વિસ્તરણ ઓછું થયેલ હતું એટલે કે શૈક્ષણિક સિદ્ધિનું ધોરણ વધું થયેલ હતું.

૨.૬.૬ :

સંશોધકનું નામ : ઝીયોદ એમ. એમ.

વર્ષ અને યુનિવર્સિટી : ૧૯૯૯, એમ.એસ. યુનિવર્સિટી બરોડા

ડીગ્રી : પીએચ.ડી

શીર્ષક : 'ધોરણ - ૯ના વિદ્યાર્થીઓ માટે અંગ્રેજી ભાષાના શિક્ષણ માટે કમ્પ્યુટર આધારિત કાર્યક્રમનો વિકાસ અને તેનું શિક્ષણ'

હેતુઓ : પ્રસ્તુત અભ્યાસના હેતુઓ આ પ્રમાણે હતા :

- ધોરણ - ૯ના ગુજરાતી માધ્યમના વિદ્યાર્થીઓ માટે કમ્પ્યુટર આધારિત અંગ્રેજી ભાષાના શિક્ષણ માટેના કાર્યક્રમની રચના કરવી.
- પૂર્વ કસોટી અને બુદ્ધિઆંક જેવા આંતરવર્તિ ચલના સંદર્ભમાં શબ્દભંડોળ, વ્યાકરણ અને સમજશક્તિની સિદ્ધિ માટે કમ્પ્યુટર આધારિત અંગ્રેજી ભાષાના શિક્ષણ માટેના કાર્યક્રમની અસરકારકતા ચકાસવી.

- વિદ્યાર્થીઓની બુદ્ધિક્ષ્મા, પ્રેરણા અને વલણના સંદર્ભમાં કમ્પ્યુટર આધારિત અંગ્રેજી ભાષાના શિક્ષણ માટેના કાર્યક્રમની અસરકારકતા ચકાસવી.

ઉપકરણ : કમ્પ્યુટર આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ

નમૂનો : ધોરણ - ૮ ગુજરાતી માધ્યમની શાળાના વિદ્યાર્થીઓ

તારણો : પ્રસ્તુત અભ્યાસનાં તારણો આ પ્રમાણે હતાં :

- જ્યારે કમ્પ્યુટર આધારિત અંગ્રેજી ભાષાના શિક્ષણ માટેના કાર્યક્રમનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો ત્યારે વિદ્યાર્થીઓ પૂરી તાકાતથી કમ્પ્યુટર સાથે આંતરક્રિયા કરતા હતા અને શિક્ષકની હાજરીનો પણ ડર તેમનામાં જોવા મળતો ન હતો.
- કમ્પ્યુટર દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવેલ સ્વાધ્યાયો દ્વારા વિદ્યાર્થીઓમાં શબ્દભંડોળ, વ્યાકરણ અને સમજશક્તિનો વિકાસ જોવા મળ્યો કારણ કે દરેકને વ્યક્તિગત રીતે અસરકારક માહિતી પૂરી પાડતી હતી.

૨.૬.૭ :

સંશોધકનું નામ : હાંગોવન, કે. એન

વર્ષ અને યુનિવર્સિટી : ૧૯૯૭, એમ.એસ. યુનિવર્સિટી ભરોડા

ડીગ્રી : પીએચ.ડી

શીર્ષક : 'ઉચ્ચતર માધ્યમિક કક્ષાએ અંગ્રેજી ભાષાના શ્રવાણ અને સમજશક્તિના વિકાસ માટે દશ્ય - શ્રાવ્ય સાધનો વિકસાવવી તેના ઉસ્તક્ષેપની અસરકારકતાનો અભ્યાસ કરવો.'

હેતુઓ : પ્રસ્તુત અભ્યાસના હેતુઓ આ પ્રમાણે હતા :

- ઉચ્ચતર કક્ષાએ અંગ્રેજીમાં શ્રવાણ સમજશક્તિના વિકાસમાં માહિતી દર્શક યોજના અને પરંપરાગત શિક્ષણ પદ્ધતિ તેમ જ ઉસ્તક્ષેપ કરનાર કે જે આંતરક્રિયામાં મદદ નથી કરતા તેવા જૂથ અને દશ્ય - શ્રાવ્ય માહિતી દર્શાવનાર મદદનીશ યોજનાઓ અને તેમની વચ્ચેના સંબંધની અસરકારકતા વિકસાવવી.
- જુદી - જુદી માહિતી દર્શાવનાર યોજનામાં જુદાપણું છે કે કેમ તે તપાસ કરવી જેમ કે પરંપરાગત શિક્ષણ પદ્ધતિ, ઉસ્તક્ષેપ કરનાર અને મદદ ન કરતાં હોય તેવા જૂથો વચ્ચે આંતર

પ્રક્રિયા અને દશ્ય - શ્રાવ્ય રજૂઆત અને તેમના દ્વારા મદદ અને માર્ઘકો શૈલીના વિકાસમાં કે જે ઉચ્ચત્તર શૈલીના વિકાસમાં જરૂરી છે તે શોધવું.

- ઉચ્ચત્તર કક્ષાના વિદ્યાર્થીઓમાં અંગ્રેજી ભાષામાં સમજશક્તિના વિકાસ માટે દશ્ય - શ્રાવ્ય સામગ્રી આધારિત અભ્યાસક્રમનો વિકાસ કરવો.
- ઉચ્ચત્તર કક્ષાના વિદ્યાર્થીઓ માટે પ્રયોગ પહેલાં અને પ્રયોગ પછી પરીક્ષા અને મૂલ્યાંકન દ્વારા તેમની સમજશક્તિનો વિકાસ થાય તેવી દશ્ય - શ્રાવ્ય સામગ્રી વિકસાવવી.
- યાંત્રિક અને શિક્ષણશાસ્ત્રના તજજ્ઞો, શિક્ષણવિદો અને અંગ્રેજી શિક્ષકો કે જે પ્રાથમિક તબક્કામાં છે તેવા લોકો માટે દશ્ય - શ્રાવ્ય સામગ્રીના વિકાસનું મૂલ્યાંકન કરવું.
- માહિતીદર્શક યોજનાના સદર્ભમાં માર્ઘકોશૈલીની ધારણશક્તિની જરૂરિયાતમાં સ્થાનિક શ્રવાણ સમજશક્તિમાં અંગ્રેજી ભાષાના મહાવરા માટે ધારણ કસોટીનો વિકાસ કરવો કે જેનાથી તેમનામાં કોઈ તફાવત છે કે નહિ તે જાણી શકાય.

ઉપકરણ : દશ્ય - શ્રાવ્ય સાધન આધારિત શૈક્ષણિક પ્રોગ્રામ, ધારણ કસોટી

નમૂનો : બરોડાની ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓ

તારણો : પ્રસ્તુત સંશોધનનાં તારણો આ પ્રમાણે હતાં :

- ઉચ્ચત્તર કક્ષાએ અંગ્રેજીમાં વિદ્યાર્થીઓ માટે ત્રણ માહિતીદર્શક યોજનાઓની અસર શ્રવાણશક્તિ વિકસાવવામાં અસરકારક સાબિત થઈ.
- ઉચ્ચત્તર કક્ષાના વિદ્યાર્થીઓમાં અંગ્રેજી શ્રવાણ સમજશક્તિના માર્ઘકો કૌશલ્યો વિકસાવવામાં ત્રણ માહિતીદર્શક યોજનાઓ અસરકારક સાબિત થઈ.
- ઉચ્ચત્તર કક્ષાના વિદ્યાર્થીઓમાં અંગ્રેજી શ્રવાણ સમજશક્તિના માટે ત્રણેય માહિતીદર્શક યોજનાઓમાં AVPSS સૌથી વધુ માહિતીદર્શક યોજના હતી જ્યારે CTM સૌથી ઓછી અસરકારક યોજના હતી.
- માર્ઘકો કૌશલ્યોના વિકાસ જેમ કે ચિત્રો દ્વારા સંદર્ભ ચર્ચા અને સ્થાનિક શ્રવાણ સમજશક્તિ શ્રાવ્ય સાધન દ્વારા મૂકવામાં આવી, જેમાં ત્રણ - ત્રણ માહિતીદર્શક યંત્રો સપ્રમાણ અસરકારક સાબિત થયાં.
- ઉચ્ચત્તર કક્ષાએ અંગ્રેજીમાં વિદ્યાર્થીઓની શ્રવાણ સમજશક્તિના વિકાસમાં ખાસ કરીને વિદ્યાર્થીઓની ધારણ શક્તિમાં AVPSS સૌથી વધુ અસરકારક સાબિત થઈ, જ્યારે CTM અને MNGI સપ્રમાણ અસરકારક સાબિત થઈ.

- સ્થાનિક શ્રવાણ સમજશક્તિ ઉચ્ચકક્ષાની નિપુણતા માટે જ્યારે દુન્વયી શ્રવાણ સમજશક્તિ સમગ્ર શ્રવાણ સમજશક્તિ તરફ દોરે છે.

૨.૬.૮ :

સંશોધકનું નામ : મુકુન્દભાઈ પટેલ
 વર્ષ અને યુનિવર્સિટી : ૨૦૦૪, ગુજરાત વિદ્યાપીઠ અમદાવાદ
 ડીગ્રી : પીએચ.ડી
 શીર્ષક : 'ગણિત શિક્ષણમાં બહુમાધ્યમ સંપુટની રચના અને તેની અસરકારકતાનો અભ્યાસ'

હેતુઓ : પ્રસ્તુત અભ્યાસના હેતુઓ આ પ્રમાણે હતા .

- ધોરણ - ૭ના ગણિત વિષયમાં પસંદ કરેલા એકમો આધારિત કસોટીની રચના કરવી.
- ધોરણ - ૭ના ગણિત વિષયના પસંદ કરેલા એકમો માટે બહુમાધ્યમ સંપુટની અજમાયશ કરવી.
- રચેલા બહુમાધ્યમ - સંપુટની અસરકારકતા તપાસવી.
- ગણિત વિષય માટે રચેલા બહુમાધ્યમ સંપુટની વિદ્યાર્થીઓની જાતિના સંદર્ભમાં અસરકારકતા ચકાસવી.

ઉપકરણ : ધોરણ - ૭ ગણિત વિષયમાં બહુમાધ્યમ સંપુટ

નમૂનો : અમદાવાદ જિલ્લાની શહેરી અને ગ્રામ્ય કક્ષાની એક એક માધ્યમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓ

તારણો : પ્રસ્તુત અભ્યાસનાં પરિણામો અને તારણો આ પ્રમાણે છે.

- નિયંત્રિત જૂથ અને પ્રાયોગિક જૂથના કુલ વિદ્યાર્થીઓએ ઉત્તર કસોટીમાં મેળવેલ પ્રાપ્તિઓની સરાસરી અનુક્રમે ૪૪.૫૦ અને ૫૫.૮૯ મળે છે. બન્ને સરાસરીઓ વચ્ચેનો તફાવત ૦.૦૧ કક્ષાએ સાર્થક છે. આથી કહી શકાય કે ગણિત શિક્ષણ માટે રચેલો બહુમાધ્યમ સંપુટ અસરકારક છે.
- વ્યાખ્યાન પદ્ધતિ દ્વારા શિક્ષણ પામેલા નિયંત્રિત જૂથના કુમારો ને કન્યાઓએ ઉત્તર કસોટીમાં મેળવેલ પ્રાપ્તિઓની સરાસરી વચ્ચેમાં ૦.૦૫ કક્ષાએ સાર્થક તફાવત છે. જે સૂચવે છે, કે વ્યાખ્યાન પદ્ધતિ દ્વારા કરાતા ગણિત શિક્ષણની બાબતમાં કન્યાઓ કરતાં કુમારો વધુ પ્રાપ્તિઓ મેળવી શક્યા છે. પરંતુ બહુ માધ્યમ સંપુટ દ્વારા શિક્ષણ પામેલા પ્રાયોગિક જૂથના કુમારો અને

કન્યાઓએ ઉત્તર કસોટીના પ્રામાંકો વચ્ચે સાર્થક તફાવત નથી. આથી કહી શકાય કે ગણિત શિક્ષણમાં જાતિ (લિંગ)ની બાબતમાં બહુમાધ્યમ સંપુટની કોઈ અસર જોવા મળતી નથી.

- બહુમાધ્યમ સંપુટની પદ્ધતિ વ્યાખ્યાન પદ્ધતિ કરતાં વધારે અસરકારક માલૂમ પડી.
- પ્રાયોગિક જૂથના કુમારો અને કન્યાઓ બંને પર બહુમાધ્યમ સંપુટની ઊંચી અસર થઈ છે.

૨.૬.૯ :

સંશોધકનું નામ : વ્યાસ ગૌરાંગ. સી
વર્ષ અને યુનિવર્સિટી : ૨૦૦૭, હેમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટી. પાટણ
ડીગ્રી : પીએચ.ડી
શીર્ષક : સ્વ - અધ્યયન અભિગમથી જાતિય શિક્ષણ માટે બહુમાધ્યમ સંપુટની રચના અને અજમાયશ.

હેતુઓ : પ્રસ્તુત અભ્યાસના હેતુઓ આ પ્રમાણે હતા

- સ્વ - અધ્યયન અભિગમથી જાતિય શિક્ષણ માટે અભિક્રમિક સાહિત્યની રચના કરવી.
- સ્વ - અધ્યયન અભિગમથી જાતિય શિક્ષણ માટે બહુમાધ્યમ સંપુટની રચના કરવી.
- સ્વ - અધ્યયન અભિગમથી જાતિય શિક્ષણ માટે બહુમાધ્યમ સંપુટની અજમાયશ કરવી.
- તૈયાર કરવામાં આવેલ બહુમાધ્યમ સંપુટ અને અભિક્રમિક અધ્યયન સાહિત્યથી થતા અધ્યયનની તુલના કરવી.
- બહુમાધ્યમ સંપુટથી અધ્યયન કરનાર વિદ્યાર્થીઓ અને અભિક્રમિક સાહિત્યથી અધ્યયન કરનાર વિદ્યાર્થીઓના નવીન શિક્ષણ કાર્યક્રમ પ્રત્યેના અભિપ્રાયો જાણવા.

ઉપકરણ : અભિક્રમિક અધ્યયન સાહિત્ય, બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ

નમૂનો : ગુજરાતની સાબરકાંઠા જિલ્લાની ત્રણ માધ્યમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓ

તારણો :

- ત્રણેય શાળાનાં જૂથોને સમકક્ષ બનાવી અભિક્રમિક અધ્યયન સાહિત્યથી અધ્યયન કરાવતાં જાતિય શિક્ષણ સંદર્ભે અભિક્રમિક અધ્યયન સાહિત્ય અસરકારક સાબિત થયું હતું. જેથી કહી શકાય કે રૂઢિગત પદ્ધતિઓ ત્યજીને અભિક્રમિક અધ્યયન જેવા સ્વ અધ્યયન સાહિત્યનો ઉપયોગ શિક્ષણમાં કરવો જોઈએ.

- ત્રાગેય શાળાનાં જૂથોને સમકક્ષ બનાવી બહુમાધ્યમ સંપુટથી અધ્યયન કરાવતાં જાતીય શિક્ષણ સંદર્ભે બહુમાધ્યમ સંપુટ અસરકારક સાબિત થયું હતું. જેથી કહી શકાય કે શિક્ષણની રૂઢિગત પદ્ધતિઓ ત્યજીને બહુમાધ્યમ સંપુટ જેવા સ્વ અધ્યયન સાહિત્યનો ઉપયોગ શિક્ષણમાં કરવો જોઈએ.
- વર્ગખંડના વિદ્યાર્થીઓની શિખવાની વ્યક્તિગત ભિન્નતાના નિવારણ માટે પાણ બહુમાધ્યમ સંપુટ તેમ જ અભિક્ષિત અધ્યયન સાહિત્ય અસરકારક બની શકે છે.
- મુક્ત તાસમાં શિક્ષકના અવેજી રૂપે આવા સ્વ અધ્યયન કાર્યક્રમો પ્રયોજી શકાય.

૨.૬.૧૦ :

સંશોધકનું નામ	: પરમાર યોગેશ આર.
વર્ષ અને યુનિવર્સિટી	: ૨૦૦૯, ગુજરાત યુનિવર્સિટી અમદાવાદ
ડીગ્રી	: પીએચ.ડી
શીર્ષક	: ધોરણ - ૮ ના અભ્યાસક્રમમાં સમાવિષ્ટ ગુજરાતી ભાષાના વ્યાકરણ શિક્ષણ માટે સ્વ અધ્યયન સામગ્રીનું નિર્માણ અને અસરકારકતાનો પસંદિત ચલના સંદર્ભમાં અભ્યાસ.

હેતુઓ

- ધોરણ - ૮ ના ગુજરાતી ભાષાના વ્યાકરણમાં સમાવિષ્ટ પસંદિત એકમોના શિક્ષણમાટે સ્વ અધ્યયન સામગ્રીનું નિર્માણ કરવું.
- પસંદિત એકમોના શિક્ષણ માટે સ્વ અધ્યયન સામગ્રીના આધારે થતા શિક્ષણકાર્ય અને ચીલાચાલુ પદ્ધતિના આધારે થતા શિક્ષણકાર્ય દ્વારા પ્રાપ્ત સિદ્ધિની તુલના કરવી.
- પ્રાયોગિક જૂથની સિદ્ધિ ઉપર બુદ્ધિ કક્ષાની અસર તપાસવી.
- પ્રાયોગિક જૂથની સિદ્ધિ ઉપર જાતિની અસર તપાસવી.
- સ્વ અધ્યયન સામગ્રી પ્રત્યેના વિદ્યાર્થીઓના અભિપ્રાયો જાણવા.

ઉપકરણ : કમ્પ્યુટર આધારિત સ્વ અધ્યયન સામગ્રીની રચના.

નમૂનો : આગંદ જિલ્લામાં પેટલાદ તાલુકાની શહેરની અને ગ્રામ્ય કક્ષાની માધ્યમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓ.

તારણો :

- એકમ કસોટીઓમાં નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓની તુલનાએ પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓની અધ્યયન સિદ્ધિ સાર્થક રીતે ઊંચી હતી.
- ઉત્તર કસોટીના નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓની તુલનાએ પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓની અધ્યયન સિદ્ધિ સાર્થક રીતે ઊંચી હતી.
- ગ્રામ્ય વિસ્તારના અને શહેરી વિસ્તારના નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓની તુલનાએ પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓની અધ્યયન સિદ્ધિ ઊંચી હતી.

આમ, ઉપરોક્ત પરિણામો જોતાં માલુમ પડે છે. કે સામાન્ય વર્ગ શિક્ષણ પદ્ધતિ કરતાં સ્વ અધ્યયન સામગ્રી દ્વારા અધ્યયનની અસરકારક સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.

૨.૭ : પૂર્વે થયેલાં સંશોધનોની સમગ્ર સમીક્ષા :

વિદેશમાં , ભારતમાં અને ગુજરાતમાં થયેલાં પ્રસ્તુત અભ્યાસ સાથે સંબંધિત સંશોધનોના સારાંશની રજૂઆત પછી આ બધાં જ સંશોધનોની સમીક્ષા કરવામાં આવી જેની વિગતો હવે પછી પ્રસ્તુત કરી છે.

અધ્યયન - અધ્યાપન માટે શૈક્ષણિક સાધનોના ઉપયોગની સૈદ્ધાંતિક ભૂમિકાનો ઈતિહાસ ઘણો જૂનો હોય એમ લાગે છે. વેદકાલીન શિક્ષણમાં પાણ દૃષ્ટાંતો અને પ્રયોગો વડે શિક્ષણકાર્ય થતું હતું તેનો ઉપનિષદોમાં ઉલ્લેખ મળે છે. કાલની ખૂબ જાગીતી 'સાત પૂંછડિયા ઉંદર'ની વાત કે અન્ય જોડકાં એક રીતે શૈક્ષણિક સાધન રૂપે વપરાયેલાં છે. વર્તમાન સમયમાં શૈક્ષણિક સાધનો દ્વારા અધ્યાપન કરાવવાના અભિગમે મહત્ત્વનું સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું છે. જેની ચકાસણી કરીને તેનું મૂલ્યાંકન કરવાના અભ્યાસને પાણ હાથ ધરાયેલા છે.

વિદેશમાં ધાના અને નાઈજિરિયા (આફ્રિકા) ખાતે ત્યાંની અનુક્રમે પ્રાથમિક અને માધ્યમિક શાળાઓમાં શિક્ષણ માટેનાં સાદાં સાધનોના વિકાસના અભ્યાસો હાથ ધરાયા હતા. આ અભ્યાસોમાં જે વિદ્યાર્થીઓને શૈક્ષણિક તકનીકી આધારિત એટલે કે દૃશ્ય - શ્રાવ્ય સાધન આધારિત પદ્ધતિથી અધ્યયન - અધ્યાપન કરાવવાનું આવ્યું હતું તે વિદ્યાર્થીઓની અધ્યયન સિદ્ધિ ઊંચી માલુમ પડી હતી. અર્થાત્ પરદેશમાં શૈક્ષણિક તકનીકી આધારિત શિક્ષણની પદ્ધતિ અસરકારક સાબિત થઈ હતી. પરદેશના શિક્ષણવિદોએ શિક્ષણને ગુણવત્તામય અને અસરકારક બનાવવા માટે શૈક્ષણિક તકનીકી આધારિત શિક્ષણની ભલામણ કરી છે.

ભારતમાં મોટા ભાગના સંશોધનો વિશ્વવિદ્યાલયોમાં વિદ્યાવાચસ્પતિ (Ph.d) ની ઉપાધિ માટે અથવા સરકારી સંસ્થાઓ દ્વારા હાથ ધરાયેલાં છે. જાહેર સાહસોમાં વ્યવસ્થાપન તાલીમી કાર્યક્રમોમાં શૈક્ષણિક ટેકનોલોજીના ઉપયોગનું મૂલ્યાંકન કરતાં એક અભ્યાસમાં દર્શાવાયું હતું કે, તેમાં દૃશ્ય - શ્રાવ્ય પ્રયુક્તિઓનો ઉપયોગ ખાસ જોવા મળ્યો ન હતો. તેથી મોટા ભાગના તાલીમાર્થીઓને આ કાર્યક્રમથી સંતોષ ન થયો હતો. સને ૧૯૮૩માં ઉત્કલ વિશ્વવિદ્યાલયમાં હાથ ધરાયેલાં સંશોધનોમાં રેડિયો અને ટેલિવિઝન એમ બે પ્રસારણ માધ્યમોની અસર તપાસવામાં આવી હતી. તેમાં જોવા મળ્યું હતું કે નિયંત્રિતનૂથની સરખામણીએ પ્રસાર માધ્યમો દ્વારા અપાયેલી માહિતી અંગેની સમજણ અને માહિતી ધારણ વધુ સારાં હતાં. બિહારમાં મોંઘ્યાર જિલ્લાની માધ્યમિક શાળાઓના શૈક્ષણિક વૃદ્ધિ અને વિકાસના વિશિષ્ટ સંદર્ભમાં ટેકનોલોજીની અધ્યયન - અધ્યાપન પ્રક્રિયા પર થતી અસર જોવા માટે ૧૯૮૦માં એક અભ્યાસ હાથ ધરવામાં આવ્યો તેમાં વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીના ઉપયોગથી વિદ્યાર્થીઓની સિદ્ધિ પર નોંધપાત્ર અસર જોવા મળી હતી. મોટા ભાગના શિક્ષકોએ એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો કે વર્ગની અધ્યયન - અધ્યાપન પ્રક્રિયા પર મોટી અસર જોવા મળી હતી અને વિદ્યાર્થીઓના વલણમાં પણ નોંધપાત્ર ફેરફાર જોવા મળ્યો હતો. સને ૧૯૭૬માં શાળાઓ માટેના ઑલ ઈન્ડિયા રેડિયોના પ્રસારણ કાર્યક્રમનો અભ્યાસ કરવામાં આવ્યો હતો, જેમાં વિવિધ મૂકેલીઓ અને મર્યાદાઓ જાણાઈ આવી હતી. આ પ્રસારણમાં કથન, ચર્ચા, સંવાદ અને નાટ્યીકરણ ઉપર ભાર મૂકવામાં આવતો હતો. મોટા ભાગના કાર્યક્રમો જ્ઞાન (માહિતી) આધારિત હતાં થોડા જ કાર્યક્રમો સર્જનાત્મક અભિવ્યક્તિ અને રસદર્શનના હતા. મોટા ભાગના શિક્ષકોને જ્ઞાન (માહિતી) ની બાબતમાં સારો એવો ફાયદો થયો હતો. એવી રીતે પ્રાથમિક શાળાઓમાં વિદ્યાર્થીઓની હાજરી અને નોંધણી પર વિધાયક અસર જોવા મળી હતી. ઉપગ્રહ આધારિત ટેલિવિઝન દ્વારા શિક્ષણના પ્રયોગ (SITE)ની અસરનો અભ્યાસ ઓરિસ્સામાં હાથ ધરવામાં આવ્યો તેમાં એકંદરે એ સ્પષ્ટતાથી જાણાતું હતું કે SITE ના પ્રભાવથી નોંધણી તથા હાજરીમાં સંતોષકારક વધારો થયો હતો. આ ઉપરાંત પણ આહુજ દ્વારા પરોપકારીય અને લાગણીશીલ સમજશક્તિનો શિક્ષણના વાતાવરણમાં સંબંધ અને સિદ્ધિ માટે સ્વ - અધ્યયન શિક્ષણપત્રકની અસર પર સંશોધન હાથ ધરવામાં આવ્યું. જેમાં વિદ્યાર્થીઓને સ્વ - અધ્યયન મોડ્યુલથી શીખવતાં તેઓ શૈક્ષણિક વાતાવરણમાં પારંપરિક પદ્ધતિ કરતાં વધુ શીખતાં હોય તેમ લાગ્યું એટલે કે શૈક્ષણિક વાતાવરણમાં સ્વ - અધ્યયન મોડ્યુલ પારંપરિક શિક્ષણ પદ્ધતિ કરતાં ચઢિયાતું છે. રંગરાજ, કે. આર. અને બાલાસુબ્રમ્નયમ, એન. (૧૯૯૯) દ્વારા ધોરણ - ૧૨ના ભૌતિકશાસ્ત્રના કેટલાક એકમો માટે કમ્પ્યુટર મલ્ટી - મિડિયા સોફ્ટવેરની રચના કરવી અને અસરકારકતા અભ્યાસ કર્યો જેમાં સોફ્ટવેરથી

અધ્યયન - અધ્યાપનની સિદ્ધિ ઊંચી જોવા મળા. ગૌતમ, બી.કે. (૧૯૯૯) દ્વારા ધોરણ - ૧૦ના વિજ્ઞાન વિષયના કેટલાક એકમો માટે

કમ્પ્યુટર મલ્ટી - મિડિયા સોફ્ટવેરની અસરકારકતા તપાસવાનું સંશોધન કાર્ય હાથ ધરવામાં આવ્યું હતું; તેમાં પાણ મલ્ટી - મિડિયા સોફ્ટવેરથી અસરકારક શૈક્ષણિક સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ.

ગુજરાતમાં પાણ આવાં સંશોધનો હાથ ધરાયાં છે, જેમાં ભદ્ર વી. આર. દ્વારા (૧૯૯૬)માં 'શ્રોણી ટના ગણિતના ગણપરિચય એકમ માટે બહુમાધ્યમ સંપુટની રચના અને અજમાયશ' વિષય ઉપર પીએચ.ડીના સંદર્ભમાં સંશોધન હાથ ધરાયું હતું એમાં બહુમાધ્યમ સંપુટ અભિગમ, ચીલાચાલુ શિક્ષણ અભિગમ કરતાં ખૂબ નોંધપાત્ર રીતે ચઢિયાતો અને અસરકારક પૂરવાર થયો હતો. સોલંકી એ.જી.એ (૧૯૯૩)માં ધોરણ આઠની વિજ્ઞાન વિષયના 'પ્રકાશ' એકમ પર બહુમાધ્યમ સંપુટની સંરચના કરવી અને તેની અસરકારકતા તપાસવી વિષય ઉપર અભ્યાસ હાથ ધર્યો હતો. જેમાં અધ્યયન માટે પ્રવચન પદ્ધતિ કરતાં બહુમાધ્યમ સંપુટ દ્વારા સ્વ - અધ્યયનપદ્ધતિ અસરકારક જાગૃાઈ હતી. પરમાર એ. બી. એ (૨૦૦૦)માં ધોરણ - ટના વિજ્ઞાન વિષયના 'વિદ્યુત પ્રવાહ અને અવરોધ' એકમ પરનાં સ્વ અધ્યયન સાહિત્યની સંરચના અને તેની વિદ્યાર્થીની કક્ષાના સંદર્ભમાં વિજ્ઞાન સિદ્ધિ અને ધારણ પર થતી અસર વિષય ઉપર સંશોધન હાથ ધરેલું જેમાં વ્યાખ્યાન પદ્ધતિ કરતાં સ્વ - અધ્યયન પદ્ધતિ વધુ અસરકારક માલૂમ પડી. ઝીયોદ એમ. એમ. (૧૯૯૯) દ્વારા એમ એસ. યુનિવર્સિટીમાં 'ધોરણ - ટના વિદ્યાર્થીઓ માટે અંગ્રેજી ભાષાના શિક્ષણ માટે કમ્પ્યુટર આધારિત કાર્યક્રમનો વિકાસ અને તેનું શિક્ષણ' વિષય ઉપર સંશોધન હાથ ધરવામાં આવ્યું તેમાં કમ્પ્યુટર દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવેલ સ્વાધ્યાયો દ્વારા વિદ્યાર્થીઓમાં શબ્દભંડોળ, વ્યાકરણ અને સમજશક્તિનો વિકાસ જોવા મળ્યો, કારણ કે દરેકને વ્યક્તિગત રીતે અસરકારક માહિતી પૂરી પડતી હતી. હાંગોવન, કે. એન (૧૯૯૭) દ્વારા 'ઉચ્ચતર માધ્યમિક કક્ષાએ અંગ્રેજી ભાષાના શ્રવાણ અને સમજશક્તિના વિકાસ માટે દશ્ય - શ્રાવ્ય સાધનો વિકસાવવી તેના ઉસ્તક્ષેપની અસરકારકતાનો અભ્યાસ કરવો.' વિષય ઉપર સંશોધન કરવામાં આવ્યું, તેમાં પાણ ઉચ્ચતર કક્ષાના વિદ્યાર્થીઓમાં અંગ્રેજીના શ્રવાણ સમજશક્તિના માટે ત્રાણેય માહિતીદર્શક યોજનાઓમાં AVPSS સૌથી વધુ માહિતીદર્શક યોજના હતી, જ્યારે CTM સૌથી ઓછી અસરકારક યોજના માલૂમ પડી હતી. મુકુન્દભાઈ પટેલે (૨૦૦૪) ગુજરાત વિદ્યાપીઠના શિક્ષણશાસ્ત્ર વિભાગમાં વિદ્યાવાચસ્પતિની પદવી માટે 'ગણિત શિક્ષણમાં બહુમાધ્યમ સંપુટની રચના અને તેની અસરકારકતાનો અભ્યાસ' વિષય અંતર્ગત અભ્યાસ કર્યો આ અભ્યાસમાં ગણિત શિક્ષણ માટે રચેલો બહુમાધ્યમ સંપુટ અસરકારક સિદ્ધ થયો હતો. વ્યાસ ગૌરાંગ સી. (૨૦૦૭) હેમચંદ્રાચાર્ય યુનિવર્સિટી પાટણમાં પીએચ.ડીની પદવી માટે વિજ્ઞાનમાં જાતીય શિક્ષણ માટે સ્વ અધ્યયન માટે શૈક્ષણિક કાર્યક્રમની રચના કરી હતી. અને તે આધારે

ધયેલો અભ્યાસ વધુ અસરકારક હતો. પરમાર યોગેશ. આર. (૨૦૦૮) ગુજરાત યુનિવર્સિટી અમદાવાદમાં પીએચ.ડી ની પદવી માટે ધોરણ - ૮ ના ગુજરાતી ભાષાના વ્યાકરણ શિક્ષણ માટે સ્વ અધ્યયન શિક્ષણની સામગ્રીનું નિર્માણ અને તેની અસરકારકતાનો પસંદિત ચલના સંદર્ભમાં કરેલો અભ્યાસ ચીલાચાલુ પદ્ધતિથી થતા શિક્ષણ કરતાં વધુ અસરકારક સાબિત થયો હતો.

૨.૮ : પ્રસ્તુત સંશોધનની વિશિષ્ટતા :

પ્રાપ્ત સંશોધનની સમીક્ષાના સંદર્ભમાં તપાસતાં પ્રસ્તુત સંશોધન વિવિધ રીતે ભિન્નતા ધરાવે છે. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક સામગ્રી દ્વારા વિદ્યાર્થીની અધ્યયન સિદ્ધિ ચકાસવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે. આ પ્રયોગિક પદ્ધતિથી સંશોધન કરવામાં આવ્યું છે.

મહદ્અંશે દેશ વિદેશમાં થયેલાં સંશોધનો મોડેલ્સ દ્વારા અધ્યયન અધ્યાપન સંદર્ભે હાથ ધરાયેલાં છે. તેમાં વિદ્યાર્થીની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ અને વિષય તરફના વલાગ પરની અસર ચકાસવા થયાં છે. ભારતમાં તેમાંયે ગુજરાતમાં બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત સામાજિક વિજ્ઞાનમાં શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનું નિર્માણ અને અસરકારકતા ચકાસતાં સંશોધનો ખૂબ જ ઓછાં અર્થાત નહિવત્ માત્રામાં થયાં છે. પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં સામાજિક વિજ્ઞાનમાં ઇતિહાસ શિક્ષણ માટે બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનું નિર્માણ અને તેની અધ્યયન સિદ્ધિની અસરકારકતા ચકાસવાના આશયે કરવામાં આવ્યો છે અને તબક્કાવાર પ્રયોગો દ્વારા તેની અજમાયશ કરવામાં આવેલ છે.

પ્રસ્તુત સંશોધનનો મુખ્ય હેતુ ધોરણ - ૮ ના વિદ્યાર્થીઓને માટે ઇતિહાસ શિક્ષણ માટે બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમની રચના અને અજમાયશ કરવાનો હતો. પ્રસ્તુત સંશોધનના પરિપ્રેક્ષ્યમાં અગાઉ થયેલાં મોટા ભાગના પ્રયત્નો ઇતિહાસ શિક્ષણની જરૂરિયાતો, અધ્યાપનકર્તાઓની જાગૃકારી મેળવવી, ઇતિહાસ શિક્ષણમાં પડતી મુશ્કેલીઓ જાગૃકવી, ઇતિહાસ શિક્ષણના સંદર્ભમાં તૈયાર કરવામાં આવેલા કાર્યક્રમોનાં વલાગો અને અનુકૂલન પર અસર જાગૃકવા માટે હાથ ધરવામાં આવ્યા હતા. જ્યારે પ્રસ્તુત સંશોધન વિદ્યાર્થીઓ માટે તથા શિક્ષકો માટે જાતે સંચાલન કરી શકાય તેવા શૈક્ષણિક કાર્યક્રમને તૈયાર કરવો અને વિષયનું અસરકારક અધ્યયન કાર્ય કરવું એ મુખ્ય હેતુ હોવાથી તે અન્ય સંશોધનોથી વિશિષ્ટ છે તેમ કહી શકાય.

અગાઉ થયેલાં સંશોધનોમાં લગભગ અધ્યયન - અધ્યાપન કાર્યક્રમની અસરકારકતાની ચકાસાગી એક સાથે જુદાં - જુદાં એવાં બે ભિન્ન જૂથ (વિસ્તાર)ના વિદ્યાર્થીઓ પર કરવામાં આવી નથી. એટલે કે પ્રયોગોનું પુનરાવર્તન થયેલું જોવા મળતું નથી. પ્રાયોગિક સંશોધનનું એક મહત્વનું લક્ષણ એ પ્રયોગનું

પુનરાવર્તન છે. જેના લીધે પરિણામોની વિશ્વસનીયતા વધે છે. અહીં શૈક્ષણિક સંશોધન દ્વારા અધ્યયનની અસરકારકતા ચકાસવા માટે પ્રયોગનું પુનરાવર્તન કરવામાં આવ્યું છે.

ગ્રામ્ય વિસ્તારની શાળા અને શહેરી વિસ્તારની શાળા એમ વિકાસની દૃષ્ટિએ બે જુદા જુદા વિસ્તારની શાળા પસંદ કરવામાં આવી હતી અને આ બંને શાળાઓના વિદ્યાર્થીઓ પ્રયોગપાત્રો માની તેમના પર પ્રયોગ હાથ ધરવામાં આવ્યો હતો. આ બંને શાળાઓ પસંદ કરતી વખતે એ બાબતનું પાગ્ર ધ્યાન રાખવામાં આવ્યું હતું કે તે બંને શાળાઓ એક જ તાલુકા અને નજીક નજીકની હોય, જેથી કરીને વિશ્વસનીય પરિણામ પ્રાપ્ત થાય.

પ્રસ્તુત સંશોધનના પરિપ્રેક્ષ્યમાં અગાઉ થયેલાં અન્ય સંશોધનોમાં મોટાભાગનાં સંશોધનો સર્વેક્ષણ પ્રકારનાં હતાં. જેમાં મોટા ભાગે વિદ્યાર્થીઓ, વાલીઓ, શિક્ષકોના ઈતિહાસ શિક્ષણ તરફના અભિપ્રાયો જાણવાનો હેતુ રહેલો હતો. પ્રસ્તુત સંશોધન પ્રાયોગિક પ્રકારનું હતું. જેમાં વિદ્યાર્થીઓ ઈતિહાસ શિક્ષણ અસરકારક રીતે મેળવી શકે તે માટે બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમની રચના કરવામાં આવી હતી. આ ઉપરાંત વિદ્યાર્થીઓના આ પદ્ધતિના સંદર્ભમાં અધ્યયન અભિપ્રાયો પાગ્ર મેળવવામાં આવ્યા હતાં. જેથી પ્રયોગ તેમ જ ઉપકરણની દૃષ્ટિ એ પાગ્ર પ્રસ્તુત સંશોધન ભિન્ન છે તેમ કહી શકાય.

આ પ્રાયોગિક સંશોધનમાં પરંપરાગત પદ્ધતિથી ઈતિહાસ શિક્ષણ અને બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ આધારિત ઈતિહાસ શિક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું. અહીં શિક્ષક સાથે પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે ઘાગીબધી બાબતો આવી શકે છે. આ બધી બાબતો સંદર્ભે પ્રયોગમાં સમાન અસર પ્રસ્થાપિત થાય તે પ્રયોગ માટે વિશ્વસનીય અને જરૂરી હતી. માટે આ બાબતને ફળીભૂત કરવાના આશયે સ્વયં પ્રયોજક દ્વારા જ બંને કક્ષાએ એટલેકે બંને જૂથોમાં અધ્યાપન કાર્ય કરવામાં આવ્યું હતું. જેથી કરીને બંને જૂથોમાં સંશોધનકની સમાન અસર પ્રસ્થાપિત થાય અને એક ચલ તરીકે શિક્ષકની અસર નિયંત્રિત કરી શકાય.

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં ઈતિહાસ શિક્ષણમાં ગાંધીયુગની ઘટનાઓની માહિતી નિર્માણમાં તેમ જ તેનાં ઉપકરણોના યર્થાથીકરણમાં શિક્ષક પ્રશિક્ષણ કોલેજના નિવૃત્ત આચાર્ય, શિક્ષક પ્રશિક્ષણ કોલેજના પ્રોફેસર, માસ્ટર ઓફ એજ્યુકેશન વિભાગના પ્રોફેસર, ઈતિહાસ અનુસ્નાતક વિભાગના વડા, આટર્સ કોલેજના ઈતિહાસ વિભાગના પ્રોફેસર, માધ્યમિક શાળાના આચાર્ય તથા શિક્ષક જેવા વિષય નિષ્ણાંતોના અભિપ્રાયો લેવાયા હતાં. ઉપકરણની રચનામાં કમ્પ્યુટર ક્ષેત્રે વિશેષ જ્ઞાન અને આવડત ધરાવતા પ્રોફેસર, ડોક્યુમેન્ટરી ફિલ્મ ડાયરેક્ટર જેવા નિષ્ણાંતોના અભિપ્રાયો લેવાયા હતાં. જેથી આ સંશોધન ગાંધીયુગની ઐતિહાસિક માહિતીની દૃષ્ટિએ પાગ્ર તેની યર્થાથતા ઊંચી છે તેમ કહી શકાય.

અન્ય સંશોધનો મોટા ભાગે સર્વેક્ષણ પદ્ધતિ પર આધારિત હોવાથી નમૂના પાત્રોની પસંદગી જુદી જુદી રીતે કરવામાં આવી હતી. જેમાં યાદ્ચિહ્નક નમૂના પસંદગી રીતનો વિશેષ ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. વચ્છારાજની અને દેસાઈનું સંશોધન પ્રાયોગિક પ્રકારનું હોવાથી સહેતુક ઝૂમખાં નમૂનાની રીતે નમૂનાની પસંદગી કરેલ હતી. પ્રસ્તુત સંશોધન પાણ પ્રાયોગિક પ્રકારનું હતું. જેમાં આણંદ જિલ્લાના ધોરણ - ૮ ના વિદ્યાર્થીઓ માટે તૈયાર કરવામાં આવેલો ઈતિહાસ શિક્ષણના શૈક્ષણિક કાર્યક્રમની અસર તપાસવાની હતી. આ માટે સંશોધકે સહેતુક નમૂનાની રીતનો ઉપયોગ કર્યો હતો. વિસ્તાર અને જાતિનું પ્રતિનિધિત્વ રહે તે માટે ગ્રામ્ય અને શહેરી વિસ્તારની શાળાની પસંદગી પ્રસ્તુત સંશોધનમાં કરવામાં આવી હતી. આમ નમૂના પસંદગી રીતે પાણ સંશોધન ભિન્ન છે.

અગાઉ થયેલાં મોટા ભાગનાં સંશોધનો સર્વેક્ષણ પ્રકારનાં હોવાથી ટકાવારીની મદદથી અંકશાસ્ત્રીય પૃથક્કરણ કરવામાં આવ્યું હતું. જે સંશોધનો ગુણાત્મક પ્રકારનાં હતા તેમાં તે માહિતીનું અર્થઘટન ગુણાત્મક રીતે કરવામાં આવ્યું હતું. પ્રસ્તુત સંશોધન પ્રાયોગિક પ્રકારનું હતું. જેમાં તૈયાર કરવામાં આવેલ બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમની અસરકારકતા ચકાસવા ' t ' કસોટી દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું. આ ઉપરાંત સંશોધનમાં બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ વિશે વિદ્યાર્થીઓના અભિપ્રાયો જાણવા તૈયાર કરવામાં આવેલ અભિપ્રાયવલિથી પ્રાપ્ત માહિતીનું પૃથક્કરણ ટકાવારીથી કરવામાં આવ્યું હતું. આમ આંકડાશાસ્ત્રીય પૃથક્કરણની દૃષ્ટિએ પાણ પ્રસ્તુત સંશોધન અન્ય સંશોધનોથી ભિન્ન છે.

આમ ઉપર જાણાવેલા મુદ્દાઓના સંદર્ભમાં પ્રસ્તુત અભ્યાસ ઈતિહાસ શિક્ષણ જેવા અધ્યયનમાં બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનો એક નવીન પ્રયોગ છે.

૨.૯ : ઉપસંહાર :

આમ, પ્રસ્તુત પ્રકરણમાં કરાયેલા અભ્યાસને સંબંધિત પૂર્વ થયેલાં સંશોધનની સમીક્ષા કરી છે. અને તે બીજાં સંશોધનોથી કઈ કઈ રીતે ભિન્ન છે, તેની સ્પષ્ટતા કરી છે. પૂર્વ થયેલાં સંશોધનોના અભ્યાસને કારણે પ્રાયોજકને પોતાના કાર્ય માટે માર્ગદર્શન મળ્યું છે જેમાં કાર્યપ્રવિધિ, કાર્યયોજના, ઉપકરણ રચના વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. શૈક્ષણિક ટેકનોલોજીના પ્રભાવનો અધ્યયનમાં ફળદાયી ઉપયોગ કરવા અંગેના સંશોધનોની પહેલમાં પ્રસ્તુત સંશોધનનું પોતાનું નાનું છતાં મહત્વનું યોગદાન આપવાનો આ નમ્ર પ્રયાસ છે.

પ્રકરણ : ૩

સંશોધનનું આયોજન અને

સંશોધન યોજના

પ્રકરણ	વિષય	પાન નં
૩	સંશોધનનું આયોજન અને સંશોધન યોજના	
૩.૧	વિષયવસ્તુનો ઉદ્ભવ	૫૪
૩.૨	સંશોધન પદ્ધતિ	૫૬
૩.૨.૧	ઐતિહાસિક સંશોધન પદ્ધતિ	૫૭
૩.૨.૨	વાર્ગનાત્મક સંશોધન પદ્ધતિ	૫૭
૩.૨.૩	પ્રાયોગિક સંશોધન પદ્ધતિ	૫૭
૩.૩	પ્રાયોગિક સંશોધન પદ્ધતિની વિભાવના	૫૭
૩.૪	પ્રાયોગિક સંશોધન સોપાનો	૫૮
૩.૫	પ્રાયોગિક લક્ષણો	૫૯
૩.૫.૧	અન્ય ચલો પર અંકુશ	૫૯
૩.૫.૨	સ્વતંત્ર ચલનું અમલીકરણ	૫૯
૩.૫.૩	પરતંત્ર ચલનું માપન	૫૯
૩.૫.૪	પુનરાવર્તન	૬૦
૩.૬	પ્રાયોગિક સંશોધનના સંદર્ભમાં લક્ષણો	૬૦
૩.૬.૧	અન્ય ચલો પર અંકુશ	૬૦
૩.૬.૨	સ્વતંત્ર ચલનું અમલીકરણ	૬૧
૩.૬.૩	પરતંત્ર ચલોનું માપન	૬૧
૩.૬.૪	અન્ય પાત્ર પર પ્રયોગનું પુનરાવર્તન	૬૧
૩.૭	સંશોધન યોજના	૬૩
૩.૭.૧	સોપાન : ૧ પૂર્વ તૈયારી	૬૩
૩.૭.૨	સોપાન : ૨ માવજત	૬૩
૩.૭.૩	સોપાન : ૩ પરિણામ પ્રાપ્તિ અને અર્થઘટન	૬૬
૩.૮	વ્યાપવિશ્વ અને નમૂનાની પસંદગી	૬૬
૩.૮.૧	વ્યાપવિશ્વ	૬૬
૩.૮.૨	નમૂનાની પસંદગી	૬૬

3.૯	સંશોધન ઉપકરણ	૬૭
3.૯.૧	બહુમાધ્યમ સંપુટની રચના	૬૭
3.૯.૧.૧	વિષયવસ્તુની પસંદગી	૬૮
3.૯.૧.૨	વિષયવસ્તુનું એકત્રીકરણ	૬૮
3.૯.૧.૩	વિષયવસ્તુની ખરાઈ	૬૯
3.૯.૧.૪	શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ માટે સંદર્ભ સાહિત્યનો અભ્યાસ	૬૯
3.૯.૧.૫	બહુમાધ્યમ સંપુટની રચના	૬૯
3.૯.૨	બહુમાધ્યમ સંપુટની યથાર્થતા	૭૦
3.૯.૨.૧	કમ્પ્યુટર નિબંધાંત દ્વારા ચકાસણી	૭૦
3.૯.૨.૨	વિષય નિબંધાંત દ્વારા ચકાસણી	૭૧
3.૯.૨.૩	પ્રારંભિક ક્ષેત્ર ચકાસણી	૭૧
3.૯.૩	પૂર્વ કસોટીનું નિર્માણ	૭૨
3.૯.૪	એકમ કસોટીનું નિર્માણ	૭૨
3.૯.૫	સિધ્ધિ કસોટીનું નિર્માણ	૭૩
3.૯.૬	અભિપ્રાયવલિ	૭૩
3.૧૦	મુખ્ય પ્રયોગ	૭૩
3.૧૧	બંને પ્રયોગ માટેના અધ્યાપન કાર્યનું એકમદીઠ આયોજન	૭૫
3.૧૨	બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનું પાઠ આયોજન	૭૬
3.૧૩	પરંપરાગત પદ્ધતિ આધારિત અધ્યાપનકાર્યનું પાઠ આયોજન	૭૭
3.૧૪	વિવિધ કસોટી માટેનું આયોજન	૭૭
3.૧૫	આંકડાશાસ્ત્રીય પૃથક્કરણ	૭૭
3.૧૬	ઉપસંહાર	૭૭

૩.૧ : વિષયનો ઉદ્ભવ :

પ્રવર્તમાન યુગ એ સ્પર્ધાનો યુગ છે. વિશ્વની દરેક ક્ષેત્રમાં સ્પર્ધાએ પોતાનું આધિપત્ય જમાવી દીધું છે. આવી સ્થિતિમાં શિક્ષણક્ષેત્ર પણ હવે બાકાત રહ્યું નથી. આજની શિક્ષણવ્યવસ્થામાં જે વિદ્યાર્થી સારું અર્થાત ઊંચું પરિણામ લાવે તે વિદ્યાર્થી તેજસ્વી વિદ્યાર્થી તરીકે સિદ્ધ થઈ રહ્યો છે તેને જ આગળની શિક્ષણ શાખામાં કે વ્યવસાયમાં પ્રાધાન્ય અપાય છે. ભૂતકાળમાં ડોકિયું કરીએ તો ભાગતર કરતાં ગાગતરને પ્રાધાન્ય અપાતું હતું એટલે કે માગસ કેળવાયેલ કેટલો ? તેનું ઘડતર કેટલું ? પણ હવે આ વિભાવના બદલાઈ ગઈ છે. આજની આ કેળવણીની નવી વિભાવનામાં વિદ્યાર્થી પોતાને પ્રસ્થાપિત કરવાના અવનવા નુસખા હાથ ધરતો રહે છે. અધ્યાપનમાં ઉચ્ચ સિદ્ધિ અર્થાત્ પરીક્ષામાં સારા ગુણ પ્રાપ્ત થાય તે માટેના અધ્યેતા પ્રયત્નો કરતો હોય છે. આ માટે તે માત્ર પરીક્ષાલક્ષી તૈયારીને જ પ્રાધાન્ય આપતો થયો છે. આ માટે તે હંમેશા પરીક્ષામાં કેવા અને કયા સવાલ પૂછાશે અને તેને કેમ યાદ રાખવા ? તેમાં જ તે હંમેશા રચ્યો પચ્યો રહે છે. કેટલાક વિદ્યાર્થીઓ તો નાસીપાસ થઈ ક્યારેક શાલેય શિક્ષણ છોડી પણ દેતા હોય છે. આમ શિક્ષણની ભાષામાં કહીએ તો અપવ્યય અને સ્થગિતતાના પ્રશ્નો ઊભા થાય છે.

આપણે સૌ જાણીએ છીએ તે પ્રમાણે જેમ આપણા હાથની પાંચેય આંગળીઓ સરખી નથી હોતી તેમ શાળામાં આવતાં બાળકો પણ અધ્યયન ક્ષમતામાં સમાનતા ધરાવતાં નથી. દરેકની ગ્રહણશક્તિમાં ભિન્નતા જેવા મળે છે. વર્ગખંડમાંના કેટલાક વિદ્યાર્થીઓ ઝડપથી ગ્રહણ કરી લેતા હોય છે, જ્યારે કેટલાક વધતા ઓછા પ્રમાણમાં દ્રઢીકરાણને આધારે ગ્રહણ કરતા હોય છે. આ બાબત આપણે સૌ જાણતા હોવા છતાં કેટલીક મર્યાદાઓને કારણે શિક્ષક વર્ગમાંના દરેક વિદ્યાર્થી તરફ ધ્યાન આપી શકતો નથી. તે તો પોતાની ગતિએ શિક્ષણકાર્ય કર્યે જ જાય છે. આવી વિષમ પરિસ્થિતિમાં પાછળ પડી જતા કે ગ્રહણશક્તિમાં નબળા માલૂમ પડેલ વિદ્યાર્થીઓ અધ્યયન સિદ્ધિમાં સફળ પૂરવાર થાય તે માટે વૈકલ્પિક યોજના વિચારવી જ રહી. ઉગા (૧૯૯૮) કરીક્યુલમ ડેવલોપમેન્ટ ફોર આફ્રિકાના પુસ્તકમાં જણાવે છે કે દરેક વ્યક્તિને એક જ પદ્ધતિથી કે એક જ અભિગમથી ભાગાવાય તો તે સરખી રીતે અભ્યાસ કરી શકતી નથી. વળી શિક્ષકને તો ચોક્કસ સમયમાં અભ્યાસક્રમે પૂરો કરવાનો હોય તેથી તે ઝડપથી આગળ વધતો રહે છે. આ વિચારને આગળ સમર્થન આપતાં યુસુફ રૂકૈયા (૨૦૦૧) ટીચિંગ ઓફ સાયન્સના વ્યક્તિ અભ્યાસમાં કહે છે કે, નબળા વિદ્યાર્થીઓ શાળાકીય ચોક્કસ માળખામાં પોતાના અધ્યયનનું વિષયવસ્તુ સંપૂર્ણપણે શીખી શકતા નથી અને વર્ગ સાથે રહેવામાં અસમર્થ રહે છે. અભ્યાસમાં પાછળ રહી જતાં તેઓ હતાશા અને નિરાશા અનુભવે છે અને કોઈ વખત અભ્યાસ છોડી

દેવા સુધી પહોંચી જાય છે. જેથી બીબાઢાળ પ્રવચનોને બદલે શિક્ષણના આ પાસાને આવરી લેતી પદ્ધતિ વિકસાવવી જોઈએ.

ભારતના પૂર્વ રાષ્ટ્રપતિ ડૉ. અબ્દુલકલામ આઝાદ(૨૦૦૨) પોતાના એક પુસ્તક 'Ignited Minds' માં ભારતના યુવાનોને ખાસ પ્રેરણા આપતાં કહે છે કે,

"Dream, Dream, Dream
Dreams transform into thoughts
And
Thoughts result in action."

“સ્વપ્નાં, સ્વપ્નાં અને સ્વપ્નાં સેવો, સ્વપ્નાં વિચારમાં પરિવર્તિત થાય છે અને વિચારમાંથી કાર્ય પ્રગટે છે.” આ સ્વપ્નાંને સાકાર કરવા એક ધ્યેયદષ્ટિ સાથે એક પછી એક નવાં મૌલિક અને માતબર ડગ ભરવાના પ્રયાસરૂપે અહીં સંશોધકે સ્વનિર્મિત બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનું સાધન વિકસાવીને વિદ્યાર્થીની શૈક્ષણિક સિદ્ધિના સંદર્ભમાં તેનો અભ્યાસ કરવાનું વિચાર્યું. આ પ્રકારના અધ્યયનથી ઈતિહાસ વિષયના શિક્ષણને અસરકારક બનાવી શકાય કે કેમ એ બાબત ચકાસવાના આશયે પ્રસ્તુત સંશોધન હાથ ધરવામાં આવ્યું.

સામાજિક વિજ્ઞાન એટલે સમાજમાં જીવવાનું વિજ્ઞાન, સમાજમાં રહેનાર દરેક બાળક સમાજને ઓળખે અને તેના પ્રત્યે યોગ્ય રીતે વર્તે તે જરૂરી છે. જેમાં ઈતિહાસ બાળકને માનવજાતની સંઘર્ષગાથા, વિકાસગાથાથી પરિચિત કરાવે છે. પોતાની સંસ્કૃતિના ભવ્ય વારસાથી જ્ઞાત કરે છે. ઈતિહાસ શિક્ષણ સમાજને ઓળખવામાં અને સમાજના વિકાસ માટે સમાજની સમૃદ્ધિ માટે પોષક એવા ગુણો બાળકમાં વિકસાવવામાં સહાયરૂપ થાય છે. આથી ઈતિહાસશિક્ષણનું ઘણું મહત્ત્વ છે. તેના અધ્યયનથી બાળકની વિવિધ માનસિક શક્તિઓ અને સામાજિકતાનો વિકાસ થાય છે. જે નાગરિકને પોતાની સામાજિક અને પારિવારિક જવાબદારીઓ પ્રત્યે સભાન કરે છે અને પરિવાર, સમાજ, રાષ્ટ્ર અને વિશ્વ પ્રશ્નો પરત્વે સંવેદનશીલતા વિકસાવે છે. અને સમસ્યાઓને હલ કરવા પ્રેરે છે. જે વ્યક્તિ ઘડતર અને સમાજ નિર્માણમાં ઈતિહાસના શિક્ષણનું આટલું મહત્ત્વ હોય તો તેનું ઉચિત રીતે શિક્ષણ આપવું જરૂરી છે. આજનો વિદ્યાર્થી ઈતિહાસ વિષય પરત્વે આગ્રમો અનુભવતો હોય છે. જેની અસર તેના પરીક્ષાના પરિણામો પર અને જીવનશૈલીમાં જોઈ શકાય છે.

આજે શિક્ષણમાં ટેકનોલોજીના વિનિયોગને લગતા અનેક સંશોધનો થઈ રહ્યાં છે. તેમાં પાગ ખાસ કરીને અધ્યાપન પદ્ધતિઓમાં ટેકનોલોજી દ્વારા નવીનતા લાવી તેની અસરકારકતા વિવિધ સંદર્ભોમાં ચકાસવામાં આવે છે. બહુમાધ્યમ સંપુટ પાગ એક નવીન અને સક્ષમ ટેકનોલોજી છે.

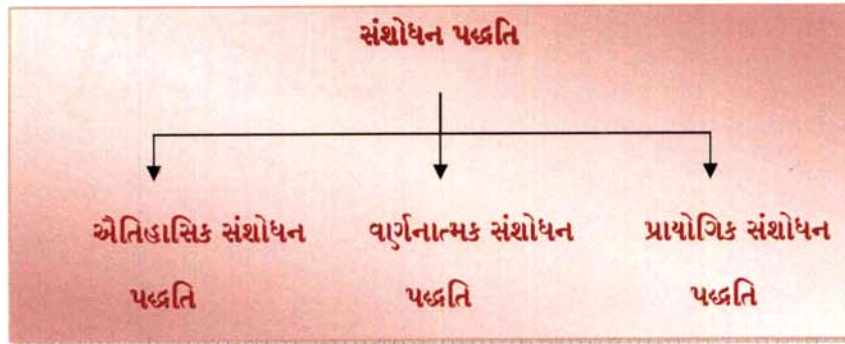
અધ્યાપન પ્રક્રિયામાં તેનો અસરકારક ઉપયોગ કરી શકાય છે. દશ્ય - શ્રાવ્ય અનુભવો પૂરા પાડવામાં તેમજ પુનરાવર્તન શિક્ષણ માટે બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ આશીર્વાદરૂપ બની શકે છે.

આ તમામ બાબતોને ધ્યાનમાં લઈને પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં સંશોધકે ધોરણ - ૮ ના સામાજિક વિજ્ઞાનમાં ઈતિહાસના વિષયવસ્તુના પસંદિત એકમો લઈ બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનું નિર્માણ કર્યું અને અસરકારકતા ચકાસવા પ્રયોગો હાથ ધર્યાં. પ્રયોગની સંબંધિત માહિતી પ્રસ્તુત પ્રકરણમાં રજૂ કરવામાં આવી છે.

૩.૨ : સંશોધન પદ્ધતિ :

કોઈપણ સંશોધનની વિશ્વનીયતા અને યથાથતાનો આધાર તેની કાર્યપદ્ધતિ પર રહેલો હોય છે. સંશોધનની આ કાર્યપદ્ધતિમાં જે તે સમસ્યાની દરેક પાસાંના સંદર્ભમાં અભ્યાસને આવરી લેતી માહિતી એકત્રીકરણની જુદી જુદી રીતો વપરાય છે. સંશોધન કાર્ય પ્રાણાલી એટલે જે તે સંશોધન માટેની માહિતી એકત્ર કરવા માટે ઉપયોગમાં લીધેલી પદ્ધતિ અર્થાત્ સંશોધન પદ્ધતિ. દિનેશચન્દ્ર ઉચાટ (૨૦૦૦) પોતાના પુસ્તક સંશોધનની વિશિષ્ટ પદ્ધતિમાં વ્યાવહારિક અર્થ રજૂ કરતાં જાણાવે છે કે સંશોધન સમસ્યાનું સ્પષ્ટીકરણ અને પરિણામોની પ્રાપ્તિ આ બે બાબતો વચ્ચે સંશોધક દ્વારા હાથ ધરાતાં સંશોધન વ્યવહારોને સંશોધન પદ્ધતિ કહી શકાય.

સંશોધન પદ્ધતિને મુખ્ય ત્રણ વિભાગમાં વહેંચી શકાય :

આકૃતિ ૩.૧ સંશોધન પદ્ધતિના વિભાગો

ઉપર્યુક્ત પદ્ધતિઓનો સામાન્ય રીતે અભ્યાસ કરીએ તો -

૩.૨.૧ : ઐતિહાસિક સંશોધન પદ્ધતિ :

આ પ્રકારના સંશોધનમાં સમસ્યા - અભ્યાસના સંદર્ભમાં ભૂતકાળના બનાવોને તપાસવામાં આવે છે. તપાસને આધારે મળેલ વિગતોનું પૃથક્કરણ અને તેને આધારે અર્થઘટન કરવામાં આવે છે. આ પદ્ધતિમાં ભૂતકાળનો સંદર્ભ હોય છે, જેને આધારે વર્તમાનની પરિસ્થિતિનો અભ્યાસ કરવામાં આવે છે.

૩.૨.૨ : વાર્ગનાત્મક સંશોધન પદ્ધતિ :

આ પ્રકારના સંશોધનમાં વર્તમાનમાં અસ્તિત્વ ધરાવતા હોય તેવા બનાવો કે ઘટનાઓનું વાર્ગન કરવામાં આવે છે તેને આધારે જે તે બાબત, ખ્યાલ કે વિચાર સંબંધે અર્થઘટન કરવામાં આવે છે. આ પ્રકારના સંશોધનમાં માત્ર વર્તમાનનો જે સંદર્ભ લેવામાં આવે છે.

૩.૨.૩ : પ્રાયોગિક સંશોધન પદ્ધતિ :

આ પ્રકારની સંશોધનમાં કોઈ એક ચોક્કસ નિયંત્રિત પરિસ્થિતિમાં ચોક્કસાઈપૂર્વક કરાયેલી માવજતને કારણે ઊભી થતી અસર તપાસવી એટલે પ્રાયોગિક સંશોધન. અહીં આ પ્રકારના સંશોધનમાં ભૂતકાળનો સંદર્ભ લઈ વર્તમાનમાં તેને પ્રયોજવામાં આવે છે અને તેની ભવિષ્યલક્ષી અસર તપાસવામાં આવે છે. આ ઉપરથી એમ કહી શકાય કે આ સંશોધન એ ભવિષ્યકાળનો સંદર્ભ ધરાવે છે.

૩.૩ : પ્રાયોગિક સંશોધન પદ્ધતિની વિભાવના :

દરેક વિજ્ઞાન વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરે છે. પરંતુ અલગ અલગ વિજ્ઞાનોમાં તેનું સ્વરૂપ પણ અલગ અલગ હોય છે. આ દરેક સંશોધન પદ્ધતિ પૈકી પ્રાયોગિક સંશોધન પદ્ધતિ એ આદર્શ અને ઊંચી ગુણવત્તાવાળી પદ્ધતિ છે અને તેનું એક આગવું સ્થાન છે. દિનેશચન્દ્ર ઉચાટ (૨૦૦૦) પોતાના પુસ્તક સંશોધનની વિશિષ્ટ પદ્ધતિઓમાં જણાવે છે કે, વિવિધ સંશોધન પદ્ધતિ પૈકી પ્રાયોગિક સંશોધન પદ્ધતિ એ ખૂબ જ ઊંચી ગુણવત્તાવાળી સંશોધન પદ્ધતિ છે. સર્વે સંશોધનપદ્ધતિમાં પ્રાયોગિક સંશોધન પદ્ધતિનું સ્થાન આગવું છે. વિજ્ઞાન ઉપરાંત તબીબીવિજ્ઞાન, કૃષિવિજ્ઞાન, મનોવિજ્ઞાન અને શિક્ષણ જેવી વિદ્યાશાખાઓમાં ઉચ્ચકક્ષાનાં સંશોધનો હાથ ધરવામાં પ્રાયોગિક સંશોધનપદ્ધતિનું મહત્ત્વ અનન્ય છે. પ્રાયોગિક સંશોધન પદ્ધતિ ચોક્કસ માળખું ધરાવે છે. તેમાં ક્રિયાઓ ક્રમાનુસાર હોય છે. તેમાં સોપાન તાર્કિક પદ્ધતિએ ગોઠવાયેલાં હોય છે અને તે નક્કર પરિણામો લાવવા માટે વધુ આધારભૂત અને વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિ મનાય છે.

પ્રાયોગિક સંશોધન કારણ અસરનો અભ્યાસ કરે છે અર્થાત્ કોઈ એક અસરની સાપેક્ષમાં કોણ જવાબદાર હતું અથવા તો કોઈ પ્રયોગપાત્ર ઉપર કોઈ એક અસર માટે કયું કારણ જવાબદાર હતું આ પ્રમાણેનો અભ્યાસ એટલે પ્રાયોગિક સંશોધન.

૩.૪ : પ્રાયોગિક સંશોધનનાં સોપાનો :

પ્રાયોગિક સંશોધનનાં સોપાનો આ પ્રમાણે છે -

૧. સમસ્યાગત સંદર્ભ સાહિત્યનો અભ્યાસ
૨. સ્વતંત્ર અને પરતંત્ર ચલના સંદર્ભમાં સમસ્યાનું સ્પષ્ટીકરણ
૩. સમસ્યા અંગે ઉત્કલ્પનાઓ બાંધવી, તેના સંદર્ભમાં નિષ્પત્તિઓ વિચારવી અને છેવટે મહત્ત્વના શબ્દો અને ચલોની વ્યાખ્યા કરવી.
૪. સમસ્યાનાં બધાં જ તત્ત્વો, શરતો, શક્યતાઓ અને સંબંધોને સાંકળીને પ્રયોગનું આયોજન કરવું. આ માટે
 ૧. જેના પર પ્રયોગ થવાનો નથી અને તે પ્રયોગને રૂંધે નહિ તે માટે તેવાં ચલો શોધી તેમના પર અંકુશ મેળવવો.
 ૨. પ્રયોગ યોજના પસંદ કરવી.
 ૩. વ્યાપવિશ્વનું પ્રતિનિધિત્વ કરતાં ઉચિત પાત્રોની પસંદગી.
 ૪. પ્રયોગના પરિણામો માપવા માટે કસોટીની પસંદગી અથવા રચના
 ૫. માહિતી પ્રાપ્તિકરણ માટેની રીત નક્કી કરવી, સંશોધન યોજના કે સાધનો ચકાસવા માટે પૂર્વ ચકાસણી અને આંકડાશાસ્ત્રીય અથવા શૂન્ય ઉત્કલ્પના જાણવાવી.
 ૬. પ્રયોગ હાથ ધરવો.
 ૭. ઉત્કલ્પનાના સંદર્ભમાં અર્થગમ્ય બને તે રીતે પ્રાપ્ત કાચી માહિતી ની ગોઠવાણી કરવી.
 ૮. પ્રયોગના પરિણામોની વિશ્વનીયતા માટે અર્થસૂચક કસોટી વાપરવી.

૩.૫ : પ્રયોગનાં લક્ષણો :

પ્રાયોગિક સંશોધનના મુખ્ય ચાર લક્ષણો છે

પ્રાયોગિક સંશોધનના મુખ્ય લક્ષણો	
અન્ય ચલો પર અંકુશ	સ્વતંત્ર ચલનું અમલીકરણ
પરતંત્રચલનું માપન	પુનરાવર્તન

આકૃતિ ૩.૨ પ્રાયોગિક સંશોધનના મુખ્ય લક્ષણો

આ દરેક લક્ષણના સંદર્ભમાં સામાન્ય રીતે જોતાં :

૩.૫.૧ : અન્ય ચલો પર અંકુશ :

સામાન્ય રીતે પ્રાયોગિક સંશોધન પદ્ધતિમાં એક ચલની અન્ય ચલ ઉપર થતી અસર ચકાસાતી હોય છે. અહીં જે ચલની અસર ચકાસવાની છે તે ચલને સ્વતંત્રચલ કહે છે. જેના ઉપરની અસર કે ફેરફાર ચકાસવાની છે તેવા ચલને પરતંત્રચલ કહે છે. પ્રાયોગિક સંશોધનમાં પરતંત્ર ચલ ઉપર જેની અસર ચકાસવાની છે તે પરિબળ સિવાય જે અન્ય કોઈ પરિબળ ચલ અસરકર્તા હોય તો તે પરિબળ કે ચલને અંકુશમાં લેવાં એ ખૂબ જ મહત્વની બાબત બની જાય છે. જે આમ ન કરવામાં આવે તો પ્રાપ્ત પરિણામની વિશ્વસનીયતામાં શંકા ઊભી થાય છે. માટે પ્રયોગના અંતે વિશ્વસનીય પરિણામ મેળવવા માટે આવા અન્ય અસરકર્તા એવાં ચલ ઉપર અંકુશ મેળવવામાં આવે છે.

૩.૫.૨ : સ્વતંત્ર ચલનું અમલીકરણ :

પ્રાયોગિક પરિસ્થિતિઓ માટેની સંશોધન દ્વારા આદરવામાં આવતી હેતુપૂર્વકની પ્રક્રિયાને અમલીકરણ કહે છે. આ પ્રક્રિયામાં સંશોધક દ્વારા પૂર્વ આયોજિત વિવિધ પરિસ્થિતિઓના સમૂહનો અર્થાત્ સ્વતંત્ર ચલ, પ્રયોગ બળ, માવજત કે કાર્યક્રમનો પ્રયોગ પાત્રો ઉપર અમલ કરવામાં આવે છે.

૩.૫.૩ : પરતંત્ર ચલનું માપન :

પ્રયોગપાત્રો ઉપર પ્રાયોગિક પરિસ્થિતિઓના સમૂહના અમલને કારણે જ અસર ઊભી થાય છે તે તપાસવા માટે પરતંત્રચલનું માપન કરવામાં આવે છે. આ માપન અમલ પછી જે તે પરતંત્રચલના માપન સંદર્ભે આપેલ કસોટીના પ્રાપ્તકોને આધારે કરવામાં આવે છે અથવા તો પ્રયોગપાત્રોના કોઈ

લક્ષણો કે વર્તનમાં થયેલ ફેરફારના અવલોકનને આધારે પાગ પ્રયોગના અમલીકરણની અસર ચકાસવામાં આવે છે.

૩.૫.૪ : પુનરાવર્તન :

પુનરાવર્તન એ પ્રાયોગિક કાર્યનું આવશ્યક ઘટક છે. પ્રયોગની વિશ્વસનીયતા સાબિત કરવા માટે આ એક ઉત્તમ ઘટક છે. કોઈ એક વખત પ્રયોગ કર્યા પછી તેમાંથી પ્રાપ્ત પરિણામો એ હમેશાં સાચાં માની તેને વ્યાપવિશ્વ ઉપર લાગુ ન કરી શકાય, કારણ પ્રયોગકર્તા જ્યારે એક જ વખત પ્રયોગ કરે ત્યારે તે સમયે ક્યારેક પ્રયોગના અમલીકરણમાં ક્ષતિ રહી જવાનો સંભવ રહે છે અથવા તો કોઈક એવી બાબતોના સંદર્ભમાં ક્ષતિ, મર્યાદા કે વિશિષ્ટતા જોવા મળતી હોય તેવી શંકા હરકોઈ સેવી શકે છે. આ શંકા કુશંકાના વમળોમાંથી બહાર નીકળવા અને પ્રયોગની વિશ્વસનીયતા ટકાવી રાખવા પ્રયોગનું પુનરાવર્તન અર્થાત્ અન્ય કોઈ પરિસ્થિતિ, કે સમાન કક્ષા ધરાવતાં પ્રયોગપાત્રો ઉપર ફરીથી પ્રયોગ કરવાથી અને બંનેના પરિણામોની તુલના કરવાથી પ્રયોગની વિશ્વસનીયતામાં વધારો કરી શકાય છે અને એ પરિણામો વ્યાપવિશ્વને લાગુ પાડી શકાય છે.

૩.૬ : પ્રાયોગિક સંશોધનના સંદર્ભમાં લક્ષણો :

પ્રસ્તુત પ્રાયોગિક સંશોધનના લક્ષણો આ પ્રમાણે છે.

૩.૬.૧ : અન્ય ચલો પર અંકુશ

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં સ્વતંત્રચલ (અધ્યાપન પદ્ધતિ) ના અમલ દરમિયાન પરતંત્રચલ (અધ્યયન સિદ્ધિ) પર અન્ય ચલની અસર ન થાય તે હેતુસર પ્રયોગકે વિવિધ રીતે અસર કરતા અન્ય ચલો પર અંકુશ મેળવવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો.

પ્રયોગકાર્ય માટે પ્રયોગકર્તાએ આગુંદ જિલ્લાની શહેરી વિસ્તારની અને ગ્રામ્ય વિસ્તારની એમ બે ભિન્ન શાળાઓ પસંદ કરી હતી. બંને શાળાઓના આચાર્યની પ્રયોગકાર્ય માટે મંજૂરી લેવામાં આવી. આ બંને શાળાઓ પૈકી ધોરણ ૮ ના વિદ્યાર્થીઓને પ્રયોગપાત્ર તરીકે પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા. પૂર્વકસોટીના પ્રામાંકોને આધારે વિદ્યાર્થીઓની બે જૂથોમાં વહેંચાણી કરવામાં આવી. આ વિદ્યાર્થીઓનું બે બે જૂથમાં વિભાજન કરવામાં આવ્યું હતું. જેમાંનું એક જૂથ પ્રાયોગિક જૂથ અને બીજું જૂથ તે નિયંત્રિત જૂથ તરીકે હતા. પસંદિત બંને શાળાઓના બંને જૂથોને એક જ શિક્ષક દ્વારા સમાન એકમોના

—

સંદર્ભમાં રહી પ્રાયોગિક જૂથને બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ દ્વારા અને નિયંત્રિત જૂથને પરંપરાગત વર્ગશિક્ષણ પદ્ધતિ દ્વારા શિક્ષણકાર્ય કરાવવામાં આવ્યું હતું. આમ કરવાથી નીચેના ચલો અંકુશિત કરી શકાયા હતા.

- (૧)ધોરણ (૨)વિષય (૩)વિષય એકમ (૪)શિક્ષણનું માધ્યમ (૫)શિક્ષકની અધ્યાપન ક્ષમતા
(૬)શાળા પર્યાવરણ (૭)શૈક્ષણિક વર્ષ.

પ્રસ્તુત પ્રયોગ દરમિયાન વસ્તી, વિકાસ અને આર્થિક ધોરણોના પરિપ્રેક્ષમાં ગ્રામ્ય અને શહેરી એમ બે પ્રકારની શાળાઓ પસંદ કરવામાં આવી હતી. આ બંને શાળાઓમાં બે બે જૂથ પાડવામાં આવ્યા હતા. જે પ્રયોગકાર્ય દરમિયાન પ્રાયોગિક અને નિયંત્રિત જૂથ તરીકે કામ કરનાર હતા. અહીં આ બંને શાળાઓમાં એક જ શિક્ષક દ્વારા બંને જૂથને સમાન ધોરણે માવજત આપવામાં આવી હતી. આથી એમ કહી શકાય કે બંને વિસ્તારની શાળાઓના બંને જૂથ ઉપર એક શિક્ષકની અસર રહી હતી. વળી આ બંને શાળાઓના બંને જૂથ એક જ શાળાના હોઈ શાળા પર્યાવરણ પણ એકસરખું રાખીને શાળા પર્યાવરણના ચલ પર અંકુશ મેળવવામાં આવ્યો હતો. આ બાબતને આકૃતિ સ્વરૂપમાં જોઈએ તો

૩.૩ પ્રાયોગિક જૂથની પસંદગી અને જૂથ રચના

પ્રયોગપાત્ર તરીકે પસંદિત વિદ્યાર્થીઓની વ્યક્તિગત ભિન્નતા જેમ કે બુદ્ધિક્ષા, સિદ્ધિક્ષા અને તેમના વલાણોની અસર પ્રયોગના પરિણામો પર ન પડે તે હેતુથી સંશોધકે પસંદિત શાળાના ધોરણ - ૮ ના વિદ્યાર્થીઓને ધોરણ ૭ના સામાજિક વિજ્ઞાનના ઈતિહાસના પ્રકરણોને ધ્યાનમાં રાખી એક પૂર્વકસોટીનું નિમાર્ણ કર્યું હતું અને આ કસોટી વિદ્યાર્થીઓને આપી હતી. આ કસોટીના પરિણામોને આધારે બે સમાન જૂથ પાડવામાં આવ્યાં હતા. જેનો હેતુ બંને જૂથમાં બુદ્ધિક્ષા, સિદ્ધિક્ષા અને વલાણોમાં સમાનતા જળવાઈ રહે અને આ બાબતોની પ્રયોગના પરિણામ પર અસર ન પડે.

૩.૬.૨ : સ્વતંત્ર ચલનું અમલીકરણ :

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં સ્વતંત્ર ચલ તરીકે અધ્યાપન પદ્ધતિ હતી. આ અધ્યાપન પદ્ધતિના બે સ્વરૂપ હતા.

- (૧) શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ દ્વારા અધ્યયન
- (૨) પરંપરાગત વર્ગશિક્ષણ પદ્ધતિ દ્વારા અધ્યયન.

પ્રાયોગિક જૂથને બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ દ્વારા અધ્યયન કરાવ્યું હતું. જ્યારે નિયંત્રિત જૂથને પરંપરાગત પદ્ધતિ દ્વારા અધ્યયન કરાવ્યું હતું. આમ, પ્રાયોગિક અને નિયંત્રિત જૂથ એમ બંને જૂથમાં સ્વતંત્ર ચલ (અધ્યાપન પદ્ધતિ) ની માવજતની અસર ચકાસવામાં આવી હતી.

૩.૬.૩ : પરતંત્ર ચલોનું માપન :

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં સ્વતંત્રચલ (અધ્યાપન પદ્ધતિ) ની વિદ્યાર્થીની અધ્યયન સિદ્ધિ પરની અસર ચકાસવાની હતી. એટલે પ્રયોગના પ્રારંભે સંશોધકે પૂર્વ કસોટીના પ્રાપ્તકોને આધારે બે સમાન જૂથ પાડ્યા. આ બંને જૂથ પૈકી પ્રાયોગિક જૂથને સંશોધક દ્વારા બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ દ્વારા અધ્યયન અનુભવો આપવામાં આવ્યા હતા. ત્યારબાદ આ બંને જૂથોને પ્રથમ એકમ કસોટી અને અંતમાં સમગ્ર વિષયવસ્તુને ધ્યાનમાં રાખી MCQ આધારિત સિદ્ધિકસોટી આપવામાં આવી હતી. આ કસોટીના પરિણામોને આધારે પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથની અધ્યયન સિદ્ધિ ચકાસવામાં આવી હતી.

૩.૬.૪ : અન્ય પાત્ર પર પ્રયોગનું પુનરાવર્તન :

પ્રયોગની મર્યાદામાં રહીને એકનો એક પ્રયોગ ફરીથી યોજવાની ક્રિયાને પ્રયોગનું પુનરાવર્તન કહે છે. આમ કરવાથી પ્રયોગના પરિણામોનું સામાન્યીકરણ (Generalisation) ને આધારે પ્રમાણભૂતતા (Reliability) માં વધારો થાય છે. પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં સંશોધકે એકનો એક પ્રયોગ, પ્રયોગની મર્યાદામાં રહીને ફરીથી એટલે કે પ્રથમ શહેરી વિસ્તારની અને ત્યારબાદ ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં પ્રયોજ્યો હતો અને પ્રયોગને અંતે પ્રાપ્ત પરિણામોનું માપન કર્યું હતું.

૩.૭ : પ્રસ્તુત અભ્યાસની સંશોધન યોજના :

પ્રસ્તુત અભ્યાસની પ્રાયોગિક યોજના ત્રણ સોપાનમાં વહેંચી શકાય

૧. સોપાન - ૧ : પૂર્વ તૈયારી
૨. સોપાન - ૨ : માવજત
૩. સોપાન - ૩ : પરિણામ પ્રાપ્તિ અને અર્થઘટન

૩.૭.૧ : સોપાન - ૧ : પૂર્વતૈયારી

પૂર્વતૈયારીના ભાગરૂપે સંશોધકે સૌપ્રથમ ધોરણ ૮ના સામાજિક વિજ્ઞાનમાં ઈતિહાસના કેટલાક પ્રકરણોને લઈને બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનું નિર્માણ કર્યું હતું.

ત્યારબાદ આગુંદ તાલુકામાં આગુંદ શહેરની એક શાળા અને આગુંદ તાલુકાના અજુપુરા ગામની એક શાળા આચાર્યશ્રીની પૂર્વ મંજૂરી લઈ પ્રાયોગિક કાર્ય માટે પસંદ કરી હતી. આ બંને શાળાઓ પૈકી ધોરણ ૮ ના કુલ વિદ્યાર્થીઓને પ્રથમ શિક્ષકરચિત ધોરણ ૭ ના સામાજિક વિજ્ઞાનમાં ઈતિહાસ વિભાગના મુદ્દાઓ આધારિત પૂર્વકસોટી આપવામાં આવી હતી. અને આ કસોટીના પ્રાપ્તકોને આધારે બે બે સમાન જૂથ પાડવામાં આવ્યા હતા. જે પૈકીનું એક જૂથ પ્રાયોગિક જૂથ અને બીજું જૂથ તે નિયંત્રિત જૂથ તરીકે રહ્યાં હતા.

૩.૭.૨ : સોપાન - ૨ : માવજત

ધોરણ ૮ ના વિદ્યાર્થીઓની બે સમાન જૂથમાં વહેંચાણી કર્યા બાદ પ્રયોજક દ્વારા બે જૂથ પૈકી પ્રાયોગિક જૂથો બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ સામગ્રી દ્વારા અધ્યયન અનુભવો પૂરા પાડવામાં આવ્યા હતા. જેમાં સંશોધકે હાજર રહીને સાધનનો ઉપયોગ કરી માર્ગદર્શન અને પ્રોત્સાહન આપ્યું હતું. પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓને અધ્યયન માટે મહત્તમ ૧૫ તાસ ફાળવવામાં આવ્યા હતા. એકમના અધ્યયનને અંતે સંશોધક દ્વારા સ્વરચિત એવી એકમ કસોટી આપવામાં આવી હતી. અંતમાં સંશોધક દ્વારા MCQ આધારિત સિદ્ધિ કસોટી આપવામાં આવી હતી.

આમ બંને વિસ્તારની શાળાઓમાં બંને પ્રાયોગિક જૂથ ઉપર માવજત કરવામાં આવી હતી. સમગ્ર પ્રયોગમાં જૂથ રચના , શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ અધ્યયન અને વિવિધ કસોટીઓ આ તમામ બાબતોને ધ્યાનમાં લેતા એક જૂથ માટે કુલ ૨૪ તાસનો સમય ઉપયોગમાં લેવાયો હતો. જેની વિગેત માહિતી હવે પછીની સારાણી ૩.૧માં દર્શાવી છે.

સારાણી : ૩.૧

પ્રાયોગિક જૂથ માટેના સમગ્રલક્ષી કાર્યની રૂપરેખા

ક્રમ	તાસ	કુલ તાસ	કાર્યની વિગત	નોંધ
૧	પ્રથમ તાસ	૧	જૂથ રચના અને ઔપચારિક મુલાકાત	પ્રથમ એક શાળાના તમામ વિદ્યાર્થીઓને એકત્રિત કરીને પૂર્વકસોટી આપી કસોટીના ગુણને આધારે બે સમાન જૂથમાં વિભાજન
૨	દ્વિતીય તાસ	૧	પ્રયોગકાર્યની સૈદ્ધાંતિક અને સામગ્રીલક્ષી પ્રાથમિક સમજ	પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓને બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ સંબંધી કેટલીક પાયાની બાબતોથી વાકેફ અને પ્રયોગની સૈદ્ધાંતિક બાબતોથી માહિતગાર કરવામાં આવ્યા હતા
૩	૩ થી ૧૭	૧૫	વિદ્યાર્થીને શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ અધ્યયન માટે ફાળવેલ મહત્તમ સમય	શહેરી વિસ્તારની શાળાના વિદ્યાર્થીઓએ અને ગ્રામ્ય વિસ્તારની શાળાના વિદ્યાર્થીઓએ બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનું અધ્યયન કરાવવામાં આવ્યું
૪	૧૮ થી ૨૩	૬	વિવિધ કસોટીઓ માટેના તાસ	કસોટી અને કસોટીવાર તાસ ફાળવાણી સારાણી : ૩.૨૦માં દર્શાવેલ છે.
૫	અંતિમ તાસ	૧	સમાપન	આ તાસમાં વિદ્યાર્થીઓ તથા શાળા પરિવારના ઋણસ્વીકાર માટે ફાળવવામાં આવ્યો હતો અને વિદ્યાર્થીઓને પ્રોત્સાહિત કરવામાં આવ્યા હતા

નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓને પાણ સંશોધક દ્વારા જ પરંપરાગત વર્ગશિક્ષણ પદ્ધતિથી અધ્યાપન કરાવવામાં આવ્યું. આ પ્રમાણે કુલ ૨૪ તાસ માટેનું શિક્ષણકાર્ય રહ્યું હતું. જેમાં દરેક તાસને અંતે હેતુલક્ષી મૂલ્યાંકન અને એકમને અંતે શિક્ષક રચિત એકમ કસોટી આપવામાં આવી હતી અને અંતમાં પ્રાયોગિક જૂથની માફક સંશોધક દ્વારા સ્વરચિત MCQ આધારિત સિદ્ધિ કસોટી આપવામાં આવી હતી. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ પરત્વેના વિદ્યાર્થીઓના અભિપ્રાયો જાણવા માટે પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓને અભિપ્રાયવલિ આપવામાં આવી હતી. આમ સમગ્ર પ્રયોગ જેમ કે જૂથ રચના, અધ્યાપન અને વિવિધ કસોટીઓ આ તમામ બાબતોને ધ્યાનમાં લેતાં એક જૂથ માટે કુલ ૨૪ તાસનો સમય થયો હતો. જેની વિગત માહિતી આપેલ કોષ્ટકમાં સામેલ છે.

૩.૭.૩ : સોપાન - ૩ : પરિણામ પ્રાપ્તિ અને અર્થઘટન :

પરિણામ પ્રાપ્તિ અને અર્થઘટન હેતુ પ્રયોગને અંતે બંને શાળાના બંને જૂથને સિદ્ધિ કસોટી આપવામાં આવી હતી. અને સંકલિત કસોટીનો પરિણામોને આધારે માહિતીનું અર્થઘટન તારાણો કાઢવામાં આવ્યા હતા.

૩.૮ : વ્યાપવિશ્વ અને નમૂનાની પસંદગી :

સંશોધન સમસ્યા પરનું સંશોધન જે જૂથ કે સમુદાયને લક્ષમાં રાખીને હાથ ધરવામાં આવેલું હોય તે સમગ્ર જૂથ કે સમુદાયને તે સંશોધન સમસ્યાનું વ્યાપવિશ્વ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. અને તેને આધારે વ્યાપવિશ્વનું પ્રતિનિધિત્વ ધરાવતો નમૂનો પસંદ કરી શકાય છે.

૩.૮.૧ : વ્યાપવિશ્વ :

પ્રસ્તુત સંશોધન ધોરણ - ૮ ના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના ઈતિહાસ વિભાગ પૂરતું મર્યાદિત હતું માટે ગુજરાત માધ્યમિક શિક્ષણ બોર્ડ દ્વારા માન્યતા મેળવેલ ગુજરાતી માધ્યમની માધ્યમિક શાળાઓમાં અભ્યાસ કરતા ધોરણ - ૮ ના ગુજરાત રાજ્યના તમામ વિદ્યાર્થીઓ પ્રસ્તુત સંશોધન માટેનું વ્યાપવિશ્વ ગણાય.

૩.૮.૨ : નમૂનાની પસંદગી :

પ્રસ્તુત સંશોધન પ્રાયોગિક પ્રકારનું હતું જેથી સંશોધકે વિવિધ નમૂના પસંદગીની રીતો પૈકી વ્યાપવિશ્વમાંથી પ્રયોગ માટે અનુમતિ આપનાર શાળાઓની સહેતુક રીતે નમૂનાની પસંદગી કરવામાં આવી હતી. જેમાં સંશોધકે આગુંદ જિલ્લામાં આગુંદ શહેરની આગુંદ હાઈસ્કૂલ અને આગુંદ તાલુકાની ગ્રામ્ય વિસ્તારની અજુપુરા ગામની એક શાળા પસંદ કરી હતી.

બંને શાળાઓમાં ધોરણ - ૮ ના વિદ્યાર્થીઓ પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા. ક્રમાનુસાર આ બંને શાળાના ધોરણ - ૮ ના વિદ્યાર્થીઓને પ્રથમ ધોરણ - ૭ ના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયમાં સમાવિષ્ટ મુદ્દાઓને આધારે શિક્ષકરચિત પૂર્વકસોટી આપવામાં આવી હતી. આ કસોટીના પરિણામોને આધારે ૫૦-૫૦ વિદ્યાર્થીના બે સમાન જૂથ પાડવામાં આવ્યા હતા.

આ બંને જૂથ પૈકી એક જૂથ પ્રાયોગિક જૂથ તથા બીજું જૂથ તે નિયંત્રિત જૂથ તરીકે હતા. આમ શાળા પસંદગી અને નમૂના પસંદગી સહેતુક પ્રકારની હતી.

સારાણી : ૩.૪ કુલ વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા

વિદ્યાર્થીઓ	ગ્રામ્ય	શહેરી	કુલ
છોકરાઓ	૪૯	૩૯	૮૮
છોકરીઓ	૫૧	૬૧	૧૧૨
કુલ	૧૦૦	૧૦૦	૨૦૦

૩.૯ : સંશોધનનું ઉપકરણ :

પસંદ કરવામાં આવેલ નમૂના પાસેથી માહિતી એકત્રિત કરવા માટે ઉપયોગમાં લેવામાં આવતા સાધનોને સંશોધનના ઉપકરણો તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. સંશોધક પોતાની સંશોધન યોજનાનું ઘડતર કરતી વખતે જ માહિતીની પ્રાપ્તિ અર્થે કયા પ્રકારના સાધનોનો ઉપયોગ કરી શકશે તે વિશે વિચાર કરે છે. સંશોધન માટે આવશ્યક માહિતી મેળવવા માટે ઉપકરણોની પસંદગી અને સંરચના કરવી ખૂબ જ અગત્યની કામગીરી છે. સંશોધનના સ્વરૂપ, ઉદ્દેશો અને જરૂરિયાતોને ધ્યાનમાં રાખીને ઉપકરણોની પસંદગી અને સંરચના કરવામાં આવે છે. સંશોધકે સંશોધનના હેતુઓને નજર સમક્ષ રાખીને નીચે પ્રમાણેના ઉપકરણોની રચના કરી હતી.

૧. પૂર્વ કસોટી
૨. બહુમાધ્યમ સંપુટ (કમ્પ્યુટર આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ)
૩. એકમ કસોટી
૪. સિદ્ધિ કસોટી
૫. અભિપ્રાયવલિ

૩.૯.૧ : બહુમાધ્યમ સંપુટની સંરચના :

પ્રસ્તુત સંશોધન માટે બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક સામગ્રીનું નિર્માણ અને એની અસરકારકતા તપાસવી એ મુખ્ય હેતુ હતો. આ હેતુને ધ્યાનમાં લેતાં એક બાબત સ્પષ્ટ હતી કે શૈક્ષણિક કાર્યક્રમની સામગ્રીનું નિર્માણ ખૂબ જ ચોકસાઈપૂર્વક કરવામાં આવે. આ બાબતને ધ્યાનમાં લેતા સંશોધકે નીચેના સોપાનોને આધારે શૈક્ષણિક કાર્યક્રમની સામગ્રીનું નિર્માણ કર્યું હતું.

૩.૫.૧.૧ : વિષયવસ્તુની પસંદગી :

પ્રસ્તુત અભ્યાસ માટે સંશોધક દ્વારા ગુજરાત રાજ્ય શાળા પાઠ્યપુસ્તકમંડળ, ગાંધીનગર દ્વારા પ્રકાશિત ધોરણ - ૮ ના સામાજિક વિજ્ઞાનના પાઠ્યપુસ્તકમાંથી કેટલાક એકમો પસંદ કરાયા હતા જે નીચે પ્રમાણે છે.

૧. મહાત્માના માર્ગ પર - ૧

૨. મહાત્માના માર્ગ પર - ૨

આ બંને એકમોને વિવિધ પેટા એકમમાં વિભાજિત કરી શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનું નિર્માણ કર્યું હતું. જે આ વિભાગના હાર્દરૂપ પ્રકારનો છે. આ એકમોમાં ભારતના ઇતિહાસના એવા મહત્વના સમયગાળાનું વર્ણન છે. જેમાં ભારત બ્રિટિશ સામ્રાજ્યવાદી શાસનનો ભોગ બન્યું હતું. ભારતના લોકોએ લાંબા સમય સુધી વિદેશી શાસનને ઉખેડી ફેંકવા કરેલા સંઘર્ષનું વિવરણ કરવામાં આવ્યું છે.

ભારતના આઝાદીના ઇતિહાસમાં ગાંધીયુગનું આગવું મહત્ત્વ છે. ગાંધીજીનું ઈ.સ. ૧૯૧૫માં ભારતમાં આગમન થયું અને તે પછીથી નવો યુગ શરૂ થયો. ગાંધીજીના આગમન પછી દેશની આઝાદીની લડત સાચા અર્થમાં રાષ્ટ્રવ્યાપી અને આમ જનતાની ચળવળ બની. ધોરણ - ૮ ના વિદ્યાર્થીઓ એ ભવિષ્યના નાગરિકો છે ભાતની સ્વતંત્રતાના ઇતિહાસથી તેઓ પરિચિત હોય તે ખૂબ જ જરૂરી છે. મૂળને જાણીએ તો જ એક સળંગ ઇતિહાસનો ખ્યાલ આવે છે. આજની યુવાપેઢી આઝાદીના ઇતિહાસમાં નેતાઓ તથા દેશવાસીઓના આપેલા બલિદાનને સમજે. જે દ્વારા વર્તમાનમાં દેશ પ્રત્યે પોતાની ફરજ સમજે તેવો ઉમદા હેતુ આ પ્રકારનો પસંદગી કરવા પાછળનો છે. આ રીતે આ પ્રકારનો આગવી વિશેષતા હોઈ સંશોધકે આ વિષયવસ્તુ વિદ્યાર્થીઓ ટેકનોલોજીના માધ્યમથી શીખે, માટે પસંદ કર્યું છે. સંશોધકે પોતે પણ ઇતિહાસમાં અનુસ્નાતક શિક્ષણ મેળવેલ છે અને ભારતની સ્વતંત્રતાના ઇતિહાસમાં ઊંડો રસ ધરાવે છે.

૩.૬.૧.૨ : વિષયવસ્તુનું એકત્રીકરણ :

સામાજિક વિજ્ઞાન એ માનવી તથા સમાજનો અભ્યાસ કરતું શાસ્ત્ર છે. તેમાં ઇતિહાસ એ સામાજિક વિજ્ઞાનનો મહત્વનો ભાગ છે. ઇતિહાસ માનવીની વિકાસગાથા રજૂ કરતું શાસ્ત્ર છે. આ બાબતને ધ્યાનમાં રાખી પ્રસ્તુત સાધન નિર્માણ માટે સંશોધક દ્વારા સામાજિક વિજ્ઞાનનો શક્ય તેટલો વિશદ અભ્યાસ કરવામાં આવ્યો. ત્યારબાદ ઇતિહાસ વિષયના સમૃદ્ધ અને સચોટ કહી શકાય તેવા ઇતિહાસ વિષયના પુસ્તકોનો વિશદ અભ્યાસ અને જરૂરી એવી વિષય સામગ્રીનું સંકલન કર્યું હતું. આમ

આ શાસ્ત્રોના અભ્યાસને આધારે પસંદિત એકમો માટે વિષય સામગ્રીનું એકત્રીકરણ કરવામાં આવ્યું હતું અને તેને આધારે વિષયવસ્તુનું લખાણ કરવામાં આવ્યું હતું.

૩.૯.૧.૩ : વિષયવસ્તુ ખરાઈ :

ઉપર્યુક્ત જાગ્યાના અનુસાર વિષયવસ્તુના લખાણ પછી તેની ખરાઈ અને સ્પષ્ટતાના આશયથી સામાજિક વિજ્ઞાન અને તેમાંય ખાસ કરીને ઇતિહાસ શિક્ષણમાં નિષ્ણાત કહી શકાય તેવા ૧૧ જેટલા તજજ્ઞો આ સામગ્રી ચકાસવા આપી હતી. અને તેમણે સૂચવેલ સુધારા વધારાને ધ્યાનમાં લઈ અંતિમ વિષય સામગ્રીનું લખાણ કરવામાં આવ્યું. જે પરિશિષ્ટમાં સામેલ છે. વિષયવસ્તુને મુદ્દા, પેટામુદ્દામાં વિભાજીત કરી ક્રમિકતા જાળવી તથા વિદ્યાર્થીની વયકક્ષાને ધ્યાનમાં રાખી તૈયાર કરવામાં આવ્યું હતું.

૩.૯.૧.૪ : શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ માટે સંદર્ભ સાહિત્ય (પ્રોગ્રામ)નો અભ્યાસ :

કોઈપણ બાબતના નવનિર્માણ માટે તેના જેવી કે તેને લગતી આનુષંગિક બાબતોનો અભ્યાસ એ પાયાની બાબત છે. પ્રસ્તુત પ્રોગ્રામના નિર્માણ માટે અન્ય વિષયક્ષેત્રમાં તથા સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયમાં તૈયાર થયેલ કમ્પ્યુટર પ્રોગ્રામ અને તેને લગતી બાબતોનો અભ્યાસ, અવલોકન અને નિરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું. જેમાં કમ્પ્યુટર જગતમાં પ્રતિષ્ઠિત એવી માર્કોસોફ્ટવેર કંપની દ્વારા નિર્મિત કેટલાક પ્રોગ્રામનો અભ્યાસ, અવલોકન, અને પરીક્ષણ કર્યું હતું. આ દરેક પ્રોગ્રામ એ કમ્પ્યુટર સંબંધી કૌશલ્ય પ્રાપ્તિને લગતા હતા. આ ઉપરાંત કેટલીક વિકેતા જેવાકે નવનીત પ્રકાશન, ટોપર એજ્યુકેશન દ્વારા તૈયાર કરેલ શૈક્ષણિક પ્રોગ્રામનો પણ સંશોધકે અભ્યાસ કર્યો હતો.

આમ, ઉપર્યુક્ત જેવા પ્રોગ્રામના અભ્યાસ પછી સંશોધકે પ્રસ્તુત સંશોધન માટેના શૈક્ષણિક પ્રોગ્રામ નિર્માણ માટે માનસિક સજ્જતા અને માનસિક રૂપરેખા તૈયાર કરી હતી.

૩.૯.૧.૫ : બહુમાધ્યમ સંપુટની રચના :

સંશોધકે બહુમાધ્યમ સંપુટ તરીકે કમ્પ્યુટર આધારિત કાર્યક્રમનું નિર્માણ કરવાનો પ્રકલ્પ રાખ્યો હતો. પ્રસ્તુત વિષયના સંદર્ભમાં ગાંધીયુગની ઐતિહાસિક ઘટનાઓ અંગેનું જ્ઞાન આપવા માટે સારામાં સારો વિકલ્પ કમ્પ્યુટર આધારિત બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ છે. જેમાં વિવિધ માધ્યમોનું સમન્વય થઈ શકે છે. આવો અભિપ્રાય વિષય તજજ્ઞો, નિષ્ણાંતો સાથેની ચર્ચાને અંતે પ્રાપ્ત થયો હતો.

—

સંશોધકે પરંપરાગત બહુમાધ્યમ સંપુટ કે જેમાં ચાર્ટ્સ, નમૂના, ટ્રાન્સપરન્સી, ચિત્રો, નક્શા વગેરે માધ્યમોના સમન્વયથી નિપજતા કાર્યક્રમ કે જે મોટાભાગે સમૂહ માધ્યમ સૂચિત કરે છે તેની જગ્યાએ કમ્પ્યુટર આધારિત પ્રોગ્રામ જેમાં વિવિધ જ્ઞાનલક્ષી બાબતો ચિત્રો, આકૃતિઓ, નક્શા, ચાર્ટ, વિડીયો ક્લીપ, ધ્વનિ તથા એનીમેશન દ્વારા વિદ્યાર્થી અધ્યયન કરી શકે છે તેવા તજજ્ઞો અને નિષ્ણાતોના સૂચનો સ્વીકાર કરી કમ્પ્યુટર આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ તૈયાર કરવાનો પ્રકલ્પ સ્વીકારેલ હતો.

સંશોધકે સર્વપ્રથમ વિષયવસ્તુમાં સમાવિષ્ટ વિવિધ પેટા એકમોનું પૃથક્કરણ કરેલું હતું. જેની અગાઉના વિભાગની અંદર વિગતે ચર્ચા કરવામાં આવેલ છે. ત્યારબાદ વિષયવસ્તુના વિવિધ મુદ્દાઓને કમ્પ્યુટર નિષ્ણાતની મદદથી કમ્પ્યુટર કાર્યક્રમમાં ઢાળવામાં આવ્યા હતા. આ કાર્યક્રમ માટે માર્કોસોફ્ટ ઓફિસના અંતર્ગત આવતા માર્કોસોફ્ટ પાવરપોઈન્ટ નામના કાર્યક્રમની પસંદગી કરવામાં આવી હતી. આ કાર્યક્રમમાં વિષયવસ્તુના મુદ્દાઓની અસરકારક સ્પષ્ટતાઓ માટે ચાર્ટ, ચિત્રો, નક્શાઓ, ટેબલ, વિડીયો, એનીમેશન કિલ્મની ધ્વનિ સાથે રચના કરવામાં આવી હતી. આ કાર્યક્રમને શરૂઆતમાં તૈયાર કરવામાં આવેલ પરંપરાગત પદ્ધતિના અધ્યયન કાર્યના એકમને ૧૫ પ્રકારોમાં વિભાજિત કરવામાં આવ્યો હતો. દરેક પ્રકારને અંતે વિદ્યાર્થીઓએ મેળવેલ જ્ઞાન ટ્રેક કરી શકે તથા મૂળભૂત જ્ઞાનમાં વધારો કરી શકે તે માટે કેટલાક પ્રશ્નો રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા. જે બહુવિકલ્પ પ્રકારના હતા. સમગ્ર કાર્યક્રમના સંચાલન માટે વિવિધ ગ્રાફિક ઈફેક્ટસનો ઉપયોગ કરવામાં આવેલ હતો. વર્ગખંડમાં સમગ્ર કાર્યક્રમનું સંચાલન સંશોધક દ્વારા કરવામાં આવતું હતું. જેનાથી શૈક્ષણિક કાર્યક્રમના પ્રસ્તુતિકરણની સાથે સાથે શિક્ષક વિદ્યાર્થીની વિષય ચર્ચામાં સંવાદિતા જળવાઈ રહે.

૩.૯.૨ : બહુમાધ્યમ સંપુટની યથાર્થતા :

પ્રસ્તુત સંશોધનનો ઉદ્દેશ બહુમાધ્યમ સંપુટનું નિર્માણ કરી તેની અસરકારકતા ચકાસવાનો હતો. બહુમાધ્યમ સંપુટનું અંતિમ સ્વરૂપ આપતા પહેલા સંશોધકે તેની ત્રણ તબક્કે ચકાસાણી કરી હતી. જેની ચર્ચા હવે પછીના પરિચ્છેદમાં કરવામાં આવી છે.

૩.૯.૨.૧ : કમ્પ્યુટર નિષ્ણાંત દ્વારા ચકાસાણી :

માર્કોસોફ્ટ પાવરપોઈન્ટ કાર્યક્રમમાં પ્રસ્તુત વિષયવસ્તુ ક્ષેત્રના સંદર્ભમાં બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ તૈયાર કરવામાં આવ્યો હતો. કાર્યક્રમમાં ટેકનિકલ ક્ષતિ નિવારવા માટે કાર્યક્રમને કમ્પ્યુટર નિષ્ણાંતો પાસે ચકાસાણી માટે મોકલવામાં આવ્યો હતો. પ્રસ્તુત કાર્યક્રમમાં ગ્રાફિક

ઈફેક્ટસનો મહદઅંશે ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. ધ્વનિ સાથે વિડીયો અને એનીમેશન ફિલ્મનું નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું હતું. કમ્પ્યુટર નિબંધોના સૂચનો મુજબ જરૂરી ફેરફારો કરવામાં આવ્યા હતા. (નિબંધોના સૂચનો પરિશિષ્ટમાં દર્શાવેલ છે.)

૩.૯.૨.૨ : વિષય નિબંધો દ્વારા ચકાસણી :

પ્રસ્તુત કાર્યક્રમ ઈતિહાસ વિષયમાં ગાંધીયુગની ઘટનાઓને ધ્યાનમાં રાખી તૈયાર કરવામાં આવ્યો હતો. વિદ્યાર્થીઓ અર્થસભર રીતે ઐતિહાસિક ઘટનાઓ તથા વિશેષ વ્યક્તિઓ વિશે માહિતી પ્રાપ્ત કરી શકે તે હેતુસર વિષય તજજ્ઞો અને નિબંધોની સલાહ અને મદદથી તૈયાર કરેલ કાર્યક્રમને ફરીથી ક્ષતિઓ નિવારવા માટે વિષય તજજ્ઞોને મોકલવામાં આવ્યો હતો. તેમણે પ્રસ્તુત કાર્યક્રમના સંદર્ભમાં પોતાના મંતવ્યો આપ્યા હતા. સંશોધકે તેમના સૂચનો માન્ય રાખી શૈક્ષણિક કાર્યક્રમમાં જરૂરી ફેરફારો કર્યા હતા અને અસરકારક શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ તૈયાર કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો. (નિબંધોના સૂચનો પરિશિષ્ટમાં દર્શાવેલ છે.)

૩.૯.૨.૩ : પ્રારંભિક ક્ષેત્ર ચકાસણી :

સંશોધકે શરૂઆતમાં કમ્પ્યુટર નિબંધોની મદદથી માઈક્રોસોફ્ટ પાવરપોઈન્ટ કાર્યક્રમની મદદથી ગાંધીયુગની ઘટનાઓના શિક્ષણના સંદર્ભમાં સ્વયંસંચાલિત કાર્યક્રમનું નિર્માણ કરેલ હતું. પ્રસ્તુત કાર્યક્રમની પ્રારંભિક ક્ષેત્રની ચકાસણી કરવા માટે સંશોધકે ધોરણ - ૮ માં અભ્યાસ કરતા દસ વિદ્યાર્થીઓની મદદ લીધી હતી. આ પાછળનો મુખ્ય હેતુ પ્રસ્તુત કાર્યક્રમનો અભ્યાસ કરાવવામાં કેટલો સમય લાગે છે, વિદ્યાર્થી અભ્યાસમાં ક્યા ક્યા પ્રકારની મુશ્કેલીઓ અનુભવે છે. સંશોધક પોતે ઉપયોગ કરવામાં કેવી મુશ્કેલીઓ અનુભવે છે, તે જાણવાનો હતો. આ ચકાસણી દરમિયાન વિદ્યાર્થીઓને સૌથી મોટી મુશ્કેલી સ્વયંસંચાલિત કાર્યક્રમના સંદર્ભમાં જોવા મળી હતી. તેઓના મતે કાર્યક્રમ સ્વયંસંચાલિત હોવાથી વિષયવસ્તુ સમજવામાં ઘણીવાર મુશ્કેલી પડતી હતી અને કાર્યક્રમ આગળ વધી જતો હતો જેથી વિષયવસ્તુ સમજવાનું બાકી રહી જતું હતું. સંશોધકે માર્ગદર્શકશ્રી તેમજ નિબંધો સાથે ફરીથી ચર્ચા વિચારણા કરતાં તેઓએ પાણ આ બાબતને સમર્થન આપ્યું હતું. જેથી કાર્યક્રમની અંદર ફેરફાર કરવામાં આવ્યો હતો. અને સ્વયંસંચાલિત કાર્યક્રમની જગ્યાએ શિક્ષકે કે વિદ્યાર્થી પોતે જ કાર્યક્રમનું સંચાલન કરી શકે તેવા સ્વરૂપમાં આ કાર્યક્રમને ઢાળવામાં આવ્યો હતો. આ રીતે કાર્યક્રમના અંતિમ સ્વરૂપમાં સ્વયંસંચાલિત કાર્યક્રમના બદલે વિદ્યાર્થીલક્ષી અભિગમ સાથે શિક્ષક કે વિદ્યાર્થી પોતે જ આ કાર્યક્રમનું

સંચાલન કરે, જરૂર પડે સંકલ્પના ફરીથી વિચારે, વાંચે અને ત્યારબાદ આગળ વધે તેવા કાર્યક્રમનું નિર્માણ કરવામાં આવ્યું હતું.

આ પ્રમાણે સંશોધકે બહુમાધ્યમ સંપુટની સંરચના અને યર્થાથતાનું આયોજન કર્યું હતું. અને ઉપર્યુક્ત સર્વ બાબતોને ધ્યાનમાં લઈ પ્રોગ્રામનું આખરી સ્વરૂપ આપ્યું હતું. આ શૈક્ષણિક પ્રોગ્રામની સી.ડી. તૈયાર કરવામાં આવી હતી. (સીડી પરિશિષ્ટમાં સામેલ છે.)

૩.૯.૩ : પૂર્વકસોટીનું નિર્માણ :

પ્રસ્તુત સંશોધન એ પ્રાયોગિક પ્રકારનું સંશોધન હતું અને તેમાં ઈતિહાસ શિક્ષણની સિદ્ધિના સંદર્ભમાં અસરકારકતા ચકાસવાની હતી માટે પ્રાયોગિક અને નિયંત્રિત એમ બે સમાન જૂથ પાડવા એ ઈચ્છનીય બાબત હતી. આ જરૂરિયાતને ધ્યાનમાં લેતા સંશોધક દ્વારા ધોરણ - ૭ ના ઈતિહાસના મુદ્દાઓને ધ્યાનમાં લઈ ૨૫ ગુણની કસોટીનું નિર્માણ કર્યું હતું. જેમાં ધોરણ - ૭ના ઈતિહાસના વિષયવસ્તુને ધ્યાનમાં લઈ MCQ આધારિત પ્રશ્નોની પસંદગી કરી કુલ ૨૫ ગુણની કસોટીનું નિર્માણ કર્યું હતું. આ કસોટીની રચના કરતી વખતે ૪૦ ગુણની કસોટીની રચના કરવામાં આવી હતી ત્યારબાદ પ્રાથમિક કક્ષાએ શિક્ષક તરીકે સેવા બજાવતા એવા તજજ્ઞ શિક્ષકો તથા માધ્યમિક કક્ષાના શિક્ષકો અને પ્રશિક્ષણ સંસ્થામાં ફરજ બજાવતા અધ્યાપકો સાથે પરામર્શ કરી તેમણે સૂચવેલ માર્ગદર્શન આધારિત અંતિમ એવી ૨૫ ગુણની કસોટીની રચના કરવામાં આવી હતી.

આ કસોટી પ્રસ્તુત સંશોધન માટે પૂર્વકસોટીરૂપમાં હતી અને તે કસોટી હાલ પ્રયોગપાત્ર તરીકે પસંદ થવાના હતા તેવા વિદ્યાર્થીઓને આપવામાં આવી હતી. જેના પરિણામને આધારે સંશોધકે બે સમાન જૂથની રચના કરી હતી. (પૂર્વ કસોટીનો નમૂનો પરિશિષ્ટમાં સામેલ છે)

૩.૯.૪ : એકમ કસોટીનું નિર્માણ :

સંશોધકે પ્રસ્તુત સંશોધનમાં પ્રયોગકાર્ય દરમિયાન વિદ્યાર્થીના સતત મૂલ્યાંકનના સંદર્ભમાં દરેક એકમ માટે એકમ કસોટીની રચના કરી હતી. જેમાં એકમ - ૧ મહાત્માના માર્ગ પર - ૧, તથા એકમ ૨ મહાત્માના માર્ગ પર - ૨ એમ બે એકમ કસોટીનું નિર્માણ કરવામાં આવ્યું હતું. જે MCQ આધારિત કસોટી હતી જેમાં એક એક ગુણના ૨૫ પ્રશ્નો હતા. આ કસોટી પાણ નિષ્ણાંતોના અભિપ્રાયો લઈને તૈયાર કરવામાં આવી હતી.

૩.૯.૫ : સિદ્ધિક્સોટીનું નિર્માણ :

પ્રસ્તુત સંશોધન માટે સંશોધકે પ્રયોગને અંતે વિદ્યાર્થીની ઇતિહાસના ચોક્કસ એકમો સંબંધી જ્ઞાન લબ્ધી ચકાસવા શિક્ષકરચિત સિદ્ધિક્સોટીનું નિર્માણ કર્યું હતું. જે આ પ્રમાણે છે.

પ્રસ્તુત ક્સોટી MCQ પ્રકારની ક્સોટી હતી. જેમાં સાલ, ઘટનાઓ, વ્યક્તિ વિશેષનું પ્રદાન, વગેરેને ધ્યાનમાં લઈ ક્સોટી રચવામાં આવી હતી. નક્શામાં સ્પષ્ટ નિર્દેશના પ્રશ્નો પાગુ આવરી લેવાયા હતા. આ ક્સોટી કુલ ૫૦ ગુણની હતી. પછી પૂર્વક્સોટીના નિર્માણની જેમ પ્રશિક્ષણ સંસ્થાના પ્રવૃત્ત અને નિવૃત્ત પ્રાધ્યાપકો, માધ્યમિક શાળા સાથે સંકળાયેલા વિષય શિક્ષકો અને આચાર્યના સહકારથી જ્ઞાન, સમજ, ઉપયોગ અને કૌશલ્ય પ્રકારના કુલ ૪૬ પ્રશ્નો પસંદ કરાયા હતા. જે કુલ ૫૦ ગુણના હતા આ રીતે સિદ્ધિક્સોટીનું નિર્માણ કર્યું હતું. (સિદ્ધિક્સોટીનો નમૂનો પરિશિષ્ટમાં સામેલ છે.)

૩.૯.૬ : અભિપ્રાયવલિ :

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં સંશોધક દ્વારા બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ સંદર્ભે વિદ્યાર્થીઓના મંતવ્ય જાણવાના આશયથી એક અભિપ્રાયવલિનું નિર્માણ કરવામાં આવ્યું હતું. આ અભિપ્રાયવલિના ૩૬ વિધાનો તૈયાર કરવામાં આવ્યા હતા. પછી નિષ્ણાંતોના અભિપ્રાય અને માર્ગદર્શન પ્રમાણે ૨૫ વિધાનો પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા. જેમાં ૯ વિધાન નકારાત્મક અને બાકીના ૧૬ હકારાત્મક વિધાનો હતા. અને તે ત્રિભિંદુ ક્રમમાપદંડ સ્વરૂપે આપવામાં આવ્યા હતા. આ અભિપ્રાયવલિનો હેતુ માત્ર ઇતિહાસ વિષય શિક્ષણ શીખવા માટે કમ્પ્યુટર આધારિત બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ પ્રત્યેના વિદ્યાર્થીના અભિપ્રાય જાણવાનો હતો. તેમાં કેટલાક વિધાનો વિષયવસ્તુ સંદર્ભે, કેટલાક વિધાનો વિષયવસ્તુના પ્રસ્તુતિકરણ અને સ્પષ્ટીકરણ સંદર્ભે, કેટલાક વિધાનો સાધનના ઉપયોગ અને તેની અસરકારકતા અને કેટલાક વિધાન બહુમાધ્યમ સંપુટની ગુણવત્તા સંદર્ભે હતા. આ બધા વિધાનોના અભિપ્રાય વિદ્યાર્થીઓએ અસહમત, તટસ્થ અને સહમત એમ ત્રણ સ્વરૂપે જવાબ આપવાના હતા. (અભિપ્રાયવલિનો નમૂનો પરિશિષ્ટમાં સામેલ છે)

૩.૧૦ : મુખ્ય પ્રયોગ :

૧. સૌ પ્રથમ સંશોધકે બંને શાળાઓના આચાર્યને મળીને જરૂરી દિવસોની પરવાનગી લીધી હતી. આચાર્યોએ સઘળા આયોજન માટે સહકાર આપ્યો હતો. ઇતિહાસ શિક્ષણના જે એકમોને પ્રયોગ

કરવાનો હતો તેનું શાળાના શિક્ષકોએ શિક્ષણકાર્ય કરેલું હોવું ન જોઈએ એ બાબતને ધ્યાનમાં રાખી શૈક્ષણિક વર્ષના શરૂઆતમાં જ આ શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનું આયોજન કર્યું હતું.

૨. પ્રથમ તબક્કામાં ધોરણ - ૮ ના વિદ્યાર્થીઓને તેમના ઇતિહાસ વિષયને લગતા જ્ઞાનની ચકાસણી માટે ધોરણ ૭ ના ઇતિહાસ વિષયને સમાવિષ્ટ મુદ્દાઓને ધ્યાનમાં રાખી શિક્ષકરચિત પૂર્વ કસોટી આપી જ્ઞાનલબ્ધિના પ્રાપ્તિઓને આધારે પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથ એમ બે જૂથ પાડવામાં આવ્યા હતા. જેમાં એક શહેરીકક્ષાના અને એક ગ્રામ્ય વિસ્તારની શાળા હતી. બંને જૂથમાં ૫૦-૫૦ વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા રાખવામાં આવી હતી.

૩. બીજા તબક્કામાં પ્રાયોગિક જૂથને સંશોધક દ્વારા પ્રથમ દિવસે શૈક્ષણિક કાર્યક્રમની વિસ્તૃત સમજ આપવામાં આવી હતી. આ પ્રમાણે કર્યા પછી બીજા દિવસેથી તેમના ઉપર પ્રયોગની અજમાયશ શરૂ કરવામાં આવી હતી. સંશોધકે જાતે પૂર્વતૈયારી કરી બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમની વર્ગખંડમાં અભ્યાસ કરી હતી. લેપટોપ અને એલસીડી પ્રોજેક્ટરની મદદથી વર્ગખંડમાં મોટા પડદા પર બધા જ વિદ્યાર્થીઓ જોઈ શકે તે રીતે રજૂઆત કરવામાં આવતી હતી. સાથે સાઉન્ડની પાગ વ્યવસ્થા કરવામાં આવી હતી. સંશોધક એક તાસમાં એક એકમનું પ્રાયોગિક કાર્ય કર્યું હતું. એલ.સી.ડી પ્રોજેક્ટરની મદદથી પડદા પર રજૂઆતની સાથે સંશોધક દ્વારા જરૂર પ્રમાણે વિષયવસ્તુની સમજ આપતી ચર્ચા કરતી, જરૂરી લેખનફલક નોંધ કરવામાં આવતી. વિદ્યાર્થીને જ્યાં સમજ ન પડે ત્યાં અટકીને ફરીથી સમજ આપતી શૈક્ષણિક કાર્યક્રમમાં આવતા ચાર્ટ, નકશા, ચિત્રો, ટેબલ, વિડીયો, એનીમેશનની ક્રમશઃ રજૂઆત કરાતી. એકમના શિક્ષણકાર્યને અંતે શૈક્ષણિક કાર્યક્રમમાં જ મૂલ્યાંકન કાર્ય કરવામાં આવતું જેમાં હેતુલક્ષી પ્રશ્નો વિદ્યાર્થીઓને પૂછવામાં આવતા હતા. અને તેના ઉત્તરો પાગ આપવામાં આવતા હતા. સમગ્ર તાસ દરમિયાન સંશોધક દ્વારા વિદ્યાર્થીઓનું નિરીક્ષણ કરી ખાસ ધ્યાન રાખવામાં આવતું હતું. (પરિશિષ્ટમાં પાઠ આયોજન સામેલ છે)

નિયંત્રિત જૂથ સમજ પ્રસ્તુત એકમની માહિતી સંશોધનકર્તા દ્વારા આજ સમયગાળા દરમિયાન પરંપરાગત પદ્ધતિથી રજૂ કરવામાં આવી હતી અને ઇતિહાસ વિષયના મુદ્દા સંબંધિત શિક્ષણ આપવામાં આવ્યું હતું. અહીં પાગ સંશોધકે જાતે જ આ પ્રમાણેનું શિક્ષણકાર્ય કર્યું હતું. જેમાં ૧૫ પાઠનું આયોજન કરી શિક્ષણકાર્ય કર્યું હતું. જેમ એકમનું શિક્ષણકાર્ય પૂરું થતું ગયું તેમ એકમ કસોટી આપવામાં આવી હતી. એકમ કસોટી સમયે પાગ સંશોધક દ્વારા નિરીક્ષણ અને ખાસ તકેદારી રાખવામાં આવતી હતી. (પરિશિષ્ટમાં પાઠ આયોજન સામેલ છે)

બંને જૂથમાં કામ કરવા માટે સંશોધક જાતે જ ઉપસ્થિત રહેલ છે. જાતે ઉપસ્થિત રહેવાથી કાર્યક્રમ દરમિયાન ઊભી થતી મુશ્કેલી નિવારી શકાય, હેતુપૂર્વકનું આયોજન કરી કાર્યક્રમને યોગ્ય રીતે

ન્યાય આપી શકાય અને સંશોધનની ફલશ્રુતિ માગી શકાય. (પરિશિષ્ટમાં દરેક એકમ કસોટીને અંતે પ્રાપ્ત થયેલ પરિણામોની સૂચિ સામેલ છે)

પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથને ભિન્ન ભિન્ન પદ્ધતિથી શિક્ષણ આપ્યા પછી તરત જ બીજા દિવસે બંને જૂથોને શિક્ષણરચિત સિદ્ધિ કસોટી આપવામાં આવી હતી. આ કસોટીનો હેતુ બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ દ્વારા શિક્ષણ અને પરંપરાગત પદ્ધતિ દ્વારા શિક્ષણને વિદ્યાર્થીના જ્ઞાનપ્રાપ્તિના સંદર્ભમાં કઈ પદ્ધતિ સફળ નીવડી તે ચકાસવાનો હતો. (સિદ્ધિ કસોટીના પરિણામો સૂચિ સ્વરૂપે પરિશિષ્ટમાં સામેલ છે.)

છેલ્લે પ્રાયોગિક જૂથને એક અભિપ્રાયવલિ આપવામાં આવી હતી. જેનો ઉદ્દેશ બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ પ્રત્યેના વિદ્યાર્થીઓના અગાઉ જાણાવ્યા પ્રમાણે વિવિધ સંદર્ભે અભિપ્રાય જાણવાનો હતો. (પરિશિષ્ટમાં વિદ્યાર્થીઓને આપેલા મંતવ્યો સામેલ છે)

૩.૧૧ : બંને પ્રયોગ માટેના અધ્યાપન કાર્યનું એકમ દીઠ આયોજન :

સંશોધક દ્વારા પસંદ કરાયેલ દરેક એકમ માટેના અધ્યાપનકાર્ય માટે કુલ ૧૫ જેટલા તાસનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. આ પૂર્વકસોટી, એકમ કસોટી, સિદ્ધિકસોટી માટે અન્ય ૪ તાસ કામ કર્યું હતું. આ દરેકની વિગતવાર નોંધ સારાણી ૩.૫ માં સામેલ છે.

સારાણી : ૩.૫ એકમદીઠ આયોજન

ક્રમ	સોપાન	સમય
૧	પૂર્વકસોટી અને નૂથ રચના	૩૫ મિનિટ
૨	પ્રયોગકાર્યની - પ્રાથમિક સમજ પ્રયોગકાર્ય - પ્રકરાણ આધારિત	૩૫ મિનિટ
૩	પ્રકરાણ : ૧ ગાંધીજીનો પરિચય	૩૫ મિનિટ
૪	પ્રકરાણ : ૨ ગાંધીજીનું ભારત આગમન (૧૯૧૫)	૩૫ મિનિટ
૫	પ્રકરાણ : ૩ ખેડા સત્યાગ્રહ (૧૯૧૭)	૩૫ મિનિટ
૬	પ્રકરાણ : ૪ રોલેટ એક્ટ અને જલિયાંવાલા બાગ હત્યાકાંડ (૧૯૧૯)	૩૫ મિનિટ
૭	પ્રકરાણ : ૫ ખિલાફત ચળવળ - અસહકાર ચળવળ (૧૯૨૦)	૩૫ મિનિટ
૮	પ્રકરાણ : ૬ અસહકાર ચળવળ - ૨	૩૫ મિનિટ
૯	પ્રકરાણ : ૭ બારડોલી સત્યાગ્રહ	૩૫ મિનિટ
૧૦	પ્રકરાણ : ૮ સાયમન કમિશન (૧૯૨૭)	૩૫ મિનિટ
૧૧	એકમ કસોટી - ૧	૩૫ મિનિટ
૧૨	પ્રકરાણ : ૯ સવિનય કાનૂનભંગ ચળવળ (૧૯૩૦)	૩૫ મિનિટ
૧૩	પ્રકરાણ : ૧૦ નાં - કરની લડત - અગત્યના સત્યાગ્રહો	૩૫ મિનિટ
૧૪	પ્રકરાણ : ૧૧ ગોળમેજી પરિષદો - ૧૯૩૫ હિંદ સ્વાતંત્ર્ય ધારો	૩૫ મિનિટ
૧૫	પ્રકરાણ : ૧૨ વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહ (૧૯૪૦)	૩૫ મિનિટ
૧૬	પ્રકરાણ : ૧૩ હિંદ છોડો આંદોલન - ૧ (૧૯૪૨)	૩૫ મિનિટ
૧૭	પ્રકરાણ : ૧૪ હિંદ છોડો આંદોલન - ૨	૩૫ મિનિટ
૧૮	પ્રકરાણ : ૧૫ કેબિનેટ મિશન યોજના (૧૯૪૬, વડાપ્રધાન મિ. એટલીની હિંદ છોડવાની જાહેરાત (૧૯૪૭))	૩૫ મિનિટ
૧૯	એકમ કસોટી - ૨	૩૫ મિનિટ
૨૦	ઉત્તર કસોટી	૫૦ મિનિટ
૨૧	અભિપ્રાયાવલિ	૩૦ મિનિટ

૩.૧૨ : બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમની માહિતી :

સંશોધક દ્વારા સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના એકમ 'મહાત્માના માર્ગ ઉપર - ૧' અને 'મહાત્માના માર્ગ ઉપર - ૨' આધારિત ૧૫ પાઠનું બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ તૈયાર કરાયો હતો જેના દ્વારા પ્રાયોગિક નૂથમાં શિક્ષણકાર્ય કર્યું હતું. (આ શૈક્ષણિક કાર્યક્રમની વિગતવાર માહિતી પરિશિષ્ટમાં સામેલ છે.)

૩.૧૩ : પરંપરાગત પદ્ધતિ આધારિત અધ્યાપનકાર્યનું પાઠદીઠ આયોજન :

સંશોધક દ્વારા પસંદ કરાયેલ બન્ને એકમ 'મહાત્માના માર્ગ' પર - ૧ અને 'મહાત્માના માર્ગ' - ૨ આધારિત ૧૫ પાઠનું અધ્યાપનકાર્યનું આયોજન કરવામાં આવ્યું. જેનું પરંપરાગત પદ્ધતિ દ્વારા સંશોધકે નિયંત્રિત જૂથમાં શિક્ષણકાર્ય કર્યું હતું. (આ પાઠની વિગતવાર માહિતી પરિશિષ્ટમાં સામેલ છે.)

૩.૧૪ : વિવિધ કસોટી માટેનું આયોજન :

પ્રસ્તુત સંશોધન માટે જૂથ રચના વિદ્યાર્થીની જ્ઞાન પ્રાપ્તિની ચકાસણી કરવા માટે કેટલીક કસોટીઓ લેવાની હતી. તેનું આયોજન આપેલ સારાણીમાં દર્શાવેલ છે.

સારાણી : ૩.૬ વિવિધ કસોટીઓ માટેનું આયોજન

ક્રમ	કસોટીનું નામ	ફાળવેલ તાસ	નોંધ
૧	પૂર્વ કસોટી	૨	પ્રાયોગિક અને નિયંત્રિત જૂથ રચના માટે
૨	એકમ કસોટી	૨	વિદ્યાર્થીની જ્ઞાન પ્રાપ્તિની ચકાસણી માટે
૩	સિદ્ધિ કસોટી	૨	વિદ્યાર્થીની જ્ઞાન પ્રાપ્તિની ચકાસણી માટે
૪	અભિપ્રાયવલિ	૨	વિદ્યાર્થીઓના અભિપ્રાયો જાણવા માટે

૩.૧૫ : આંકડાશાસ્ત્રીય પૃથક્કરણ :

પ્રયોગને અંતે પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓએ મેળવેલ એકમ કસોટી, સિદ્ધિ કસોટીને આધારે વિદ્યાર્થીઓના ઈતિહાસ વિષયવસ્તુ સંબંધી અધ્યયન સિદ્ધિ ચકાસવામાં આવી હતી. ઉપરાંત એકમ કસોટી, સિદ્ધિ કસોટીના પ્રાપ્તિકોને આધારે પ્રાપ્તિકોની સરાસરી, પ્રમાણ વિચલન, સરાસરીના તફાવતને T- કસોટી દ્વારા ઉત્કલ્પનાઓની ચકાસણી કરવામાં આવી.

બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિકકાર્યક્રમ દ્વારા અધ્યયન પર પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓએ આપેલ અભિપ્રાયોની ટકાવારી કાયવર્ગને આધારે શોધવામાં આવી હતી અને ટકાવારીને આધારે તેનું અર્થઘટન કરવામાં આવ્યું હતું.

૩.૧૬ : ઉપસંહાર :

આમ સંશોધક દ્વારા પ્રયોગમાં વિશ્વસનીયતા અને યથાર્થતા જળવાય તે ઉતુથી બને તેટલી ચોકસાઈ જળવવામાં આવી હતી. પ્રયોગના સંદર્ભમાં પ્રાયોગિક જૂથને બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ અને નિયંત્રિત જૂથને પરંપરાગત પદ્ધતિ દ્વારા અધ્યયન અનુભવો પૂરા પાડવાના હતા. આ બંને બાબતોમાં ચોકસાઈ રાખવામાં આવી હતી. પ્રયોગપાત્ર પર પ્રયોગને અંતે માવજતની અસર ચકાસવા માટે ચોકસાઈપૂર્વક વૈજ્ઞાનિક ઢબે તૈયાર કરેલ શિક્ષક (સંશોધક) રચિત કસોટીનો ઉપયોગ કર્યો હતો. આમ યોજનાબદ્ધ રીતે પ્રયોગને અંતે મળેલ પરિણામો અને તેને યોગ્ય આંકડાશાસ્ત્રીય પદ્ધતિના ઉપયોગ દ્વારા મૂલવવામાં આવ્યા હતા.

પ્રયોગને અંતે પ્રાપ્ત પરિણામોનું એકત્રીકરણ, પૃથક્કરણ અને અર્થઘટન હવે પછીના પ્રકરણમાં દર્શાવવામાં આવેલ છે.

પ્રકરણ : ૪

માહિતીનું પૃથક્કરણ અને

અર્થઘટન

પ્રકરણ	વિષય	પાન નં
૪	માહિતીનું પૃથક્કરણ અને અર્થઘટન	
૪.૧	પ્રસ્તાવના	૭૯
૪.૨	માહિતી મેળવવાની પદ્ધતિ	૭૯
૪.૩	માહિતીનું સ્વરૂપ અને પૃથક્કરણ	૮૦
૪.૪	આંકડાશાસ્ત્રીય પદ્ધતિ	૮૦
૪.૫	પ્રામ માહિતીનું પૃથક્કરણ	૮૦
૪.૫.૧	એકમ કસોટીના પ્રામાણોનું આંકડાશાસ્ત્રીય પૃથક્કરણ	૮૧
૪.૫.૧.૧	એકમ કસોટી ૧ના પ્રામાણોનું આંકડાશાસ્ત્રીય પૃથક્કરણ	૮૧
૪.૫.૧.૨	એકમ કસોટી ૨ના પ્રામાણોનું આંકડાશાસ્ત્રીય પૃથક્કરણ	૮૧
૪.૫.૨	સિદ્ધિ કસોટીના પ્રામાણોનું આંકડાશાસ્ત્રીય પૃથક્કરણ	૧૦૧
૪.૫.૨.૧	વિદ્યાર્થીઓના જૂથના સંદર્ભમાં સિદ્ધિ કસોટીના પ્રામાણોનું આંકડાશાસ્ત્રીય પૃથક્કરણ	૧૦૫
૪.૫.૨.૨	શાળાઓના વિસ્તારના સંદર્ભમાં સિદ્ધિ કસોટીના પ્રામાણોનું આંકડાશાસ્ત્રીય પૃથક્કરણ	૧૦૬
૪.૫.૨.૩	જાતીયતાના સંદર્ભમાં સિદ્ધિ કસોટીના પ્રામાણોનું આંકડાશાસ્ત્રીય પૃથક્કરણ	૧૧૨
૪.૫.૨.૪	શાળાના વિસ્તાર અને જાતીયતાના સંદર્ભમાં સિદ્ધિ કસોટીના પ્રામાણોનું આંકડાશાસ્ત્રીય પૃથક્કરણ	૧૧૭
૪.૫.૨.૫	પ્રાયોગિક જૂથ અને જાતીયતાના સંદર્ભમાં સિદ્ધિ કસોટીના પ્રામાણોનું આંકડાશાસ્ત્રીય પૃથક્કરણ	૧૨૪
૪.૬	અભિપ્રાયવલિમાં મળેલ અભિપ્રાયોનું પૃથક્કરણ	૧૩૧
૪.૭	ઉપસંહાર	૧૪૦

૪.૧ : પ્રાસ્તાવિક :

પ્રસ્તુત સંશોધન પ્રાયોગિક પ્રકારનું છે, જેમાં સ્વતંત્ર ચલ તરીકે અધ્યાપન પદ્ધતિઓ છે. જેમાં બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ દ્વારા અધ્યયન અને પરંપરાગત પદ્ધતિ દ્વારા અધ્યયન, એમ બે પ્રકારની અધ્યાપન પદ્ધતિઓ છે. પરતંત્ર ચલ તરીકે સામાજિક વિજ્ઞાન શિક્ષણમાં વિદ્યાર્થીઓની અધ્યયન સિદ્ધિને તપાસવામાં આવી છે. આમ આ અભ્યાસમાં સ્વતંત્રચલ અધ્યાપન પદ્ધતિની પરતંત્ર ચલ વિદ્યાર્થીની અધ્યયન સિદ્ધિ પર શી અસર છે તે જાણવાનો પ્રયાસ કરાયો છે.

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં બે પ્રયોગો હાથ ધરવામાં આવ્યા છે જેમાં પ્રયોગ - ૧ : ગ્રામ્ય વિસ્તારની શાળાના ધોરણ - ૮ના વિદ્યાર્થીઓ ઉપર અને પ્રયોગ - ૨ : શહેરી વિસ્તારની શાળાના ધોરણ - ૮ના વિદ્યાર્થીઓ ઉપર પ્રયોગ હાથ ધરાયા છે.

આ બંને પ્રયોગ માટે ગ્રામ્ય વિસ્તારની એક શાળા અને શહેરી વિસ્તારની એક શાળા એમ એક - એક શાળા પસંદ કરવામાં આવી હતી. આ બંને શાળાઓ એક જ તાલુકાની અને પાસે - પાસેની હતી. બન્ને શાળામાંથી નિયંત્રિત જૂથ અને પ્રાયોગિક જૂથ એમ બે જૂથ પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા. પ્રાયોગિક જૂથમાં અધ્યયન માટેની બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ દ્વારા અધ્યયન અને નિયંત્રિત જૂથમાં પરંપરાગત અધ્યાપન પદ્ધતિ અનુસાર અધ્યયન અનુભવો પૂરા પાડવામાં આવ્યા હતા.

આમ, પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં બન્ને અધ્યયન અધ્યાપન પદ્ધતિની વિદ્યાર્થીઓની અધ્યયન સિદ્ધિ પર શી અસર થાય છે તે ચકાસવાની હતી, આ બાબતને ધ્યાનમાં રાખી શૈક્ષણિક માહિતી એકત્રિત કરવામાં આવી હતી અને પ્રાપ્ત માહિતીનું પૃથક્કરણ અને આંકડાશાસ્ત્રીય પદ્ધતિએ અર્થઘટન કરવામાં આવ્યું હતું.

૪.૨ : માહિતી મેળવવાની પદ્ધતિ :

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં સૌપ્રથમ એક તાલુકો અર્થાત્ આગુંદ જિલ્લાના આગુંદ તાલુકાની ગ્રામ્ય વિસ્તારની શાળા તરીકે અજુપુરા હાઈસ્કૂલ, અજુપુરા અને શહેરી વિસ્તારની શાળા તરીકે આગુંદ શહેરની જ આગુંદ હાઈસ્કૂલ, આગુંદ પસંદ કરવામાં આવી હતી. પસંદિત શાળાઓના ધોરણ - ૮ના વિદ્યાર્થીઓને સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના અભ્યાસક્રમને આધારિત શિક્ષક રચિત પૂર્વકસોટી આપવામાં આવી હતી. આ કસોટીના પ્રાપ્ત પરિણામોને આધારિત યાદચ્છિક રીતે પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથ એમ બે સમાન જૂથની રચના કરવામાં આવી હતી. બન્ને પ્રયોગના સંદર્ભમાં જેતાં પ્રાયોગિક અને નિયંત્રિત જૂથની રીતે કુલ ચાર જૂથની રચના કરવામાં આવી હતી.

ઉપર્યુક્ત ચારેય જૂથોમાં અધ્યયન અધ્યાપન કાર્ય માટે વિષયવસ્તુને કુલ બે એકમો આધારિત પસંદ કરવામાં આવ્યું હતું. પ્રાયોગિક જૂથને અધ્યાપન માટે બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ દ્વારા અધ્યાપન કરવામાં આવ્યું હતું. એવી જ રીતે સંશોધન દ્વારા નિયંત્રિત જૂથમાં પસંદિત એકમો માટે પરંપરાગત પદ્ધતિથી અધ્યાપનકાર્ય કરવામાં આવ્યું હતું. પ્રયોગકાર્ય પૂર્ણ થયે બંને જૂથોને ૫૦ ગુણની સિદ્ધિ કસોટી આપવામાં આવી હતી, જેમાં પસંદિત એકમોના વિષયવસ્તુને સમાવવામાં આવ્યું હતું અને તેના પ્રાપ્તકો મેળવવામાં આવ્યા હતા. સિદ્ધિ કસોટીના પ્રાપ્તકોને અને તેના સરાસરી તફાવતને આંકડાશાસ્ત્રીય પદ્ધતિએ મૂલવવામાં આવ્યા હતા.

૪.૩ : માહિતીનું સ્વરૂપ અને પૃથક્કરણ :

૧. પૂર્વકસોટી (૨૫ ગુણ)ના પ્રાપ્તકો મેળવીને સમકક્ષ જૂથ યોજનાને આધારે બન્ને શાળામાં પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથ એમ એક-એક જૂથની રચના કરી.
૨. બન્ને શાળાના બન્ને જૂથોમાં પસંદિત એકમોના અધ્યયન અધ્યાપનકાર્યને અંતે સિદ્ધિ કસોટી લઈ તેના પ્રાપ્તકોને આંકડાશાસ્ત્રીય પદ્ધતિએ મૂલવવામાં આવ્યા હતા.

૪.૪ : આંકડાશાસ્ત્રીય પદ્ધતિ :

સિદ્ધિ કસોટીમાં મેળવેલા પ્રાપ્તકોની શાળાદીઠ અને જૂથદીઠ સરાસરીની ગણતરી કરવામાં આવી. ત્યારબાદ તેનાં મધ્યક, મધ્યસ્થ, પ્રમાણવિચલન અને પ્રમાણબૂલ શોધવામાં આવ્યાં હતાં. શાળાદીઠ સિદ્ધિ કસોટીમાં મેળવેલા પ્રાપ્તકોના મધ્યકને એકબીજા સાથે સરખાવવા માટે દ્વિપૂર્ણીય t - કસોટીનો ઉપયોગ કર્યો અને તેમની વચ્ચેના તફાવતની સાર્થકતા નક્કી કરી છે. આ સાથે બે જુદા - જુદા વિસ્તારની શાળાઓના ઉપરોક્ત જગ્યાવેલી કસોટીના પ્રાપ્તકોના મધ્યકને પાણ દ્વિપૂર્ણીય t - કસોટી દ્વારા સરખાવીને તેમના તફાવતની સાર્થકતા નક્કી કરી છે.

૪.૫ : પ્રાપ્ત માહિતીનું પૃથક્કરણ :

પ્રસ્તુત સંશોધનનાં પ્રયોગકાર્યમાં ગ્રમ્ય વિસ્તારમાં પ્રયોગ અને શહેરી વિસ્તારમાં પ્રયોગ એમ બે પ્રયોગો કરી પ્રાયોગિક અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓની અધ્યયન સિદ્ધિના પ્રાપ્તકો મેળવવામાં આવ્યા હતા; જેમાં એકમ કસોટી, સિદ્ધિ કસોટીના પ્રાપ્તકોનો સમાવેશ થાય છે. આ પ્રાપ્તકોને t - કસોટીથી સરખાવવામાં આવ્યા છે.

આમ પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથની અધ્યયન સિદ્ધિને સરખાવવામાં આવી છે.

૪.૫.૧ : એકમ કસોટીના પ્રાપ્તકોનું આંકડાશાસ્ત્રીય પૃથક્કરણ :

સારણી : ૪.૧

૪.૫.૧.૧ : એકમ કસોટી-૧માં વિદ્યાર્થીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તકો, સરાસરી અને પ્રમાણ વિચલન

ક્રમ	શહેરી				ગ્રામ્ય			
	પ્રાયોગિક જૂથ		નિયંત્રિત જૂથ		પ્રાયોગિક જૂથ		નિયંત્રિત જૂથ	
	છોકરા	છોકરીઓ	છોકરા	છોકરીઓ	છોકરા	છોકરીઓ	છોકરા	છોકરીઓ
1	19	21	9	15	23	21	15	11
2	21	19	14	14	19	19	21	13
3	18	20	12	16	20	17	19	12
4	22	21	11	12	22	22	18	13
5	22	19	13	14	18	19	13	11
6	21	17	15	12	16	23	12	12
7	20	22	17	13	22	22	12	8
8	18	16	12	17	23	21	14	8
9	20	17	13	16	19	18	18	12
10	20	22	14	20	15	19	19	15
11	21	17	16	13	14	15	8	19
12	20	19	12	15	18	19	14	20
13	18	16	15	16	20	18	11	12
14	15	22	11	12	19	12	8	15
15	22	18	15	13	15	17	13	13
16	21	17	15	10	19	16	11	12
17	23	20	14	11	20	22	10	12
18	21	17	17	13	21	20	12	15
19	19	19	14	15	15	15	13	22
20	22	15	15	17	18	18	12	9
21	21	20	17		15	19	15	15
22	20		14		14	17	12	13
23	21		12		20	12	9	12

24	19		11			18	10	14
25	17		14			11	11	
26	19		12			18	18	
27	22		11			14		
28	23		8					
29	20		12					
30			9					
જૂથ	પ્રાયોગિક જૂથ				નિયંત્રિત જૂથ			
વિદ્યાર્થીની સંખ્યા	100				100			
મધ્યક	18.86				13.44			
પ્રમાણ વિચલન	2.671				2.959			
ગુરુત્તમ પ્રાપ્તક	23				22			
લઘુત્તમ પ્રાપ્તક	11				8			
જૂથ	શહેરી				ગ્રામ્ય			
	પ્રાયોગિક જૂથ		નિયંત્રિત જૂથ		પ્રાયોગિક જૂથ		નિયંત્રિત જૂથ	
વિદ્યાર્થીનીસંખ્યા	50		50		50		50	
મધ્યક	19.58		13.56		18.14		13.32	
પ્રમાણ વિચલન	2.071		2.409		3.01		3.443	
ગુરુત્તમ પ્રાપ્તક	23		20		23		22	
લઘુત્તમ પ્રાપ્તક	15		8		11		8	
જૂથ	શહેરી				ગ્રામ્ય			
	પ્રાયોગિક જૂથ		નિયંત્રિત જૂથ		પ્રાયોગિક જૂથ		નિયંત્રિત જૂથ	
	છોકરા	છોકરીઓ	છોકરા	છોકરીઓ	છોકરા	છોકરીઓ	છોકરા	છોકરીઓ
વિદ્યાર્થીની સંખ્યા	29	21	30	20	23	27	26	24
મધ્યક	20.172	18.762	13.133	14.2	18.478	17.852	13.385	13.25
પ્રમાણ વિચલન	1.8336	2.1425	2.3596	2.3974	2.8424	3.1708	3.5674	3.3783
ગુરુત્તમ પ્રાપ્તક	23	22	17	20	23	23	21	22
લઘુત્તમ પ્રાપ્તક	15	15	8	10	14	11	8	8

ઉપર્યુક્ત પ્રમાણે એકમ કસોટીમાં વિદ્યાર્થીદીઠ મળેલા પ્રાપ્તકોની સરાસરી કાઢવામાં આવી હતી અને તેને આંકડાશાસ્ત્રીય પદ્ધતિએ સમાનતાના સંદર્ભમાં મૂલવવામાં આવી છે.

સારાણી 4. 1 માં એકમ કસોટીના વિદ્યાર્થીદીઠ પ્રાપ્તકોની સરાસરી પરથી ગણતરી કરાયેલા સરાસરી પ્રાપ્તકો અને તેને (આલેખ - 4.1.1, 4.1.2., 4.1.3.)માં આલેખ સ્વરૂપે દર્શાવવામાં આવ્યા છે.

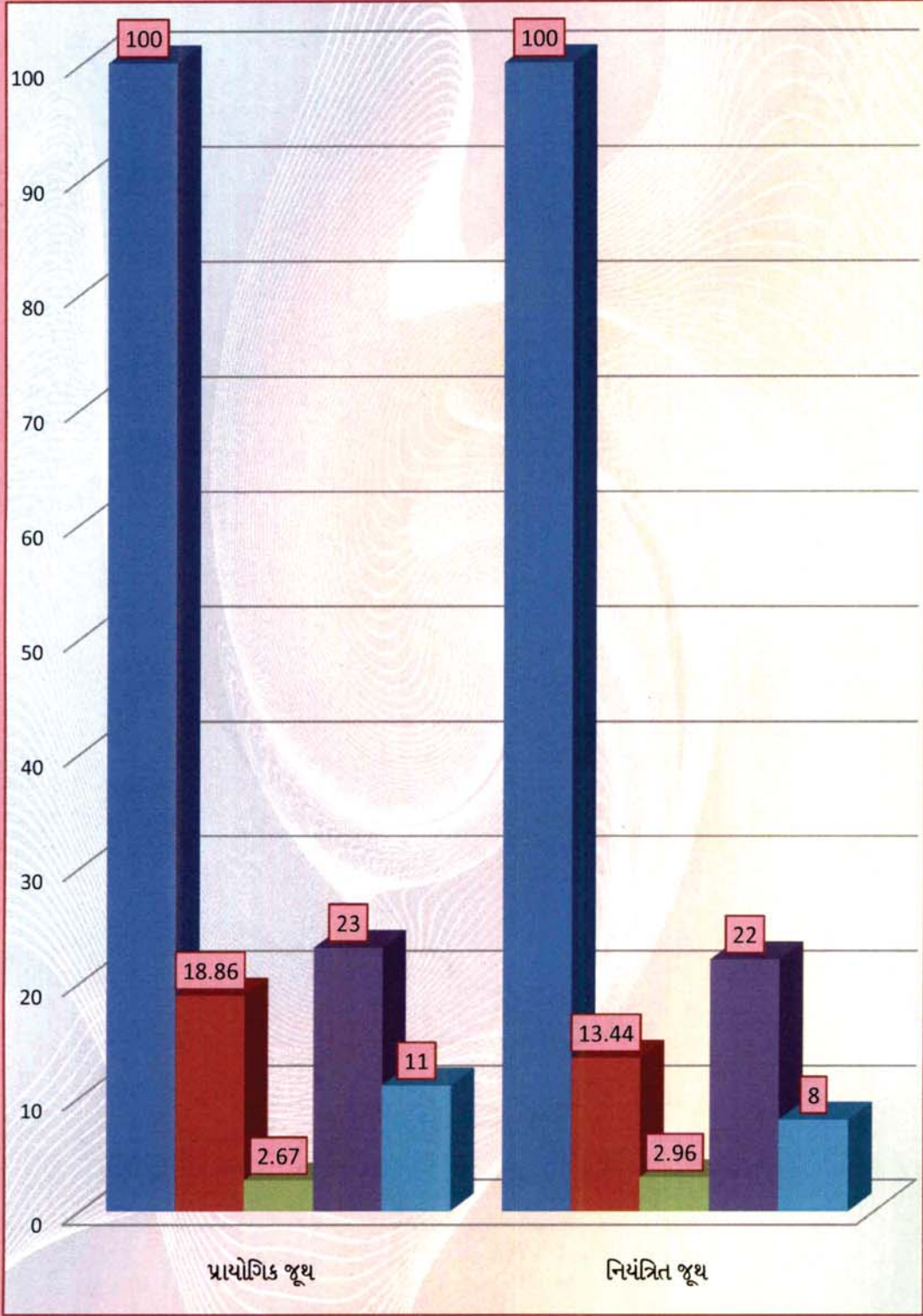
સારાણી -4.1 માં દર્શાવ્યું છે તે પ્રમાણે -

1. સારાણી એકમ કસોટી -૧ માં પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તકોમાં ગાળો અનુક્રમે 8 થી 22 અને 11 થી 23 જેટલો છે. જેમના મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન અનુક્રમે 13.86 અને 2.671 તથા 13.44 અને 2.959 છે.
2. શહેરી વિસ્તારમાં પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તકોમાં ગાળો અનુક્રમે 15 થી 23 અને 8 થી 20 જેટલો છે. જેમના મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન અનુક્રમે 19.58 અને 2.071 તથા 13.56 અને 2.409 છે.
3. ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તકોમાં ગાળો અનુક્રમે 11 થી 23 અને 8 થી 22 જેટલો છે. જેમના મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન અનુક્રમે 18.14 અને 3.101 તથા 13.32 અને 3.44 છે.
4. શહેરી વિસ્તારમાં પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તકોમાં ગાળો અનુક્રમે 15 થી 23 અને 15 થી 22 જેટલો છે. તેમના મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન અનુક્રમે 20.17 અને 1.83 તથા 18.76 અને 2.14 છે. તેવીજ રીતે શહેરી વિસ્તારમાં નિયંત્રિત જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તકોમાં ગાળો અનુક્રમે 8 થી 17 અને 10 થી 20 જેટલો છે. તેમના મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન અનુક્રમે 13.13 અને 2.35 તથા 14.2 અને 2.39 છે.
5. ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તકોમાં ગાળો અનુક્રમે 14 થી 23 અને 11 થી 23 જેટલો છે. તેમના મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન અનુક્રમે 18.47 અને 2.84 તથા 17.85 અને 3.17 છે. તેવી જ રીતે શહેરી વિસ્તારમાં નિયંત્રિત જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તકોમાં ગાળો

અનુક્રમે 8 થી 21 થી 8 થી 22 જેટલો છે. જેમના મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન અનુક્રમે 13.38 અને 3.56 તથા 13.25 અને 3.37 છે.

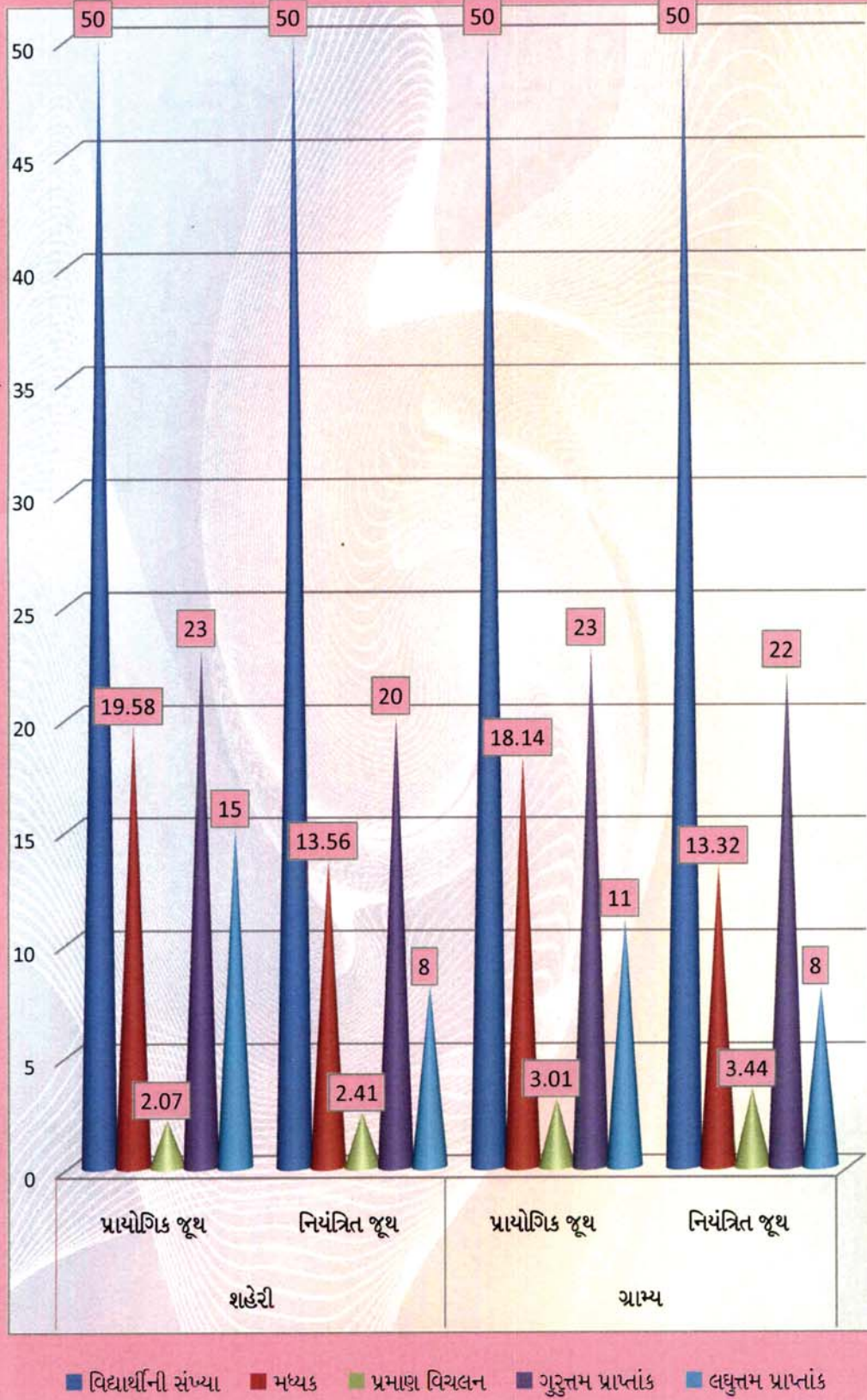
ઉપર્યુક્ત પરિણામોને આધારે નીચે જેવી બાબતોના સંદર્ભમાં પરિણામોની તુલના કરવામાં આવી છે.

સ્તંભ આલેખ - ૪.૧.૧ : એકમ કસોટી-૧માં વિદ્યાર્થીઓએ પ્રાપ્ત કરેલ સિદ્ધિ કસોટીના પ્રાપ્તાંકોનું પ્રયોગ જૂથ આધારિત તુલના

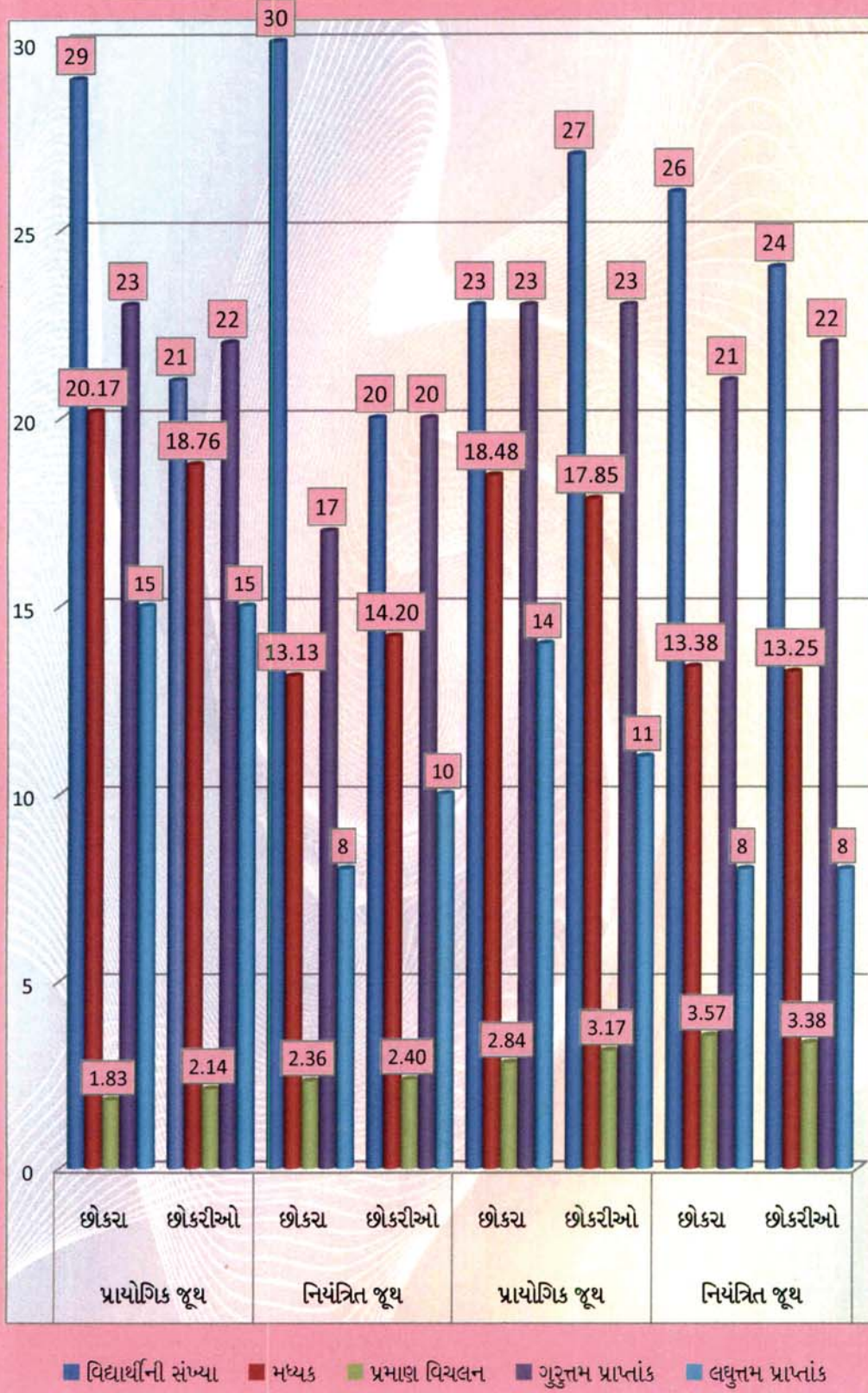

■ વિદ્યાર્થીની સંખ્યા ■ મધ્યક ■ પ્રમાણ વિચલન ■ ગુરુત્તમ પ્રાપ્તાંક ■ લઘુત્તમ પ્રાપ્તાંક

સ્તંભ આલેખ - ૪.૧.૨ : એકમ કસોટી-૧માં વિદ્યાર્થીઓએ પ્રાપ્ત કરેલ સિદ્ધિ કસોટીના પ્રાપ્તાંકોનું શાળાના વિસ્તાર આધારિત તુલના

સ્તંભ આલેખ - ૪.૧.૩ : એકમ કસોટી-૧માં વિદ્યાર્થીઓએ પ્રાપ્ત કરેલ સિદ્ધિ
કસોટીના પ્રાપ્તકોનું પ્રયોગ જૂથ અને જાતિ આધારિત તુલના

—

Ho-4.5.1.1 બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનો અભ્યાસ કરતાં પ્રાયોગિક અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓએ એકમ કસોટી-1 ના મેળવેલ કુલ સરાસરી પ્રાપ્તિમાં વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહિ હોય.

સારણી : 4.2

એકમ કસોટી-1માં પ્રાયોગિક અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓને મળેલા પ્રાપ્તિમાં મધ્યક અને પ્રમાણવિચલન તથા ક્રાંતિક ગુણોત્તર મૂલ્યો

જૂથ	સંખ્યા (N)	મધ્યક	પ્રમાણવિચલન	પ્રમાણભૂલ	મધ્યકનો તફાવત	t મૂલ્ય	df	સરાસરીના તફાવતની સાર્થકતા
પ્રાયોગિક જૂથ	100	18.86	2.67	0.398	5.42	13.59	198	સાર્થક તફાવત છે
નિયંત્રિત જૂથ	100	13.44	2.96					

સારણી-4.2 માં દર્શાવ્યું છે તે પ્રમાણે એકમ કસોટી -1માં પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તિમાં મધ્યક અને પ્રમાણવિચલન અનુક્રમે 18.86 એકમ કસોટી-1 અને 2.67 તથા 13.44 અને 2.96 છે, તેમની વચ્ચેની પ્રમાણભૂલ 0.398, મધ્યકનો તફાવત 5.42 છે, જ્યારે t મૂલ્ય 13.59 છે અને df = 198 છે.

પ્રાપ્ત પરિણામોને સારણી C માં જોતાં 0.01 કક્ષાએ t નું મૂલ્ય એ 2.58 કરતાં વધુ છે અર્થાત્ આંકડાશાસ્ત્રીય કસોટીએ સાર્થક તફાવત ધરાવે છે. માટે શૂન્ય ઉત્કલ્પના- ‘બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનો અભ્યાસ કરતા પ્રાયોગિક અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓએ એકમ કસોટી-1 ના મેળવેલ કુલ સરાસરી પ્રાપ્તિમાં વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહિ હોય’ નો અસ્વીકાર થાય છે.

આમ એકમ કસોટી -1 માં નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓની તુલનાએ પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓ સાર્થક રીતે ચઢિયાતા છે.

Ho-4.5.1.2. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનો અભ્યાસ કરતાં ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓના એકમકસોટી-1ના સરાસરી પ્રાપ્તિઓ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહિ હોય.

સારાણી : 4.3

એકમ કસોટી-1માં ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓને મળેલા પ્રાપ્તિઓનાં મધ્યક, પ્રમાણ વિચલન તથા ક્રાંતિક ગુણોત્તરનાં મૂલ્યો

જૂથ	સંખ્યા (N)	મધ્યક	પ્રમાણ વિચલન	પ્રમાણ ભૂલ	મધ્યકનો તફાવત	t- મૂલ્ય	df	સરાસરીના તફાવતની સાર્થકતા
પ્રાયોગિક જૂથ	50	18.14	3.01	0.646	4.82	7.452	98	સાર્થક તફાવત છે.
નિયંત્રિત જૂથ	50	13.32	3.44					

સારાણી -4. માં દર્શાવ્યું છે તે પ્રમાણે એકમ કસોટી -1માં ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓએ મળેલ પ્રાપ્તિઓમાં મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન અનુક્રમે 18.14 અને 3.01 તથા 13.32 છે અને $df = 98$ છે.

પ્રાપ્ત પરિણામોને સારાણી C માં જોતાં 0.01 કક્ષાએ t નું મૂલ્ય એ 2.58 કરતાં વધુ છે અર્થાત્ આંકડાશાસ્ત્રીય કોસોટીએ સાર્થક તફાવત ધરાવે છે. માટે શૂન્ય ઉત્કલ્પના - 'ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓના એકમકસોટી - 1 ના સરાસરી પ્રાપ્તિઓ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહિ હોય.' નો અસ્વીકાર થાય છે.

આમ, એકમ કસોટી -1 માં ગ્રામ્ય વિસ્તારના નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓની તુલનાએ પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓ સાર્થક રીતે ચઢિયાતા છે.

Ho-4.5.1.3. બહુમાધ્યમ સંયુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનો અભ્યાસ કરતાં શહેરી વિસ્તારના

પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓના એકમ કસોટી -1 ના સરાસરી પ્રાપ્તિઓ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહીં હોય.

સારાણી : 4.4

એકમ કસોટી - 1ના શહેરી વિસ્તારના પ્રાયોગિક અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓને મળેલા પ્રાપ્તિઓનાં મધ્યક, પ્રમાણવિચલન તથા ક્રાંતિક ગુણોત્તરનાં મૂલ્યો

જૂથ	સંખ્યા (N)	મધ્યક	પ્રમાણ વિચલન	પ્રમાણ ભૂલ	મધ્યકનો તફાવત	t' મૂલ્ય	df	સરાસરીના તફાવતની સાર્થકતા
પ્રાયોગિક જૂથ	50	19.58	2.07	0.4493	6.02	13.399	98	સાર્થક તફાવત છે.
નિયંત્રિત જૂથ	50	13.56	2.41					

સારાણી - 4.4માં દર્શાવ્યું છે તે પ્રમાણે, એકમ કસોટી -1માં શહેરી વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓએ મળેલ પ્રાપ્તિઓમાં મધ્યક અને પ્રમાણવિચલન અનુક્રમે 19.58 અને 2.07 અને 13.56 અને 2.41 છે, તેમની વચ્ચેની પ્રમાણભૂલ 0.449, મધ્યકનો તફાવત 6.02 છે, જ્યારે t મૂલ્ય 13.39 અને df = 98 છે.

પ્રાપ્ત પરિણામોને સારાણી C માં જોતાં 0.01 કક્ષાએ t નું મૂલ્ય એ 2.58 કરતાં વધુ છે અર્થાત્ આંકડાશાસ્ત્રીય કસોટીએ સાર્થક તફાવત ધરાવે છે. માટે શૂન્ય ઉત્કલ્પના - 'શહેરી વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓના એકમ કસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તિઓ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહિ હોય.' નો અસ્વીકાર થાય છે.

આમ એકમ કસોટી -1માં શહેરી વિસ્તારના નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓની તુલનાએ પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓ સાર્થક રીતે ચઢિયાતા છે.

4.5.1.2 એકમ કસોટી -2 ના પ્રાપ્તકોનું આંકડાશાસ્ત્રીય પૃથક્કરણ :

સારાણી : 4.5

એકમ કસોટી - 2માં વિદ્યાર્થીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તકો, સરાસરી અને પ્રમાણ વિચલન

ક્રમ	શહેરી				ગ્રામ્ય			
	પ્રાયોગિક જૂથ		નિયંત્રિત જૂથ		પ્રાયોગિક જૂથ		નિયંત્રિત જૂથ	
	છોકરા	છોકરીઓ	છોકરા	છોકરીઓ	છોકરા	છોકરીઓ	છોકરા	છોકરીઓ
1	21	22	10	12	20	22	14	14
2	22	21	10	16	20	21	19	15
3	20	22	15	17	19	19	21	12
4	21	23	16	13	18	20	21	14
5	19	19	15	15	21	22	18	15
6	18	18	16	19	21	23	10	13
7	21	19	14	13	24	21	18	10
8	22	22	19	12	22	22	12	11
9	21	23	17	11	23	20	21	12
10	21	20	17	16	19	17	17	14
11	20	21	18	15	17	19	12	20
12	23	22	15	13	20	15	18	21
13	22	20	11	17	21	18	15	16
14	21	21	13	15	21	17	13	19
15	22	21	16	16	20	17	18	15
16	21	22	17	15	21	14	14	13
17	20	22	15	12	20	23	18	12
18	19	19	13	17	19	22	13	19
19	20	21	18	12	23	20	12	18

20	21	17	14	11	20	20	11	10
21	20	20	19		17	22	18	19
22	21		12		15	19	13	15
23	22		12		21	18	10	11
24	22		11			23	18	11
25	23		14			20	19	
26	20		16			23	14	
27	23		13			22		
28	23		12					
29	21		11					
30			11					
જૂથ	પ્રાયોગિક જૂથ				નિયંત્રિત જૂથ			
વિદ્યાર્થીની સંખ્યા	100				100			
મધ્યક	20.46				14.73			
પ્રમાણ વિચલન	1.941				3.008			
ગુરુત્તમ પ્રાપ્તક	24				21			
લઘુત્તમ પ્રાપ્તક	14				10			
જૂથ	શહેરી				ગ્રામ્ય			
	પ્રાયોગિક જૂથ		નિયંત્રિત જૂથ		પ્રાયોગિક જૂથ		નિયંત્રિત જૂથ	
વિદ્યાર્થીની સંખ્યા	50		50		50		50	
મધ્યક	20.9		14.34		20.02		15.12	
પ્રમાણ વિચલન	1.418		2.52		2.281		3.409	
ગુરુત્તમ પ્રાપ્તક	23		19		24		21	
લઘુત્તમ પ્રાપ્તક	17		10		14		10	
જૂથ	પ્રાયોગિક જૂથ		નિયંત્રિત જૂથ		પ્રાયોગિક જૂથ		નિયંત્રિત જૂથ	
	છોકરા	છોકરીઓ	છોકરા	છોકરીઓ	છોકરા	છોકરીઓ	છોકરા	છોકરીઓ
વિદ્યાર્થીની સંખ્યા	29	21	30	20	23	27	26	24
મધ્યક	21.034	20.714	14.333	14.35	20.087	19.963	15.654	14.542
પ્રમાણ વિચલન	1.2672	1.6169	2.6824	2.3232	2.0651	2.4881	3.4865	3.2966
ગુરુત્તમ પ્રાપ્તક	23	23	19	19	24	23	21	21
લઘુત્તમ પ્રાપ્તક	18	17	10	11	15	14	10	10

ઉપર્યુક્ત પ્રમાણે એકમકસોટીમાં વિદ્યાર્થીદીઠ મળેલા પ્રાપ્તકોની સરાસરી કાઢવામાં આવી હતી અને તેને આંકડાશાસ્ત્રીય પદ્ધતિએ સમાનતાના સંદર્ભમાં મૂલવવામાં આવી છે.

સારાણી 4. 1 માં એકમ કસોટીના વિદ્યાર્થીદીઠ પ્રાપ્તકોની સરાસરી પરથી ગણતરી કરાએલા સરાસરી પ્રાપ્તકો અને તેને (આલેખ - 4.2.1, 4.2.2., 4.2.3.)માં આલેખ સ્વરૂપે દર્શાવવામાં આવ્યા છે.

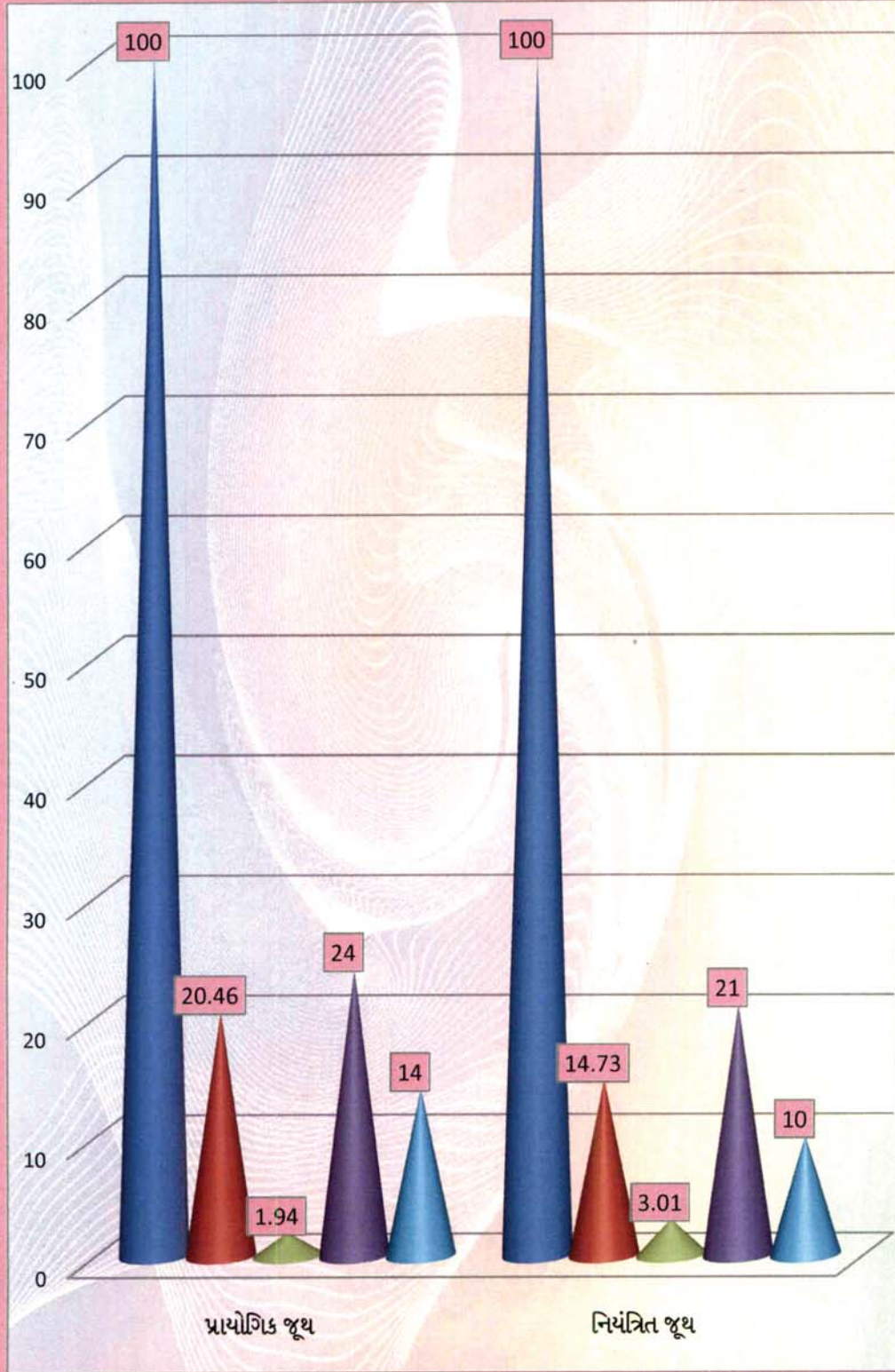
સારાણી - 4.5 માં દર્શાવ્યું છે તે પ્રમાણે -

1. એકમ કસોટી - ૨ પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તકોમાં ગાળો અનુક્રમે 14 થી 24 અને 10 થી 21 જેટલો છે. તેમના મધ્યક અને પ્રમાણ વચલન અનુક્રમે 20.46 અને 1.941 તથા 14.73 અને 3.008 છે.
2. શહેરી વિસ્તારમાં પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તકોમાં ગાળો અનુક્રમે 17 થી 23 અને 10 થી 19 જેટલો છે. તેમના મધ્યક અને પ્રમાણ વચલન અનુક્રમે 20.9 અને 1.41 તથા 14.34 અને 2.52 છે.
3. ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તકોમાં ગાળો અનુક્રમે 14 થી 24 અને 10 થી 21 જેટલો છે. તેમના મધ્યક અને પ્રમાણ વચલન અનુક્રમે 20.02 અને 2.281 તથા 15.12 અને 3.40 છે.
4. શહેરી વિસ્તારમાં પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તકોમાં ગાળો અનુક્રમે 18 થી 23 અને 17 થી 23 જેટલો છે. તેમના મધ્યક અને પ્રમાણ વચલન અનુક્રમે 20.034 અને 1.26 તથા 20.71 અને 1.61 છે. તેવી જ રીતે શહેરી વિસ્તારમાં નિયંત્રિત જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તકોમાં ગાળો અનુક્રમે 10 થી 19 અને 11 થી 19 જેટલો છે. તેમના મધ્યક અને પ્રમાણ વચલન અનુક્રમે 14.33 અને 2.68 તથા 14.35 અને 2.32 છે.

5. ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તિઓમાં ગાળો અનુક્રમે 15 થી 24 અને 14 થી 26 જેટલો છે. તેમના મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન અનુક્રમે 20.08 અને 2.06 તથા 19.96 અને 2.48 છે. તેવી જ રીતે શહેરી વિસ્તારમાં નિયંત્રિત જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તિઓમાં ગાળો અનુક્રમે 10 થી 21 અને 10 થી 21 જેટલો છે. તેમનાં મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન અનુક્રમે 15.65 અને 3.48 તથા 14.54 અને 3.29 છે.

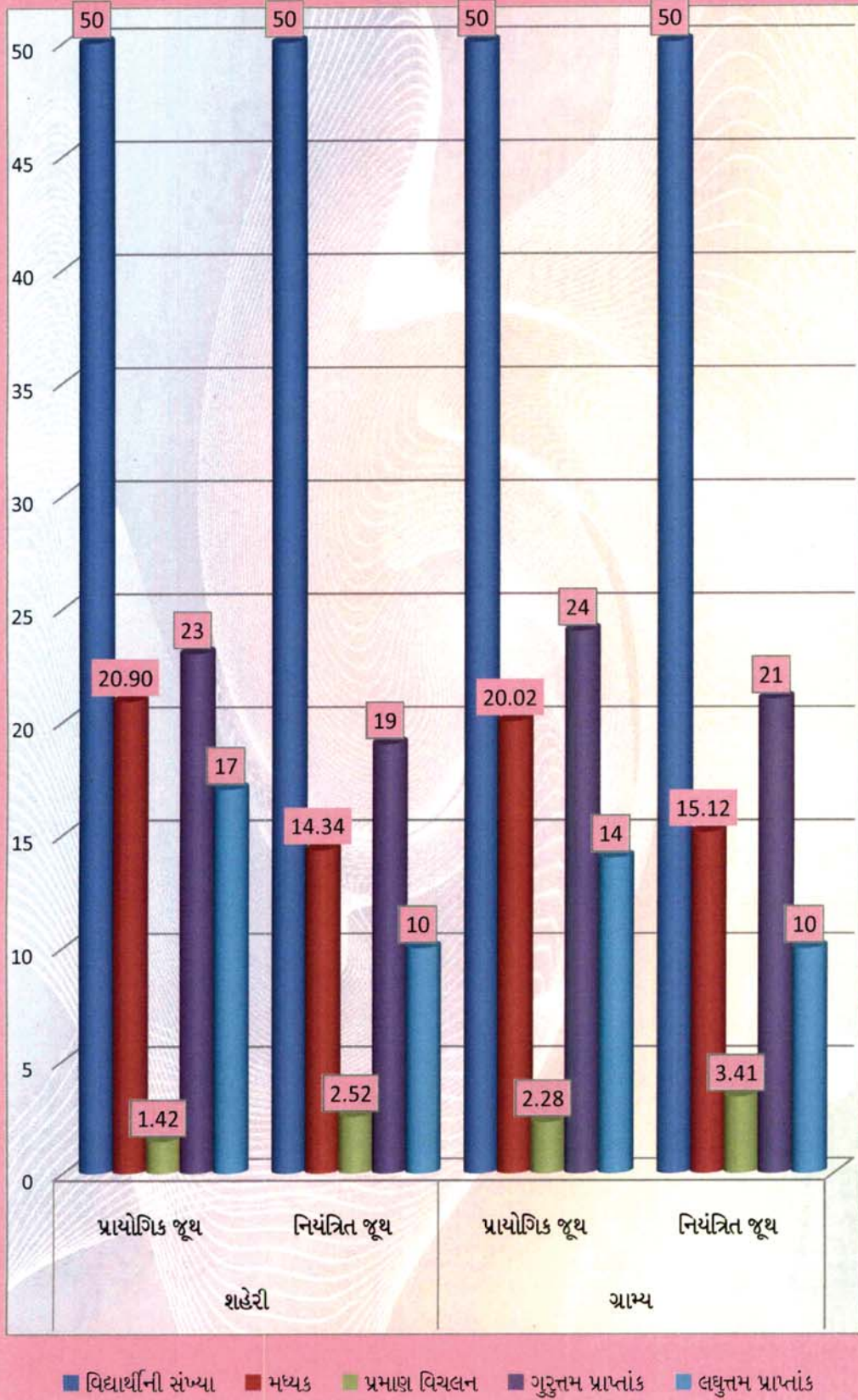
ઉપર્યુક્ત પરિણામોને આધારે નીચે જેવી બાબતોના સંદર્ભમાં પરિણામોની તુલના કરવામાં આવી છે.

સ્તંભ આલેખ - ૪.૨.૧ : એકમ કસોટી-૨માં વિદ્યાર્થીઓએ પ્રાપ્ત કરેલ સિદ્ધિ
કસોટીના પ્રાપ્તાંકોનું પ્રયોગ જૂથ આધારિત તુલના

■ વિદ્યાર્થીની સંખ્યા ■ મધ્યક ■ પ્રમાણ વિચલન ■ ગુરુત્તમ પ્રાપ્તાંક ■ લઘુત્તમ પ્રાપ્તાંક

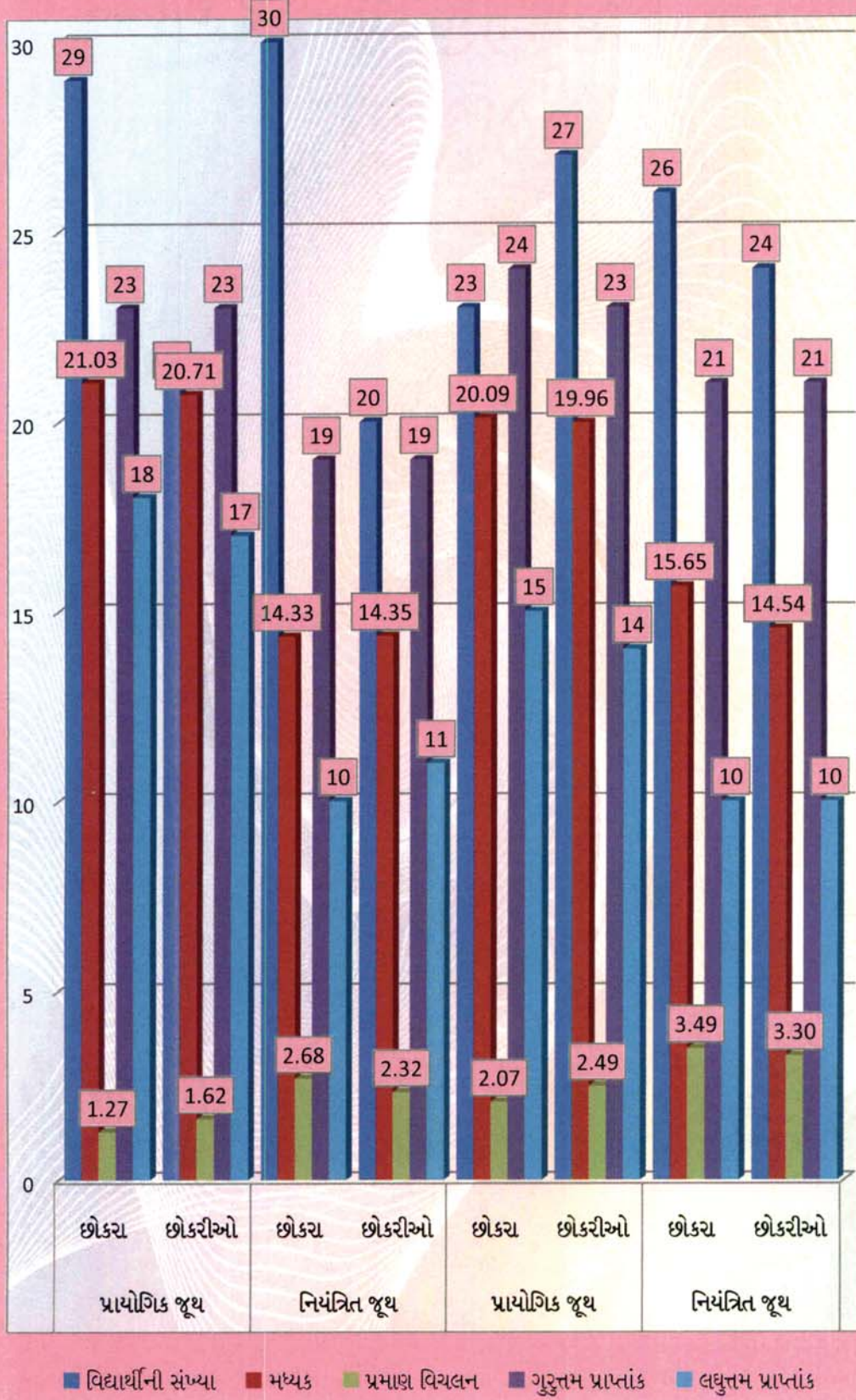
સ્તંભ આલેખ - ૪.૨.૨ : એકમ કસોટી-૨માં વિદ્યાર્થીઓએ પ્રાપ્ત કરેલ સિદ્ધિ
કસોટીના પ્રાપ્તાંકોનું શાળાના વિસ્તાર આધારિત તુલના

—

સ્તંભ આલેખ - ૪.૨.૩ : એકમ કસોટી-૨માં વિદ્યાર્થીઓએ પ્રાપ્ત કરેલ સિદ્ધિ
કસોટીના પ્રાપ્તાંકોનું પ્રયોગ જૂથ અને જાતિ આધારિત તુલના

Ho-4.5.2.1 બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનો અભ્યાસ કરતાં પ્રાયોગિક અને

નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓએ એકમ કસોટી - 2ના મેળવેલ કુલ સરાસરી પ્રાપ્તિઓ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહિ હોય.

સારાણી : 4.6

એકમ કસોટી - 2માં પ્રાયોગિક અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓને મળેલા પ્રાપ્તિઓનાં મધ્યક અને પ્રમાણવિચલન તથા ક્રાંતિક ગુણોત્તર મૂલ્યો

જૂથ	સંખ્યા (N)	મધ્યક	પ્રમાણવિચલન	પ્રમાણભૂલ	મધ્યકનો તફાવત	t' મૂલ્ય	df	સરાસરીના તફાવતની સાર્થકતા
પ્રાયોગિક જૂથ	100	20.46	1.94	0.358	5.73	16.00	198	સાર્થક તફાવત છે.
નિયંત્રિત જૂથ	100	14.73	3.01					

સારાણી - 4.6માં દર્શાવ્યું છે તે પ્રમાણે એકમ કસોટી - 2માં પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તિઓમાં મધ્યક અને પ્રમાણવિચલન અનુક્રમે 20.46 અને 1.94 તથા 14.73 અને 3.01 છે, તેમની વચ્ચેની પ્રમાણભૂલ 0.358, મધ્યકનો તફાવત 5.73 છે જ્યારે t મૂલ્ય 16.00 છે અને df = 198 છે.

પ્રાપ્ત પરિણામોને સારાણી C માં જોતાં 0.01 કક્ષાએ t નું મૂલ્ય એ 2.58 કરતાં વધુ છે અર્થાત્ આંકડાશાસ્ત્રીય કસોટીએ સાર્થક તફાવત ધરાવે છે. માટે શૂન્ય ઉત્કલ્પના - 'એકમકસોટી -2ના પ્રાયોગિક અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓએ મેળવેલ કુલ સરાસરી પ્રાપ્તિઓ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહિ હોય' નો સ્વીકાર થાય છે.

આમ એકમ કસોટી - 2માં નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓની તુલનાએ પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓ સાર્થક રીતે ચઢિયાતા છે.

Ho-4.5.2.2 બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનો અભ્યાસ કરતાં ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓના એકમ કસોટી - 2ના સરાસરી પ્રાપ્તિ પ્રાપ્તિ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહિ હોય.

સારાણી : 4.7

એકમ કસોટી - 2માં ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓને મળેલા પ્રાપ્તિના મધ્યક, પ્રમાણ વિચલન તથા ક્રાંતિક ગુણોત્તરના મૂલ્યો

જૂથ	સંખ્યા (N)	મધ્યક	પ્રમાણ વિચલન	પ્રમાણ ભૂલ	મધ્યકનો તફાવત	t' મૂલ્ય	df	સરાસરીના તફાવતની સાર્થકતા
પ્રાયોગિક જૂથ	50	20.02	2.28	0.58	4.9	8.447	98	સાર્થક તફાવત છે.
નિયંત્રિત જૂથ	50	15.12	3.41					

સારાણી - 4.7 માં દર્શાવ્યું છે તે પ્રમાણે, એકમ કસોટી - 2માં ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓએ મળેલ પ્રાપ્તિના મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન અનુક્રમે 20.02 અને 2.28 તથા 15.12 અને 3.41 છે, તેમની વચ્ચેની પ્રમાણભૂલ 0.58, મધ્યકનો તફાવત 4.90 છે, જ્યારે t મૂલ્ય 8.447 છે અને df = 98 છે.

પ્રાપ્ત પરિણામોને સારાણી - C માં જોતાં 0.01 કક્ષાએ t નું મૂલ્ય એ 2.58 કરતાં વધુ છે અર્થાત્ આંકડાશાસ્ત્રીય કસોટીએ સાર્થક તફાવત ધરાવે છે. માટે શૂન્ય ઉત્કલ્પના - 'ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓના

—

એકમકસોટી - 2ના સરાસરી પ્રાપ્તિઓ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહિ હોય.' નો અસ્વીકાર થાય છે. છે.

આમ, એકમ કસોટી - 2માં ગ્રામ્ય વિસ્તારના નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓની તુલનાએ પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓ સાર્થક રીતે ચઢિયાતા છે.

Ho-4.5.2.3 બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનો અભ્યાસ કરતાં શહેરી વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓના એકમ કસોટી - 2ના સરાસરી પ્રાપ્તિઓ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહીં હોય.

સારાણી : 4.8

એકમ કસોટી - 2ના શહેરી વિસ્તારના પ્રાયોગિક અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓને મળેલા પ્રાપ્તિઓનાં મધ્યક, પ્રમાણવિચલન તથા ક્રાંતિક ગુણોત્તરનાં મૂલ્યો

જૂથ	સંખ્યા (N)	મધ્યક	પ્રમાણ વિચલન	પ્રમાણ ભૂલ	મધ્યકનો તફાવત	t' મૂલ્ય	df	સરાસરીના તફાવતની સાર્થકતા
પ્રાયોગિક જૂથ	50	20.90	1.42	0.4089	6.56	16.041	98	સાર્થક
નિયંત્રિત જૂથ	50	14.34	2.52					તફાવત છે.

સારાણી - 4.8માં દર્શાવ્યું છે તે પ્રમાણે, એકમ કસોટી - 2માં શહેરી વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓએ મળેલ પ્રાપ્તિઓમાં મધ્યક અને પ્રમાણવિચલન અનુક્રમે 20.90 અને 1.42 તથા 14.34 અને 2.52 છે, તેમની વચ્ચેની પ્રમાણભૂલ 0.408, મધ્યકનો તફાવત 6.56 છે, જ્યારે t મૂલ્ય 16.041 અને df = 98 છે.

પ્રાપ્ત પરિણામોને સારાણી C માં જોતાં 0.01 કક્ષાએ t નું મૂલ્ય એ 2.58

કરતાં વધુ છે અર્થાત્ આંકડાશાસ્ત્રીય કસોટીએ સાર્થક તફાવત ધરાવે છે. માટે શૂન્ય ઉત્કલ્પના - 'શહેરી વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓના એકમ કસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તિઓ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહિ હોય.' નો અસ્વીકાર થાય છે.

આમ, એકમ કસોટી -2માં શહેરી વિસ્તારના નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓની તુલનાએ પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓ સાર્થક રીતે ચક્રિયાતા છે.

4.5.2. સિદ્ધિ કસોટીના પ્રાપ્તિઓનું આંકડાશાસ્ત્રીય પૃથક્કરણ :

પૂર્વોક્તિ અનુસાર સંશોધન દ્વારા પ્રયોગ પૂર્ણ થયે બંને જૂથને 50-50 ગુણની એકસમાન સિદ્ધિ કસોટી આપવામાં આવી હતી, જેમાં વિદ્યાર્થીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તિઓ સારાણી - ૪.૯માં દર્શાવ્યાં છે.

સારાણી : 4.9

સિદ્ધિ કસોટીમાં વિદ્યાર્થીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તિઓ, સરાસરી અને પ્રમાણ વિચલન

જૂથ	પ્રાયોગિક				નિયંત્રિત			
	શહેરી		ગ્રામ્ય		શહેરી		ગ્રામ્ય	
વિસ્તાર	છોકરાઓ	છોકરીઓ	છોકરાઓ	છોકરીઓ	છોકરાઓ	છોકરીઓ	છોકરાઓ	છોકરીઓ
1	41	38	41	40	38	42	34	32
2	36	33	39	43	32	29	38	31
3	37	39	40	41	39	37	32	34
4	44	42	43	43	32	36	34	28
5	39	44	36	40	33	32	31	30
6	42	30	39	39	29	33	35	36
7	38	43	35	36	33	26	31	37
8	42	35	41	40	24	37	32	33

9	41	45	42	35	30	25	30	38
10	38	46	28	38	36	27	36	38
11	44	43	34	40	30	29	29	32
12	31	45	39	32	34	26	31	30
13	29	43	40	37	37	30	38	34
14	36	47	43	45	34	32	31	37
15	38	40	26	41	30	28	37	31
16	43	44	44	39	36	34	30	28
17	39	41	41	37	37	35	28	36
18	40	43	39	40	37	30	32	30
19	42	28	40	42	38	37	31	30
20	41	33	25	40	35	28	31	37
21	39	32	44	35	30		40	29
22	37		41	33	35		30	30
23	35		43	30	39		32	29
24	42			37	33		34	30
25	44			39	29		31	
26	42			40	30		33	
27	41			42	26			
28	39				29			
29	30				24			
30					38			
વિદ્યાર્થીની સંખ્યા	100				100			
મધ્યક	38.91				32.51			
પ્રમાણ વચ્ચલન	4.582				3.818			
ગુરુત્તમ પ્રાપ્તક	47				42			
લઘુત્તમ પ્રાપ્તક	25				24			

ઉપર્યુક્ત પ્રમાણે ઉત્તર કસોટીમાં વિદ્યાર્થીદીઠ મલેલા પ્રાપ્તકોની સરાસરી કાઢવામાં આવી હતી અને તેને આંકડાશાસ્ત્રીય પદ્ધતિએ સમાનતાના સંદર્ભમાં મૂલવવામાં આવી છે.

—

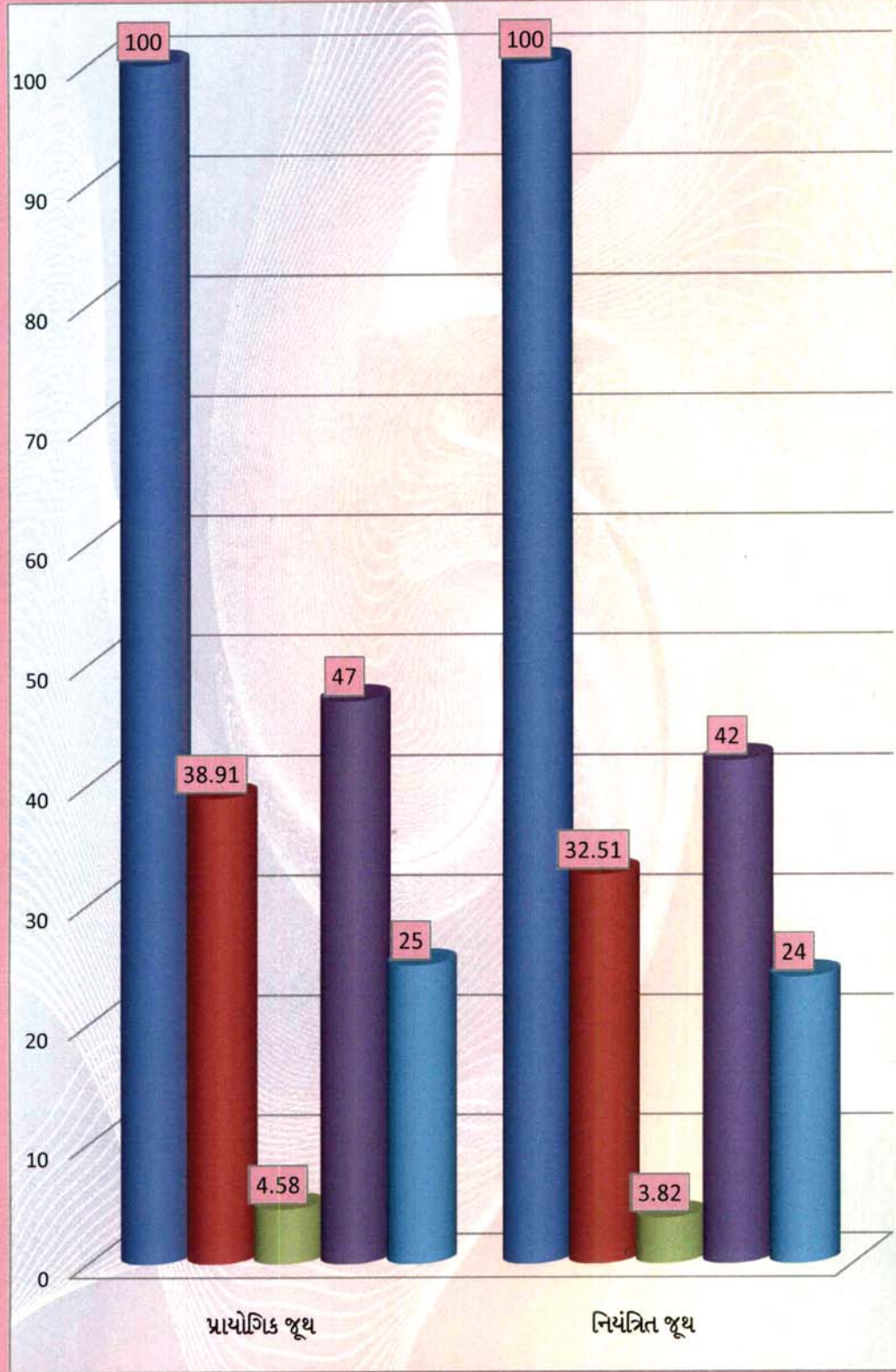
સારાણી 4.9 માં ઉત્તર કસોટીના વિદ્યાર્થીદીઠ પ્રાપ્તકોની સરાસરી પરથી ગણતરી કરાયેલા સરાસરી પ્રાપ્તકો અને તેને (આલેખ - 4.3.1)માં આલેખ સ્વરૂપે દર્શાવવામાં આવ્યા છે.

સારાણી - 4.9માં દર્શાવ્યું છે તે પ્રમાણે -

1. સિદ્ધિ કસોટીમાં પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તકોમાં ગાળો અનુક્રમે 25 થી 47 અને 24 થી 42 જેટલો છે. તેમના મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન અનુક્રમે 38.91 અને 4.58 તથા 32.51 અને 3.18 છે.

ઉપર્યુક્ત પરિણામોને આધારે નીચે જેવી બાબતોના સંદર્ભમાં પરિણામોની તુલના કરવામાં આવી છે.

સ્તંભ આલેખ - ૪.૩.૧ : સિદ્ધિ કસોટીમાં વિદ્યાર્થીઓએ પ્રાપ્ત કરેલ પ્રાપ્તાંકોની પ્રયોગ જૂથ આધારિત તુલના

■ વિદ્યાર્થીની સંખ્યા ■ મધ્યક ■ પ્રમાણ વિચલન ■ ગુરુત્તમ પ્રાપ્તાંક ■ લઘુત્તમ પ્રાપ્તાંક

—

4.5.2.1. વિદ્યાર્થીઓના જૂથના સંદર્ભમાં ઉત્તર કસોટીના પ્રાપ્તિઓનું આંકડાશાસ્ત્રીય પૃથક્કરણ :

Ho.-1.1.1 બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનો અભ્યાસ કરતાં પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓની સિદ્ધિ કસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તિઓ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહિ હોય.

સારાણી : 4.10

ઉત્તર કસોટીના પ્રાયોગિક અને નિયંત્રિત જૂથમાં મળેલા પ્રાપ્તિઓનાં મધ્યક વિચલન તથા ક્રાંતિક ગુણોત્તર મૂલ્યો

જૂથ	સંખ્યા (N)	મધ્યક	પ્રમાણ વિચલન	પ્રમાણ ભૂલ	મધ્યકનો તફાવત	t' મૂલ્ય	df	સરાસરીના તફાવતની સાર્થકતા
પ્રાયોગિક જૂથ	100	38.91	4.58	0.596	6.4	10.73	198	સાર્થક તફાવત છે
નિયંત્રિત જૂથ	100	32.51	3.82					

સારાણી - 4.10માં દર્શાવ્યું છે તે પ્રમાણે, ઉત્તર કસોટીના ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક અને નિયંત્રિત જૂથમાં મળેલા પ્રાપ્તિઓમાં મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન અનુક્રમે 38.91 અને 4.58 તથા 32.51 અને 3.82 છે, તેમની વચ્ચેની પ્રમાણ ભૂલ 0.596 અને મધ્યકનો તફાવત 6.4 છે તથા t મૂલ્ય 10.73 અને df = 198 છે. પ્રાપ્ત પરિણામોને સારાણી C માં જોતાં 0.01 કક્ષાએ t નું મૂલ્ય એ 2.58 કરતાં વધારે છે અર્થાત્ આંકડાશાસ્ત્રીય કસોટીએ સાર્થક તફાવત ધરાવે છે. માટે શૂન્ય ઉત્કલ્પના - 'બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનો અભ્યાસ કરતા પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓની સિદ્ધિ કસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તિઓ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહિ હોય.' નો અસ્વીકાર થાય છે.

આમ સિદ્ધિ કસોટીના નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓની તુલનાએ પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓ સાર્થક રીતે ચઢિયાતા છે.

4.5.2.2. શાળાઓના વિસ્તારના સંદર્ભમાં સિદ્ધિ કસોટીના પ્રાપ્તકોનું આંકડાશાસ્ત્રીય પૃથક્કરણ:

સારાણી : 4.11

સિદ્ધિ કસોટીમાં વિદ્યાર્થીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તકો, સરાસરી અને પ્રમાણ વિચલન

જૂથ	શહેરી				ગ્રામ્ય			
	પ્રાયોગિક જૂથ		નિયંત્રિત જૂથ		પ્રાયોગિક જૂથ		નિયંત્રિત જૂથ	
	છોકરાઓ	છોકરીઓ	છોકરાઓ	છોકરીઓ	છોકરાઓ	છોકરીઓ	છોકરાઓ	છોકરીઓ
1	41	38	38	42	41	40	34	32
2	36	33	32	29	39	43	38	31
3	37	39	39	37	40	41	32	34
4	44	42	32	36	43	43	34	28
5	39	44	33	32	36	40	31	30
6	42	30	29	33	39	39	35	36
7	38	43	33	26	35	36	31	37
8	42	35	24	37	41	40	32	33
9	41	45	30	25	42	35	30	38
10	38	46	36	27	28	38	36	38
11	44	43	30	29	34	40	29	32
12	31	45	34	26	39	32	31	30
13	29	43	37	30	40	37	38	34
14	36	47	34	32	43	45	31	37
15	38	40	30	28	26	41	37	31
16	43	44	36	34	44	39	30	28
17	39	41	37	35	41	37	28	36

18	40	43	37	30	39	40	32	30
19	42	28	38	37	40	42	31	30
20	41	33	35	28	25	40	31	37
21	39	32	30		44	35	40	29
22	37		35		41	33	30	30
23	35		39		43	30	32	29
24	42		33			37	34	30
25	44		29			39	31	
26	42		30			40	33	
27	41		26			42		
28	39		29					
29	30		24					
30			38					
વિદ્યાર્થી સંખ્યા	50		50		50		50	
મધ્યક	39.28		32.4		38.54		32.62	
પ્રમાણ વચ્ચલન	4.721		4.412		4.455		3.155	
ગુરુત્તમ પ્રાપ્તક	47		42		45		40	
લઘુત્તમ પ્રાપ્તક	28		24		25		28	

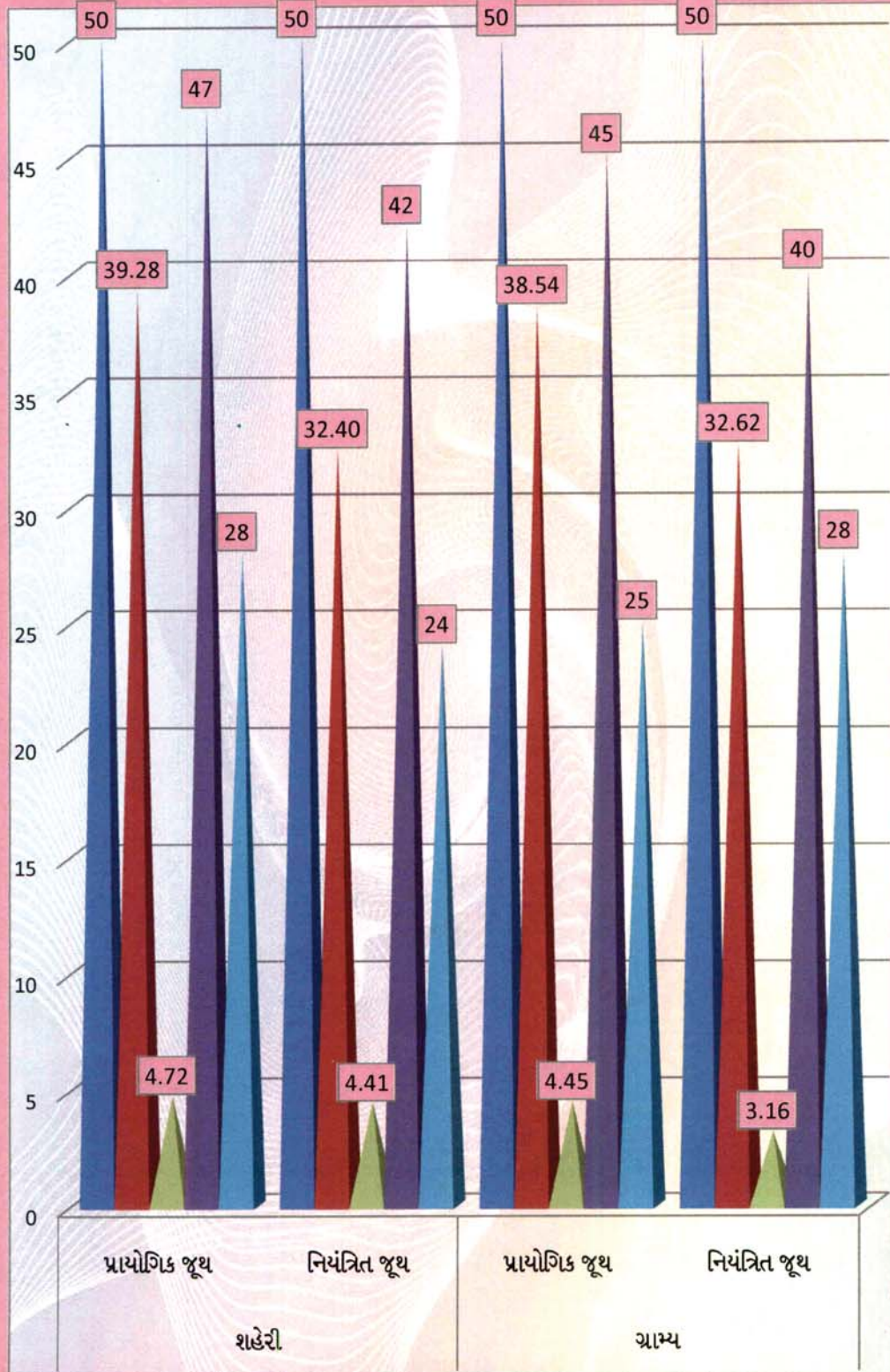
ઉપર્યુક્ત પ્રમાણે સિદ્ધિ કસોટીમાં વિદ્યાર્થીદીઠ મળેલા પ્રાપ્તકોની સરાસરી કાઢવામાં આવી હતી અને તેને આંકડાશાસ્ત્રીય પદ્ધતિએ સમાનતાના સંદર્ભમાં મૂલવવામાં આવી છે.

સારાગી 4.11 માં સિદ્ધિ કસોટીના વિદ્યાર્થીદીઠ પ્રાપ્તકોની સરાસરી પરથી ગાગતરી કરાયેલા સરાસરી પ્રાપ્તકો અને તેને (આલેખ - 4.4.1.)માં આલેખ સ્વરૂપે દર્શાવવામાં આવ્યા છે.

સારાગી - 4.9 માં દર્શાવ્યું છે તે પ્રમાણે - શહેરી વિસ્તારમાં પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તકોમાં ગાળો અનુક્રમે 28 થી 47 અને 24 થી 42 જેટલો છે. તેમના મધ્યક અને પ્રમાણ વચ્ચલન અનુક્રમે 39.28

અને 4.72 તથા 32.4 અને 4.41 છે. તેવી રીતે ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તિઓમાં ગાળો અનુક્રમે 25 થી 45 અને 28 થી 40 જેટલો છે. તેમના મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન અનુક્રમે 48.54 અને 4.45 તથા 32.62 અને 3.15 છે.

સ્તંભ આલેખ - ૪.૪.૧ : સિદ્ધિ કસોટીમાં વિદ્યાર્થીઓએ પ્રાપ્ત કરેલ પ્રાપ્તકોની શાળાના વિસ્તાર આધારિત તુલના

■ વિદ્યાર્થીની સંખ્યા ■ મધ્યક ■ પ્રમાણ વિચલન ■ ગુરુત્તમ પ્રાપ્તક ■ લઘુત્તમ પ્રાપ્તક

—

Ho.-1.1.2. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનો અભ્યાસ કરતાં શહેરી વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓના સિદ્ધિ કસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તકો વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહીં હોય.

સારાણી : 4.12

સિદ્ધિ કસોટીના શહેરી વિસ્તારના પ્રાયોગિક અને નિયંત્રિત જૂથમાં મળેલા પ્રાપ્તકોના મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન તથા ક્રાંતિક ગુણોત્તરનાં મૂલ્યો

જૂથ	સંખ્યા (N)	મધ્યક	પ્રમાણ વિચલન	પ્રમાણ ભૂલ	મધ્યકનો તફાવત	t' મૂલ્ય	df	સરાસરીના તફાવતની સાર્થકતા
પ્રાયોગિક જૂથ	50	39.28	4.72	0.913	6.88	7.528	98	સાર્થક તફાવત છે
નિયંત્રિત જૂથ	50	32.40	4.41					

સારાણી - 4.12માં દર્શાવ્યું છે તે પ્રમાણે, સિદ્ધિ કસોટીના શહેરી વિસ્તારના પ્રાયોગિક અને નિયંત્રિત જૂથમાં મળેલા પ્રાપ્તકોમાં મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન અનુક્રમે 39.28 અને 4.72 તથા 32.40 અને 4.41 છે, તેમની વચ્ચેની પ્રમાણ ભૂલ 0.913 અને મધ્યકનો તફાવત 6.88 છે તેમજ t મૂલ્ય 7.528 અને df = 98 છે.

પ્રાપ્ત પરિણામોને સારાણી C માં જોતાં 0.01 કક્ષાએ t નું મૂલ્ય એ 2.58 કરતાં વધુ વધુ છે અર્થાત્ આંકડાશાસ્ત્રીય કસોટીએ સાર્થક તફાવત ધરાવે છે. માટે શૂન્ય ઉત્કલ્પના - 'શહેરી વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓના સિદ્ધિ કસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તકો વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહીં હોય.' નો અસ્વીકાર થાય છે.

આમ, શહેરી વિસ્તારના નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓની તુલનાએ પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓ સાર્થક રીતે ચઢિયાતા છે.

Ho.-1.1.3. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનો અભ્યાસ કરતાં ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓના સિદ્ધિ કોસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તિઓ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહીં હોય.

સારણી : 4.13

સિદ્ધિ કસોટીના ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક અને નિયંત્રિત જૂથમાં મળેલા પ્રાપ્તિઓનાં મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન તથા ક્રાંતિક ગુણોત્તરનાં મૂલ્યો

જૂથ	સંખ્યા (N)	મધ્યક	પ્રમાણ વિચલન	પ્રમાણ ભૂલ	મધ્યકનો તફાવત	t' મૂલ્ય	df	સરાસરીના તફાવતની સાર્થકતા
પ્રાયોગિક જૂથ	50	38.54	4.45	0.772	5.92	7.668	9	સાર્થક તફાવત છે.
નિયંત્રિત જૂથ	50	32.62	3.16					

સારણી - 4.13માં દર્શાવ્યું છે તે પ્રમાણે, ઉત્તર કસોટીના ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના પ્રાપ્તિઓમાં મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન અનુક્રમે 38.54 અને 4.45 અને 32.62 અને 3.16 છે, તેમની વચ્ચેની પ્રમાણ ભૂલ 0.772 અને મધ્યકને તફાવત 5.92 છે તેમજ t મૂલ્ય 7.668 અને df = 98 છે. પ્રાપ્ત પરિણામોને સારણી C માં જોતાં 0.01 કક્ષાએ t નું મૂલ્ય એ 2.58 કરતાં ઘણું વધુ છે અર્થાત્ આંકડાશાસ્ત્રીય કસોટીએ સાર્થક તફાવત ધરાવે છે. માટે શૂન્ય ઉત્કલ્પના - 'ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓના સિદ્ધિ કસોટીના સરાસરીના પ્રાપ્તિઓ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહીં હોય.' નો અસ્વીકાર થાય છે.

ઉપર્યુક્ત પરિણામોને જોતાં ગ્રામ્ય વિસ્તારના નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓની તુલનાએ પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓ સાર્થક રીતે ચક્રિયાતા છે.

4.5.2.3. જાતીયતાના સંદર્ભમાં સિદ્ધિ કસોટીના પ્રાપ્તકોનું આંકડાશાસ્ત્રીય પૃથક્કરણ:

સારણી : 4.14

સિદ્ધિ કસોટીમાં વિદ્યાર્થીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તકો, સરાસરી અને પ્રમાણ વિચલન

જૂથ	પ્રાયોગિક જૂથ				નિયંત્રિત જૂથ			
	છોકરાઓ		છોકરીઓ		છોકરાઓ		છોકરીઓ	
1	41	38	41	40	38	42	34	32
2	36	33	39	43	32	29	38	31
3	37	39	40	41	39	37	32	34
4	44	42	43	43	32	36	34	28
5	39	44	36	40	33	32	31	30
6	42	30	39	39	29	33	35	36
7	38	43	35	36	33	26	31	37
8	42	35	41	40	24	37	32	33
9	41	45	42	35	30	25	30	38
10	38	46	28	38	36	27	36	38
11	44	43	34	40	30	29	29	32
12	31	45	39	32	34	26	31	30
13	29	43	40	37	37	30	38	34
14	36	47	43	45	34	32	31	37
15	38	40	26	41	30	28	37	31
16	43	44	44	39	36	34	30	28
17	39	41	41	37	37	35	28	36
18	40	43	39	40	37	30	32	30
19	42	28	40	42	38	37	31	30
20	41	33	25	40	35	28	31	37
21	39	32	44	35	30		40	29
22	37		41	33	35		30	30
23	35		43	30	39		32	29
24	42			37	33		34	30

25	44			39	29		31
26	42			40	30		33
27	41			42	26		
28	39				29		
29	30				24		
30					38		
વિદ્યાર્થી સંખ્યા	52	56	48	44			
મધ્યક	38.712	32.821	39.125	32.113			
પ્રમાણ વચ્ચલન	4.646	3.713	4.551	3.954			
ગુરુત્તમ પ્રાપ્તક	44	40	47	42			
લઘુત્તમ પ્રાપ્તક	25	24	28	25			

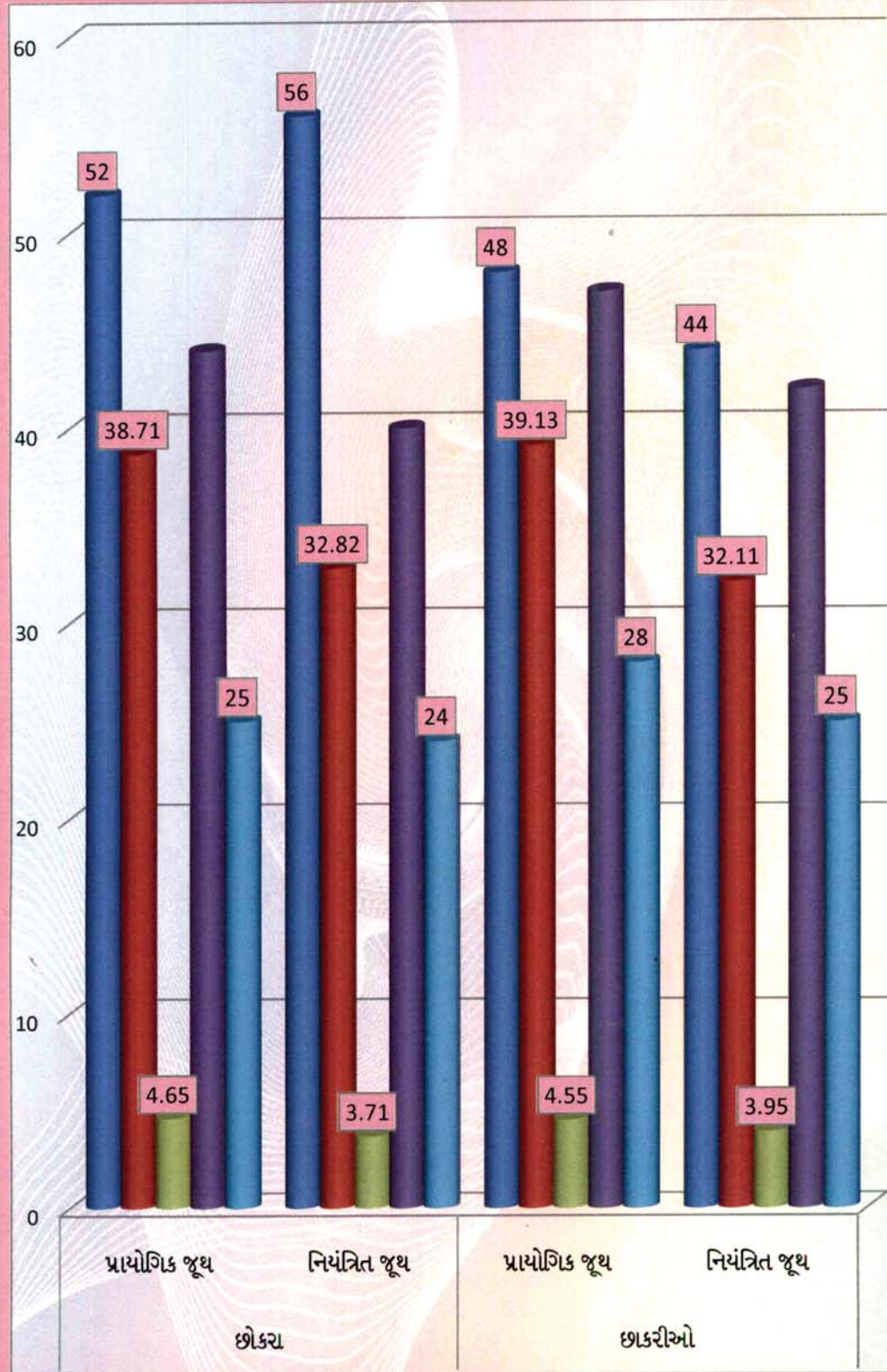
ઉપર્યુક્ત પ્રમાણે સિદ્ધિ કસોટીમાં વિદ્યાર્થીદીઠ મળેલા પ્રાપ્તકોની સરાસરી કાઢવામાં આવી હતી અને તેને આંકડાશાસ્ત્રીય પદ્ધતિએ સમાનતાના સંદર્ભમાં મૂલવવામાં આવી છે.

સારાણી 4.14 માં સિદ્ધિ કસોટીના વિદ્યાર્થીદીઠ પ્રાપ્તકોની સરાસરી પરથી ગણતરી કરાયેલા સરાસરી પ્રાપ્તકો અને તેને (આલેખ - 4.5.1.)માં આલેખ સ્વરૂપે દર્શાવવામાં આવ્યા છે.

સારાણી - 4.14માં દર્શાવ્યું તે પ્રમાણે -

1. પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તકોમાં ગાળો અનુક્રમે 25 થી 44 અને 24 થી 40 જેટલો છે. તેમના મધ્યક અને પ્રમાણ વચ્ચલન અનુક્રમે 38.71 અને 4.64 તથા 32.82 અને 3.71 છે. તેવી જ રીતે નિયંત્રિત જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તકોમાં ગાળો અનુક્રમે 28 થી 47 અને 25 થી 42 જેટલો છે. તેમના મધ્યક અને પ્રમાણ વચ્ચલન અનુક્રમે 39.12 અને 4.55 તથા 32.11 અને 3.95 છે.

સ્તાંભ આલેખ - ૪.૫.૧ : સિદ્ધિ કસોટીમાં વિદ્યાર્થીઓએ પ્રાપ્ત કરેલ પ્રાપ્તાંકોની જાતિયતા આધારિત તુલના

■ વિદ્યાર્થીની સંખ્યા ■ મધ્યક ■ પ્રમાણ વિચલન ■ ગુરુત્તમ પ્રાપ્તાંક ■ લઘુત્તમ પ્રાપ્તાંક

Ho.-1.2.1. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનો અભ્યાસ કરતાં પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના છોકરાઓના સિદ્ધિ કસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તિઓ વચ્ચે સાર્થક તફાવત નહિ હોય.

સારાણી : 4.15

પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથમાં છોકરાઓને મળેલા પ્રાપ્તિઓનાં મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન તથા ક્રાંતિક ગુણોત્તરનાં મૂલ્યો

જૂથ	સંખ્યા (N)	મધ્યક	પ્રમાણ વિચલન	પ્રમાણ ભૂલ	મધ્યકનો તફાવત	t' મૂલ્ય	df	સરાસરીના તફાવતની સાર્થકતા
પ્રાયોગિક જૂથ	52	38.71	4.65	0.813	5.890	7.243	106	સાર્થક તફાવત છે.
નિયંત્રિત જૂથ	56	32.82	3.71					

સારાણી - 4.15માં દર્શાવ્યું છે તે પ્રમાણે, જાતીયતાના સંદર્ભમાં ઉત્તર કસોટીના પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના છોકરાઓએ મળેલ પ્રાપ્તિઓમાં મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન અનુક્રમે 38.71 અને 4.65 તથા 32.82 અને 3.71 છે, તેમની વચ્ચેની પ્રમાણ ભૂલ 0.813 અને મધ્યકનો તફાવત 5.890 છે તેમજ t મૂલ્ય 7.243 અને df = 106 છે. પ્રાપ્ત પરિણામોને સારાણી C માં જોતાં 0.01 કક્ષાએ t નું મૂલ્ય એ 2.58 કરતાં વધારે છે આર્થાત્ આંકડાશાસ્ત્રીય કસોટીએ સાર્થક ફાવત ધરાવે છે. માટે શૂન્ય ઉત્કલ્પના - 'પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના છોકરાઓના સિદ્ધિ કસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તિઓ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહિ હોય.' નો અસ્વીકાર થાય છે.

આમ, સિદ્ધિ કસોટીમાં નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓની તુલનાએ પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓ સાર્થક રીતે ચઢિયાતા છે.

Ho.-1.2.2. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનો અભ્યાસ કરતાં પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના છોકરીઓના સિદ્ધિ કસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તિઓ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહિ હોય.

સારાણી : 4.16

પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથમાં છોકરીઓને મળેલા પ્રાપ્તિઓનાં મધ્યક અને પ્રમાણવિચલન તથા ક્રાંતિક ગુણોત્તરનાં મૂલ્યો

જૂથ	સંખ્યા (N)	મધ્યક	પ્રમાણ વિચલન	પ્રમાણ ભૂલ	મધ્યકનો તફાવત	t' મૂલ્ય	df	સરાસરીના તફાવતની સાર્થકતા
પ્રાયોગિક જૂથ	48	39.13	4.55	0.887	7.011	7.904	90	સાર્થક તફાવત છે.
નિયંત્રિત જૂથ	44	32.11	3.95					

સારાણી - 4.16માં દર્શાવ્યું છે તે પ્રમાણે, જાતીયતાના સંદર્ભમાં સિદ્ધિ કસોટીના પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથની છોકરીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તિઓમાં મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન અનુક્રમે 39.13 અને 4.55 તથા 32.11 અને 3.95 છે, તેમની વચ્ચેની પ્રમાણ ભૂલ 0.887 અને મધ્યકનો તફાવત 7.011 છે તેમજ t-મૂલ્ય 7.904 અને df = 90 છે. પ્રાપ્ત પરિણામોને સારાણી C માં જોતાં 0.01 કક્ષાએ t નું મૂલ્ય એ 2.58 કરતાં વધારે છે આર્થાત્ આંકડાશાસ્ત્રીય કસોટીએ સાર્થક તફાવત ધરાવે છે. માટે શૂન્ય ઉત્કલ્પના - 'પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના છોકરાઓના સિદ્ધિ કસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તિઓ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહિ હોય.' નો અસ્વીકાર થાય છે.

આમ, સિદ્ધિ કસોટીમાં નિયંત્રિત જૂથની છોકરાઓની તુલનાએ પ્રાયોગિક જૂથની છોકરીઓ સાર્થક રીતે ચઢિયાતી છે.

4.5.2.4. શાળાના વિસ્તાર અને જાતીયતાના સંદર્ભમાં ઉત્તર કસોટીના પ્રામાણિકોનું

આંકડાશાસ્ત્રીય પૃથક્કરણ :

સારાણી : 4.17

ક્રમ	શહેરી				ગ્રામ્ય			
	પ્રાયોગિક જૂથ		નિયંત્રિત જૂથ		પ્રાયોગિક જૂથ		નિયંત્રિત જૂથ	
	છોકરા	છોકરીઓ	છોકરા	છોકરીઓ	છોકરા	છોકરીઓ	છોકરા	છોકરીઓ
1	41	38	38	42	41	40	34	32
2	36	33	32	29	39	43	38	31
3	37	39	39	37	40	41	32	34
4	44	42	32	36	43	43	34	28
5	39	44	33	32	36	40	31	30
6	42	30	29	33	39	39	35	36
7	38	43	33	26	35	36	31	37
8	42	35	24	37	41	40	32	33
9	41	45	30	25	42	35	30	38
10	38	46	36	27	28	38	36	38
11	44	43	30	29	34	40	29	32
12	31	45	34	26	39	32	31	30
13	29	43	37	30	40	37	38	34
14	36	47	34	32	43	45	31	37

15	38	40	30	28	26	41	37	31
16	43	44	36	34	44	39	30	28
17	39	41	37	35	41	37	28	36
18	40	43	37	30	39	40	32	30
19	42	28	38	37	40	42	31	30
20	41	33	35	28	25	40	31	37
21	39	32	30		44	35	40	29
22	37		35		41	33	30	30
23	35		39		43	30	32	29
24	42		33			37	34	30
25	44		29			39	31	
26	42		30			40	33	
27	41		26			42		
28	39		29					
29	30		24					
30			38					
विद्यार्थी संख्या	29	21	30	20	23	27	26	24
मध्यक	38.966	39.714	32.9	31.65	38.391	38.667	32.731	32.5
प्रमाण वियलन	3.977	5.666	4.269	4.625	5.4501	3.497	3.027	3.349
शुद्धतम प्रामांड	44	47	39	42	44	45	40	38
लघुतम प्रामांड	29	28	24	25	25	30	28	28

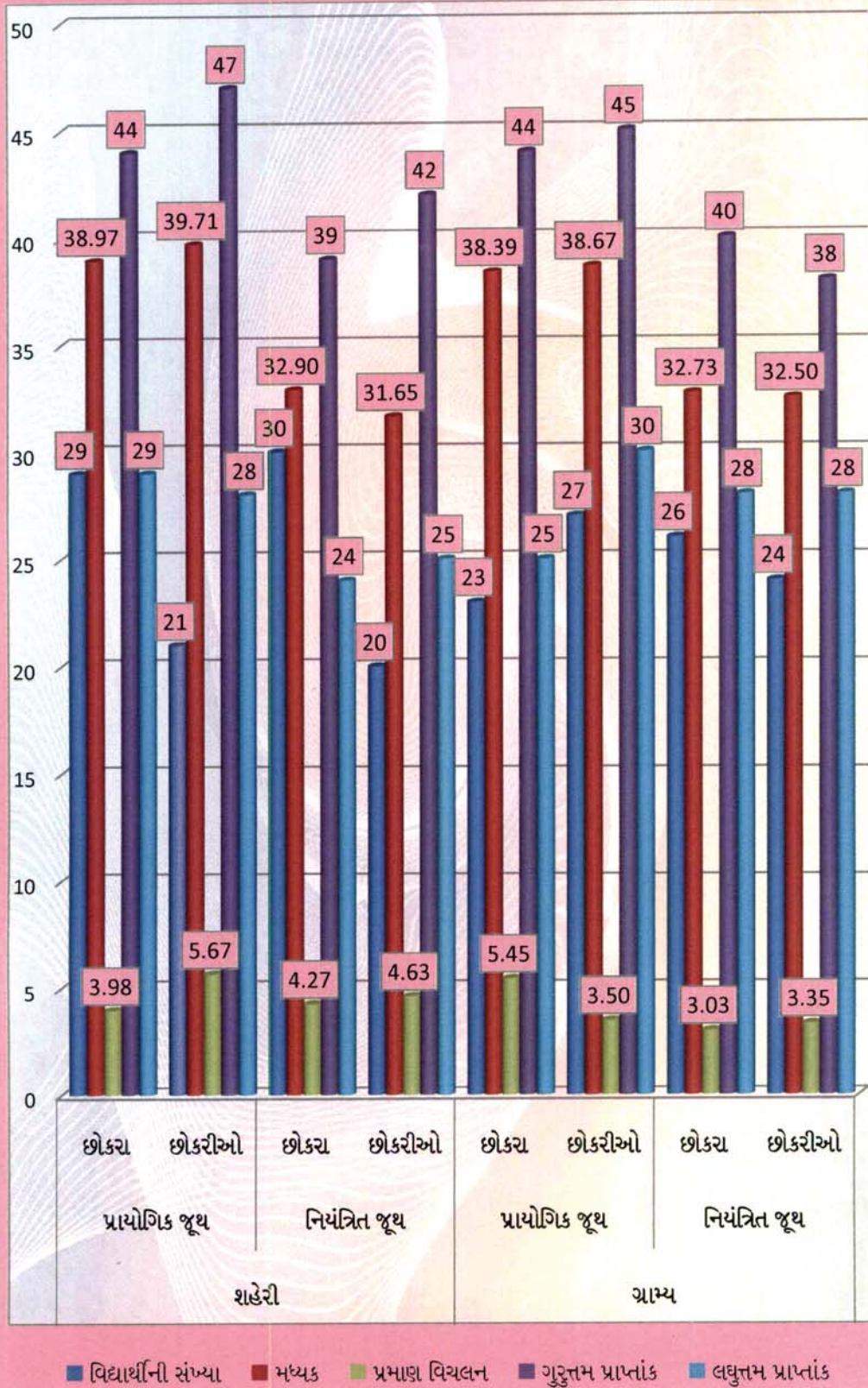
ઉપર્યુક્ત પ્રમાણે સિદ્ધિ કસોટીમાં વિદ્યાર્થીદીઠ મળેલા પ્રાપ્તિઓની સરાસરી કાઢવામાં આવી હતી અને તેને આંકડાશાસ્ત્રીય પદ્ધતિએ સમાનતાના સંદર્ભમાં મૂલવવામાં આવી છે.

સારાણી 4.17 માં સિદ્ધિ કસોટીના વિદ્યાર્થીદીઠ પ્રાપ્તિઓની સરાસરી પરથી ગણતરી કરાયેલા સરાસરી પ્રાપ્તિઓ અને તેને (આલેખ - 4.6.1.)માં આલેખ સ્વરૂપે દર્શાવવામાં આવ્યા છે.

સારાણી - 4.17માં દર્શાવ્યું તે પ્રમાણે -

1. શહેરી વિસ્તારમાં પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તિઓમાં ગાળો અનુક્રમે 29 થી 44 અને 28 થી 47 જેટલો છે. તેમના મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન અનુક્રમે 38.96 અને 3.97 તથા 39.71 અને 5.66 છે. તેવી જ રીતે શહેરી વિસ્તારમાં નિયંત્રિત જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તિઓમાં ગાળો અનુક્રમે 24 થી 39 અને 25 થી 42 જેટલો છે. તેમના મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન અનુક્રમે 32.9 અને 4.26 તથા 31.65 અને 4.62 છે.
2. ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તિઓમાં ગાળો અનુક્રમે 25 થી 44 અને 30 થી 45 જેટલો છે. તેમના મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન અનુક્રમે 38.39 અને 5.45 તથા 38.66 અને 3.49 છે. તેવી જ રીતે ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં નિયંત્રિત જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તિઓમાં ગાળો અનુક્રમે 28 થી 40 અને 28 થી 38 જેટલો છે. તેમના મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન અનુક્રમે 32.73 અને 3.027 તથા 32.50 અને 3.349 છે.

સ્તંભ આલેખ - ૪.૬.૧ : સિદ્ધિ કસોટીમાં વિદ્યાર્થીઓએ પ્રાપ્ત કરેલ પ્રાપ્તિઓની શાળાના વિસ્તાર, પ્રયોગજૂથ અને જાતિ આધારિત તુલના

Ho.-1.2.1. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનો અભ્યાસ કરતાં શહેરી અને ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓના સિદ્ધિ કસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તિ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહિ હોય.

સારાણી : 4.18

શહેરી અને ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓના સિદ્ધિ કસોટીમાં મળેલા પ્રાપ્તિનાં મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન તથા ક્રાંતિક ગુણોત્તરનાં મૂલ્યો

જૂથ	સંખ્યા (N)	મધ્યક	પ્રમાણ વિચલન	પ્રમાણ ભૂલ	મધ્યકનો તફાવત	t' મૂલ્ય	df	સરાસરીના તફાવતની સાર્થકતા
શહેરી	50	39.28	4.72	0.918	0.74	0.806	98	સાર્થક તફાવત નથી
ગ્રામ્ય	50	38.54	4.45					

સારાણી - 4.18માં દર્શાવ્યું છે તે પ્રમાણે, શહેરી અને ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓના સિદ્ધિ કસોટીમાં મેલવેલ પ્રાપ્તિમાં મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન અનુક્રમે 39.28 અને 4.72 તથા 38.54 અને 4.45 છે, તેમની વચ્ચેની પ્રમાણ ભૂલ 0.918 અને મધ્યકનો તફાવત 0.74 છે તથા t-મૂલ્ય 0.806 અને df = 98 છે. પ્રાપ્ત પરિણામોને સારાણી C માં જોતાં 0.05 કક્ષાએ t નું મૂલ્ય એ 1.96 કરતાં ઓછું છે અર્થાત્ આંકડાશાસ્ત્રીય કસોટીએ સાર્થક તફાવત નથી. માટે શૂન્ય ઉત્કલ્પના - 'શહેરી અને ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓના સિદ્ધિ કસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તિ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહિ હોય.' નો સ્વીકાર થાય છે.

આમ, પ્રાયોગિક જૂથના શહેરી વિસ્તારના છોકરાઓ અને છોકરીઓએ મેળવેલ સિદ્ધિ કસોટીના પરિણામોમાં સાર્થક રીતે સમાન છે.

Ho.-1.2.2. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનો અભ્યાસ કરતાં શહેરી અને ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓના સિદ્ધિ કસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તિઓ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહિ હોય.

સારાણી : 4.19

શહેરી ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓના સિદ્ધિ કસોટીમાં મળેલા પ્રાપ્તિઓનાં મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન તથા ક્રાંતિક ગુણોત્તરનાં મૂલ્યો

જૂથ	સંખ્યા (N)	મધ્યક	પ્રમાણ વિચલન	પ્રમાણ ભૂલ	મધ્યકનો તફાવત	t' મૂલ્ય	df	સરાસરીના તફાવતની સાર્થકતા
શહેરી	29	38.97	3.98	1.355	0.574	0.423	50	સાર્થક
ગ્રામ્ય	23	38.39	5.45					તફાવત નથી

સારાણી - 4.19માં દર્શાવ્યું છે તે પ્રમાણે, શહેરી અને ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓના સિદ્ધિ કસોટીમાં મળેલ પ્રાપ્તિઓમાં મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન અનુક્રમે 38.97 અને 3.98 તથા 38.39 અને 5.45 છે, તેમની વચ્ચેની પ્રમાણ ભૂલ 1.355 અને મધ્યકનો તફાવત 0.574 છે તથા t-મૂલ્ય 0.423 અને df = 50 છે. પ્રાપ્ત પરિણામોને સારાણી C માં જોતાં 0.05 કક્ષાએ t નું મૂલ્ય એ 1.96 કરતાં ઓછું છે અર્થાત્ આંકડાશાસ્ત્રીય કસોટીએ સાર્થક તફાવત નથી. માટે શૂન્ય ઉત્કલ્પના - 'શહેરી અને ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓના સિદ્ધિ કસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તિઓ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહિ હોય.' નો સ્વીકાર થાય છે.

આમ, શહેરી અને ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓની સિદ્ધિ કસોટીમાં મળેલાં પરિણામો સાર્થક રીતે સમાન છે.

Ho.-1.2.3. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનો અભ્યાસ કરતાં શહેરી અને ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથની છોકરીઓના સિદ્ધિ કસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તકો વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહિ હોય.

સારાણી : 4.20

શહેરી અને ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથના છોકરીઓના સિદ્ધિ કસોટીના મળેલાં પ્રાપ્તકોનાં મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન તથા ક્રાંતિક ગુણોત્તરનાં મૂલ્યો

જૂથ	સંખ્યા (N)	મધ્યક	પ્રમાણ વિચલન	પ્રમાણ ભૂલ	મધ્યકનો તફાવત	t' મૂલ્ય	df	સરાસરીના તફાવતની સાર્થકતા
શહેરી	21	39.71	5.67	1.407	1.047	0.744	46	સાર્થક
ગ્રામ્ય	27	38.67	3.50					તફાવત નથી

સારાણી - 4.11માં દર્શાવ્યું છે તે પ્રમાણે, શહેરી અને ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથની છોકરીઓના સિદ્ધિ કસોટીમાં મેળવેલ પ્રાપ્તકોમાં મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન અનુક્રમે 39.71 અને 5.67 તથા 38.67 અને 3.50 છે, તેમની વચ્ચેની પ્રમાણ ભૂલ 1.407 અને મધ્યકનો તફાવત 1.047 છે તથા t-મૂલ્ય 0.744 અને $df = 46$ છે. પ્રાપ્ત પરિણામોને સારાણી C માં જોતાં 0.01 કક્ષાએ t નું મૂલ્ય એ 1.96 કરતાં ઓછું છે અર્થાત્ આંકડાશાસ્ત્રીય કસોટીએ સાર્થક તફાવત નથી. માટે શૂન્ય ઉત્કલ્પના - 'શહેરી અને ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથના છોકરીઓના સિદ્ધિ કસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તકો વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહિ હોય.' નો સ્વીકાર થાય છે.

આમ, શહેરી અને ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથના છોકરીઓની સિદ્ધિ કસોટીમાં મળેલાં પરિણામો સાર્થક રીતે સમાન છે.

4.5.2.5. પ્રાયોગિક જૂથ અને જાતીયતાના સંદર્ભમાં સિદ્ધિ કસોટીના પ્રાપ્તકોનું
આંકડાશાસ્ત્રીય પૃથક્કરણ :

સારાણી : 4.21

સિદ્ધિ કસોટીમાં વિદ્યાર્થીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તકો, સરાસરી અને પ્રમાણ વિચલન

જૂથ	પ્રાયોગિક જૂથ			
	જાતિ	છોકરાઓ		છોકરીઓ
1	41	38	41	40
2	36	33	39	43
3	37	39	40	41
4	44	42	43	43
5	39	44	36	40
6	42	30	39	39
7	38	43	35	36
8	42	35	41	40
9	41	45	42	35
10	38	46	28	38
11	44	43	34	40
12	31	45	39	32
13	29	43	40	37
14	36	47	43	45
15	38	40	26	41
16	43	44	44	39
17	39	41	41	37
18	40	43	39	40
19	42	28	40	42
20	41	33	25	40
21	39	32	44	35
22	37		41	33

23	35		43	30
24	42			37
25	44			39
26	42			40
27	41			42
28	39			
29	30			
30				
વિદ્યાર્થી સંખ્યા	52		56	
મધ્યક	38.712		32.821	
પ્રમાણ વિચલન	4.6456		3.7129	
ગુરુત્તમ પ્રાપ્તિક	44		40	
લઘુત્તમ પ્રાપ્તિક	25		24	
જૂથ	શહેરી		ગ્રામ્ય	
જાતિ	છોકરા	છોકરીઓ	છોકરા	છોકરીઓ
વિદ્યાર્થી સંખ્યા	29	21	23	27
મધ્યક	38.97	39.71	38.39	38.67
પ્રમાણ વિચલન	3.98	5.67	5.45	3.50
ગુરુત્તમ પ્રાપ્તિક	44	47	44	45
લઘુત્તમ પ્રાપ્તિક	29	28	25	30

ઉપર્યુક્ત પ્રમાણે સિદ્ધિ કસોટીમાં વિદ્યાર્થીદીઠ મળેલા પ્રાપ્તિકોની સરાસરી ગણતરી કરવામાં આવી હતી અને તેને આંકડાશાસ્ત્રીય પદ્ધતિએ સમાનતાના સંદર્ભમાં મૂલવવામાં આવી છે.

સારાણી 4.21 માં સિદ્ધિ કસોટીના વિદ્યાર્થીદીઠ પ્રાપ્તિકોની સરાસરી પરથી ગણી કઢાયેલા સરાસરી પ્રાપ્તિકો અને તેને (આલેખ - 4.7.1.)માં આલેખ સ્વરૂપે દર્શાવવામાં આવ્યા છે.

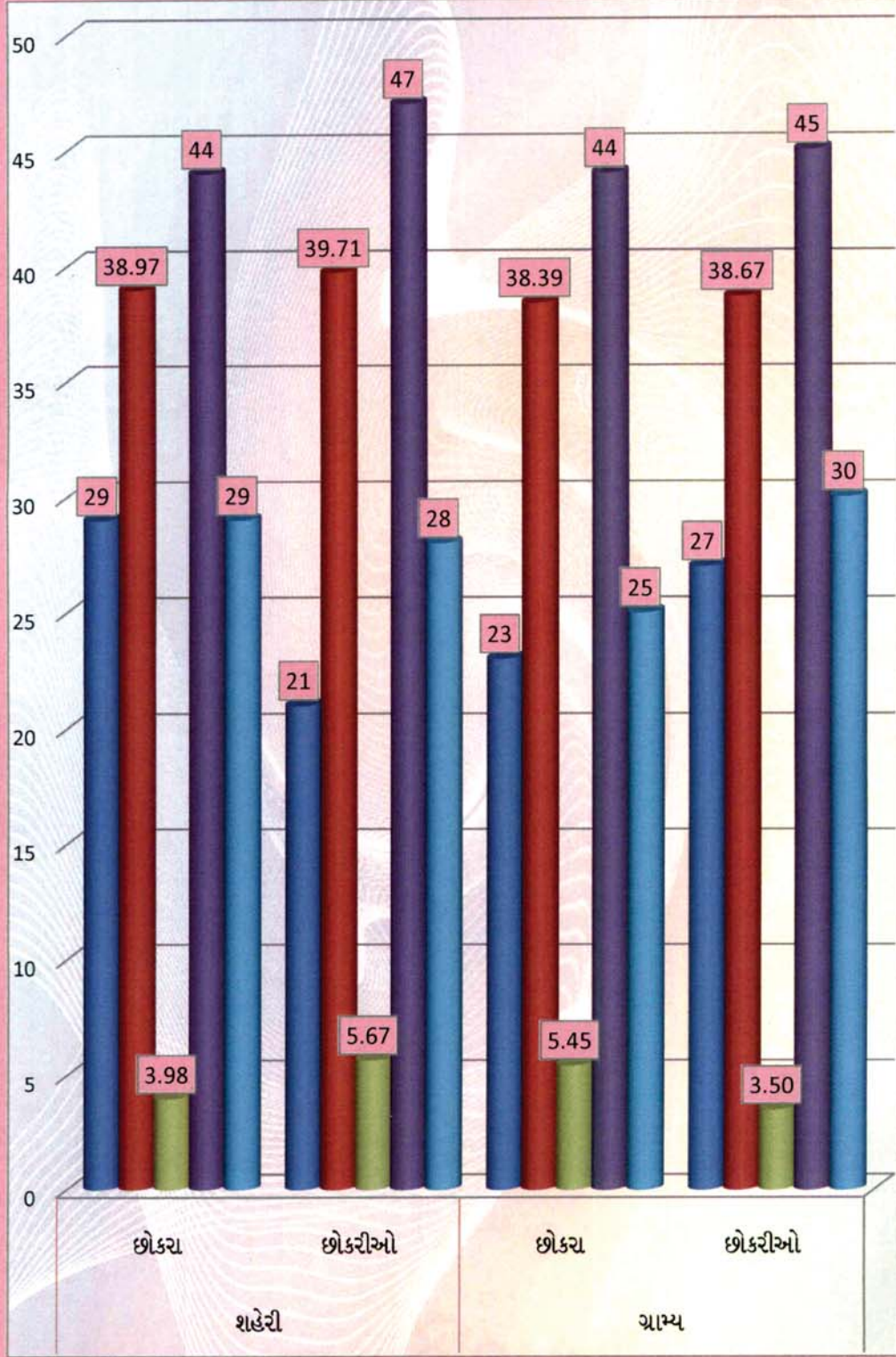
સારાણી - 4.21માં દર્શાવ્યું છે તે પ્રમાણે -

1. પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તિકોમાં ગાળો અનુક્રમે 25 થી 44 અને 24 થી 40 જેટલો છે. તેમના મધ્યક અને પ્રમાણ

વિચલન અનુક્રમે 38.71 અને 4.64 તથા 32.82 અને 3.71 છે. તેવી જ રીતે

2. શહેરી વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તિકોમાં ગાળો અનુક્રમે 29 થી 44 અને 28 થી 47 જેટલો છે. તેમના મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન અનુક્રમે 38.97 અને 3.98 તથા 39.71 અને 5.67 છે. તેવી જ રીતે ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તિકોમાં ગાળો અનુક્રમે 25 થી 44 અને 30 થી 45 જેટલો છે. તેમના મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન અનુક્રમે 38.39 અને 5.45 તથા 38.67 અને 3.50 છે.

સ્તંભ આલેખ - ૪.૭.૧ : પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓએ સિદ્ધિ કસોટીમાં પ્રાપ્ત કરેલ પ્રાપ્તકોની જાતિયતા આધારિત તુલના

Ho.-1.2.1. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનો અભ્યાસ કરતાં પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓના સિદ્ધિ કસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તિઓ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહિ હોય.

સારાણી : 4.22

પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓના સિદ્ધિ કસોટીમાં મેળેલા પ્રાપ્તિઓનાં પ્રમાણ વિચલન તથા ક્રાંતિક ગુણોત્તરનાં મૂલ્યો

જૂથ	સંખ્યા (N)	મધ્યક	પ્રમાણ વિચલન	પ્રમાણ ભૂલ	મધ્યકનો તફાવત	t' મૂલ્ય	df	સરાસરીના તફાવતની સાર્થકતા
છોકરાઓ	52	38.71	4.65	0.92	0.413	0.449	98	સાર્થક
છોકરીઓ	48	39.13	4.55					તફાવત નથી

સારાણી - 4.22માં દર્શાવ્યું છે તે પ્રમાણે, પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓની સિદ્ધિ કસોટીમાં મેળવેલ પ્રાપ્તિઓમાં મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન અનુક્રમે 38.71 અને 4.65 તથા 39.13 અને 4.55 છે, તેમની વચ્ચેની પ્રમાણ ભૂલ 0.92 અને મધ્યકનો તફાવત 0.413 છે તથા t-મૂલ્ય 0.449 અને df = 98 છે. પ્રાપ્ત પરિણામોને સારાણી C માં જોતાં 0.05 કક્ષાએ t નું મૂલ્ય એ 1.96 કરતાં ઓછું છે એટલે આંકડાશાસ્ત્રીય કસોટીએ સાર્થક તફાવત નથી. માટે શૂન્ય ઉત્કલ્પના - 'પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓના સિદ્ધિ કસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તિઓ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહિ હોય.' નો સ્વીકાર થાય છે.

આમ, પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓએ મેળવેલ સિદ્ધિ કસોટીનાં પરિણામોમાં સાર્થક રીતે સમાન છે.

Ho.-1.2.2. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનો અભ્યાસ કરતાં શહેરી વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓના સિદ્ધિ કસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તિઓ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહિ હોય.

સારણી : 4.23

શહેરી વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓના સિદ્ધિ કસોટીમાં મેળવેલા પ્રાપ્તિઓનાં મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન તથા ક્રાંતિક ગુણોત્તરનાં મૂલ્યો

જૂથ	સંખ્યા (N)	મધ્યક	પ્રમાણ વિચલન	પ્રમાણ ભૂલ	મધ્યકનો તફાવત	t' મૂલ્ય	df	સરાસરીના તફાવતની સાર્થકતા
છોકરાઓ	29	38.97	3.98	1.440	0.748	0.519	48	સાર્થક
છોકરીઓ	21	39.71	5.67					તફાવત નથી

સારણી - 4.11 માં દર્શાવ્યું છે તે પ્રમાણે, શહેરી વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓની સિદ્ધિ કસોટીમાં મેળવેલા પ્રાપ્તિઓમાં મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન અનુક્રમે 38.97 અને 3.98 તથા 39.71 અને 5.67 છે, તેમની વચ્ચેની પ્રમાણ ભૂલ 1.440 અને મધ્યકનો તફાવત 0.748 છે તથા t-મૂલ્ય 0.519 અને df = 48 છે. પ્રાપ્ત પરિણામોને સારણી C માં જોતાં 0.01 કક્ષાએ t નું મૂલ્ય એ 1.96 કરતાં ઓછું છે અર્થાત્ આંકડાશાસ્ત્રીય કસોટીએ સાર્થક તફાવત નથી. માટે શૂન્ય ઉત્કલ્પના - 'શહેરી વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓના સિદ્ધિ કસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તિઓ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહિ હોય.' નો સ્વીકાર થાય છે.

આમ, શહેરી વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓએ મેળવેલા સિદ્ધિ કસોટીનાં પરિણામોમાં સાર્થક રીતે સમાન છે.

Ho.-1.2.3. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનો અભ્યાસ કરતાં ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓના સિદ્ધિ કસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તકો વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહિ હોય.

સારાણી : 4.24

ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓના સિદ્ધિ કસોટીમાં મળેલા પ્રાપ્તકોનાં મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન તથા ક્રાંતિક ગુણોત્તરનાં મૂલ્યો

જૂથ	સંખ્યા (N)	મધ્યક	પ્રમાણ વિચલન	પ્રમાણ ભૂલ	મધ્યકનો તફાવત	t' મૂલ્ય	df	સરાસરીના તફાવતની સાર્થકતા
છોકરાઓ	23	38.39	5.45	1.3208	0.2754	0.208	48	સાર્થક તફાવત નથી
છોકરીઓ	27	38.67	3.50					

સારાણી - 4.11માં દર્શાવ્યું છે તે પ્રમાણે, શહેરી વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓની સિદ્ધિ કસોટીમાં મેળવેલ પ્રાપ્તકોમાં મધ્યક અને પ્રમાણ વિચલન અનુક્રમે 38.39 અને 5.45 તથા 38.67 અને 3.50 છે, તેમની વચ્ચે પ્રમાણ ભૂલ 1.321 અને મધ્યકનો તફાવત 0.275 છે તથા t-મૂલ્ય 0.208 અને df = 48 છે. પ્રાપ્ત પરિણામોને સારાણી C માં જોતાં 0.01 કક્ષાએ t નું મૂલ્ય એ 1.96 કરતાં પણ ઓછું છે અર્થાત્ આંકડાશાસ્ત્રીય કસોટીએ સાર્થક તફાવત નથી. માટે શૂન્ય ઉલ્કલ્પના - 'ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓના સિદ્ધિ કસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તકો વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહિ હોય.' નો સ્વીકાર થાય છે.

આમ, ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓએ મેળવેલ સિદ્ધિ કસોટીનાં પરિણામો સમાન છે.

4.6 અભિપ્રાયાવલિમાં મળેલ અભિપ્રાયોનું પૃથક્કરણ :

કાર્યક્રમના અંતે પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓને શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ દરમિયાન ઉપયોગમાં લોવાયેલ બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ સંદર્ભે એક અભિપ્રાયાવલિ આપવામાં આવી હતી જેના પરિણામોની ટકાવારી શોધવામાં આવી હતી. જે નીચે મુજબ છે -

સારાણી : 4.25

અભિપ્રાયાવલિમાં વિદ્યાર્થીઓ દ્વારા દર્શાવાયેલા પ્રતિચારો.

ક્રમ	વિધાન	સહમત	તટસ્થ	અસહમત
૧	પ્રસ્તુત શૈક્ષણિક સાધન વિવિધતાવાળું હતું.	88	6	6
૨	પ્રસ્તુત સાધનમાં ઇતિહાસ શિક્ષણના વિષયવસ્તુના મહત્વના મુદ્દાને આવરી લેવામાં આવ્યા ન હતા.	3	8	89
૩	વિષયવસ્તુની ચર્ચા વખતે નાનામાં નાની એવી તમામ બાબતોને આવરી લેવામાં આવી હતી.	89	6	5
૪	વિષયવસ્તુન સમજૂતી માટે આપવામાં આવેલા શૈક્ષણિક સાધનો યોગ્ય અને સમજાય તેવાં હતાં.	83	14	3
૫	વિષયવસ્તુમાં આવતા મહત્વના મુદ્દા અને પેટા મુદ્દાની પાણ વસ્તુત છાણાવટ હાથ ધરવામાં આવી છે.	70	18	12
૬	વિષયવસ્તુમાં આવતા મહત્વના મુદ્દા જેમ કે - સાલ, તવારીખ, કારણો, ઘટનાઓ, પરિણામો વગેરેનું અસરકારક સ્પષ્ટીકરણ જોવા ન મળ્યું.	6	11	83
૭	શિક્ષક દ્વારા ઉચ્ચારાતી સમજૂતીની ભાષા સરળ જલદીથી સમજાય તેવી છે.	87	10	3
૮	વિષયવસ્તુના સ્પષ્ટીકરણમાં ક્યાંય પાણ ગેરસમજ પેદા થાય તેવો કોઈ પ્રસંગ બન્યો નથી.	80	11	9
૯	શૈક્ષણિક કાર્યક્રમના વર્ગશિક્ષણકાર્ય અંગે યોગ્ય માર્ગદર્શન મળ્યું ન હતું.	6	6	88
૧૦	અન્ય વિષયોની તુલનામાં કમ્પ્યુટર દ્વારા આ વિષય ભાણવાની ખૂબ મઝા આવી.	89	8	3

૧૧	વિષયવસ્તુની ચર્ચા વખતે પડદા પર દેખાતાં ચિત્રો, આકૃતિઓ અને નકશાઓ જે તે બાબતને સહાયભૂત બનતી ન હતી.	7	10	83
૧૨	જે દરેક વિષયમાં અમને આ રીતે ભાગાવવામાં આવે તો અમને ખૂબ જ ગમે.	88	8	4
૧૩	જ્યારે મારા શિક્ષક મને ભાગાવતા અને હું સારી રીતે ન સમજી શક્યો હોઉં તો ફરીથી પૂછવામાં શરમ કે સંકોચ અનુભવતો હતો. આ સાધન દ્વારા ભાગતી વખતે મારા માટે આવી પરિસ્થિતિનું નિર્માણ થયું ન હતું.	69	17	14
૧૪	સાધનના વપરાશ માટે કમ્પ્યુટરના ઊંડાણ પૂર્વકના જ્ઞાનની જરૂરિયાત રહેતી નથી.	69	17	14
૧૫	આ સાધન દ્વારા આ વિષય ભાગવામાં મને રસ પડતો ન હતો.	2	10	88
૧૬	આ સાધન દ્વારા ભાગેલી બાબતો જલદીથી યાદ રહી હતી.	87	10	3
૧૭	અધ્યાપનકાર્યમાં ન સમજાય તેવા મુદ્દાને શિક્ષક દ્વારા ફરીથી તુરંત સમજાવવામાં આવતો હતો.	85	10	5
૧૮	આવા પ્રકારના સાધન જે અન્ય વિષયમાં આપવામાં આવે તો અમને સમજવામાં ફાવે તેમ નથી.	2	9	89
૧૯	સાધનમાં આપવામાં આવેલા ચાર્ટ, ચિત્રો, નકશાઓ તથા તેની ચર્ચા મને ગમે તેવા ન હતા.	6	12	82
૨૦	સાધન દ્વારા જે પદ્ધતિથી સમજાવવામાં આવતી હતી તેનાથી મને ભાગવામાં રસ પડતો હતો સાથે સાથે એ બાબત મને જલદીથી સમજતી હતી.	84	7	9
૨૧	આવા સાધન દ્વારા અમે નવરાશના સમયનો સારો ઉપયોગ કરી શકીએ છીએ.	89	7	4
૨૨	જો અમારા વિષયશિક્ષક હાજર ન હોય તો તેવા સમયમાં આવું સાધન અમને આપવામાં આવે તો અમે જાતે જ તે વિષય તૈયાર કરી શકીએ.	77	12	11
૨૩	અમને અમારા સાહેબ ભાગાવે પછી તે વિષય ફરી યાદ કરવામાં આવા સાધન અમને ઉપયોગી થઈ શકે તેમ નથી.	9	10	81

૨૪	આ સાધનમાં આપેલ વિડીયો ફિલ્મ અને એનિમેશન ફિલ્મની ક્લિપો દ્વારા વિષયવસ્તુને અમે બહુ સારી રીતે સમજી શક્યા.	80	12	8
૨૫	દરેક એકમને અંતે આપવામાં આવતાં મૂલ્યાંકન કરવાનું અમને ગમતું ન હતું.	6	7	87

ઉપર્યુક્ત પરિણામોને જોતાં -

4.6.1. પ્રસ્તુત શૈક્ષણિક સાધન વિવિધતાવાળું હતું.

પ્રસ્તુત વિધાન માટે 88 વિદ્યાર્થીઓએ સંમતિ અને 06 વિદ્યાર્થીઓએ અસંમતિ દર્શાવી હતી; જ્યારે 06 વિદ્યાર્થીઓએ પોતાનો તટસ્થ મત આપ્યો હતો. આ ઉપરથી એમ કહી શકાય કે કુલ વિદ્યાર્થીઓ પૈકી 88 વિદ્યાર્થીઓ અર્થાત્ 88% વિદ્યાર્થીઓનો એવો મત હતો કે પ્રસ્તુત સાધન વિવિધતાસભર છે.

4.6.2 પ્રસ્તુત સાધનમાં ઈતિહાસ શિક્ષણના વિષયવસ્તુના મહત્વના મુદ્દાને આવરી લેવામાં આવ્યા ન હતા.

પ્રસ્તુત વિધાન માટે 03 વિદ્યાર્થીઓએ સંમતિ અને 89 વિદ્યાર્થીઓએ અસંમતિ દર્શાવી હતી; જ્યારે 08 વિદ્યાર્થીઓએ પોતાનો તટસ્થ મત આપ્યો હતો. આ ઉપરથી કહી શકાય કે કુલ વિદ્યાર્થીઓ પૈકી 89 વિદ્યાર્થીઓ અર્થાત્ 89% વિદ્યાર્થીઓનો એવો મત હતો કે પ્રસ્તુત સાધનમાં ઈતિહાસ શિક્ષણના વિષયવસ્તુના મહત્વના મુદ્દાને આવરી લેવામાં આવ્યા હતા.

4.6.3 વિષયવસ્તુની ચર્ચા વખતે નાનામાં નાની એવી તમામ બાબતોને આવરી લેવામાં આવી હતી.

પ્રસ્તુત વિધાન માટે 89 વિદ્યાર્થીઓએ સંમતિ અને 05 વિદ્યાર્થીઓએ અસંમતિ દર્શાવી હતી; જ્યારે 06 વિદ્યાર્થીઓએ પોતાના તટસ્થ મત આપ્યો હતો. આ ઉપરથી એમ કહી શકાય કે કુલ વિદ્યાર્થીઓ પૈકી 89 વિદ્યાર્થીઓ અર્થાત્ 89% વિદ્યાર્થીઓનો એવો મત

હતો કે વિષયવસ્તુની ચર્ચા વખતે નાનામાં નાની એવી તમામ બાબતોને આવરી લેવામાં આવી હતી.

4.6.4. વિષયવસ્તુની સમજૂતી માટે આપવામાં આવેલાં શૈક્ષણિક સાધનો યોગ્ય અને સમજાય તેવા હતા.

પ્રસ્તુત વિધાન માટે 83 વિદ્યાર્થીઓએ સંમતિ અને 03 વિદ્યાર્થીઓએ અસંમતિ દર્શાવી હતી; જ્યારે 14 વિદ્યાર્થીઓએ પોતાનો તટસ્થ મત આપ્યો હતો. આ ઉપરથી કહી શકાય કે કુલ વિદ્યાર્થીઓ પૈકી 83 વિદ્યાર્થીઓ અર્થાત્ 83% વિદ્યાર્થીઓનો એવો મત હતો કે વિષયવસ્તુની સમજૂતી માટે આપવામાં આવેલાં શૈક્ષણિક સાધનો યોગ્ય અને સમજાય તેવાં હતાં.

4.6.5. વિષયવસ્તુમાં આવતા મહત્વના મુદ્દા અને પેટા મુદ્દાની પાણ વલસ્તુત છણગાવટ હાથ ધરવામાં આવી છે.

પ્રસ્તુત વિધાન માટે 70 વિદ્યાર્થીઓએ સંમતિ અને 12 વિદ્યાર્થીઓએ અસંમતિ દર્શાવી હતી; જ્યારે 18 વિદ્યાર્થીઓએ પોતાનો તટસ્થ મત આપ્યો હતો. આ ઉપરથી એમ કહી શકાય કે કુલ વિદ્યાર્થી પૈકી 70 વિદ્યાર્થીઓ અર્થાત્ 70% વિદ્યાર્થીઓનો એવો મત હતો કે વિષયવસ્તુમાં આવતા મહત્વના મુદ્દા અને પેટા મુદ્દાની પાણ વલસ્તુત છણગાવટ હાથ ધરવામાં આવી હતી.

4.6.6 વિષયવસ્તુમાં આવતા મહત્વના મુદ્દા જેમ કે - સાલ, તવારીખ, કારણો, ઘટનાઓ, પરિણામો વગેરેનું અસરકારક સ્પષ્ટીકરણ જેવા ન મળ્યું.

પ્રસ્તુત વિધાન માટે 06 વિદ્યાર્થીઓએ સંમતિ અને 83 વિદ્યાર્થીઓએ અસંમતિ દર્શાવી હતી; જ્યારે 11 વિદ્યાર્થીઓએ પોતાનો તટસ્થ મત આપ્યો હતો. આ ઉપરથી કહી શકાય કે કુલ વિદ્યાર્થીઓ પૈકી 83 વિદ્યાર્થીઓ અર્થાત્ 83% વિદ્યાર્થીઓનો એવો મત હતો કે વિષયવસ્તુમાં આવતા મહત્વના મુદ્દા જેમ કે - સાલ, તવારીખ, કારણો, ઘટનાઓ, પરિણામો વગેરેનું અસરકારક સ્પષ્ટીકરણ જેવા મળ્યું.

4.6.7. શિક્ષક દ્વારા ઉચ્ચારાતી સમજૂતી ભાષા સરળ અને જલદીથી સમજાય તેવી છે.

પ્રસ્તુત વિધાન માટે 87 વિદ્યાર્થીઓએ સંમતિ અને 03 વિદ્યાર્થીઓએ અસંમતિ દર્શાવી હતી; જ્યારે 10 વિદ્યાર્થીઓએ પોતાનો તટસ્થ મત આપ્યો હતો. આ ઉપરથી એમ કહી શકાય કે કુલ વિદ્યાર્થીઓ પૈકી 87 વિદ્યાર્થીઓ અર્થાત્ 87% વિદ્યાર્થીઓનો એવો મત હતો કે શિક્ષક દ્વારા ઉચ્ચારાતી સમજૂતીની ભાષા સરળ અને જલદી સમજાય તેવી છે.

4.6.8. વિષયવસ્તુના સ્પષ્ટીકરણમાં ક્યાંય પાગુ ગેરસમજ પેદા થાય તેવો કોઈ પ્રસંગ બન્યો નથી.

પ્રસ્તુત વિધાન માટે 80 વિદ્યાર્થીઓએ સંમતિ અને 09 વિદ્યાર્થીઓએ અસંમતિ દર્શાવી હતી; જ્યારે 11 વિદ્યાર્થીઓએ પોતાનો તટસ્થ મત આપ્યો હતો. આ ઉપરથી એમ કહી શકાય કે કુલ વિદ્યાર્થીઓ પૈકી 80 વિદ્યાર્થીઓ અર્થાત્ 80% વિદ્યાર્થીઓનો એવો મત હતો કે વિષયવસ્તુના સ્પષ્ટીકરણમાં ક્યાંય પાગુ ગેરસમજ પેદા થાય તેવો કોઈ પ્રસંગ બન્યો નથી.

4.6.9. શૈક્ષણિક કાર્યક્રમના વર્ગશિક્ષણકાર્ય અંગે યોગ્ય માર્ગદર્શન મળ્યું હતું.

પ્રસ્તુત વિધાન માટે 06 વિદ્યાર્થીઓએ સંમતિ અને 88 વિદ્યાર્થીઓએ અસંમતિ દર્શાવી હતી; જ્યારે 06 વિદ્યાર્થીઓએ પોતાનો તટસ્થ મત આપ્યો હતો. આ ઉપરથી કહી શકાય કે કુલ વિદ્યાર્થીઓ પૈકી 88 વિદ્યાર્થીઓ અર્થાત્ 88% વિદ્યાર્થીઓનો એવો મત હતો કે શૈક્ષણિક કાર્યક્રમના વર્ગશિક્ષણકાર્ય અંગે યોગ્ય માર્ગદર્શન મળ્યું હતું.

4.6.10. અન્ય વિષયોની તુલનામાં કમ્પ્યુટર દ્વારા વિષય ભાગવાની ખૂબ મજા આવી.

પ્રસ્તુત વિધાન માટે 89 વિદ્યાર્થીઓએ સંમતિ અને 03 વિદ્યાર્થીઓએ અસંમતિ દર્શાવી હતી; જ્યારે 08 વિદ્યાર્થીઓએ પોતાનો તટસ્થ મત આપ્યો હતો. આ ઉપરથી કહી શકાય કે કુલ વિદ્યાર્થીઓ પૈકી 89 વિદ્યાર્થીઓ અર્થાત્ 89% વિદ્યાર્થીઓનો એવો મત હતો કે અન્ય વિષયોની તુલનામાં કમ્પ્યુટર દ્વારા વિષય ભાગવાની ખૂબ મજા આવી.

4.6.11. વિષયવસ્તુની ચર્ચા વખતે પડદા પર દેખાતાં ચિત્રો, આકૃતિઓ અને નકશાઓ જે તે બાબતને સહાભૂત બનતી ન હતી.

પ્રસ્તુત વિધાન માટે 07 વિદ્યાર્થીઓએ સંમતિ અને 83 વિદ્યાર્થીઓએ અસંમતિ દર્શાવી હતી; જ્યારે 10 વિદ્યાર્થીઓએ પોતાનો તટસ્થ મત આપ્યો હતો. આ ઉપરથી કહી શકાય કે કુલ વિદ્યાર્થીઓ પૈકી 83 વિદ્યાર્થીઓ અર્થાત્ 83% વિદ્યાર્થીઓનો એવો મત હતો કે વિષયવસ્તુની ચર્ચા વખતે પડદા પર દેખાતાં ચિત્રો અને આકૃતિઓ અને નકશાઓ જે તે બાબતને સહાભૂત બનતી હતી.

4.6.12. જે દરેક વિષયમાં અમને આ રીતે ભાગાવવામાં આવે તો અમને ખૂબ જ ગમે.

પ્રસ્તુત વિધાન માટે 88 વિદ્યાર્થીઓએ સંમતિ અને 04 વિદ્યાર્થીઓએ અસંમતિ દર્શાવી હતી; જ્યારે 08 વિદ્યાર્થીઓએ પોતાનો તટસ્થ મત આપ્યો હતો. આ ઉપરથી કહી શકાય કે કુલ વિદ્યાર્થીઓ પૈકી 88 વિદ્યાર્થીઓ અર્થાત્ 88% વિદ્યાર્થીઓનો એવો મત હતો કે જે દરેક વિષયમાં અમને આ રીતે ભાગાવવામાં આવે તો અમને ખૂબ જ ગમે.

4.6.13. જ્યારે મારા શિક્ષક મને ભાગાવતા અને હું સારી રીતે ન સમજી શક્યો હોઉ તો ફરીથી પૂછવામાં શરમ કે સંકોચ અનુભવતો હતો. આ સાધન દ્વારા ભાગતી વખતે મારા માટે આવી પરિસ્થિતિનું નિર્માણ થયું ન હતું.

પ્રસ્તુત વિધાન માટે 69 વિદ્યાર્થીઓએ સંમતિ અને 14 વિદ્યાર્થીઓએ અસંમતિ દર્શાવી હતી; જ્યારે 17 વિદ્યાર્થીઓએ તટસ્થ મત આપ્યો હતો. આ ઉપરથી એમ કહી શકાય કે કુલ વિદ્યાર્થીઓ પૈકી 69 વિદ્યાર્થીઓ અર્થાત્ 69% વિદ્યાર્થીઓનો મત હતો કે જ્યારે મારા શિક્ષક મને સામાન્ય રીતે ભાગાવતા અને હું જે એ બાબત સારી રીતે ન સમજી શક્યો હોઉ તો તે બાબત ફરીથી પૂછવામાં શરમ સંકોચ અનુભવતો. જ્યારે આ સાધન દ્વારા ભાગતી વખતે મારા માટે આવી પરિસ્થિતિનું નિર્માણ થયું ન હતું.

4.6.14. સાધનના વપરાશ માટે કમ્પ્યુટરના ઊંડાણપૂર્વકના જ્ઞાનની જરૂરિયાત રહેતી નથી.

પ્રસ્તુત વિધાન માટે 69 વિદ્યાર્થીઓએ સંમતિ અને 14 વિદ્યાર્થીઓએ અસંમતિ દર્શાવી હતી; જ્યારે 17 વિદ્યાર્થીઓએ પોતાનો તટસ્થ મત આપ્યો હતો. આ ઉપરથી એમ કહી શકાય કે કુલ વિદ્યાર્થીઓ પૈકી 69 વિદ્યાર્થીઓ અર્થાત્ 69% વિદ્યાર્થીઓનો એવો મત હતો કે સાધનના વપરાશ માટે કમ્પ્યુટરના ઊંડાણપૂર્વકના જ્ઞાનની જરૂરિયાત રહેતી નથી.

4.6.15. આ સાધન દ્વારા વિષય ભાગવામાં મને રસ પડતો ન હતો.

પ્રસ્તુત વિધાન માટે 02 વિદ્યાર્થીઓએ સંમતિ અને 88 વિદ્યાર્થીઓએ અસંમતિ દર્શાવી હતી; જ્યારે 10 વિદ્યાર્થીઓએ પોતાનો તટસ્થ મત આપ્યો હતો. આ ઉપરથી કહી શકાય કે કુલ વિદ્યાર્થીઓ પૈકી 88 વિદ્યાર્થીઓ અર્થાત્ 88% વિદ્યાર્થીઓનો એવો મત હતો કે આ સાધન દ્વારા વિષય ભાગવામાં મને રસ પડતો હતો.

4.6.16. આ સાધન દ્વારા ભાગેલી બાબતો જલદીથી યાદ રહી હતી.

પ્રસ્તુત વિધાન માટે 87 વિદ્યાર્થીઓએ સંમતિ અને 03 વિદ્યાર્થીઓએ અસંમતિ દર્શાવી હતી; જ્યારે 10 વિદ્યાર્થીઓએ પોતાનો તટસ્થ મત આપ્યો હતો. આ ઉપરથી કહી શકાય કે કુલ વિદ્યાર્થીઓ પૈકી 87 વિદ્યાર્થીઓ અર્થાત્ 87% વિદ્યાર્થીઓનો એવો મત હતો કે આ સાધન દ્વારા ભાગેલી બાબતો જલદીથી યાદ રહેતી હતી.

4.6.17. અધ્યાપનકાર્યમાં ન સમજાય તેવા મુદ્દાને શિક્ષક દ્વારા ફરીથી તુરન્ત સમજવવામાં આવતો હતો.

પ્રસ્તુત વિધાન માટે 85 વિદ્યાર્થીઓએ સંમતિ અને 05 વિદ્યાર્થીઓએ અસંમતિ દર્શાવી હતી; જ્યારે 10 વિદ્યાર્થીઓએ પોતાનો તટસ્થ મત આપ્યો હતો. આ ઉપરથી કહી શકાય કે કુલ વિદ્યાર્થીઓ પૈકી 85 વિદ્યાર્થીઓ અર્થાત્ 85% વિદ્યાર્થીઓનો એવો મત હતો કે અધ્યાપનકાર્યમાં ન સમજાય તેવા મુદ્દાને શિક્ષક દ્વારા ફરીથી તુરન્ત સમજવવામાં આવતો હતો.

4.6.18. આવા પ્રકારના સાધન જે અન્ય વિષયમાં આપવામાં આવે તો અમને સમજવામાં ફાવે તેમ નથી.

પ્રસ્તુત વિધાન માટે 02 વિદ્યાર્થીઓએ સંમતિ અને 89 વિદ્યાર્થીઓએ અસંમતિ દર્શાવી હતી; જ્યારે 09 વિદ્યાર્થીઓએ પોતાનો તટસ્થ મત આપ્યો હતો. આ ઉપરથી કહી શકાય કે કુલ વિદ્યાર્થીઓ પૈકી 89 વિદ્યાર્થીઓ અર્થાત્ 89% વિદ્યાર્થીઓનો એવો મત હતો કે આ પ્રકારના સાધનથી જે અન્ય વિષયમાં અધ્યાપન કાર્ય કરાવવામાં આવે તો મને વિષયવસ્તુ સમજવામાં સરળતા રહે.

4.6.19. સાધનમાં આપવામાં આવેલાં ચાર્ટ, ચિત્રો, નકશાઓ તથા તેની ચર્ચા મને ગમે તેવા ન હતા.

પ્રસ્તુત વિધાન માટે 06 વિદ્યાર્થીઓએ સંમતિ અને 82 વિદ્યાર્થીઓએ અસંમતિ દર્શાવી હતી; જ્યારે 12 વિદ્યાર્થીઓએ પોતાનો તટસ્થ મત આપ્યો હતો. આ ઉપરથી કહી શકાય કે કુલ વિદ્યાર્થીઓ પૈકી 82 વિદ્યાર્થીઓ અર્થાત્ 82% વિદ્યાર્થીઓનો એવો મત હતો કે સાધનમાં આપવામાં આવેલા ચાર્ટ, ચિત્રો, નકશાઓ તથા તેની ચર્ચા મને ગમે તેવા હતા.

4.6.20. સાધન દ્વારા જે પદ્ધતિથી સમજ આપવામાં આવતી હતી તેનાથી ભાગવામાં રસ પડતો હતો સાથે સાથે એ બાબત મને જલદીથી સમજતી હતી.

પ્રસ્તુત વિધાન માટે 84 વિદ્યાર્થીઓએ સંમતિ અને 09 વિદ્યાર્થીઓએ અસંમતિ દર્શાવી હતી; જ્યારે 07 વિદ્યાર્થીઓએ પોતાનો તટસ્થ મત આપ્યો હતો. આ ઉપરથી કહી શકાય કે કુલ વિદ્યાર્થીઓ પૈકી 84 વિદ્યાર્થીઓ અર્થાત્ 84% વિદ્યાર્થીઓનો એવો મત હતો કે સાધન દ્વારા જે પદ્ધતિથી સમજ આપવામાં આવતી હતી તેનાથી મને ભાગવામાં રસ પડતો હતો સાથે સાથે એ બાબત મને જલદી સમજતી હતી.

4.6.21. આવા સાધન દ્વારા અમે નવરાશના સમયનો સારો ઉપયોગ કરી શકીએ છીએ.

પ્રસ્તુત વિધાન માટે 89 વિદ્યાર્થીઓએ સંમતિ અને 04 વિદ્યાર્થીઓએ અસંમતિ દર્શાવી હતી; જ્યારે 07 વિદ્યાર્થીઓએ પોતાનો તટસ્થ મત આપ્યો હતો. આ ઉપરથી કહી શકાય કે કુલ વિદ્યાર્થીઓ પૈકી 89 વિદ્યાર્થીઓ અર્થાત્ 89% વિદ્યાર્થીઓનો એવો મત હતો કે આવા સાધન દ્વારા અમે નવરાશના સમયનો સારો ઉપયોગ કરી શકીએ છીએ.

4.6.22. જો અમારા વિષયશિક્ષક હાજર ન હોય તો તેવા સમયમાં આવું સાધન અમને આપવામાં આવે તો અમે જાતે જ તે વિષય તૈયાર કરી શકીએ.

પ્રસ્તુત વિધાન માટે 77 વિદ્યાર્થીઓએ સંમતિ અને 11 વિદ્યાર્થીઓએ અસંમતિ દર્શાવી હતી; જ્યારે 12 વિદ્યાર્થીઓએ પોતાનો તટસ્થ મત આપ્યો હતો. આ ઉપરથી કહી શકાય કે કુલ વિદ્યાર્થીઓ પૈકી 77 વિદ્યાર્થીઓ અર્થાત્ 77% વિદ્યાર્થીઓનો એવો મત હતો કે જો અમારા વિષયશિક્ષક હાજર ન હોય તો તેવા સમયમાં આવું સાધન અમને આપવામાં આવે તો અમે જાતે જ તે વિષય તૈયાર કરી શકીએ.

4.6.23. અમને અમારા સાહેબ ભાગાવે પછી તે વિષય ફરી યાદ કરવામાં આવા સાધન અમને ઉપયોગી થઈ શકે તેમ નથી.

પ્રસ્તુત વિધાન માટે 09 વિદ્યાર્થીઓએ સંમતિ અને 81 વિદ્યાર્થીઓએ અસંમતિ દર્શાવી હતી; જ્યારે 10 વિદ્યાર્થીઓએ પોતાનો તટસ્થ મત આપ્યો હતો. આ ઉપરથી કહી શકાય કે કુલ વિદ્યાર્થીઓ પૈકી 81 વિદ્યાર્થીઓ અર્થાત્ 81% વિદ્યાર્થીઓનો એવો મત હતો કે અમને અમારા સાહેબ ભાગાવે પછી તે વિષય ફરી યાદ કરવામાં આવા સાધન અમને ઉપયોગી થઈ શકે તેમ છે.

4.6.24. આ સાધનમાં આપેલ વિડીયો ફિલ્મ અને એનિમેશન ક્લિપો દ્વારા વિષયવસ્તુને અમે બહુ સારી રીતે સમજી શક્યા.

પ્રસ્તુત વિધાન માટે 80 વિદ્યાર્થીઓએ સંમતિ અને 08 વિદ્યાર્થીઓએ અસંમતિ દર્શાવી હતી; જ્યારે 12 વિદ્યાર્થીઓએ પોતાનો તટસ્થ મત આપ્યો હતો. આ ઉપરથી કહી શકાય કે કુલ વિદ્યાર્થીઓ પૈકી 80 વિદ્યાર્થીઓ અર્થાત્ 80% વિદ્યાર્થીઓનો એવો મત હતો કે આ સાધનમાં આપેલ વિડીયો ફિલ્મ અને એનિમેશન ફિલ્મની ક્લિપો દ્વારા વિષયવસ્તુને અમે બહુ સારી રીતે સમજી શક્યા.

4.6.25. દરેક એકમને અંતે આપવામાં આવતાં મૂલ્યાંકન કરવાનું અમને ગમતું ન હતું.

પ્રસ્તુત વિધાન માટે 06 વિદ્યાર્થીઓએ સંમતિ અને 87 વિદ્યાર્થીઓએ અસંમતિ દર્શાવી હતી; જ્યારે 07 વિદ્યાર્થીઓએ પોતાનો તટસ્થ મત આપ્યો હતો. આ ઉપરથી કહી શકાય કે કુલ વિદ્યાર્થીઓ પૈકી 87 વિદ્યાર્થીઓ અર્થાત્ 87% વિદ્યાર્થીઓનો એવો મત હતો કે દરેક એકમને અંતે આપવામાં આવતાં મૂલ્યાંકન કરવાનું અમને ગમતું હતું.

ઉપસંહાર :

આમ, પ્રસ્તુત પ્રકરણમાં આંકડાશાસ્ત્રીય પદ્ધતિથી પ્રાપ્ત પરિણામોનું પૃથક્કરણ અને અર્થઘટન કરવામાં આવ્યું છે. એ જ પ્રમાણે બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ પરત્વેના અભિપ્રાયોનું પૃથક્કરણ અને અર્થઘટન કરવામાં આવ્યું છે.

આ પછીના પ્રકરણમાં સંશોધન દ્વારા પ્રાપ્ત પરિણામોના પૃથક્કરણ અને અર્થઘટન પરથી તારણો, સૂચનો અને ભાવિ સંશોધનની દિશાઓ સૂચવવામાં આવી છે.

પ.૧ : પ્રસ્તાવના :

ભારત જેવા વિકાસશીલ દેશમાં કમ્પ્યુટર અને ઈન્ફોર્મેશન ટેકનોલોજીએ હરગણ ભરી છે. આજે ભારત પોતાના માનવસંશોધન અને બુદ્ધિ કૌશલ્યથી વિશ્વમાં ઝડપથી આગળ વધી રહેલું રાષ્ટ્ર છે. દેશના ખૂબે ખૂબે આધુનિકતાના નિર્ધાર સાથે માહિતી સંચારના સાધનો પહોંચી રહ્યાં છે. તેના સુચારુ ઉપયોગથી માનવી પોતાની સમસ્યાઓના ઉકેલ સાથે વ્યક્તિગત તેમજ દેશના વિકાસ સાથે કદમ મિલાવી રહ્યો છે. આ વિકાસની સાથે સાથે દેશની ઉગતી પેઢી પોતાના ઈતિહાસથી વાકેફ રહે તે જરૂરી છે. દેશની આજ એ ભવ્ય ભૂતકાળની ઈમારત પર ટકેલ છે. ટેકનોલોજીના સથવારે આજની પેઢી દેશના આઝાદીના ઈતિહાસને વધુ સારી રીતે જાણી શકે છે, સમજી શકે છે, ભારતના આઝાદીના ઈતિહાસમાં ગાંધીયુગની ઘટનાઓનું વિશેષ પ્રદાન રહ્યું છે. આ બાબતોને ધ્યાનમાં રાખી સંશોધકે પ્રસ્તુત સંશોધનમાં ધોરણ - ૮ માં અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓ માટે તેમની વયકક્ષા અનુસાર બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમની રચના કરી અજમાયશ કરવાનો ઉપક્રમ રાખ્યો હતો.

માહિતીનું અર્થઘટન અને તારાગો એ કોઈ પણ સંશોધનનું મુખ્ય હાર્દ અને અંતિમ સોપાન છે. સંશોધનના અર્થઘટન અને તારાગો પરથી ભવિષ્યલક્ષી સૂચન, આયોજન કે અમલીકરણ વિશે વિચારી શકાય છે. અને એ જ સંશોધનનો મુખ્ય આશય છે. વિવિધ વિદ્યાશાખાઓમાં થયેલ આવા સંશોધનો થકી આજે માનવી પ્રગતિના શિખરો સર કરી રહ્યો છે. શિક્ષણમાં પણ આવા અનેક શૈક્ષણિક સંશોધનો થઈ રહ્યાં છે. અહીં પ્રયોજક દ્વારા શૈક્ષણિક ફલશ્રુતિના સંદર્ભમાં સંશોધન માટેનો વિનમ્ર પ્રયાસ હાથ ધરવામાં આવ્યો છે. આ પ્રકરણમાં સંશોધનનાં તારાગો, સૂચનો અને ભાવિ સંશોધનની દિશાઓની રજૂઆત કરવામાં આવી છે.

પ.૨ : સંશોધન સારાંશ :

પ્રસ્તુત સંશોધનનો સારાંશ નીચે પ્રમાણે છે.

પ.૨.૧ : સમસ્યા :

પ્રસ્તુત સંશોધન અભ્યાસનું શીર્ષક આ પ્રમાણે શબ્દસ્થ કરેલ છે.

‘માધ્યમિક કક્ષાએ ઈતિહાસ શિક્ષણ માટે બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનું નિર્માણ અને અજમાયશ.’

“DEVELOPMENT AND TRY OUT OF EDUCATIONAL PROGRAMME BASED ON MULITI MEDIA TECHNIQUE FOR TEACHING HISTORY AT SECONDARY LEVEL.”

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં ઈતિહાસ શિક્ષણ માટે સ્વનિર્મિત બહુસંપુટ માધ્યમ આધારિત શૈક્ષણિક પ્રોગ્રામ વિકસાવવામાં આવ્યો અને તેની વિદ્યાર્થીની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ પર થતી અસર તપાસવામાં આવી હતી આથી અભ્યાસ શૈક્ષણિક ટેકનોલોજી સાથે સંકળાયેલો છે.

સંશોધન કાર્ય દરમિયાન સંશોધકે સ્વનિર્મિત સાધનના સહયોગથી શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ દ્વારા પ્રાપ્ત સિદ્ધિ ને એકમ કસોટીઓ, સિદ્ધિ કસોટી, અને તેના પરિણામોને જાતીયતા અને વિસ્તારના સંદર્ભમાં ચકાસવાનો પ્રયત્ન કરેલ છે. તેથી કહી શકાય કે આ અભ્યાસ કસોટીઓ સાધન તરીકે માપનના ક્ષેત્રને સ્પર્શે છે.

પ.૨.૨ : હેતુઓ :

પ્રસ્તુત અભ્યાસના હેતુઓ નીચે મુજબના હતા.

૧. 'મહાત્માના માર્ગ પર - ૧' એકમના અધ્યાપન માટે બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનું નિર્માણ કરવું.
૨. 'મહાત્માના માર્ગ પર - ૨' એકમના અધ્યાપન માટે બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનું નિર્માણ કરવું.
૩. વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ જાણવા સિદ્ધિકસોટીની રચના કરવી.
૪. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત કાર્યક્રમની પરંપરાગત પદ્ધતિ સાથે તુલના કરવી.
૫. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત કાર્યક્રમ પરત્વેના વિદ્યાર્થીઓના અભિપ્રાયો જાણવા.

પ.૨.૩ : ઉત્કલ્પનાઓ :

પ્રસ્તુત અભ્યાસની ઉત્કલ્પનાઓ આ પ્રમાણે હતી.

૧. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનો અભ્યાસ કરતાં પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓએ એકમ કસોટી - ૧ ના મેળવેલ કુલ સરાસરી પ્રાપ્તિ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહિ હોય.
૨. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનો અભ્યાસ કરતાં ગ્રામ્ય વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓના એકમ કસોટી - ૧ ના સરાસરી પ્રાપ્તિ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહિ હોય.

૧૨. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનો અભ્યાસ કરતા શહેરી અને ગ્રામ વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓના સિદ્ધિક્કસોટી ના સરાસરી પ્રાપ્તિઓ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહીં હોય.
૧૩. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનો અભ્યાસ કરતા શહેરી અને ગ્રામવિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓના સિદ્ધિક્કસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તિઓ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહીં હોય.
૧૪. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનો અભ્યાસ કરતા શહેરી અને ગ્રામવિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથની છોકરીઓના સિદ્ધિક્કસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તિઓ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહીં હોય.
૧૫. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનો અભ્યાસ કરતા પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓના સિદ્ધિક્કસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તિઓ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહીં હોય.
૧૬. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનો અભ્યાસ કરતા શહેરી વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓના સિદ્ધિક્કસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તિઓ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહીં હોય.
૧૭. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનો અભ્યાસ કરતા ગ્રામ વિસ્તારના પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓ અને છોકરીઓના સિદ્ધિક્કસોટીના સરાસરી પ્રાપ્તિઓ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહીં હોય.

૫.૨.૪ : વ્યાપવિશ્વ :

પ્રસ્તુત સંશોધન ધોરણ - ૮ ના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના ઇતિહાસ વિભાગ પૂરતું મર્યાદિત હતુ માટે ગુજરાત માધ્યમિક શિક્ષણ બોર્ડ દ્વારા માન્યતા મેળવેલ માધ્યમિક શાળાઓમાં અભ્યાસ કરતા ધોરણ - ૮ ના ગુજરાત રાજ્યના તમામ વિદ્યાર્થીઓ પ્રસ્તુત સંશોધન માટેનું વ્યાપવિશ્વ બને.

૫.૨.૫ : નમૂનાની પસંદગી :

પ્રસ્તુત સંશોધન પ્રાયોગિક પ્રકારનું હતું જેથી સંશોધકે વિવિધ નમૂના પસંદગીની રીતો પૈકી વ્યાપવિશ્વમાંથી પ્રયોગ માટે અનુમતિ આપનાર શાળાઓની સહેતુક રીતે નમૂનાની પસંદગી કરવામાં

આવી હતી. જેમાં સંશોધકે આગુંદ જિલ્લામાં આગુંદ શહેરની આગુંદ હાઈસ્કુલ અને આગુંદ તાલુકાની ગ્રામ્ય વિસ્તારની અજુપુરા ગામની એક શાળા પસંદ કરી હતી.

બંને શાળાઓમાં ધોરણ - ૮ ના વિદ્યાર્થીઓ પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા. ક્રમાનુસાર આ બંને શાળાના ધોરણ - ૮ ના વિદ્યાર્થીઓને પ્રથમ ધોરણ - ૭ ના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયમાં સમાવિષ્ટ મુદ્દાઓને આધારે શિક્ષકરચિત પૂર્વકસોટી આપવામાં આવી હતી. આ કસોટીના પરિણામોને આધારે ૫૦-૫૦ વિદ્યાર્થીના બે સમાન જૂથ પાડવામાં આવ્યા હતા.

આ બંને જૂથ પૈકી એક જૂથ પ્રાયોગિક જૂથ તથા બીજું જૂથ તે નિયંત્રિત જૂથ તરીકે હતા. આમ શાળા પસંદગી અને નમૂના પસંદગી સહેતુક પ્રકારની હતી.

સારાણી : પ.૧ વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા

વિદ્યાર્થીઓ	ગ્રામ્ય	શહેરી	કુલ
છોકરાઓ	૪૯	૩૯	૮૮
છોકરીઓ	૫૧	૬૧	૧૧૨
કુલ	૧૦૦	૧૦૦	૨૦૦

પ.૨.૬ : પ્રયોગનું અમલીકરણ :

૧. સૌ પ્રથમ સંશોધકે બંને શાળાઓના આચાર્યને મળીને જરૂરી દિવસોની પરવાનગી લીધી હતી. આચાર્યોએ સઘળા આયોજન માટે ઉમદા સહકાર આપ્યો હતો. ઈતિહાસ શિક્ષણના જે એકમોનો પ્રયોગ કરવાનો હતો તેનું શાળાના શિક્ષકોએ શિક્ષણકાર્ય કરેલું હોવું ન જોઈએ એ બાબતને ધ્યાનમાં રાખી શૈક્ષણિક વર્ષના શરૂઆતમાં જ આ શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનું આયોજન કર્યું હતું.

૨. પ્રથમ તબક્કામાં ધોરણ - ૮ ના વિદ્યાર્થીઓને તેમના ઈતિહાસ વિષયને લગતા જ્ઞાનની ચકાસણી માટે ધોરણ ૭ ના ઈતિહાસના વિષયવસ્તુના મુદ્દાઓને ધ્યાનમાં રાખી શિક્ષકરચિત પૂર્વ કસોટી આપી જ્ઞાનલબ્ધિના પ્રાપ્તકોને આધારે પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથ એમ બે જૂથ પાડવામાં આવ્યા હતા. જેમાં એક શહેરીકક્ષાના અને એક ગ્રામ્ય વિસ્તારની શાળા હતી. બંને જૂથમાં ૫૦-૫૦ વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા રાખવામાં આવી હતી.

૩. બીજા તબક્કામાં પ્રાયોગિક જૂથને સંશોધક દ્વારા પ્રથમ દિવસે શૈક્ષણિક કાર્યક્રમની વિસ્તૃત સમજ આપવામાં આવી હતી. આ પ્રમાણે કર્યા પછી બીજા દિવસેથી તેમના ઉપર પ્રયોગની અજમાયશ

શરૂ કરવામાં આવી હતી. સંશોધકે જાતે પૂર્વતૈયારી કરી બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમની વર્ગખંડમાં રજૂઆત કરી હતી. લેપટોપ અને એલસીડી પ્રોજેક્ટરની મદદથી વર્ગખંડમાં મોટા પડદા પર બધા જ વિદ્યાર્થીઓ જોઈ શકે તે રીતે રજૂઆત કરવામાં આવી હતી. સાથે સાઉન્ડની પાગ વ્યવસ્થા કરવામાં આવી હતી. સંશોધક એક તાસમાં એક એકમનું પ્રાયોગિક કાર્ય કર્યું હતું. પ્રોજેક્ટરની મદદથી પડદા પર રજૂઆતની સાથે સંશોધક દ્વારા જરૂર પ્રમાણે વિષયવસ્તુની સમજ માટે ચર્ચા કરી, જરૂરી લેખનફલક નોંધ પાગ કરી હતી. વિદ્યાર્થીને જ્યાં સમજ ન પડે ત્યાં અટકીને ફરીથી સમજ આપી હતી શૈક્ષણિક કાર્યક્રમમાં આવતા ચાર્ટ, નકશા, ચિત્રો, ટેક્સ, વિડીયો, એનીમેશનની કમશ: રજૂઆત કરાતી. એકમના શિક્ષણકાર્યને અંતે શૈક્ષણિક કાર્યક્રમમાં જ મૂલ્યાંકન કાર્ય કરવામાં આવતું જેમાં હેતુલક્ષી પ્રશ્નો વિદ્યાર્થીઓને પૂછવામાં આવતા હતા. અને તેના ઉત્તરો પાગ આપવામાં આવતા હતા. સમગ્ર તાસ દરમિયાન સંશોધક દ્વારા વિદ્યાર્થીઓનું નિરીક્ષણ કરી ખાસ ધ્યાન રાખવામાં આવતું હતું. (પરિશિષ્ટમાં પાઠ આયોજન સામેલ છે)

નિયંત્રિત જૂથ સમક્ષ પ્રસ્તુત એકમનું અધ્યાપન સંશોધક દ્વારા આજ સમયગાળા દરમિયાન પરંપરાગત પદ્ધતિથી રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું. ઈતિહાસ વિષયના નક્કી કરેલા મુદ્દા સંબંધિત શિક્ષણ આપવામાં આવ્યું હતું. સંશોધકે જાતે જ આ પ્રમાણેનું શિક્ષણકાર્ય કર્યું હતું. જેમાં ૧૫ પાઠનું આયોજન કરી શિક્ષણકાર્ય કર્યું હતું. જેમ એકમનું શિક્ષણકાર્ય પૂરુ થતું ગયું તેમ એકમ કસોટી આપવામાં આવી હતી. એકમ કસોટી સમયે પાગ સંશોધક દ્વારા નિરીક્ષણ અને ખાસ તકેદારી રાખવામાં આવતી હતી. (પરિશિષ્ટમાં પાઠ આયોજન સામેલ છે)

બંને જૂથમાં શૈક્ષણિક રજૂઆત સંશોધકે જાતે જ કરી હતી. જાતે ઉપસ્થિત રહેવાથી કાર્યક્રમ દરમિયાન ઊભી થતી મુશ્કેલી નિવારી શકાય, હેતુ પૂર્વકનું આયોજન કરી કાર્યક્રમને યોગ્ય રીતે ન્યાય આપી શકાય અને સંશોધનની ફલશ્રુતિ માણી શકાય. (પરિશિષ્ટમાં દરેક એકમ કસોટીને અંતે પ્રામ થયેલ પરિણામોની સૂચિ સામેલ છે)

પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથને ભિન્ન ભિન્ન પદ્ધતિથી શિક્ષણ આપ્યા પછી તરત જ બીજા દિવસે બંને જૂથોને સંશોધક રચિત સિદ્ધિ કસોટી આપવામાં આવી હતી. આ કસોટીનો હેતુ બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ અને પરંપરાગત પદ્ધતિથી આપેલા શિક્ષણથી વિદ્યાર્થીની જ્ઞાનપ્રાપ્તિના સંદર્ભમાં કઈ પદ્ધતિ સફળ નીવડી તે ચકાસવાનો હતો. (સિદ્ધિ કસોટીના પરિણામો સૂચિ સ્વરૂપે પરિશિષ્ટમાં સામેલ છે.)

છેલ્લે પ્રાયોગિક જૂથને એક અભિપ્રાયાવલિ આપવામાં આવી હતી. જેનો ઉદ્દેશ બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ પ્રત્યેના વિદ્યાર્થીઓના અગાઉ જાગ્યા પ્રમાણે વિવિધ સંદર્ભે અભિપ્રાય જાગવાનો હતો.

પ.૨.૭ : માહિતીનું પૃથક્કરણ અને અર્થઘટન :

૧. પૂર્વકસોટી (૨૫ ગુણ) ના પ્રાપ્તિ મેળવીને સમકક્ષ જૂથ યોજનાને આધારે બંને શાળામાં પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથ એમ એક એક જૂથની રચના કરવામાં આવી હતી.
૨. બંને શાળાઓમાં બંને જૂથોમાં એકમના અધ્યયન - અધ્યાપનને અંતે એકમ કસોટી લઈ તેના પ્રાપ્તિ મેળવવામાં આવ્યા હતા.
૩. બંને શાળાના બંને જૂથોમાં બધા જ એકમોના શિક્ષણકાર્યને અંતે સિદ્ધિકસોટી લઈ તેના પ્રાપ્તિ મેળવવામાં આવ્યા હતા.
૪. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ વિષયક પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓના મંતવ્યો જાગવાના આશયે બંને શાળાઓના પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષક રચિત અભિપ્રાયાવલિ આપવામાં આવી હતી અને મળેલા પ્રતિચારને આંકડાશાસ્ત્રીય રીતે મૂલવવામાં આવ્યા હતા.

પ.૨.૮ : આંકડાશાસ્ત્રીય પદ્ધતિ :

પ્રયોગને અંતે પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓએ મેળવેલ પ્રાપ્તિ મેળવેલ એકમ કસોટી અને સિદ્ધિક કસોટીને આધારે વિદ્યાર્થીઓના ઈતિહાસ વિષયવસ્તુ સંબંધી અધ્યયન સિદ્ધિક ચકાસવામાં આવી હતી. ઉપરાંત સિદ્ધિક કસોટીના પ્રાપ્તિ મેળવેલ આધારે પ્રાપ્તિ મેળવેલ સરાસરી, પ્રમાણ વિચલન, સરાસરીના તફાવતને T - કસોટી દ્વારા ઉત્કલ્પનાઓની ચકાસાગી કરવામાં આવી હતી.

બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ માટે પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓએ આપેલ અભિપ્રાયોની ટકાવારી શોધવામાં આવી હતી, અને ટકાવારીને આધારે તેનું અર્થઘટન કરવામાં આવ્યું હતું.

પ.૩ : તારાણો :

પ્રસ્તુત સંશોધનના તારાણો નીચે મુજબ છે.

પ.૩.૧ : એકમ કસોટી -૧ ને સંબંધિત તારાણો :

૧. એકમ કસોટી - ૧ માં નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓની તુલનાએ પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓની અધ્યયન સિદ્ધિ સાર્થક રીતે ઊંચી હતી.
૨. એકમ કસોટી - ૧ માં ગ્રામ્ય વિસ્તારના નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓની તુલનાએ પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓની અધ્યયન સિદ્ધિ સાર્થક રીતે ઊંચી હતી.
૩. એકમ કસોટી - ૧ માં શહેરી વિસ્તારના નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓની તુલનાએ પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓની અધ્યયન સિદ્ધિ સાર્થક રીતે ઊંચી હતી.

પ.૩.૨ : એકમ કસોટી -૨ ને સંબંધિત તારાણો :

૧. એકમ કસોટી - ૨ માં નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓની તુલનાએ પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓની અધ્યયન સિદ્ધિ સાર્થક રીતે ઊંચી હતી.
૨. એકમ કસોટી - ૨ માં ગ્રામ્ય વિસ્તારના નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓની તુલનાએ પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓની અધ્યયન સિદ્ધિ સાર્થક રીતે ઊંચી હતી.
૩. એકમ કસોટી - ૨ માં શહેરી વિસ્તારના નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓની તુલનાએ પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓની અધ્યયન સિદ્ધિ સાર્થક રીતે ઊંચી હતી.

પ.૩.૩ : સિદ્ધિ કસોટીને સંબંધિત તારાણો :

૧. સિદ્ધિ કસોટીમાં નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓની તુલનાએ પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓની અધ્યયન સિદ્ધિ સાર્થક રીતે ઊંચી હતી.
૨. સિદ્ધિ કસોટીમાં ગ્રામ્ય વિસ્તારના નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓની તુલનાએ પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓની અધ્યયન સિદ્ધિ સાર્થક રીતે ઊંચી હતી.
૩. સિદ્ધિ કસોટીમાં શહેરી વિસ્તારના નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓની તુલનાએ પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓની અધ્યયન સિદ્ધિ સાર્થક રીતે ઊંચી હતી.

આમ ઉપરોક્ત સિદ્ધિ કસોટીના પરિણામ જોતાં સ્પષ્ટ માલુમ પડે છે કે સામાન્ય વર્ગશિક્ષણપદ્ધતિ કરતા બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ દ્વારા અસરકારક અધ્યયન સિદ્ધિ થાય છે.

પ.૩.૪ : વિસ્તારના સંદર્ભમાં પ્રયોગની અસરકારકતાને લગતા તારાણો :

૧. ગ્રામ્ય વિસ્તારના નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓની તુલનાએ પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓની અધ્યયન સિદ્ધિ ઊંચી હતી.
૨. શહેરી વિસ્તારના નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓની તુલનાએ પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓની અધ્યયન સિદ્ધિ ઊંચી હતી.

આમ ઉપરોક્ત સિદ્ધિ કસોટીના પરિણામો જોતાં સ્પષ્ટ માલુમ પડે છે કે સામાન્ય વર્ગશિક્ષાગ પદ્ધતિ કરતા બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ દ્વારા શહેરી કક્ષાએ કે ગ્રામ્ય કક્ષાએ અસરકારક અધ્યયનની સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે.

પ.૩.૫ : જાતીયતાના સંદર્ભમાં પ્રયોગની અસરકારકતાને લગતા તારાણો :

૧. ગ્રામ્ય વિસ્તારના નિયંત્રિત જૂથના છોકરાઓની તુલનાએ પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓની અધ્યયન સિદ્ધિ સાર્થક રીતે ઊંચી હતી.
૨. શહેરી વિસ્તારના નિયંત્રિત જૂથના છોકરાઓની તુલનાએ પ્રાયોગિક જૂથના છોકરાઓની અધ્યયન સિદ્ધિ સાર્થક રીતે ઊંચી હતી.
૩. પ્રાયોગિક જૂથના કુલ છોકરાઓ અને કુલ છોકરીઓની અધ્યયન સિદ્ધિ સાર્થક રીતે સમાન હતી.
૪. પ્રાયોગિક જૂથના ગ્રામ્ય વિસ્તારના છોકરાઓ અને છોકરીઓની અધ્યયન સિદ્ધિ સાર્થક રીતે સમાન હતી.
૫. પ્રાયોગિક જૂથના શહેરી વિસ્તારના છોકરાઓ અને છોકરીઓની અધ્યયન સિદ્ધિ સાર્થક રીતે સમાન હતી.

આમ ઉપરોક્ત સિદ્ધિકસોટીના પરિણામોને જાતીયતાના સંદર્ભમાં માલુમ પડે છે કે સામાન્ય વર્ગશિક્ષાગ પદ્ધતિ કરતા બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ દ્વારા શહેરી કક્ષાએ કે ગ્રામ્ય કક્ષાએ અસરકારક અધ્યયનની સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે.

જ્યારે બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ દ્વારા અભ્યાસ કરતા જૂથમાં ગ્રામ્ય કક્ષાએ અને શહેરી કક્ષાએ છોકરાઓ અને છોકરીઓની અધ્યયન સિદ્ધિમાં કોઈ તફાવત જોવા મળ્યો ન હતો. એટલે કે બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ દ્વારા અધ્યયન સિદ્ધિ ઊંચી તો મળે છે પણ તે

અધ્યયન સિદ્ધિમાં બંનેમાં સમાન માલુમ પડે છે, અર્થાત બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમની છોકરાઓ તથા છોકરીઓમાં સમાન અસર જોવા મળે છે.

પ.૩.૬ : બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ પરત્વેના વિદ્યાર્થીઓના

અભિપ્રાયોના તારાણો :

બહુમાધ્યમ સંપુટથી અધ્યયન કરનાર શહેરી અને ગ્રામ્ય કક્ષાની શાળાના પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓએ અભિપ્રાયોવલિમાં દર્શાવેલ પ્રત્યેક વિધાનોના અભિપ્રાયોના આધારે ટકાવારી કાઢવામાં આવી હતી. આ ટકાવારીના પરિણામો પરથી ફલિત થાય છે કે બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમથી અધ્યયન કરનાર ગ્રામ્ય અને શહેરી કક્ષાના વિદ્યાર્થીઓ બહુમાધ્યમ સંપુટ પરત્વે ચોક્કસ અને હકારાત્મક અભિપ્રાય ધરાવતા હતા. તેમજ તેઓને બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમથી થયેલ અધ્યયન ઘણું પસંદ પડ્યું હતું.

પ.૪ : શૈક્ષણિક ફલિતાર્થ :

પ્રસ્તુત સંશોધનના અંતે પ્રાપ્ત પરિણામોને આધારે શૈક્ષણિક ફલિતાર્થો નીચે પ્રમાણે છે.

૧. એકમ કસોટીના પરિણામોને જોતાં સ્પષ્ટ માલૂમ પડે છે કે પ્રાયોગિક જૂથ અર્થાત બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ દ્વારા અધ્યયન કરતા જૂથની નિયંત્રિત જૂથ અર્થાત્ પરંપરાગત પદ્ધતિથી અધ્યયન કરતા જૂથ કરતાં અધ્યયન સિદ્ધિ ઊંચી અને અસરકારક છે. માટે એમ કહી શકાય કે, જે વિદ્યાર્થીઓને આવા કાર્યક્રમની મદદથી અધ્યયન કરાવવામાં આવે તો વિદ્યાર્થીઓની અધ્યયન સિદ્ધિ ઊંચી અને અસરકારક રહે છે.
૨. સિદ્ધિ કસોટીના પરિણામો જોતાં સ્પષ્ટ માલૂમ પડે છે કે, પ્રાયોગિક જૂથ અર્થાત્ બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ દ્વારા અધ્યયન કરતા જૂથની નિયંત્રિત જૂથ અર્થાત્ પરંપરાગત પદ્ધતિથી અધ્યયન કરતા જૂથ કરતાં અધ્યયન સિદ્ધિ ઊંચી અને અસરકારક છે. માટે એમ કહી શકાય કે, જે વિદ્યાર્થીઓને આવા કાર્યક્રમની મદદથી અધ્યયન કરાવવામાં આવે તો વિદ્યાર્થીઓની અધ્યયન સિદ્ધિ ઊંચી અને અસરકારક રહે છે.

૩. જાતીયતાના સંદર્ભમાં સિદ્ધિ કસોટીના પરિણામોની તુલના કરતા સ્પષ્ટ માલુમ પડે છે કે પ્રાયોગિક જૂથ અર્થાત્ બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ દ્વારા અધ્યયન કરતા જૂથના છોકરા અને છોકરીઓની અધ્યયન સિદ્ધિ સમાન હતી. આ ઉપરથી એમ સાબિત થાય છે કે, જો આવા બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ દ્વારા અધ્યયન કરાવવામાં આવે તો જાતીય તફાવતની અસર નિવારી શકાય છે.
૪. વિસ્તારના સંદર્ભમાં સિદ્ધિ કસોટીના પરિણામોની તુલના કરતા સ્પષ્ટ માલુમ પડે છે કે પ્રાયોગિક જૂથ અર્થાત્ બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ દ્વારા અધ્યયન કરતા જૂથના ગ્રામ્ય વિસ્તારના અને શહેરી વિસ્તારના વિદ્યાર્થીઓની અધ્યયન સિદ્ધિ સમાન હતી. આ ઉપરથી એમ સાબિત થાય છે કે, જો આવા બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ દ્વારા અધ્યયન કરાવવામાં આવે તો ગ્રામ્ય વિસ્તારના કે શહેરી વિસ્તારના વિદ્યાર્થીઓની અધ્યયન સિદ્ધિ સમાન રીતે ઊંચી અને અસરકારક રહે છે. આમ વિસ્તારની સિદ્ધિ ઉપર થતી અસર નિવારી શકાય છે.
૫. પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં સંશોધકે બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ તૈયાર કરવા કમ્પ્યુટરનો આધાર લીધો હતો. આથી શિક્ષણ આપવાની પરંપરાગત શિક્ષણ પદ્ધતિમાં પડતી મુશ્કેલીઓને સભાનતાપૂર્વક દૂર કરવા, તેમજ ઈતિહાસ વિષય શિક્ષણને સરળતાથી રસ, રુચિપૂર્ણ રીતે શીખવવા માટે આ માધ્યમ અતિ ઉપયોગી છે, જેથી તેનો શિક્ષણમાં ઉપયોગ જરૂરી છે.
૬. વર્ગખંડમાં વિદ્યાર્થીઓની શીખવાની વ્યક્તિગત ભિન્નતાના નિવારણ માટે પાણ બહુમાધ્યમ સંપુટ ઉપકારક બની શકે છે.
૭. પ્રસ્તુત સંશોધનનો અગત્યનો ફલિતાર્થ એ છે કે ઈતિહાસ શિક્ષણના વિવિધ એકમોના અધ્યયન કાર્યમાં સામાન્યતઃ વર્ગમાં વિવિધ શૈક્ષણિક સાધનોનો જેવા કે ચાર્ટ, ચિત્ર, નકશોનો ઉપયોગ નહીવત જેવા મળે છે. વિદ્યાર્થીઓ ભારતના કે વિશ્વના નકશામાં યોગ્ય સ્થાન નિર્દેશ પાણ કરી શકતા નથી. આપણા આઝાદીના ઘડવૈયાઓના ચિત્રો પાણ ઓળખતા નથી, ત્યારે આ પ્રકારના બહુમાધ્યમ સંપુટ તૈયાર કરી વિદ્યાર્થીઓને વૈજ્ઞાનિક રીતે ઈતિહાસનું જ્ઞાન આપી શકાય.
૮. મુક્ત તાસમાં શિક્ષકની અવેજી રુપે આવા બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમો પ્રયોજી શકાય.
૯. આ પ્રકારના કાર્યક્રમ તૈયાર કરવાથી જ્ઞાનનું દઢીકરણ પાણ વધારી શકાય છે.

૧૦. ઓછા ખર્ચે શૈક્ષણિક કાર્યક્રમની રચના કરી, કુરસદના સમયનો જ્ઞાનોપાર્જન માટે અસરકારક રીતે ઉપયોગ કરી શકાય છે.
૧૧. વિદ્યાર્થીઓ પાણ કમ્પ્યુટર લેબમાં જઈ ઇન્ટરનેટના માધ્યમથી માહિતી એકત્ર કરતાં થાય છે.

૫.૫ : સૂચનો :

ધોરણ - ૮ ના વિદ્યાર્થીઓને ઇતિહાસ શિક્ષણ આપવા માટે બહુમાધ્યમસંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમની રચના કરી આગુંદ જિલ્લાની શાળાઓમાં અજમાયશ કરી સિદ્ધિ કસોટી દ્વારા બહુ માધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમની અસરકારકતા ચકાસવામાં આવી. આ પ્રયોગના અનુભવના અંતે કેટલાક સૂચનો નીચે મુજબ છે.

૧. પ્રસ્તુત સંશોધન માટે તૈયાર કરવામાં આવેલ બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ કમ્પ્યુટર આધારિત હતો. જેથી બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ ગુણવત્તાયુક્ત બને તેનું ખાસ ધ્યાન રાખવું
૨. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ કમ્પ્યુટર પર તૈયાર કરવામાં જે સોફ્ટવેરનો તેમાં ઉપયોગ કર્યો હોય તેનાથી વિદ્યાર્થી પરિચિત હોય તે જરૂરી છે, જેથી તે તેના ઉપયોગ સંદર્ભે મૂંઝવણ ન અનુભવે.
૩. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ તૈયાર કરવાનો હોય જેમાં કમ્પ્યુટરનો ઉપયોગ હોય ત્યારે વિષયશિક્ષકને કમ્પ્યુટરના ઉપયોગનું પૂરતું જ્ઞાન હોવું જરૂરી છે. જેથી તેનો અસરકારક ઉપયોગ થાય. તેના ઉપયોગના સમયે અચાનક ઊભી થતી મુશ્કેલીઓ નિવારી શકાય.
૪. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ જેમાં કમ્પ્યુટરનો ઉપયોગ હોય ત્યારે શાળામાં કમ્પ્યુટર ઉપલબ્ધ હોવા જરૂરી છે. જો આ કાર્યક્રમ વર્ગખંડ બધા સાથે જોઈ શકે તે રીતે રજૂ કરવાનો હોય તો એલ સી.ડી પ્રોજેક્ટર સાથેની સુવિધા હોવી જરૂરી છે. બધા વીડીયોનો સાઉન્ડ સાંભળી શકે તેવી સાઉન્ડ વ્યવસ્થા જરૂરી છે.
૫. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમમાં ધ્વનિ મુદ્દિત ઓડિયો, વિડીયો, રંગબેરંગી અક્ષરો, સ્લાઈડ્સ, ઇકેક્ટસ, આકર્ષક ચિત્રો, વર્ડ આર્ટ, હાઈપરલીંક જેવા

માધ્યમોનો ઉપયોગ કરી વિદ્યાર્થીઓને જ્ઞાન સાથે ગમ્મત મળી રહે તેવું અધ્યયન સંપુટ તૈયાર કરવું જોઈએ. જેથી વિદ્યાર્થીઓને અસરકારક શિક્ષણ આપી શકાય.

૬. બહુમાધ્યમ સંપુટમાં દરેક અને શ્રાવ્યનું સંમિશ્રણ હોવું જરૂરી છે અને તેનો સંપુટમાં ઉપયોગ કરવો અનિવાર્ય અને આવશ્યક છે.

૫.૬ : ભાવિ સંશોધનની દિશાઓ :

પ્રસ્તુત સંશોધન કાર્યના અંતે પ્રાપ્ત થયેલા પરિણામો અને સંશોધન દરમિયાનના અનુભવોને આધારે તેમજ આ સંશોધન શરૂ કરતા પહેલા વિચારેલા અન્ય સંશોધનોની સમીક્ષા કરી હતી. તે પરથી સંશોધકે હવે પછી હાથ ધરી શકાય તેવા અન્ય સંશોધનો અંગેની વિચારણા પાળી કરી હતી. પ્રસ્તુત સંશોધન એ સંશોધકનો લઘુપ્રયાસરૂપ હોવાથી મર્યાદાઓથી પર નથી. તેથી સંશોધક સ્વીકારે છે કે પ્રસ્તુત સંશોધન અંતિમ નથી. પ્રસ્તુત સંશોધનની મર્યાદાઓને ધ્યાનમાં રાખીને સંશોધકે વધુ સંશોધન માટે કેટલાક સૂચનો આપવાનું યોગ્ય સમજાયું છે.

૧. પ્રસ્તુત સંશોધન રાજ્યના અન્ય વિસ્તારોમાં પાળી અસરકારકતા ચકાસવા માટે હાથ ધરી શકાય.
૨. પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં ધોરણ - ૮ ઈતિહાસ શિક્ષણમાં ગાંધીયુગની ઘટનાઓના સમાવિષ્ટ મુદ્દા સિવાયના અન્ય મુદ્દાઓ પસંદ કરી આ પ્રમાણેના શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ બનાવી શકાય.
૩. માધ્યમિક તથા ઉચ્ચત્તમ માધ્યમિક કક્ષાએ જુદા જુદા ધોરણો અને જુદા જુદા વિષયો માટે આવા પ્રકારના સાધનની રચના કરી તેની અસરકારકતા ચકાસી શકાય.
૪. પ્રસ્તુત બહુમાધ્યમ સંપુટ ફક્ત ગુજરાતી માધ્યમની માધ્યમિક શાળાના ધોરણ - ૮ ના વિદ્યાર્થીઓને ધ્યાનમાં રાખી તૈયાર કરવામાં આવેલ હોવાથી ફક્ત ગુજરાતી માધ્યમની શાળાના ધોરણ - ૮ ના વિદ્યાર્થીઓ પૂરતો જ મર્યાદિત રહે છે. જેથી અન્ય માધ્યમની શાળાઓ તેમજ અન્ય ભાષાઓમાં પાળી આ કાર્યક્રમ તૈયાર કરી શકાય.
૫. પ્રસ્તુત સંશોધનમાં સામાજિક, આર્થિક પરિસ્થિતિ, બુદ્ધિકક્ષા જેવા ચલોની આંતરક્રિયાનો સમાવેશ કર્યો નથી. જેથી આ પ્રકારના ચલોને ધ્યાનમાં રાખી અધ્યયન સંપુટની અસરકારકતા ચકાસવા સંશોધન હાથ ધરી શકાય.

૬. વિદ્યાર્થીઓની ઉચ્ચ માહિતીધારણ માટે કયા પરિબલો જવાબદાર છે અને તે કેવી રીતે વધારી શકાય તે અંગેના અભ્યાસ થઈ શકે.
૭. વિવિધ સમયગાળા માટે શૈક્ષણિક સાધનો દ્વારા અધ્યાપનના અભિગમના ઉપયોગથી વિદ્યાર્થીઓની ભાવાત્મક બાબતો ઉપર થતી અસરો તપાસી શકાય.
૮. શૈક્ષણિક સાધનો વડે સ્વશિક્ષણ પ્રક્રિયા ઉપરની અસરનો અભ્યાસ કરી શકાય.
૯. વિવિધ પ્રકારના શૈક્ષણિક સાધનોમાંથી કયા શૈક્ષણિક સાધનો વધુ રસમય, હેતુપૂર્ણ અને ઉપયોગી બને છે તે તપાસી શકાય.
૧૦. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ પરત્વે માધ્યમિક શાળા અને ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાના શિક્ષકોના મનોવલણો નો અભ્યાસ હાથ ધરી શકાય.
૧૧. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક પરત્વે માધ્યમિક અને ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાના શિક્ષકોના સમર્પણ અંગેનો અભ્યાસ હાથ ધરી શકાય.
૧૨. બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ તૈયાર કરવા માટે સંશોધકે પાવરપોઈન્ટ અને તેની સાથે જોડાયેલ અંગોનો જ ઉપયોગ કર્યો છે. આ સિવાય પાણ ફ્લેશ પ્રોગ્રામ, નવા પ્રોગ્રામ કે એનીમેશન સોફ્ટવેરનો ઉપયોગ કરી વધુ અસરકારક સંપુટ તૈયાર કરી શકાય.

પ.૭ : ઉપસંહાર :

પ્રસ્તુત પ્રકરણમાં સંશોધનનો સારાંશ, તારણો, સૂચનો અને ભાવિ સંશોધનની દિશાઓનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. આ પ્રકરણમાં બધા જ મુદ્દાઓની છણાવટ કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. પ્રસ્તુત અભ્યાસ બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ માટેની સામગ્રીની રચના અને તેની અધ્યયન સિદ્ધિ ઉપર થતી અસર ચકાસવાનો હતો. સાથે સાથે આ સાધન અંગેની વિદ્યાર્થીઓના અભિપ્રાયો તપાસવાનો હતો. માત્ર બે શાળાના બે બે ધોરણોમાં હાથ ધરવામાં આવેલ અભ્યાસના તારણો ઉપરથી એમ સ્પષ્ટ થઈ આવે છે કે વિદ્યાર્થીઓ નીરશ થાય તેવા ઈતિહાસ શિક્ષણમાં બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમથી અધ્યયન સિદ્ધિની નોંધપાત્ર અસરકારકતા સિદ્ધ કરી શકાય છે. અધ્યાપન કાર્ય દરમિયાન પ્રયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓના મુખ પર આનંદભાવ, કંટાળા વિનાનું કે ભાર વિનાનું ઈતિહાસ શિક્ષણનું અધ્યયન, અને ઉત્સાહ સંશોધકે ખૂબ જ નજીકથી નિહાળ્યા છે, અનુભવ્યા

છે. આ ઉપરથી કહી શકાય કે નીરશ લાગતા ઈતિહાસ શિક્ષાગને વધારે સરળ રસિક અને અધ્યયન ભોગ્ય બનાવી શકાય છે.

ઓછી સંખ્યાના એકમો અને સીમિત સંખ્યાના વિદ્યાર્થીઓ ઉપરના પ્રયોગના પરિણામો વ્યાપક નમૂના માટે લાગુ ન પાડી શકાય. તેમ છતાં કમ્પ્યુટર આધારિત બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમની રચના અને તેની અધ્યયન સિદ્ધિ ઉપર થતી અસર ચકાસવાનો આ અભ્યાસ ઈતિહાસ વિષય શિક્ષકોને પ્રેરક બનશે. આ ઉપરાંત નવીન પદ્ધતિથી અધ્યાપન કરાવવાથી વિદ્યાર્થી પોતાની ગતિ અને સમજ અનુસાર વ્યક્તિગત અને શૈક્ષણિક વિકાસ સાધી શકશે, તેવા હેતુઓને ધ્યાનમાં લઈ સંશોધકે પ્રસ્તુત સંશોધન હાથ ધરવાનું વિચારેલ હતું. આવા ઈતિહાસ શિક્ષાગ વિશિષ્ટ અધ્યયનની જરૂરિયાતો સંતોષવાના ભાગરૂપે તૈયાર થાય, તે માટેની નવી દિશાઓ જન્મે તો જ કરેલ કાર્ય સફળ છે, તેમ સંશોધક નમ્રપાગે માને છે. આશા છે કે પ્રસ્તુત સંશોધન ભાવિ સંશોધકો માટે માર્ગદર્શક, પથદર્શક બની રહશે.

સંશોધન માટેના
સંદર્ભસાહિત્યની

સૂચિ

અંગ્રેજી સંદર્ભ, ગુજરાતી સંદર્ભ

અને

વેબસાઈટની સૂચિ

સંશોધન માટેના સંદર્ભસાહિત્યની સૂચિ

ક્રમ	વિગત	પૃષ્ઠ
૧	અંગ્રેજી સંદર્ભ	૧૫૬
૨	ગુજરાતી સંદર્ભ	૧૫૮
૩	વેબસાઈટ	૧૬૨

અંગ્રેજી સંદર્ભસૂચિ

- Abdul Kalam, A.P.J. (2002). The dream and the message. In Ignited Minds. New Delhi : Penguin Book.
- Buch, M.B. (1991). Fourth Survey of Research in Education (NCERT). Noida: Publication Department of NCERT.
- Chandler, K.S., and Swellery. P. (2004). Definetion of power point presentation retrieved form www. Wikipedia. Org.
- castle, w.The Taxonomy of Learning and Benjamin Bloom. <http://Oaks.nvg.org/wm6ra3.html>.
- Desai. (1964). “ A Survey of the Programmes of Sex-Education in Different Schools of Gujarat and to find out their impact to the Social and Psychological Adjustment of Boys and Girls. ” University Grant Comission.
- Davis, J. The model underlying experimental research methods In Experimental Research Method. Department of psychology. Metropolitan State College of Denver. <http://clem.mscedu/~dacisj/prm2/experl.html>.
- Das, R.C. (1993). Educational Technology. New Delhi : A basic text streling publishers pvt. Ltd.
- Gandhi, K.L. (1974). Preface to the first edition. Dlements of Modern Algebra. New Delhi : Ajay Book Depot.
- Kumar, K.L. (2009). Programmed learning Education, Technology. New Delhi : New Age international (p) ltd.
- Kothari, C.R. (1986). Research Methodology. New Delhi : Wiley Eastern Limited.
- Kofi Hordzi, Wisdom Harrison. (2003). Devlopmentv of Simple Aids for Teaching Science in Basic Schools, Ghana. ERNWACA – Ghana : University of ucation,
- NCERT. (2000). National Curriculum Framework for School Education. New Delhi : National Council for Research and Training.
- Padma, M. (1991). Research in Correlates of Achievement – A Trend Report In Forth Survey of Research in Education (1983-88). Volume 1. Chief Editor. Buch M.B. New Delhi : National Council For Research and Training (NCERT).

- Rjkaiya, H. Yusuf. (1994). The use of models in the teaching of science – a case study of selected secondary schools in Kano Metropolis, Kano State, Nigeria. Nigeria : Federl college of Education. Kano State.
- Rebaca, T. Game – based learning Web page on Staring Point> Teaching entrylevel> Geosciences. <http://serc.Cerleton.Edu/introgeo/games/index/html>.
- Taneja, R.P. (1989). Dictionary of Education. New Delhi : Anmol Publications.
- Yashpal, etal. (1993). Learning Without Burden – Report of the National Advisory Committee. Appointed by the Department of Education. New Delhi : The Ministry of Human Resource Development. Government of India.

ગુજરાતી સંદર્ભસૂચિ

- આહુજા, પી. (૨૦૦૦). પરોપકારીય અને લાગણીશીલ સમજશક્તિનો શિક્ષણના વતારવરણમાં સંબંધ અને સિદ્ધિ માટે સ્વ - અધ્યયન શિક્ષણપત્રકની અસર. (પીએચ.ડી). ઈન્દૌર : દેવી અહલ્યા વિશ્વવિદ્યાલય.
- ઉચાટ, ડી.એ. (૨૦૦૯). શિક્ષણ અને સામાજિક વિજ્ઞાનોમાં સંશોધનનું પદ્ધતિશાસ્ત્ર. રાજકોટ: સાહિત્ય મુદ્રણાલય.
- ઉચાટ, દિ.હ. (૧૯૯૭). સામાજિક શાસ્ત્રોમાં સંશોધન સમસ્યા. પસંદગીના સૈદ્ધાંતિક અને વ્યાવહારિક આધારો. રાજકોટ : પારસ પ્રકાશન.
- ઉચાટ, દિ.હ. (૨૦૦૦). સંશોધનની વિશિષ્ટ પદ્ધતિઓ. રાજકોટ : સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી.
- ઉચાટ, દિ.હ., અને અન્ય. (૨૦૦૬). શૈક્ષણિક સંશોધનના સારાંશ. પ્રથમ આવૃત્તિ. રાજકોટ : સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી.
- કસ્વેકર, આરતી.પી. (૧૯૯૯). વસતિ સભાનતાના વિકાસ માટે બહુમાધ્યમ સંપુટ. અમદાવાદ: ગુજરાત વિદ્યાપીઠ.
- કુંડલિયા, પી.ડી. (૧૯૯૫). ધોરણ - ૧૧ના નામાના મૂળતત્ત્વો વિષયની સંકલ્પના શિક્ષણ માટે સ્વઅધ્યયન સાહિત્યની રચના અને તેની અસરકારકતાનો અભ્યાસ. (પીએચ.ડી). રાજકોટ : સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી.
- ગૌતમ, બી. કે. (૧૯૯૯). ધોરણ - ૧૦ ના વિજ્ઞાન વિષયના કેટલાક એકમો માટે કમ્પ્યુટર મલ્ટી - મિડિયા સોફ્ટવેરની અસરકારકતા તપાસવી. (પીએચ.ડી). મધ્યપ્રદેશ : દેવી અહિલ્યા વિશ્વવિદ્યાલય.
- ઝીયોદ, એમ. એમ. (૧૯૯૯). 'ધોરણ - ૮ના વિદ્યાર્થીઓ માટે અંગ્રેજી ભાષાના શિક્ષણ માટે કમ્પ્યુટર આધારિત કાર્યક્રમનો વિકાસ અને તેનું શિક્ષણ'. (પીએચ.ડી). બરોડા : એમ.એસ. યુનિવર્સિટી.
- ત્રિવેદી, મનુભાઈ.દ. (૧૯૯૯). શિક્ષણમાં આંકડાશાસ્ત્ર. અમદાવાદ : યુનિવર્સિટી ગ્રંથનિર્માણ બોર્ડ.
- ત્રિવેદી, મ.દ., અને પારેખ, ભ.ઉ. (૧૯૯૫). શિક્ષણમાં આંકડાશાસ્ત્ર. અમદાવાદ : યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ.
- દેશપાડે, પાં.ગ. (૧૯૯૩). ગુજરાતી - અંગ્રેજી કોશ. (ચોથી આવૃત્તિ). અમદાવાદ : યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ.

- દેસાઈ, ડ.ગુ., અને દેસાઈ, કુ.ગો. (૧૯૮૫). સંશોધન પદ્ધતિઓ અને પ્રવિધિઓ (ત્રીજી આવૃત્તિ). અમદાવાદ : યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ.
- દેસાઈ, કુ.ગો. (૧૯૯૭). મનોવૈજ્ઞાનિક પરિભાષા અને વિભાવના. અમદાવાદ : યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ.
- દેસાઈ, કે.જી., અને શાહ, આર.પી. (૨૦૦૦). શૈક્ષણિક પરિભાષા અને વિભાવના. (દ્વિતીય આવૃત્તિ). અમદાવાદ : જુજરાત રાજ્ય ગ્રંથનિર્માણ બોર્ડ.
- દેસાઈ, ધનવંત.મ. (૧૯૬૩). ઈતિહાસ શિક્ષણના આધુનિક વહેણો. મુંબઈ : એ.આર.શેઠની કંપની.
- ધરૈયા, આર.કે. (૧૯૮૫). આધુનિક ભારતનો ઈતિહાસ અને ભારતના સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામો. ખંડ - ૧ અને ખંડ - ૨. અમદાવાદ : યુનિવર્સિટી ગ્રંથનિર્માણ બોર્ડ.
- ધરૈયા, આર.કે. (૨૦૦૪). ગાંધીયુગના રાષ્ટ્રીય આંદોલનો. અમદાવાદ : ગુર્જર સાહિત્ય ભવન.
- પટેલ, મોતીભાઈ.મ. (૧૯૮૭). શૈક્ષણિક ટેકનોલોજી. અમદાવાદ : બી.એસ. શાહ. પ્રકાશન.
- પટેલ, આર.એસ. (૨૦૦૨). ઈન્ફોમેશન ટેકનોલોજી ઈન એજ્યુકેશન. અમદાવાદ : નીરવ પ્રકાશન.
- પટેલ, મોતીલાલ.મ. (૧૯૮૧). ઈતિહાસ અધ્યાપનનું પરિશીલન. અમદાવાદ : બી.એસ. શાહ પ્રકાશન.
- પટેલ, હરીભાઈ.એસ. (૧૯૯૮). સમાજવિદ્યાનું શિક્ષણ અને પરીક્ષણ. આણંદ : વલય પ્રકાશન.
- પટેલ, મંગુભાઈ.આર. (૧૯૮૬). ભારતના સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામના ઘડવૈયાઓ. અમદાવાદ : યુનિવર્સિટી ગ્રંથનિર્માણ બોર્ડ.
- પટેલ, વી.જી. (૧૯૯૪). સંશોધનની પ્રવિધિઓ. અમદાવાદ : ગુર્જર ગ્રંથ રત્નાકર કાર્યાલય.
- પટેલ, પુ.ગો. (૧૯૮૫). અધ્યયન. અમદાવાદ : પ્રજ્ઞેશ પ્રકાશન.
- પટેલ, મો.મ. (૧૯૮૮). શૈક્ષણિક ટેકનોલોજી. અમદાવાદ : બી.એસ.શાહ પ્રકાશન.
- પટેલ, મો.મ. (૧૯૯૨). શિક્ષણની મનોવૈજ્ઞાનિક આધારશિલાઓ. (ત્રીજી આવૃત્તિ). અમદાવાદ : બી.એસ.શાહ પ્રકાશન.
- પરમાર, એ. બી. (૨૦૦૦). ધોરણ - ૧૧ના નામાનાં મૂળતત્ત્વો વિષયની સંકલ્પના શિક્ષણ માટે સ્વઅધ્યયન સાહિત્યની રચના અને તેની અસરકારકતાનો અભ્યાસ. (પીએચ.ડી). રાજકોટ : સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી.
- પટેલ, મુકુન્દભાઈ. (૨૦૦૪). 'ગણિત શિક્ષણમાં બહુમાધ્યમ સંપૂર્ણ રચના અને તેની અસરકારકતાનો અભ્યાસ'. (પીએચ.ડી). અમદાવાદ : ગુજરાત વિદ્યાપીઠ.
- પરમાર, યોગેશ આર. (૨૦૦૯). ધોરણ - ૮ ના અભ્યાસક્રમમાં સમાવિષ્ટ ગુજરાતી ભાષાના વ્યાકરણ શિક્ષણ માટે સ્વ અધ્યયન સામગ્રીનું નિર્માણ અને અસરકારકતાનો પસંદિત ચલના સંદર્ભમાં અભ્યાસ. (પીએચ.ડી). અમદાવાદ : ગુજરાત યુનિવર્સિટી.

- પીલ્લઈ, જી. એસ. (૧૯૮૭). શૈક્ષણિક ટેલિવિઝન કાર્યક્રમની વિદ્યાર્થીઓ ઉપર થતી અસરનો એક અભ્યાસ. (પીએચ.ડી). મદુરાઈ : કામરેજ વિશ્વવિદ્યાલય.
- પંચાલ, મ.(૧૯૭૨). દરશ ત્રાવ્ય શિક્ષણ. (પ્રથમ આવૃત્તિ). અમદાવાદ : ભારત પ્રકાશન.
- ભારૈયા, વી.વી. (૧૯૮૮). શૈક્ષણિક મૂલ્યાંકન. આગુંદ : પ્રતીક પ્રકાશન.
- ભેડવે, એલ., અને હિલ, બી.એ. (૨૦૦૨). બાળકની શીખવાની ક્ષમતા ઓળખો અને વિકસાવો. (ગુજરાતી અનુવાદ). અમદાવાદ : એકલવ્ય એજ્યુકેશન ફાઉન્ડેશન.
- ભટ્ટ, દેવેન્દ્ર.વી. (૧૯૮૬). ભારતનાં સ્વાતંત્ર્ય આંદોલનો - ૧. અમદાવાદ : ગુર્જર સાહિત્ય ભવન.
- ભટ્ટ, વી. આર. (૧૯૮૬). શ્રેણી ૮ ના ગણિતના ગણપરિચય એકમ માટે બહુમાધ્યમ સંપુટની રચના અને અજમાયશ'. (પીએચ.ડી). રાજકોટ : સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી.
- ભટ્ટ, દેવેન્દ્ર.વી. (૨૦૦૪). રાષ્ટ્રવાદનો ઉદય અને પ્રારંભિક આંદોલનો. અમદાવાદ : ગુર્જર સાહિત્ય ભવન.
- મોહંતી, જી., અને ગિરી, એ. પી. (૧૯૭૬). ઓરિસ્સાની શાળાઓ માટેના શૈક્ષણિક પ્રસારણ કાર્યક્રમોની અસરનો અભ્યાસ. (પીએચ.ડી). દિલ્હી : એન.સી.આર.ટી.
- મોહંતી, જી., અને મોહંતી, પી.સી.એ. (૧૯૮૪). ઓરિસ્સાની પ્રાથમિક શાળાઓમાં શૈક્ષણિક ટેલિવિઝન ઈ.ટી.વી ની શૈક્ષણિક જરૂરિયાત ચકાસવાનો અભ્યાસ. (પીએચ.ડી). દિલ્હી એન.સી.ઈ.આર.ટી.
- રવિશંકર, આર. એસ. (૧૯૮૨). શિક્ષક પ્રશિક્ષણના વ્યવસ્થાપન તાલીમ કાર્યક્રમમાં શૈક્ષણિક ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ. (પીએચ.ડી). હૈદારાબાદ : ઓસ્માનિયા વિશ્વવિદ્યાલય.
- રાવલ, ન.વી. (૧૯૮૫). અધ્યયન - અધ્યાપન પ્રક્રિયા. અમદાવાદ : નીરવ પ્રકાશન.
- રાવલ, ચી. (૨૦૦૩). શૈક્ષણિક ટેકનોલોજી અને વ્યવસ્થાપન. અમદાવાદ : અનડા બુગ ડેપો.
- રામાનુજ, રાગુછોડાસ. (૧૯૮૨). સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામની લડતો - ૧. અમદાવાદ : ગુર્જર સાહિત્ય ભવન.
- રાવલ, નટુભાઈ.વી. (૨૦૦૪). સમાજવિદ્યાનું અભિનવ અધ્યાપન. અમદાવાદ : નિરવ પ્રકાશન.
- રામાનુજ, રાગુછોડાસ. (૨૦૦૪). સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામમાં ગુજરાતનું પ્રદાન. અમદાવાદ : ગુર્જર સાહિત્ય ભવન.
- રંજરાજ, કે. આર., અને બાલાસુબ્રમ્નયમ, એન. (૧૯૯૯). ધોરણ - ૧૧ના ભૌતિકશાસ્ત્રના કેટલાક એકમો માટે કમ્પ્યુટર મલ્ટી - મિડિયા સોફ્ટવેરની રચના કરવી અને અસરકારકતા અભ્યાસ. (પીએચ.ડી). મધ્યપ્રદેશ : દેવી અહિલ્યા વિશ્વવિદ્યાલય.
- વ્યાસ, જૌરાંજ. સી. (૨૦૦૭). સ્વ - અધ્યયન અભિજમથી જાતીય શિક્ષણ માટે બહુમાધ્યમ સંપુટની રચના અને અજમાયશ. (પીએચ.ડી). પાટણ : હેમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટી.

- શાહ, એ.જી. (૧૯૭૮). સંશોધન પદ્ધતિઓ. અમદાવાદ : અનડાબૂક ડેપો.
- શાહ, ડી.બી. (૧૯૯૩). શૈક્ષણિક પ્રૌદ્યોગિકી. અમદાવાદ : યુનિવર્સિટી ગ્રંથનિર્માણ બોર્ડ.
- શાહ, વિ. (૧૯૯૭). સંશોધન ડિઝાઇન. અમદાવાદ : યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ.
- શાહ, ડી.બી. (૨૦૦૪). શૈક્ષણિક સંશોધન. અમદાવાદ : યુનિવર્સિટી ગ્રંથનિર્માણ બોર્ડ.
- શુક્લ, જે.આર. તથા અન્ય. (૧૯૮૩). ઈતિહાસ - નાગરિકશાસ્ત્ર અને સમાજનવરચના વિષયવસ્તુ પરિચય. મોડાસા : મેહુલ પ્રકાશન.
- શુક્લ, જયકુમાર. (૨૦૦૬). ભારતની રાષ્ટ્રીય યજ્ઞવળો. અમદાવાદ : ગુર્જર સાહિત્ય ભવન.
- સામંત, સી. આર. (૧૯૮૩). પ્રસાર માધ્યમોની શિક્ષણમાં અસરકારકતા અને તેનો ફાળો. (પીએચ.ડી). ઉત્કલ વિશ્વવિદ્યાલય.
- સિંઘ, જે., અને સિંગ, એ.કે. (૧૯૮૪). ઓરિસ્સાની પ્રાથમિક શાળાઓમાં શૈક્ષણિક ટેલિવિઝન ઈ.ટી.વી ની શૈક્ષણિક જરૂરિયાત ચકાસવાનો અભ્યાસ. (પીએચ.ડી). દિલ્હી : એન.સી.ઈ.આર.ટી.
- સિંઘ, જે., અને ઉમરે, આર. એસ. (૧૯૮૬). મહારાષ્ટ્રની પ્રાથમિક શાળાઓમાં શૈક્ષણિક ટેલિવિઝન ઈ.ટી.વી ના ઉપયોગનો એક અભ્યાસ. (પીએચ.ડી). મહારાષ્ટ્ર.
- સિંઘ, બી. કે. (૧૯૮૦). શૈક્ષણિક વૃદ્ધિ અને વિકાસના સંદર્ભોમાં ટેકનોલોજીની અધ્યયન - અધ્યાપન પ્રક્રિયા ઉપર અસર તપાસવી. (પીએચ.ડી). બિહાર : બિહાર વિશ્વવિદ્યાલય.
- સોલંકી, એ. જી. (૧૯૯૩). ધોરણ - ૮ ની વિજ્ઞાન વિષયના 'પ્રકાશ' એકમ પર બહુમાધ્યમ સંપૂર્ણ સંરચના કરવી અને તેની અસરકારકતા તપાસવી. (પીએચ.ડી). રાજકોટ : સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી.
- હાંગોવન, કે. એન. (૧૯૯૭). 'ઉચ્ચતર માધ્યમિક કક્ષાએ અંગ્રેજી ભાષાના શ્રવણ અને સમજશક્તિના વિકાસ માટે દ્રશ્ય - શ્રાવ્ય સાધનો વિકસાવવી તેના હસ્તક્ષેપની અસરકારકતાનો અભ્યાસ કરવો.' (પીએચ.ડી). બરોડા : એમ.એસ. યુનિવર્સિટી.

WEBLIOGRAPHY

- [www. Yout tube. Com/watch ? v = 27WGBAFOP30](http://www.Youtube.Com/watch?v=27WGBAFOP30)
- [www. Fite in pictures – mahatma – gandini](http://www.Fite.in/pictures-mahatma-gandini)
- [www. Asq. Com/ Gandini + mage](http://www.Asq.Com/Gandini+mage)
- [www. Sardarpatel Founcifition. Org](http://www.SardarpatelFouncifition.Org)
- [www. Divakar – bhardwaj. Blogsport. Com](http://www.Divakar-bhardwaj.Blogsport.Com)
- [www. Indian Freedom – Fighters. com](http://www.IndianFreedom-Fighters.com)
- [Indian Freedom struggle. Com](http://IndianFreedomstruggle.Com)
- [Indian Freedom Struggle – you tube. Com](http://IndianFreedomStruggle-youtube.Com)
- [www. Revolutionaries or Indian freedom struggle. Com](http://www.RevolutionariesorIndianfreedomstruggle.Com)
- [Indian independence movement – Wikipedia.](http://Indianindependencemovement-Wikipedia.eg.Wikipedia.Ong/wiki/multimedia)
- [eg. Wikipedia. Ong/wiki/ multimedia](http://eg.Wikipedia.Ong/wiki/multimedia)
- [www. Ask. Com/ ,multimedia tpp,t.](http://www.Ask.Com/multimedia.tpp,t)
- [www. Multimedia technology. Com](http://www.Multimediatechnology.Com)
- [Ghandhi movie clips in Hindi](#)
- [Sardar movie clips in Hindi](#)
- [Indian Heroes – with Animation](#)
- [Quit India – 1942 you Tube Flv Footage](#)

परिशिष्ट

परिशिष्ट सूचि

१. बहुमाध्यम संपुट आधारित शैक्षणिक कार्यक्रम
२. परंपरागत पद्धति आधारित पाठटीठ आयोजन
३. शैक्षणिक संशोधन माटेनी पूर्व कसोटी
४. शैक्षणिक संशोधन माटेनी अेकम कसोटी
५. सिद्धिकसोटीना निर्माण माटे MCQ नुं विश्लेषण
६. शैक्षणिक संशोधन माटेनी सिद्धिकसोटी
७. MCQ ना उत्तरो
८. संशोधन माटेना शैक्षणिक कार्यक्रम परत्वेनी अभिप्रायावलि
९. मार्गदर्शक तजज्ञोनी याटी
१०. शैक्षणिक संशोधन माटेनी सर्वप्राभांक साराणी
११. बहुमाध्यम संपुट आधारित शैक्षणिक कार्यक्रमनी सी.डी.

परिशिष्ट - १

बहुमाध्यम संपुट आधारित
शैक्षणिक कार्यक्रम

**બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત
શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ**

સામાજિક વિજ્ઞાન (ઇતિહાસ)
ધોરણ - ૮

પ્રયોજક :
જયકરભાઈ એસ. મેકવાન
એસોસિએટ પ્રોફેસર
એન.એચ.પટેલ કોલેજ ઓફ એજ્યુકેશન,
આણંદ.

માર્ગદર્શક :
ડૉ. પિનાકિનપ્રસાદ કે યાત્રિક
એસોસિએટ પ્રોફેસર
આણંદ એજ્યુકેશન કોલેજ,
આણંદ.

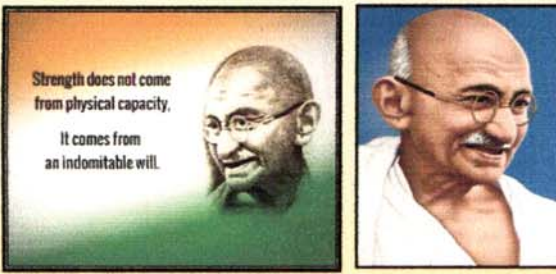
વર્ષ : ૨૦૧૩

ધોરણ : ૮

વિષય : સામાજિક વિજ્ઞાન

એકમ ૧ : ગાંધીજીનો પરિચય

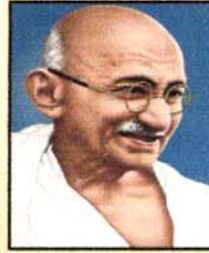
Strength does not come
from physical capacity,
It comes from
an indomitable will.

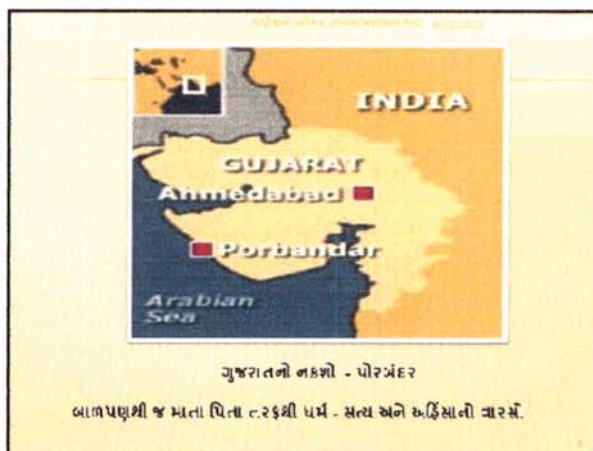
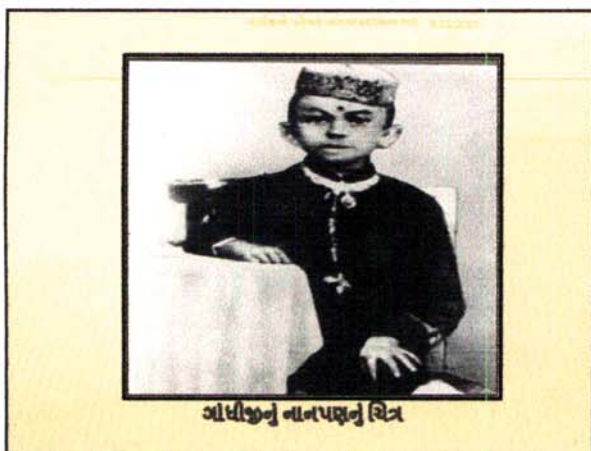
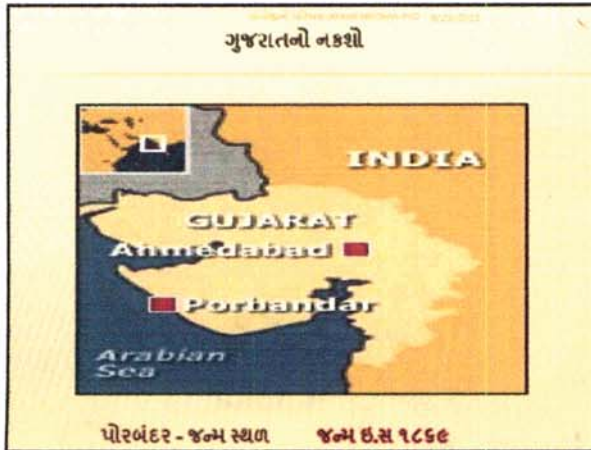

મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી

ગાંધીજી એક મહાન વિભૂતિ

~મહાત્મા સમૃદ્ધિ અને બાપુના સન્માનનીય ચિહ્ન પ્રાપ્ત કરનાર ગાંધીજી
~ધર્મ અર્થે દર્શન શિક્ષણ, સાહિત્ય સમાજ ક્ષેત્રે બહુમૂલ્ય પ્રદાન

૧૮ વર્ષની વયે અમદાવાદ ખાતે મેટ્રીકની પરીક્ષા પાસ

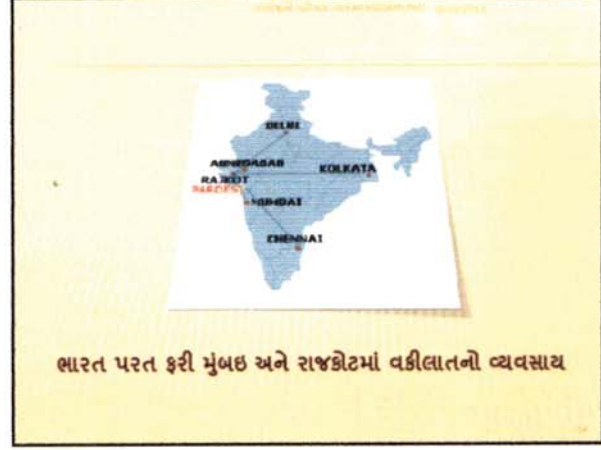
ગાંધીજી અને કસ્તુરબા કસ્તુરબા

રાજકીય ગુરુ
જોષાલ કૃષ્ણ જોષાલે આધ્યાત્મિક ગુરુ
શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર

- કાયદાનો અભ્યાસ કરવા ઇંગ્લેન્ડ તરફ પ્રયાણ
- ૧૮૯૧માં વકીલાતની પરીક્ષા પાસ કરી
- બેરિસ્ટરની પદવી મેળવી

- દક્ષિણ આફ્રિકામાં ગાંધીજી
- ઇ.સ. ૧૮૯૩ થી ઇ.સ. ૧૯૧૪
- દાદા અબ્દુલ્લા નામની ભારતીય મુસ્લિમ - મેમ્બર પેઢી
- કાયદાના સલાહકાર તરીકે

- નાતાલ હિન્દી કોંગ્રેસ અને બ્રિટીશ એસોસિએશન
 - ઇન્ડિયન ઓપિનિયન અખબાર
 - ફિનિક્સ ખાતે આશ્રમ
 - સફળ સત્યાગ્રહો
 - ભારતના સ્વાતંત્ર સંગ્રામો કે સત્યાગ્રહની લડતનો પાયો દક્ષિણ આફ્રિકાથી નંખાયો
-

" એનિમેશન ફિલ્મ "
'ગાંધીજી'

મૂલ્યાંકન

પ્રશ્ન - ૧ યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરી ખાલી જગ્યા પૂરો

૧. ગાંધીજીનો જન્મ _____ શાલમાં થયો હતો
(ઇ.સ.૧૮૬૫, ઇ.સ.૧૮૬૯, ઇ.સ. ૧૮૭૦)
૨. ગાંધીજીએ ઇંગ્લેન્ડમાં _____ નો અભ્યાસ કર્યો
(કાયદા, પીએચ.ડી, મેડિકલ)
૩. ગાંધીજીએ _____ ખાતે આશ્રમની સ્થાપના કરી
(કેમ્બ્રિજ, મદ્રાસ, ડિલ્હી)

પ્રશ્ન - ૨ નીચેના પ્રશ્નોના એક - બે વાક્યોમાં જવાબ આપો.

૧. ગાંધીજીએ વકિલાતનો વ્યવસાય શ્યા શરૂ કર્યો?
૨. ગાંધીજીએ શા માટે સત્યાગ્રહની લડત ઉપાડી?
૩. સંપત્ત સમયમાં કયે બાબતોમાં સત્યાગ્રહ કરવા જોઈએ?

મૂલ્યાંકન પ્રશ્નોના ઉત્તરો

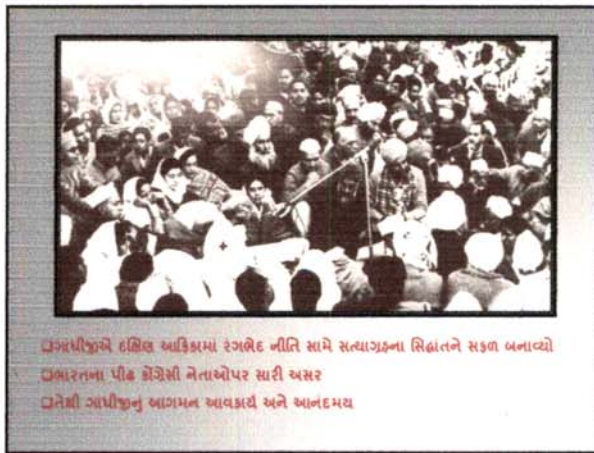
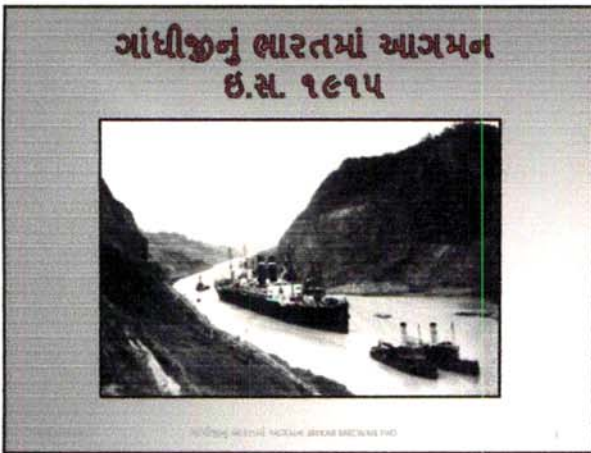
પ્રશ્ન - ૧

૧. ઇ.સ. ૧૮૬૯
૨. કાયદા
૩. ડિલ્હી

પ્રશ્ન - ૨

૧. ગાંધીજીએ વકિલાતનો વ્યવસાય મુંબઈ, રાજકોટમાં શરૂ કર્યો.
૨. દક્ષિણ આફ્રિકામાં રંગભેદના કાયદા તથા ભારે કરવેરા હેઠળ જીવતા હિંદીઓને ન્યાય અપાવવા સત્યાગ્રહની લડત ઉપાડી.
૩. ભ્રષ્ટાચાર, અન્યાય, સ્ત્રીઓનું શોષણ, ગરીબી, બેરોજગારી જેવી સમસ્યાઓ માટે સત્યાગ્રહ કરવા જોઈએ.

धीरष : ८
विषय : सामाजिक विज्ञान
अेकम २ : गांधीजनुं लारतमां आगमन

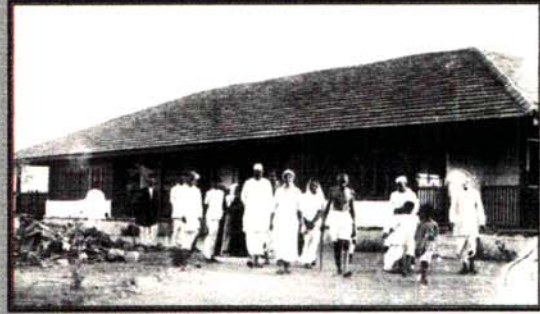

ગોપાલકૃષ્ણ ગોખલે - રાજકીય ગુરુ

- તેમના માર્ગદર્શન હેઠળ કાર્ય પ્રવૃત્તિનો પ્રારંભ
- ભારતના વિવિધ સ્થળોનો અભ્યાસ
- દેશની રાજકીય અને સામાજિક પરિસ્થિતિઓનો અભ્યાસ

© 2013 BY VJAA, MCHHA, JEEVA MICHHA PVE

સાબરમતી આશ્રમ - અમદાવાદ

© 2013 BY VJAA, MCHHA, JEEVA MICHHA PVE

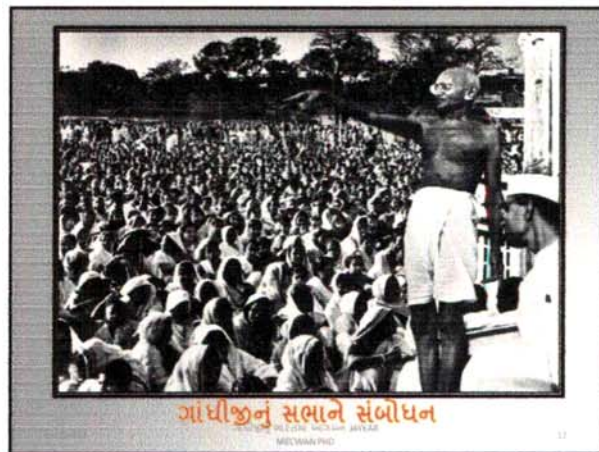
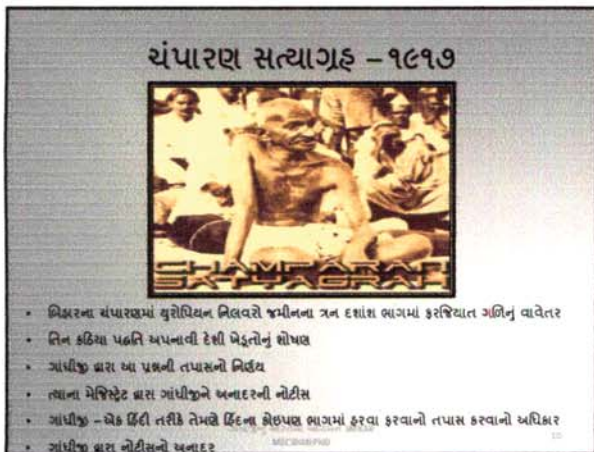
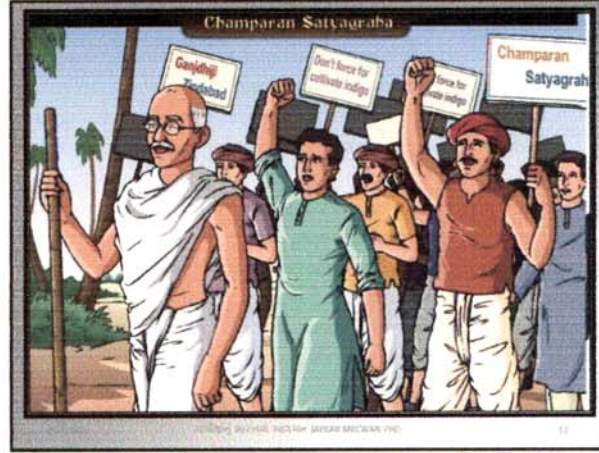
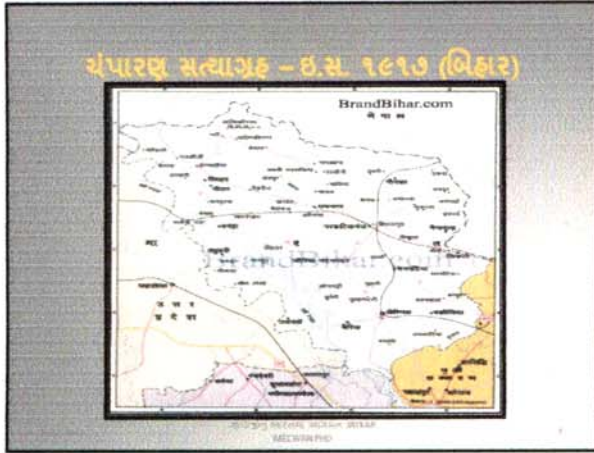

બૈયરબ આશ્રમ - ૨૫ મે ૧૯૧૫ અમદાવાદ

© 2013 BY VJAA, MCHHA, JEEVA MICHHA PVE

બિહાર, ચંપારણ સત્યાગ્રહ
 ગુજરાત - ખેડા સત્યાગ્રહ
 અમદાવાદ મીલ મજદૂર હડતાલ
 આ લડતોમાં ગાંધીજીની સફળ નેતાગીરી
 ભારતના રાજકીય મંચ પર ગાંધી નામના સિતારાનો ઉદય

હાલતની કાર્યવાહી

- હિંદભરમાંથી વિવિધ નેતાઓનું આગમન
- પૂનાના સુવિખ્યાત હિંદી સેવક સમાજના કાર્યકર્તા ડૉ. દેવ નું નેતૃત્વ
- ગાંધીજીની અહિંસક કાર્ય પદ્ધતિ
- રચનાત્મક કાર્ય
- ૨૦,૦૦૦ ખેડૂતોના નિવેદનો
- સરકારને તપાસ સમિતિની ફરજ
- સમિતિની તપાસ અને અહેવાલને આધારે ખેડૂતોની ફરિયાદનો નિકાલ
- સત્યાગ્રહમાં સફળતા
- સત્યાગ્રહના આ સફળ પ્રયોગે ગાંધીજીને દેશભરમાં જાણીતા કર્યા

સત્યાગ્રહની આગેવાની: મહાત્મા ગાંધીજી

૧૧

મૂલ્યાંકન

પ્રશ્ન - ૧ નીચેના પ્રશ્નોના એક - બે વાક્યોમાં જવાબ આપો.

૧. ગાંધીજીનું ભારતમાં આગમન કઈ સાલમાં થયું હતું?
૨. ગાંધીજીના રાજકીય ગુરુ કોણ હતા ?
૩. બિહારના ખેડૂતોનું કેવી રીતે શોષણ થતું ?

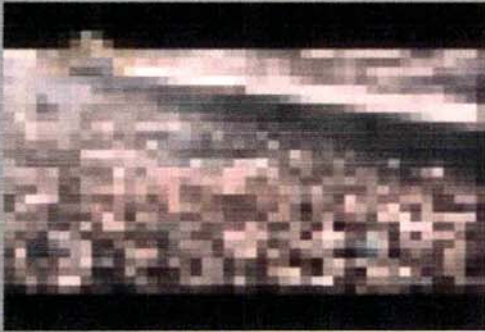
પ્રશ્ન - ૨ નીચેના વિધાન ખરા છે કે ખોટા તે જણાવો.

૧. ચંપારણ સત્યાગ્રહ ગુજરાતમાં થયો હતો.
૨. ગાંધીજીએ ૨૦,૦૦૦ ખેડૂતોના નિવેદન લીધા હતા.
૩. ચંપારણ સત્યાગ્રહ હિંસક સત્યાગ્રહ હતો.

સત્યાગ્રહની આગેવાની: મહાત્મા ગાંધીજી

૧૨

ચંપારણ સત્યાગ્રહ

સત્યાગ્રહની આગેવાની: મહાત્મા ગાંધીજી

૧૩

મૂલ્યાંકન પ્રશ્નોના ઉત્તરો

પ્રશ્ન - ૧

૧. ગાંધીજીનું ઇ.સ. ૧૯૧૫માં ભારત આગમન થયું.
૨. ગાંધીજીના રાજકીય ગુરુ ગોપાલકૃષ્ણ ગોખલે હતા.
૩. બિહારમાં ખેડૂતોની જમીનમાં ફરજિયાત જમીન વાવેતર કરવાની 'ત્રીન કઠિયા પદ્ધતિ' થી ખેડૂતોનું શોષણ થતું હતું.

પ્રશ્ન - ૨

૧. ખોટું (બિહાર)
૨. સાચું
૩. ખોટું (અહિંસક)

સત્યાગ્રહની આગેવાની: મહાત્મા ગાંધીજી

૧૪

ધોરણ : ૮

વિષય : સામાજિક વિજ્ઞાન

એકમ ૩ : ખેડા સત્યાગ્રહ (૧૯૧૭ - ૧૯૧૮)

ખેડા સત્યાગ્રહ

GUJARAT MAP

- ગુજરાતનો ખેડા જિલ્લો હરિયાણા અને ઉપજાઉ જિલ્લો
- ઇ.સ. ૧૯૧૭માં ખેડા જિલ્લામાં અતિવૃષ્ટિ
- ચોમાસુ ધાક નિષ્ફળ - સિયાળું પાકની વાવણીની મોસમ જતી રહી
- ખેતરો ખાલી - વાવણું સડી ગયું
- ગામમાં ઉંદરોનો ત્રાસ - ગામમાં પ્લેગનો ફેલાવો

સરકારી મહેસૂલની આઠરી આઠારણી

- સરકારના અન્યાય સામે વિરોધ
- ખેડાના આગેવાનોની ગાંધીજીને લડત માટે વિનવણી
- ગાંધીજી ઇ.સ. ૧૯૧૭માં લડતનું સુકાન સંભાળ્યું
- ગાંધીજીની કમિશનર પેટ સાથે મુલાકાત
- ગાંધીજીની રજૂઆતનો અસ્વીકાર
- ગાંધીજી દ્વારા સત્યાગ્રહ ની શરૂઆત
- સરકાર દ્વારા ખેડૂતોની જમીન જપ્તિ

સરકાર દ્વારા જમીનની જપ્તિ

- સરકાર દ્વારા ગામડામાં જમીનોની જપ્તિ
- કોઇની ભેસો લીધી તો કોઇના વાસણ ની જપ્તિ
- કોઇના ઘર ખાલસા કર્યા
- લોકો પર નોટીસો કાઢી
- મામલતદારો બોલાવી કાર્યવાહી કરી
- છતાં ખેડૂતો નિર્ભય બન્યા - લડત ચાલુ રાખી

ખેતરમાં ડુંગળીનો પાક

મોહનલાલ પંડ્યા
ડુંગલી ચોર

- ડુંગળીનો પાક ચોરવાની મોહનલાલ પંડ્યાને ગાંધીજીની સલાહ
- સાથીઓ સાથે રહીને કામ પાર પાડ્યુ
- મોહનલાલ ને જેલની સજા
- જેલમાંથી છૂટતા ભવ્ય સ્વાગત
- 'ડુંગળી ચોર' નું બિરૂદ

મૂલ્યાંકન

પ્રશ્ન 1 નીચેના પદોના એક એ જ કોષમાં જવાબ આપો

- 1 એક કિલોગ્રામ અતિવૃદ્ધિથી કેવી પરિસ્થિતિ સર્જાઈ હતી ?
- 2 આપોત્તુએ કયા નેતાઓને પેડામાં મોકલ્યા ?
- 3 મેડુલોને કાઢી ગણિતા લીધી ?
- 4 એક સ્ટાફરૂઝનું શું પરિણામ આવ્યું ?

પ્રશ્ન 2 નીચેના વિધાનો બંધ છે કે ખોટા નં જણાવો

- 1 એકામ અતિવૃદ્ધિને કાગળે પાક ખૂલ કરી શકે હતો
- 2 સાથીઓએ મોકલવાલાલ ડુગનીચીરનું મેડુલ કાઢ્યું
- 3 આ અભિયાનમાં સાથીઓને જવાબદારી તકરૂ જેવું સમજાવ્યું નહોતું

મૂલ્યાંકન પત્રોના ઉત્તરો

પ્રશ્ન 1 નીચેના પદોના એક એ જ કોષમાં જવાબ આપો

1 એક કિલોગ્રામ અતિવૃદ્ધિથી કેવી પરિસ્થિતિ સર્જાઈ હતી ?

2 આપોત્તુએ કયા નેતાઓને પેડામાં મોકલ્યા ?

3 મેડુલોને કાઢી ગણિતા લીધી ?

4 એક સ્ટાફરૂઝનું શું પરિણામ આવ્યું ?

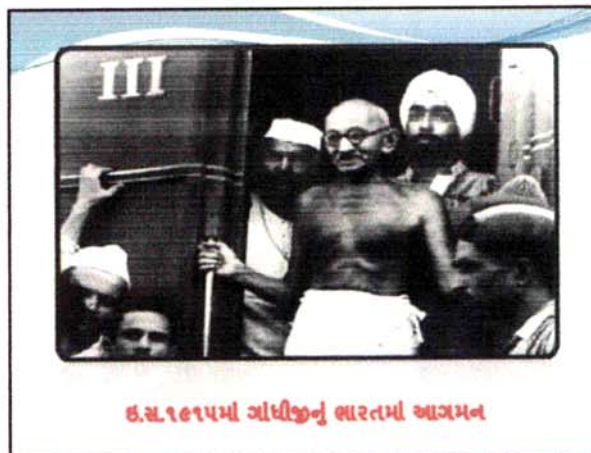
પ્રશ્ન 2 નીચેના વિધાનો બંધ છે કે ખોટા નં જણાવો

1 એકામ અતિવૃદ્ધિને કાગળે પાક ખૂલ કરી શકે હતો

2 સાથીઓએ મોકલવાલાલ ડુગનીચીરનું મેડુલ કાઢ્યું

3 આ અભિયાનમાં સાથીઓને જવાબદારી તકરૂ જેવું સમજાવ્યું નહોતું

ધોરણ : ૮
 વિષય : સામાજિક વિજ્ઞાન
 એકમ ૪ : રોલેટ એક્ટ અને જલિયાવાલા બાગ હત્યાકાંડ

- પ્રથમ વિશ્વયુદ્ધ
- ઇંગ્લેન્ડને ભારતની મદદ
- રોલેટ એક્ટ
- જલિયાવાલા બાગ હત્યાકાંડ
- ખિલાફત પ્રશ્ન
- ગાંધીજીનો ભ્રમ

રોલેટ એક્ટ

- પ્રથમ વિશ્વયુદ્ધ ઇ.સ. ૧૯૧૪ થી ૧૯૧૮
- ફ્રિંટ સંરક્ષણ ધારો
- રોલેટ એક્ટ ના મુદ્દા
 - કોઇપણ ની ધરપકડ
 - જેલમાં પુરવાની સત્તા
 - આર્થિક દંડ

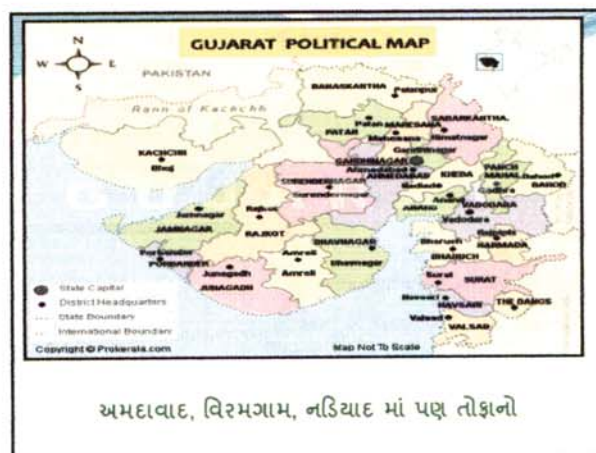
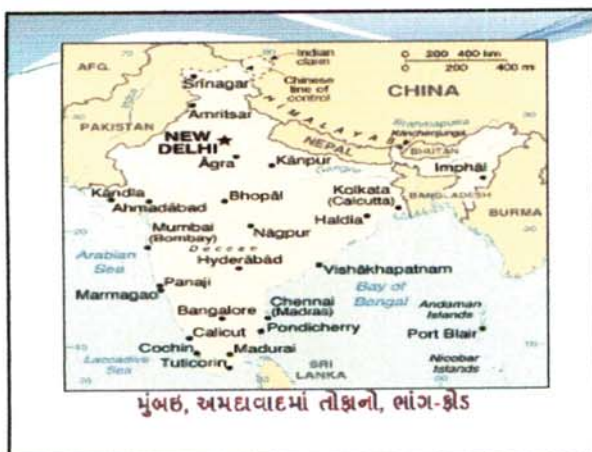
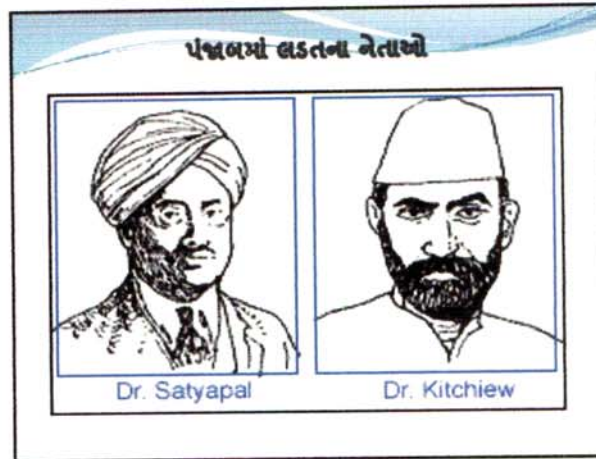
- ગાંધીજીએ રોલેટ એક્ટને કાળો કાયદો ગણાવ્યો
- ૬ એપ્રિલ ઇ.સ. ૧૯૧૯ થી દેશવ્યાપી હડતાલનો આદેશ

- ▣ સમગ્ર દેશમાં શહેરોમાં હડતાલ - સભા - સરઘસ
- ▣ હિન્દુ મુસ્લિમ એકતા અને ભાતુભાવથી વિરોધ

દિલ્હીમાં સરઘસ પર પોલીસનો ગોળીવાર

ਪੰਜਾਬની ਸਥਿਤਿ

- ਪੰਜਾਬਮਾਂ ਨੇਤਾਓਨੇ ਨਜਰ ਕੇਏ
- ਵਾਤਾਵਰਣ ਟੰਗ
- ਹਸਤਾਲ ਅਨੇ ਸਰਘਸੋ
- ਸਰਕਾਰ ਢੁਕਾਰਾ ਗੋਠੀਘਾਰ
- ਘੋਸ਼ਣਾ ਮੁਲੁ

4:25 PM

11

ਜਨਰਲ ਡਾਯਰ ਲਖ਼ਕਰੀ ਵਡੋ - ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ (ਪੰਜਾਬ)

ਪੰਜਾਬਮਾਂ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ

- ਜਲਿਆਵਾਲਾ ਭਾਗਮਾਂ ਯਾਦਗਰ ਸਭਾਨੁਂ ਆਯੋਜਨ
- 13 ਐਪ੍ਰਿਲ 1919

4:25 PM

16

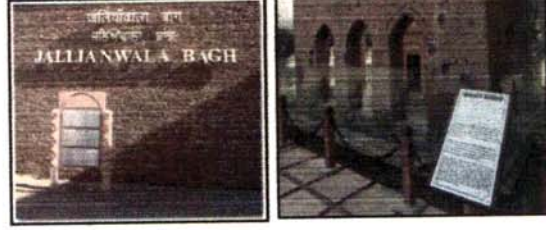
જલિયાવાલા બાગમાં લશ્કર દ્વારા ગોળીબાર

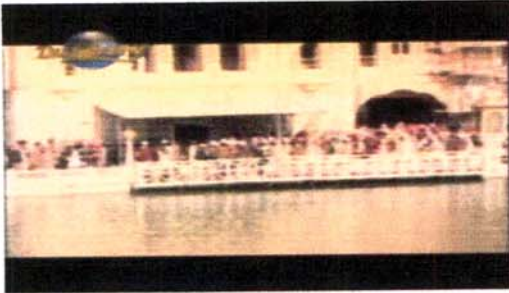
4:25 PM

17

જલિયાવાલા બાગ-સ્મારક

જલિયાવાલા બાગમાં હત્યાકાંડ

4:25 PM

18

- સરકારી અહેવાલમાં 3૭૯નાં મૃત્યુ
- ૧૨૦૦ ઘાયલ
- ૧૦૦૦ના મૃત્યુ કોંગ્રેસના મતે
- બ્રિટિશ સરકાર દ્વારા અત્યાચાર

4:25 PM

19

હત્યાકાંડની અસરો

ગાંધીજી - ગોરીબાબા
કાંઈ દિવસની

દાગોરની 'નાદર'
મિત્રાલ પરત

અસહકાર આંદોલનનો
જન્મ

ગાંધીજીની કાશા ઉઠી ગઈ

મૂલ્યાંકન

પ્રશ્ન - ૧ નીચેના પ્રશ્નોના એક બે વાક્યોમાં જવાબ આપો.

૧. સેલેટ એક્ટમાં કઈ જોગવાઈઓ હતી ?
૨. ગાંધીજીએ આ કાયદાને કયા નામે ઓળખાવ્યો ?
૩. પંજાબમાં લડતનું નેતૃત્વ કોણ કરતું હતું?

પ્રશ્ન - ૨ યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરી ખાલી જગ્યા પૂરો.

૧. ગાંધીજી ઇ.સ. _____ સંવતમાં ભારત આવ્યા.
(૧૯૧૪, ૧૯૧૫, ૧૯૧૬)
૨. જલિયાવાલા બાગ _____ કહેરમાં આવેલ છે.
(ચંદીજહ, પટિયાલા, અમૃતસર)
૩. રવીન્દ્રનાથ ટાગોરે _____ નો ઇલાલ પરત કર્યો.
(સર, નાદર, ઈદ)

મૂલ્યાંકન પ્રશ્નોના ઉત્તરો

પ્રશ્ન - ૧

૧. સેલેટ એક્ટની જોગવાઈ
 ૧. સરકારની જે નામે કોલેજોની ધારણક
 ૨. ખેડની કાશ
 ૩. વ્યક્તિ ઉંચ
૨. ગાંધીજીએ આ કાયદાને 'કાશી કાયદો' ગણાવ્યો.
૩. પંજાબમાં આ લડતનું નેતૃત્વ ડી. ડિયાલુ તાજા ડી. સત્યાજીત કરત.
૪. જનરલ ડાગરે અગત્ય કોઈ પાક મુશળ આપવા વિનવ મિત્રોષ લેકો પર ગોલીબર કરી અલગથાર ગુજાર્યો.

પ્રશ્ન - ૨

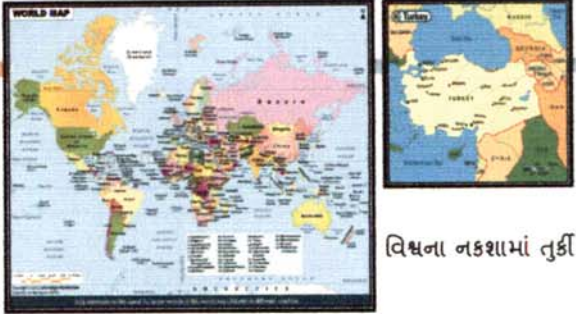
૧. ઇ.સ. ૧૯૧૫
૨. અમૃતસર
૩. 'નાદર'

4:25 PM 21

ધોરણ : ૮

વિષય : સામાજિક વિજ્ઞાન

એકમ પ : ખિલાફત ચળવળ -
અસહકાર ચળવળ

વિશ્વના નકશામાં તુર્કી

- પ્રથમ વિશ્વયુદ્ધમાં વિજેતા રાષ્ટ્રો દ્વારા પરાજિત તુર્કી સાથે સંધિ
- આ સંધિની સરતો તુર્કી માટે કડક અને અન્યાયી

MRS.NI? KURQUR JATKAR MECWAN PHD 9/22/2013

ખિલાફત આંદોલનના પરિબલો

- તુર્કીનો સુલતાન ધાર્મિક વડા
- ઇસ્લામ ધર્મનો ખલિફા 'ધાર્મિક વડો'
- ખલિફા પદ રદ
- જેના વિરોધમાં ભારતમાં આંદોલન
- ખિલાફત આંદોલન

MRS.NI? KURQUR JATKAR MECWAN PHD 9/22/2013

ખિલાફત આંદોલનના નેતા

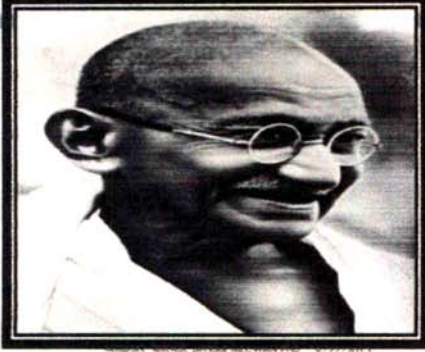

મૈલાના શીકત અલી

મૈલાના મુહમ્મદ અલી

MRS.NI? KURQUR JATKAR MECWAN PHD 9/22/2013

गांधीजनुं लडतने समर्थन

- १९ ऑक्टोबर १९१९ समग्र देशमां प्रिलाङ्गत दिवस
- स्वराजनी मांग
- क्रोजेसनो आग्रह - पंजाबमां थयेल्ला अत्याचारो अने प्रिलाङ्गत बाबते विरोध करवा साथे मणी अभियान चलाववुं

MARSHI KUROR JAYAR MECWAN PHD 9/22/2013

असहकार यत्नवण

MARSHI KUROR JAYAR MECWAN PHD 9/22/2013

लडतनुं स्वरूप

नकारात्मक पारसो	रचनारत्मक पारसो
■ सरकारी शाणा, कोलेज, कोर्ट, केरोरी, धारासंभाचो नो बहिष्कार ■ नवा मोन्टफुर्ड सुधाराचोनी, चूटलीचोनी बहिष्कार ■ सरकारी मांन - खांटे, झेदाचोनी त्याग ■ विदेशी मालनो बहिष्कार	■ स्वदेशीमालनो उपयोज ■ भाटी ग्राम उद्योगने उत्तेजन ■ अस्पृश्यता निवारण ■ हिन्दू मुस्लिम अेकता ■ धातुबंधी ■ राष्ट्रीय शिक्षण आपती शाणाचो ■ राष्ट्रीय विद्यापीठोनी स्थापना

MARSHI KUROR JAYAR MECWAN PHD 9/22/2013

વિકલભાઇ પટેલ વલ્લભભાઇ પટેલ ચિતરંજનદાસ
વકિલાત વ્યવસાયનો ત્યાગ

MEMBER: SURGUR, JAYKAR MECHWAN PHD 9/22/2013

ભારતમાં રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ આપવા માટે શિક્ષણ સંસ્થાઓની સ્થાપના

કાશી વિદ્યાપીઠ ગુજરાત વિદ્યાપીઠ

MEMBER: SURGUR, JAYKAR MECHWAN PHD 9/22/2013

નાલંદા વિદ્યાપીઠ (બિહાર) લાહોર નેશનલ કોલેજ

MEMBER: SURGUR, JAYKAR MECHWAN PHD 9/22/2013

અલિગઢ નેશનલ મુસ્લિમ યુનિવર્સિટી જામિયા - ઝિમિયા યુનિવર્સિટી દિલ્હી

MEMBER: SURGUR, JAYKAR MECHWAN PHD 9/22/2013

ગાંધીજીનું ભાષણ

ઇંગ્લેન્ડના પાર્ટી કુવર

- પ્રિંસ ઓફ વેલ્સ
- હિંદમા પ્રવાસ
- ભારતમાં તેનો વિરોધ

શરદામી શુભવર્ષ જાતકાર મેઘવાન પંથ 9/22/2013

સરકાર દ્વારા દમન

અગ્રણી નેતાઓને જેલ

- મોતીલાલ નેહરૂ
- અલીભાઇઓ
- ચિતરજન દાસ
- જવાહરલાલ નેહરૂ
- મૌલાના આઝાદ
- લાલા લજપત રાય

શરદામી શુભવર્ષ જાતકાર મેઘવાન પંથ 9/22/2013

૨૫૦૦૦ આંદોલન કાર્યોને જેલ

- સભાસરઘસ પર પ્રતિબંધ
- લોકોનો અભૂતપૂર્વ ઉત્સાહ
- સરકારના અત્યાચારી પગલા લોકો ના ઉત્સાહને રોકી શક્યા નહીં

શરદામી શુભવર્ષ જાતકાર મેઘવાન પંથ 9/22/2013

મૂલ્યાંકન

પ્રશ્ન - ૧ નીચના પ્રશ્નોના ટૂંકમાં જવાબ આપો.

૧. ખલિફાપદ કોની સાથે સંકળાયેલું હતું ?
૨. અસફક્તર યજમાનના મુખ્ય કારણો કયા હતા ?
૩. આ આંદોલનના મુખ્ય બે પાસા કયા હતા ?

પ્રશ્ન - ૨ મને ઓળખો

૧. અમે બિલાકત આંદોલનના નેતા છીએ
૨. મે 'કેસરે ફિદ' ની પદવીનો ત્યાગ કર્યો
૩. ૧૯૨૧માં મેં છેલ્લેથી ફિદનો પ્રવાસ કર્યો

શ્રીમદ્દેવકી જયકાર મેઘવાણી ૯/૨૨/૨૦૧૩

મૂલ્યાંકન પ્રશ્નોના ઉત્તરો

પ્રશ્ન - ૧

૧. ખલિફાપદ તુર્કના સુલતાન સાથે સંકળાયેલું હતું જે ધાર્મિક વડે ગણાતો.
૨. અસફક્તર યજમાનના મુખ્ય કારણો રોલેટ બેક્ટ, જલિયાંવાલા બાગ હત્યાકાંડ, બિલાકત આંદોલન વગેરે હતા.
૩. રચનાત્મક કાર્યો, નક્કરતાત્મક પાસા બે આ યજમાનના મુખ્ય પાસા હતા.

પ્રશ્ન - ૨

૧. મીલાના શૈક્ષક અલી, મીલાના મહેમદ અલી
૨. ગાંધીજી
૩. પીન્સ ઓફ વેલ્સ

શ્રીમદ્દેવકી જયકાર મેઘવાણી ૯/૨૨/૨૦૧૩

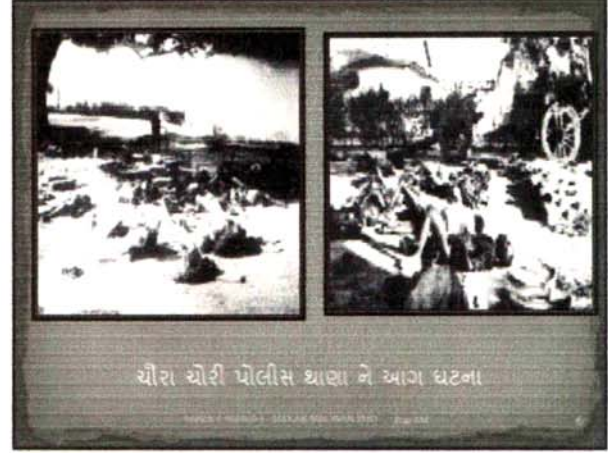
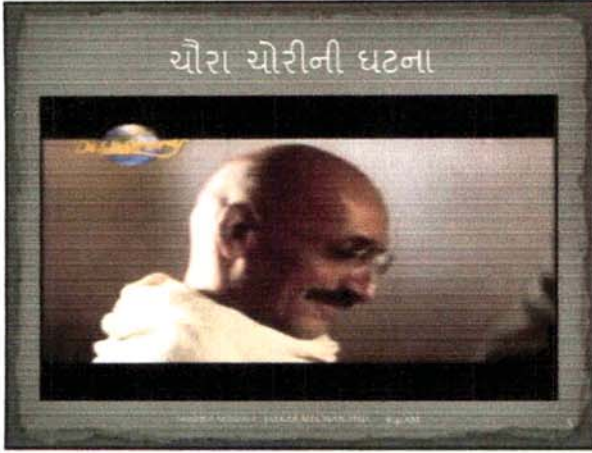
ધોરણ : ૮
 વિષય : સામાજિક વિજ્ઞાન
 એકમ ૬ : અસહકાર ચળવળ-૨

અસહકાર ચળવળના પરિબલો

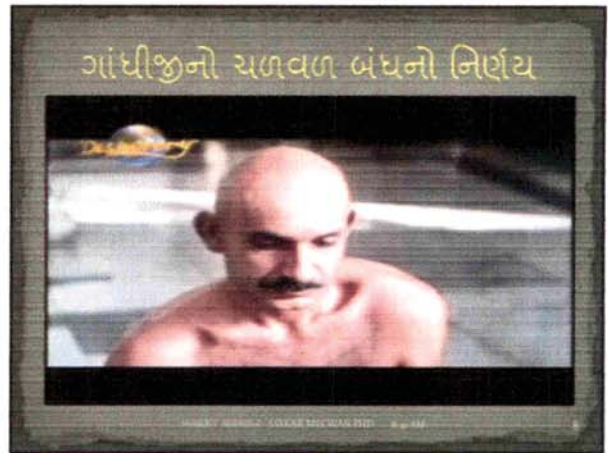
- સમગ્ર દેશમાં અસહકાર ચળવળ અહિંસક રીતે પુરા ઉત્સાહથી ચાલી રહી હતી.
- લોકોમાં ગરબાસ અને દમનનો ભય નાબૂદ.
- આ સમયે ગાંધીજી ના - કરનું આદેશન શરૂ કરવા બારડોલી મુકામે ગયા.
- ત્યાં અહિંસક લડત શરૂ થાય તે પહેલાં ઉત્તર પ્રદેશમાં ચૌરા ચોરી ની ઘટના.

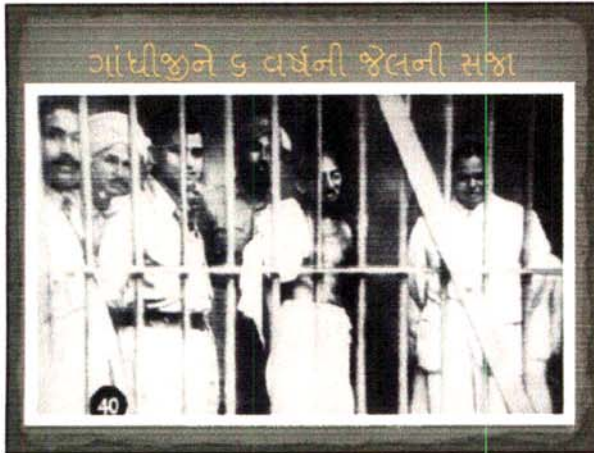
India
 UTTAR PRADESH
 ઉત્તર પ્રદેશ - ગોરખપુર - ચૌરા ચોરી ગામ

- સમગ્ર દેશમાં અસહકાર ચળવળ પુરા ઉત્સાહથી ચાલી રહી હતી.
- ઉત્તરપ્રદેશમાં ગોરખપુર નજીક ચૌરા ચોરી ગામ.
- ગામમાં સરકાર પર પોલીસનો બેકામ ગોળીબાર.
- કેટલાક ઘાયલ, કેટલાકનાં મૃત્યુ થયા.
- કારતુસ ખૂટી જતા પોલીસ ભાગીને ઘાણામાં લસણ.
- ઉશ્કેરાયેલા લોકોએ ઘાણાને આગ લગાડી.
- ૨૨ પોલીસના મૃત્યુ.
- આ ઘટનાથી ગાંધીજી અત્યંત દુઃખી થયા.

- લોકો અઠિસાના સિદ્ધાંતને સમજ્યા નથી તેવું ગાંધીજીને લાગ્યું
 - માટે ગાંધીજીએ આંદોલન સમેટી લેવાનું નક્કી કર્યું
 - આંદોલન બંધ રહેતા સમગ્ર દેશ નિરાશ
 - તક નો લાભ લઇ સરકારે દ્વારા ગાંધીજીની ધરપકડ
 - છ વર્ષની કેદની સજા
 - ઇ.સ. ૧૯૨૪માં મુક્ત કરાયા
 - ગાંધીજી દ્વારા રચનાત્મક કાર્યો તરફ ધ્યાન
- MAHATMA GANDHI - GANDHI THE WARRIOR 4:29 PM

મૂલ્યાંકન

પૂર્વ - ૧ સીમા વિરુદ્ધ પહેલ કરી ખાલી જગ્યા પૂરી

૧. અસહકાર - આ કારણે બંધિતોને કારકરવામાં અને ગેરમાર્ગે દુરાભિવ્યક્તિ, અપરાધવાદ
૨. ગોળાબંધી તજવડાં - ગેરમાર્ગે દુરાભિવ્યક્તિ પર ગોળાબંધી કરવી (વૈભવ બોરી, સામનો, જાલમ)
૩. વૈધાનિક કોલામમાં ભવન તાલકડાઓ - પોલીસના પુરુષો સામે ૧૯૨૦, ૧૯૨૧
૪. અસહકાર ચળવળને કોંગ્રેસને સમાજ ભાઈમાં - મહાત્મા (વેપારી મહત્વા, વૈધિક પ્રમાણ, અપરાધિક પ્રમાણ)

પૂર્વ - ૨ સીમામાં પાસોળા મેકે જે વ્યક્તિઓને સુધારામાં આપી

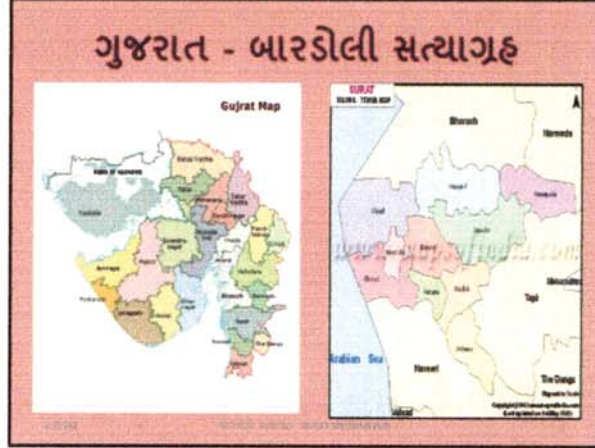
૧. કોંગ્રેસને સમાજમાં ગોળાબંધીને સુધારામાં
૨. આ ચળવળને સમાજમાં આ મારે જાગૃતિ આપી
૩. સમાજને સુધારામાં ગોળાબંધીને તમે સુધારામાં આપી

ધોરણ : ૮

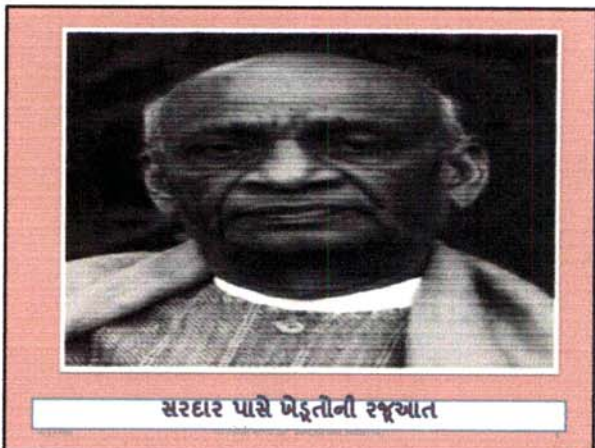
વિષય : સામાજિક વિજ્ઞાન

એકમ ૭ : બારડોલી સત્યાગ્રહ

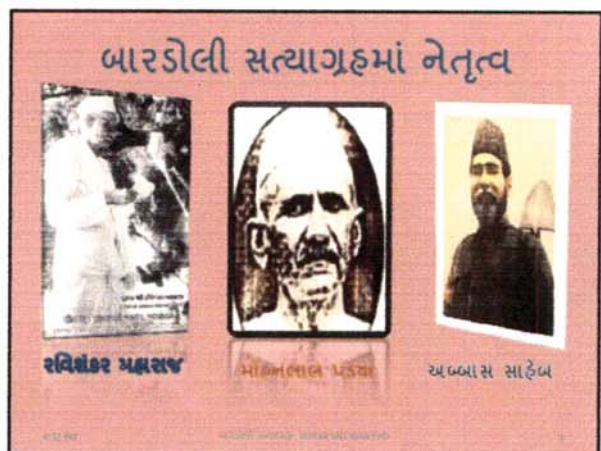
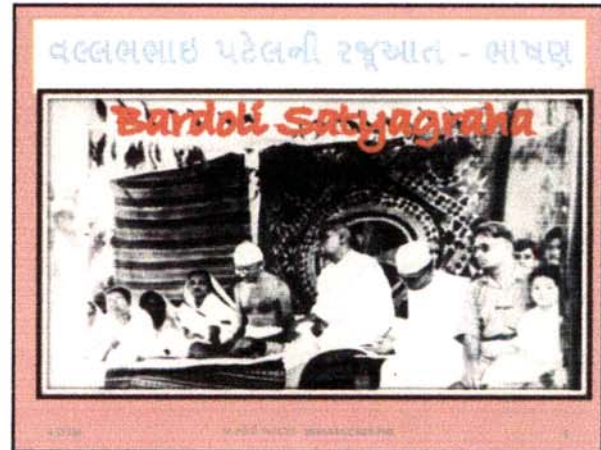

બારડોલી સત્યાગ્રહના પરિબળો

- અન્યાયી કરની મહેસૂલ પદ્ધતિ
- ૨૨ % જેટલો વધારો
- બારડોલીના ખેડૂતોમાં રોષ
- વલ્લભભાઈ પટેલ પાસે રજૂઆત

- ખેડૂતો દ્વારા મહેસૂલ ન ભરવાનો ઠરાવ
- વલ્લભભાઈ ની શરત - અહિંસક લડત - જોખમો
- વલ્લભભાઈ ની આગેવાની

અન્ય નેતાઓ

- બાલવંતભાઈ
- ફૂલચંદભાઈ
- શારદાબેન

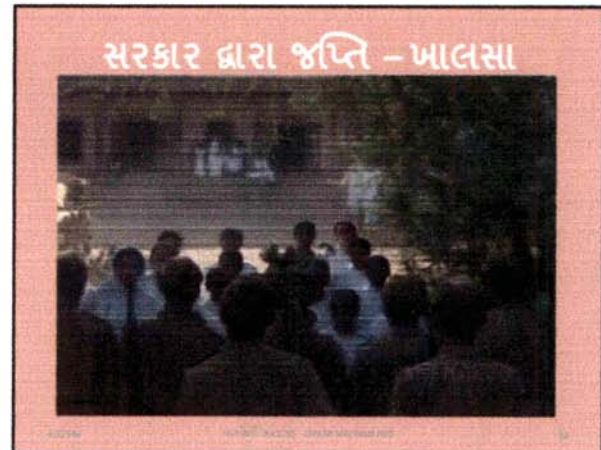
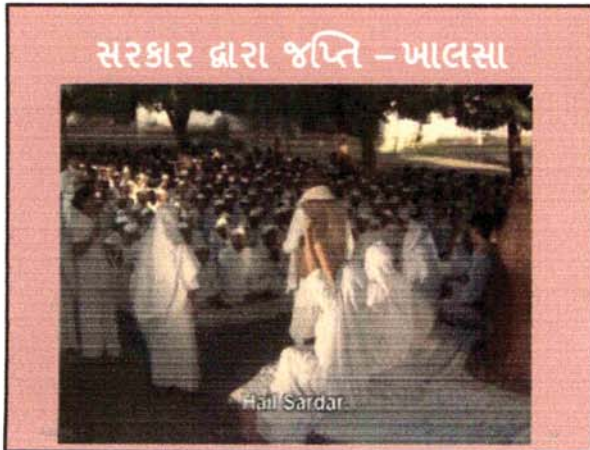
- બારડોલીમાં ગામડે ગામડે છાવણીઓ
- સ્વયંમસેવકોને કાર્ય સોંપણી
- ૧૩૮ ગામો
- ૮૭,૦૦૦ વસ્તી
- ૧૩ છાવણીઓ
- દેશભરમાં દૈનિક પત્રિકા રજૂ કરવાનું આયોજન
- જુગતરામ ભાઈ દવે ને દૈનિક પત્રિકાની જવાબદારી

જુગતરામ ભાઈ દવે ને દૈનિક પત્રિકાની જવાબદારી

- સરકારના આકરા પગલા
- માલમિલકતની જપ્તી અને જમીનો ખાલસા

- પૂજ્ય રવિશંકર મહારાજ
 - ચિમનલાલ
 - હબિલદાસ
- જેવા કાર્યકરોની સરકાર દ્વારા ધરપકડ

- સરકાર સાથેની મંત્રણાઓ નિષ્ફળ
- સરદાર પટેલની ધરપકડની વિત્ત
- આંદોલનનું આરમ્ભ
- સર મુલિચલ દ્વારા સમઘનના પ્રયત્નો
- મંત્રણા પછી જન્મ જર્મીનો પાછી આપવી - ફેરીઓની મુક્તિ - બરતરફ તબક્કી મંત્રીઓને નોકરીમાં પરત લેવા - તપાસ કમિટીની નિમણૂક પછી મહેમૂલ ભરવું વગેરે મુદ્દાઓનો સ્વીકાર
- સત્યનો વિજય

સર મુલિચલ

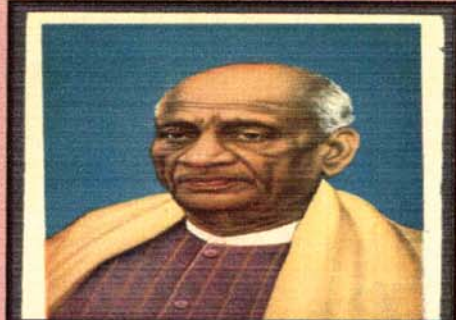
બારડોલી સત્યાગ્રહના પરિણામો

- બધીજ માંગણીઓનો સ્વીકાર
- ભારતભરમાં બારડોલી જાણીતું
- સત્યાગ્રહનો વિજય
- વલ્લભભાઈનું કુશળ નેતૃત્વ
- 'સરદાર'નું બિરૂદ

સરકાર સાથે મંત્રણા - ભાષણ - સમાધાન

Welcome Mr. Patel

સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ

મૂલ્યાંકન

પ્રશ્ન - ૧ નીચેના પ્રશ્નોના પેઠે તે વલ્લભીય જવાબ આપો.

૧. બારડોલી તાલુકામાં સરકારે કેટલા ટકા વધારે વેરો આકાર્યો હતો ?
૨. લડતમાં નેતૃત્વ માટે વલ્લભભાઈને કઈ સરતી મૂકી ?
૩. સરકારે કેવા અભ્યાયાર ગુજાર્યા ?
૪. આ લડતથી વલ્લભભાઈને શેનું બિરુદ મળ્યું ?

પ્રશ્ન - ૨ નીચેના પ્રશ્નોની ખરા કોઈ જવાબો લખાવો.

૧. બારડોલી તાલુકા પરિષદે વધારાનું મહેસૂલ ભરવાનો ઠરાવ કર્યો.
૨. દૈનિક પત્રિકાઓની જવાબદારી સ્વિકાર મહારાજને સોંપાઈ.
૩. સર યુનીલ્લાલ દ્વારા સમાધાનના પ્રયાસો કરાયા.

મૂલ્યાંકન પ્રશ્નોના ઉત્તરો

પ્રશ્ન - ૧

૧. બારડોલી તાલુકામાં સરકારે ૨૨% જેટલો વેરો આકાર્યો હતો.
૨. વલ્લભભાઈ સર્વ લોકોની સંમતિ અને જોખમો ઉઠાવવાની તૈયારી શ્રેય તો લડત માટે તૈયારી બતાવી.
૩. સરકારે જમીન જપ્ત કરવી, જમીન ખાલસા કરી, માલમલકત જપ્ત કરવા વગેરે અભ્યાયાર ગુજાર્યા.
૪. આ લડતથી વલ્લભભાઈને 'સરદાર'નું બિરુદ મળ્યું.

પ્રશ્ન - ૨

૧. ખોટું (ન ભરવો)
૨. ખોટું (જુગતરામ દવે)
૩. સાચું

ધોરણ : ૮
 વિષય : સામાજિક વિજ્ઞાન
 એકમ ૭ : સાયમન કમિશન, પૂર્ણ
 સ્વરાજ્ય ઠરાવ

સાયમન કમિશન

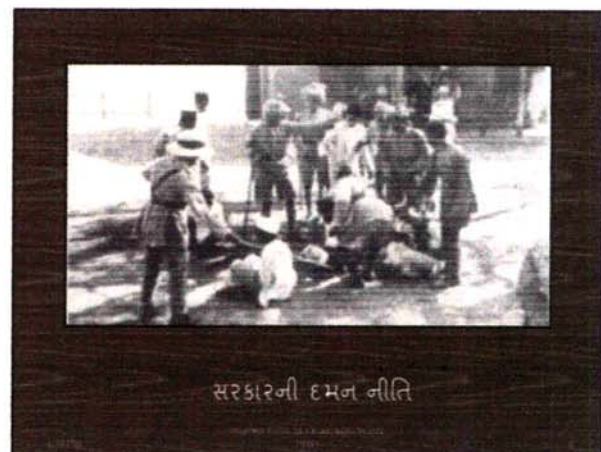
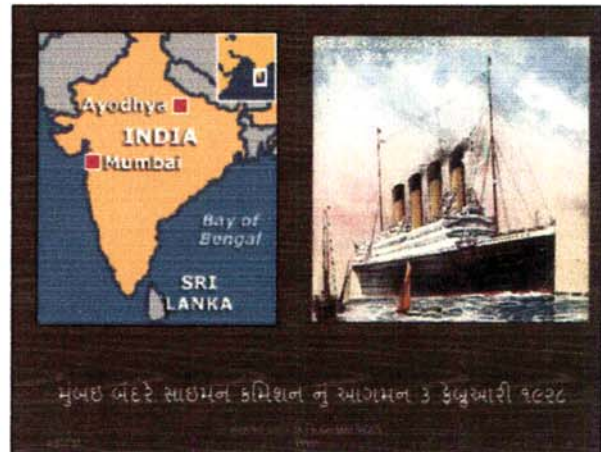
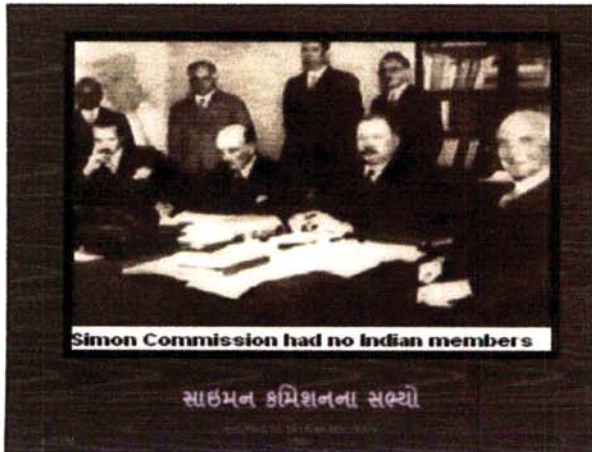
- ઇ.સ. ૧૯૧૯ના કાયદાની જોગવાઈ
- રાષ્ટ્રીય સભાએ
- કેન્દ્રીય સરકારને
- સ્વરાજ્યને આપવાની માંગણી કરી હતી
- આ માંગણીને લઈ ૧૯૧૯માં આ કમિશન

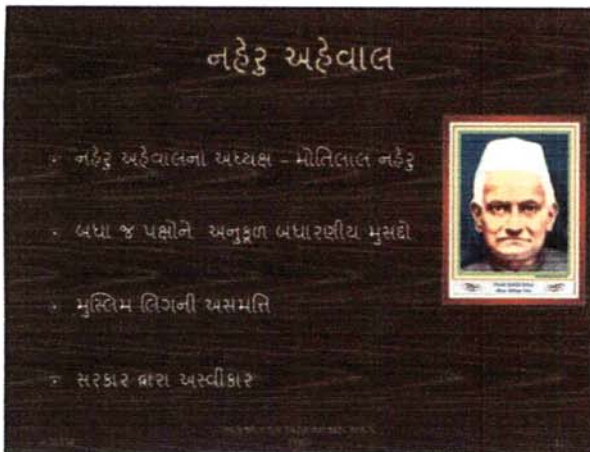
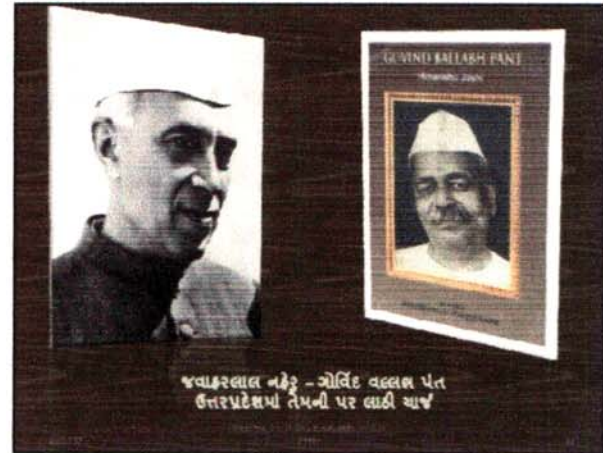

Sir John Simon

સર જોહન સાઈમન

- ઇ.સ. ૧૯૨૭માં બે વર્ષ વહેલા તપાસ પૂર્ણ
- અચૂક તરીકે સર જોહન સાઈમન
- તેથી જોહન સાઈમન કમિશન તરીકે ઓળખ
- આ કમિશનમાં ૬૯ ૭ સભ્યો
- એક પણ હિંદી સભ્ય નો સમાવેશ નહિ
- ભારતના બધા જ રાજકીય પક્ષો દ્વારા વિરોધ
- હડતાલો, દેખાવો, સરખસો ભરતી આંદોલનોનો કાર્યક્રમ

- આ નેતાઓની આગેવાની હેઠળ કોંગ્રેસમાં યુવાન નેતાઓના જૂથનો ઉદય
- પૂર્ણ સ્વરાજ્યના હિમાયતી
- મોતિલાલ નહેરુ તત્કાળ સાંસ્થાનિક સ્વરાજના હિમાયતી
- સમાધાન સ્વરૂપે કલકત્તા અધિવેશનમાં ઠરાવ
- ઇ.સ. ૧૯૨૯ સુધીમાં સાંસ્થાનિક સ્વરાજ ન આવે તો પૂર્ણ સ્વરાજની માંગ

લાહોર માં કોંગ્રેસ અધિવેશન ૩૧ ડિસેમ્બર ૧૯૨૯

લાહોરમાં કોંગ્રેસ અધિવેશન ૩૧ ડિસેમ્બર ૧૯૨૯

- પ્રમુખ જવાહરલાલ નેહરુ
- ૩૧ ડિસેમ્બર ૧૯૨૯ની મધરાતે સંપૂર્ણ સ્વરાજ્યની માંગણીની ઠરાવ
- ખુલ્લા અધિવેશનમાં ગાંધીજી દ્વારા રજૂઆત
- સર્વાનુમતે પસાર
- ૨૬ જાન્યુઆરી ૧૯૩૦ ના દિવસે સ્વતંત્રતા સપથ લેવાયા
- ત્યારથી પ્રતિવર્ષ આખા દેશમાં ૨૬ જાન્યુઆરીએ સ્વાતંત્ર્ય દિવસ ઉજવવાનો નક્કી કરાયું

મૃત્યાંકન

જાણીતા સ્વતંત્રતા સેનાના નેતાઓની મૃત્યુ તારીખો

૧. ૧૫/૧૧/૧૯૨૯	૬. મુર્સી ભાઈજી ભાઈજી દાસ
૨. ૧૫/૧૧/૧૯૨૯	૭. મહાત્મા ગાંધી
૩. ૧૫/૧૧/૧૯૨૯	૮. તરુલાલેશ
૪. ૧૫/૧૧/૧૯૨૯	૯. સરવજીત સિંહજી ભાઈજી
૫. ૨૦/૧૧/૧૯૨૯	૧૦. સરવજીત સિંહજી ભાઈજી
૧. સરવજીત સિંહજી ભાઈજી	૨. સરવજીત સિંહજી ભાઈજી
૩. સરવજીત સિંહજી ભાઈજી	૪. સરવજીત સિંહજી ભાઈજી

ધોરણ : ૯

વિષય : સામાજિક વિજ્ઞાન

એકમ ૯ : સવિનય કાનૂન સંજ (૧૯૩૦)

સવિનય કાનૂનસંગ ચળવળ ઇ.સ.૧૯૩૦

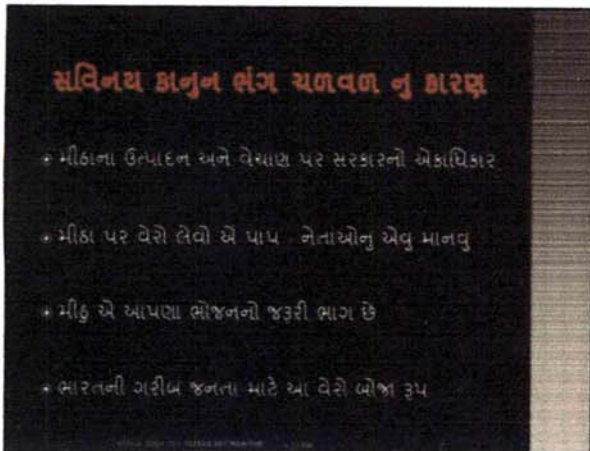
સાબરમતી આશ્રમ અમદાવાદ
કોંગ્રેસ કારોબારી સમિતિ ઇ.સ. ૧૯૩૦

ગાંધીજી દ્વારા મીઠાના કાયદાનો ભંગ કરવાનું નક્કી કરાયું, આજ દાંડી

દાંડી, જિલ્લો સુરત, સમુદ્ર કાંઠે મીઠા કાયદાનો ભંગ

- સાબરમતી આશ્રમ અમદાવાદ
- કોંગ્રેસ કારોબારી સમિતિ ઇ.સ. ૧૯૩૦
- પૂર્ણ સ્વતંત્ર્ય પ્રાપ્તિ નો ઠરાવ
- મહાત્મા ગાંધીને જવાબદારી સોંપી
- ગાંધીજીની ઇચ્છા પૂર્ણ પહેલે અહિંસક ભંગ ચલાવવો
- દાંડી ગામે જઈ મીઠાના કાયદાનો ભંગ કરવો
- ટાંગ વિટરબટી પત્રકારો અને કોટેંગા ફોરેન આગમન

દાંડી યાત્રા

- ૧૨ માર્ચ ૧૯૩૦ ના રોજ ૩૮ સાથીઓ સાથે ગાંધીજીની દાંડી યાત્રા શરૂ
- વિશ્વવ્યાપી નહિ દીકેલી સ્વરાજ યાત્રાનો આરંભ
- શૂર સહ્યામ એ દાંડી સાથે નહિ
- દેખાણે સૌંદર્ય શૂર નહીં
- હરિજનો મારગ છે શૂરનો
- આવા ભજનો સાથે સ્વરાજ યાત્રાનો આરંભ

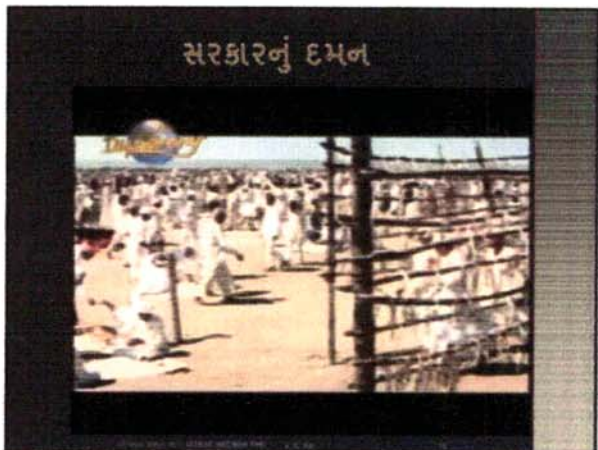
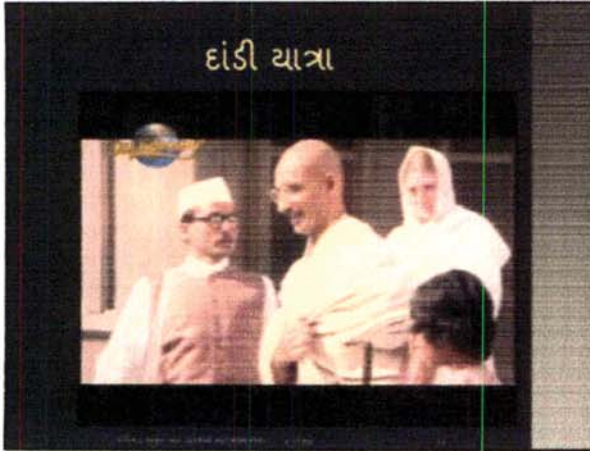
અમદાવાદ થી દાંડી યાત્રાનો પ્રારંભ

દાંડી યાત્રા

દાંડી યાત્રા સભાને સંબોધન

સરકારનું દમન

- બિટુની આદિવાસીઓ સ્ત્રીઓ પર દમનનો ચોરસ
- કાજરો સત્યાગ્રહીઓની ધરપકડ
- સરદાર પટેલ, ભેકરૂ, સુભાષચંદ્ર બોજ વગેરે નેતાઓની ધરપકડ

મૂલ્યાંકન

પ્રશ્ન - ૧ નીચેના પ્રશ્નોના યોગ્ય બે વાક્યોમાં જવાબ આપો

૧. સાબરમતી આશ્રમમાં વાઘેલામાં ગાંધીજીને શું કહ્યું?
૨. મીઠાના કાચકાનો સારો વિરોધ કયો હતો?
૩. દાંડી યાત્રામાં ગાંધીજી સારી કેટલા સારીઓ કહ્યું?
૪. વપટી મીઠા કેવળા ગાંધીજીને શું કહ્યું?
૫. વડોદરા સભામાં દાંડી યાત્રા વિષયે અને તેને શું વિચારો હતા?

પ્રશ્ન - ૨ નીચેના વિધાન ખતલ છે કે નહીં તે જણાવો

૧. સાબરમતી આશ્રમમાં ૧૯૩૦ સેટેન પરીવારી સમિતિ મળી
૨. ગાંધીજીને સુરતમાં મીઠાના કાચકાનો કસ કરવાનું સમી કર્યું
૩. દાંડીયાત્રામાં ગાંધીજી સારી ૨૦ સત્યાગ્રહીઓ જોડાયા હતા.

મૂલ્યાંકન પ્રશ્નોના જવાબ

પ્રશ્ન - ૧

૧. ગાંધીજીને કહ્યું હતું કે જ્યાં બિટીલ સત્યાગ્રહીઓ હતા, જ્યાં સારું કામ છે, શું કરવું, કુટાણી અને મીઠા, વગેરે સત્યાગ્રહીઓ વિના આ આશ્રમમાં પણ સુવ્યાજ નહીં.
૨. મીઠાના કાચકાનો સારો વિરોધ કયો હતો? - આ સત્યાગ્રહ હતો.
૩. દાંડી યાત્રામાં ગાંધીજી સારી કેટલા સારીઓ જોડાયા હતા?
૪. વપટી મીઠા કેવળા ગાંધીજીને કહ્યું - બિટીલ સત્યાગ્રહીઓ, સાબરમતી, સાબરમતી અને સારી પુઠી સત્યાગ્રહી હતા.
૫. વડોદરા સભામાં દાંડી યાત્રા વિષયે અને તેને શું વિચારો હતા? - સત્યાગ્રહીઓ અને સત્યાગ્રહીઓને જોડવા હતા.

પ્રશ્ન - ૨

૧. સાચું
૨. ખોટું (સાચું)
૩. સાચું (સાચું)

ધોરણ : ૯
 વિષય : સામાજિક વિજ્ઞાન
 એકમ ૧૦ : ના-કરની લડત - અગત્યના
 સત્યાગ્રહો

ના - કરની લડત

ગુજરાત, ઉત્તરપ્રદેશ, બંગાળમાં(મિઝનપુર જિલ્લો) ના - કરની લડત

ના - કરની લડત

ખેડા જિલ્લો (બોરસદ, રાસ), સુરત જિલ્લો (બારડોલી),

- બોરસદ, બારડોલી તાલુકાના ખેડૂતોએ મહેસૂલ ન ભર્યું
- જપ્તિથી બચવા ૪,૦૦૦ હજાર ખેડૂતોની હિજરત
- રાસ ગામના ખેડૂતો દ્વારા સરકારી અમલદારોનો બહિષ્કાર
- આ ઘટનાઓથી લડતને સફળ બનાવી

અગત્યના સત્યાગ્રહો

- ભારતના વિવિધ સ્થળોએ સત્યાગ્રહો

સુરત

મુંબઈ

દિલ્હી

ધરાસણા

અગત્યના સત્યાગ્રહોની ઘટનાઓ

ગાંધીની અપીલને માન આપી મીઠાના કાયદાને ભંગ

હજારો સ્ત્રીઓ અને પુરુષોએ વિદેશી કાપડ અને દારૂની દુકાનો ઉપર શાંત પિકેટીંગ કર્યું

દેશભરમાં ખાદી પ્રચાર અને અસ્પૃશ્યતા નિવારણનો કાર્યક્રમ

દિલ્હીમાં ૧,૬૦૦ સ્ત્રીઓએ પિકેટીંગ કરી ધરપકડ વ્હોરી

મુંબઈ અને મધ્ય પ્રાંતમાં ઇમારતી લાકડા કાપી કાનૂન ભંગ

કસ્તુરબા

ગાંધીજી સાથે મીઠુબહેન પીટીર

સુરતમાં કસ્તુરબા અને મીઠુબહેન પીટીરની આગેવાનીમાં મોટી સંખ્યામાં સ્ત્રીઓ દ્વારા પિકેટીંગ કાર્યક્રમ

ધરાસણા સત્યાગ્રહ

સુરત જિલ્લામાં ધરાસણામાં મીઠાનો સત્યાગ્રહ

- ધરાસણાના મીઠાનાં અગરો ઉપર હલ્લો કરવાનું ગાંધીજીની જાહેરાત - ગાંધીજીની ધરપકડ
- તેમની ગેરહાજરીમાં આગેવાની સંભાળનાર અબ્બાસ તૈયબજી ની પણ ધરપકડ

સરોજિની નાયડુની આગેવાની હેઠળ સત્યાગ્રહ

૫૦ - ૫૦ ના સ્વયંમસેવકોની ત્રણ ટૂકડીઓમાં ધરાસણા સત્યાગ્રહ પોલિસ દ્વારા ધરપકડ અને પછી મુક્તિ

સરોજિની નાયડુ અને ઇમામ સાહેબના નેતૃત્વ

૨૧ મે ના દિવસે ઇમામ સાહેબની આગેવાનીમાં ૨,૫૦૦ સ્વયંમ સેવકોને મીઠાના

અગરો ઉપર હલ્લો

પોલીસ દ્વારા લાઠી ચાર્જ

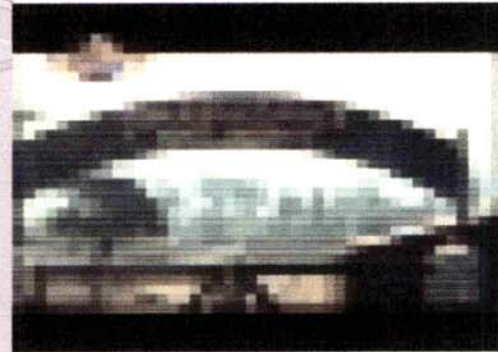
સત્યાગ્રહીઓ સંપૂર્ણ પહે અર્થિક રક્ષા

૩૦૦ જેટલા ધાયલ

૨ સત્યાગ્રહીઓ ના મૃત્યુ

ધરાસણા સત્યાગ્રહ

મૂલ્યાંકન

પૂજા - ૧ નીચના પ્રશ્નોના બેક બે વાક્યોમાં જવાબ આપો.

૧. કયા સંજ્ઞોમાં મહેસૂલ ન ભરવાનો પ્રચાર કરવામાં આવ્યો?
૨. બારડોલી તાલુકાના ખેડૂતોએ જપિતીથી બચવા શું કર્યું?
૩. સરોજીની નાયડુના નેતૃત્વમાં કેટલી ટુકડી ધરાસણા ગઈ?
૪. ધરાસણા સત્યાગ્રહમાં કેટલા લોકો ધાચલ થયા?

પૂજા - ૨ યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરી ખાલી જગ્યા પૂરો.

૧. સત્યાના લોકોએ સરકારી અમલદારોનો _____ કર્યો.
(બંધિત્કાર, સન્માન, આવકાર)
૨. દિલ્હીમાં _____ સૌઓએ ધરપકડ વ્યેરી લીધી.
(૧૫૦૦, ૧૬૦૦, ૧૭૦૦)
૩. મીઠાના કાચદા ભંગનો પોલિસ અને _____ માં વિરોધ થયો.
(અમદાવાદ, આણંદ, વિરમગામ)

મૂલ્યાંકન પ્રશ્નોના ઉત્તર

પૂજા - ૧

૧. ગુજરાત, ઉત્તરપ્રદેશ, બંગાળ સંજ્ઞોમાં મહેસૂલ ન ભરવાનો પ્રચાર કરવામાં આવ્યો.
૨. બારડોલી તાલુકાના ખેડૂતોએ જપિતીથી બચવા અહારે ૪૦૦૦ ખેડૂત ટુકડોએ કિજરત કરી પાંચ મહિના સુધી બહાર રહ્યા.
૩. સરોજીની નાયડુના નેતૃત્વમાં ૫૦ - ૫૦ સેન્ટિમીટરો ઝાડ ટુકડીઓ ધરાસણા ગઈ.
૪. ધરાસણા સત્યાગ્રહમાં ૩૦૦ જેટલા ધાચલ થયા.

પૂજા - ૨

૧. બંધિત્કાર
૨. ૧૬૦૦
૩. વિરમગામ

ધોરણ : ૮
 વિષય : સામાજિક વિજ્ઞાન
 એકમ ૧૧ : ગોળમેજી પરિષદો
 -૧૯૩૫ હિંદ સરકારનો કાયદો

ગોળમેજી પરિષદ

બ્રિટનમાં ગોળમેજી પરિષદનું આયોજન

- ભારતને કેવા પ્રકારનું બંધારણ આપવું - સુધારાઓ કરવા તેની ચર્ચા માટે બ્રિટીશ સરકાર દ્વારા ગોળમેજી પરિષદોનું આયોજન
- પ્રથમ પરિષદ નવેમ્બર ૧૯૩૦ લંડનમાં મળી
- વાઇસ રોયના પસંદ કરેલા પ્રતિનિધિઓની હાજરી
- પરંતુ કોંગ્રેસની ગેરહાજરી અને કોમી પ્રશ્નો પર પરિષદ નિષ્ફળ
- આમ પ્રથમ ગોળમેજી પરિષદ મોઝક

ગાંધી - ઇરવીન કરાર

મહાત્મા ગાંધીજી વાઇસરોય ઇરવીન

ગાંધી - ઇરવીન કરાર

- ૫ માર્ચ ૧૯૩૧ - ગાંધીજી અને વાઇસરોય ઇરવીન વચ્ચે કરાર
- સરકાર દ્વારા સત્યાગ્રહીઓને છોડી મુકાયા
- દમનકારી પગલા પાછા ખેંચ્યા
- ગાંધીજી દ્વારા લડતની મોકુફી
- દ્વિતીય પરિષદમાં ઠાકરી આપવાની ગાંધીજીની કબુલાત

બીજી ગોળમેજી પરિષદ

૧૨ સપ્ટેમ્બર ૧૯૩૧માં લંડનમાં બીજી ગોળમેજી પરિષદ

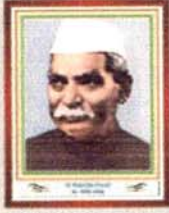
બીજી ગોળમેજી પરિષદ - લંડન

- ૧૨ સપ્ટેમ્બર ૧૯૩૧માં લંડનમાં બીજી ગોળમેજી પરિષદ
- સરકાર પક્ષે કરાર ભંગ થયાના બનાવો
- દેશનો વિશાળ ફિત લક્ષમાં રાખી ગાંધીજીની ઠાકરી
- કોંગ્રેસના એક માત્ર પ્રતિનિધિ
- જુદી જુદી કોમના પ્રતિનિધિઓ દ્વારા બંધારણના ઘડતરની ચર્ચા
- પોતાની કોમ માટે અલગ મતદાર મંડળની માંગણી
- ગાંધીજી નિરાશ થયા
- ભારતનું અનેક ટુકડાઓમાં વિભાજનની શક્યતાઓ
- વિવિધ કોમના પ્રતિનિધિઓ વચ્ચે સમાધાન ન થતા પરિષદ નિષ્ફળ
- નિરાશ વદને ગાંધીજી ભારત પરત

૧૯૩૫ હિંદ સરકારનો કાયદો

- બંધારણીય સુધારાઓનો બીજો તબક્કો
- ડૉ. રાજેન્દ્ર પ્રસાદના મતે "સાચું પ્રાંતિક સ્વરાજ્ય ગવર્નરને અપાયું તેવું ૧૯૩૫નું સમવાય તંત્ર"

- ૧૯૩૫ના ધારા અનુવચે ભારતમાં ચૂંટણીઓ
- ગાંધીજીનું સૂચન - ૧૯૩૫નાં બંધારણ પ્રમાણે ખાસ સત્તાઓને હક્ક ગવર્નર વાપરસે નહીં
- પ્રધાન મંડળની સલાહ મુજબ વર્તનની બાઈંધરી આપે તોજ કોંગ્રેસ પ્રધાન મંડળની રચના કરાશે
- કોંગ્રેસ અને મુસ્લિમ લિગ દ્વારા પ્રધાન મંડળની રચના
- કોંગ્રેસને ચોખ્ખી બહુમતી
- બે વર્ષ સુધી પ્રાંતિક સ્વરાજ્યનો પ્રયોગ
- ૧૯૩૯ ના બીજા વિશ્વયુદ્ધમાં બ્રિટિશ દ્વારા હિંદને જોડવું
- તેના વિરોધમાં પ્રધાન મંડળના રાજીનામા

પાકિસ્તાનની માંગણી

મુસ્લિમ નેતાઓ દ્વારા ભારતમાંથી પાકિસ્તાનની અલગ માંગણી

મુસ્લિમ લિગના નેતાઓ

ચૌધરી રહેમત અલી

મહમ્મદ ઇકબાલ

- મહોમ્મદ ઇકબાલ અને ચૌધરી રહેમત અલી જેવા મુસ્લિમ નેતાઓ નો પ્રચાર
- હિંદુઓ અને મુસ્લિમ બે અલગ પ્રકારની રાષ્ટ્રીયતા ધરાવે છે
- માટે બે અલગ રજૂ વહેંચવા જોઇએ
- માર્ચ ૧૯૪૦માં લાહોરમાં મુસ્લિમ લિગનું અધિવેશન
- મુસ્લિમ બહુમતી ધરાવતા પ્રદેશોને લઈને સ્વતંત્ર રાષ્ટ્ર પાકિસ્તાન ની માગણીનો ઠરાવ પસાર
- મુસ્લિમ લિગે પાકિસ્તાનની રચનાને ધોતાનો મુખ્ય ધ્યેય બનાવ્યો.

મૂલ્યાંકન

પ્રશ્ન - ૧ નીચેના વિધાન ખરા છે કે ખોટા તે જણાવો

૧. ભારતને બંધારણ ન આપવા માટે જોળમેજી પરિષદો યોજાઈ હતી.
૨. ગાંધી - ઇર્વિન કરાર ૧૯૩૦માં થયા હતા.
૩. પ્રાંતીય સ્વરાજ્યનો પ્રયોગ લગભગ બે વર્ષ ચાલ્યો.
૪. પાકિસ્તાનની રચના એ મુસ્લિમ લીગે મુખ્ય ધ્યેય બનાવ્યું.

પ્રશ્ન - ૨ મને ઓળખો

૧. ૧૯૩૧માં મે ગાંધીજી સાથે કરાર કર્યા _____
૨. મે બીજી જોળમેજી પરિષદમાં હાજરી આપી _____
૩. પ્રાંતિક સ્વરાજ્ય જવનરોને અપાયું હતું તેવું મે જણાવ્યું હતું _____

મૂલ્યાંકન પ્રશ્નોના ઉત્તરો

પ્રશ્ન - ૧

૧. ખોટું (બંધારણ આપવા માટે)
૨. ખોટું (ઇ.સ. ૧૯૩૧)
૩. સાચું
૪. સાચું

પ્રશ્ન - ૨

૧. લોર્ડ ઇર્વિન
૨. ગાંધીજી
૩. ડૉ. રાજેન્દ્ર પ્રસાદ

ધોરણ : ૮

વિષય : સામાજિક વિજ્ઞાન

એકમ ૧૨ : વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહ
(૧૯૪૦)

વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહ

ઓગષ્ટ ૧૯૪૦માં વર્ધા ખાતે કોંગ્રેસ કારોબારી સમિતિ

- ઓગષ્ટ ૧૯૪૦માં વર્ધા ખાતે કોંગ્રેસ કારોબારી સમિતિ નો ઠરાવ
- 'પ્રજાના માન આબરૂ અને સ્વાતંત્ર્યનું રક્ષણ કરવા લડત ચલાવવી એ કોંગ્રેસની ફરજ'
- ગાંધીજીને દેશમાં સત્યાગ્રહ યોજવાની જવાબદારી ની સોંપણી
- ગાંધીજીએ વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહ શરૂ કરવાનું નક્કી કર્યું

પ્રથમ વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહી તરીકે વિનોબા ભાવે

મહાત્મા ગાંધીજી

વિનોબા ભાવે

- પ્રથમ વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહી તરીકે વિનોબા ભાવે ભાવેની ગ્રામીણ બારા પસંદગી
- વિનોબા ભાવે પહેલેથીજ રચનાત્મક કાર્ય કરતા
- ૧૭ ઓક્ટોબર ૧૯૪૦ વર્ષે નજીક પવનગર ખાતે યુદ્ધ વિરોધી ભાષણ કરી વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહની શરૂઆત
- ૨૨ ઓક્ટોબરે સરકાર દ્વારા ધરપકડ - ૩ માસની સજા

અન્ય વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહીઓ

જવાહર લાલ નહેરૂ

સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ

- ઉત્તરપ્રદેશના જિલ્લાઓમાં નહેરૂ દ્વારા જાહેર સભાઓનું આયોજન
- સત્યાગ્રહ શરૂ તે પહેલાંજ ધરપકડ - ૪ વર્ષની જેલ
- અમદાવાદમાં વલ્લભભાઈ પટેલની હિંદ સંરક્ષણ ધારા ફેઝબંધ ધરપકડ
- મોટાભાગના કોંગ્રેસી આગેવાનો સભ્યો સંસદ, સચિવો, માજી પ્રધાનોની ધરપકડ
- સ્ત્રી સહિત કજારો સત્યાગ્રહીઓ ઠિલ્લી તરફ
- ૩૦,૦૦૦ ની ધરપકડ અને જેલ
- ૬,૦૦,૦૦૦ રૂ.

ગુજરાતના નેતાઓ

મોરારજી દેસાઈ

ચંદુલાલ દેસાઈ - ભરૂચ

બનેચાલલ દેસાઇ - સુરત

મહાત્મા વલ્લભભાઈ પટેલ

- મોરારજી દેસાઇ - ગુજરાત
- ડૉ. ચંદ્રભાઈ દેસાઇ - ભરૂચ
- બનેચાલલ દેસાઇ - સુરત
- દરબાર ગોપાળદાસ દેસાઇ - વસી, બેડા
- મહાત્મા વલ્લભભાઈ પટેલ

▣ સર્વ દ્વારા વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહ - ધરપકડ

▣ ડિસેમ્બર ૧૯૪૧માં સર્વને સરકારે મુક્ત કર્યા

▣ જાન્યુઆરી ૧૯૪૨માં વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહ બંધ

ક્રિપ્સ મિશન

- બ્રિટિશ લિયલ્ડ્સ કમિટીની પરિચિતિયા કિલ્લે મળવાયા બ્રિટન વડાપ્રધાન ચર્ચિલનો પ્રયાસ
- ૧૨ સુદ્ધા ક્રિપ્સ ને જવિ દરબારને લાઈ પીઆ મોકલ્યા
- કિલ્લેને વલ્લભ ભટ્ટાચાર્ય આપવાની - કિલ્લેને જાણી રચના કરવાની કલ્યાણ
- કિલ્લેને સ્વાયત્તતા આપે આપાઈ તેનો વલ્લભ નાઈ
- અલગ ચર્ચિલવત્તની સંજ્ઞાઓની ધીમણી વાવ કરી
- કિલ્લેમનો સ્વચ્છ વિરોધ
- પરિશ્રમે ચર્ચિલ બલ દરબારને પરત

બ્રિટન વડાપ્રધાન ચર્ચિલ

સર રિપ્પોર્ટ ક્રિપ્સ

મૂલ્યાંકન

પ્રશ્ન - ૧ સીધાં ઉત્તરો આપીને આપણે જવાબ આપીએ.

૧. ગાંધીજીને કયો વ્યક્તિગત સંબંધીય શબ્દ સ્વચ્છતા વિચાર્યું?
૨. પુસ્તક વ્યક્તિગત સ્વચ્છતા તરફ કેવી પસંદગી કરતા?
૩. અર્થિક રીતે દરબાજીને કયો દિવસ મોકલવા?
૪. કૌચમે શા માટે વિષમ વિતરણને વિરોધ કર્યો?
૫. કાલની ૩૦ સમસ્યાઓને વાળને સંબંધીય કરી શકાય?

પ્રશ્ન - ૨ શિક્ષક વિચારવું અને કહી આવીશું.

૧. વિનયભર્યાં એ _____ સ્વચ્છ આપી કલ્પનાઓ સુખાત કરી.
(કુલ વિરોધી, ૩૫ વિરોધી, સ્વચ્છ વિરોધી)
૨. કૌચક ખાતે કિલ્લ _____ ની પસંદગી કરી.
(વૈભવના આધારે, ગાંધીજી, સરકાર પસંદગી)
૩. કૌચક વિનય વખતે કલ્પનાઓ પસંદગી _____ કરી.
(કૌચક વિનય, અર્થિક, આધારના)

૫૫૩/૧૯

સાચી શિક્ષક વ્યક્તિગત આધારના

૩૫

મૂલ્યાંકન પ્રશ્નોના ઉત્તરો

પ્રશ્ન - ૧

૧. વિનયભર્યાં સમયે સરકારની મુલકોઓને ન તથા કોઈ વિનય વ્યક્તિગત સ્વચ્છતા શબ્દ સ્વચ્છતા વિચાર્યું.
૨. વિનયભર્યાં પુસ્તક વ્યક્તિગત સ્વચ્છતા તરફ પસંદગી કરી.
૩. અર્થિક રીતે દરબાજીને દરબાજીને કયો દિવસ મોકલવા?
૪. કૌચમે શા માટે વિષમ વિતરણને વિરોધ કર્યો?
૫. કાલની ૩૦ સમસ્યાઓને વાળને સંબંધીય કરી શકાય.

પ્રશ્ન - ૨

૧. સ્વચ્છ વિરોધી
૨. સરકાર પસંદગી
૩. અર્થિક

૫૫૩/૧૯

સાચી શિક્ષક વ્યક્તિગત આધારના

૩૫

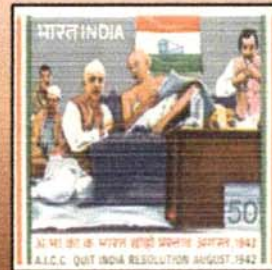
ધોરણ : ૮
 વિષય : સામાજિક વિજ્ઞાન
 એકમ ૧૩ : હિંદ છોડો આંદોલન ૧૯૪૨

હિંદ છોડો આંદોલન - ૧૯૪૨

ભારતનાં નકશામાં મુંબઈનો નિર્દેશ

- એપ્રિલ ૧૯૪૨ થી ગાંધીજીના વિચારો - 'અંગ્રેજોએ વેળાસર હિંદ છોડી દેવું જોઈએ'
- મુંબઈમાં કોંગ્રેસ મહાસમિતિ - ૮ ઓગષ્ટ ૧૯૪૨
- રાત્રે 'હિંદ છોડો' કરાવ પસાર
- ગાંધીજી - 'આજે છૂપાઈને કશું કરવું નથી આ ખુલ્લો બાજવો છે - કરેંગે આ મરેંગે'

ગાંધીજીનું સભાને સંબોધન

લડતનું સ્વરૂપ

- ૯ મી ઓગષ્ટ ૧૯૪૨ મોડી રાત્રે મહાસભાની બેઠક પૂરી
- ૯ ઓગષ્ટ ૧૯૪૨ની સવારે ગાંધીજી, મૌલાના આઝાદ, સરદાર પટેલ, જવાહરલાલ નેહરુ સહિત શણીતા કોંગ્રેસી નેતાઓની ધરપકડ

મહાત્મા ગાંધીજી

મૌલાના આઝાદ

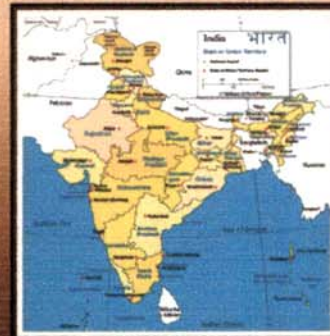
જવાહર લાલ નેહરુ

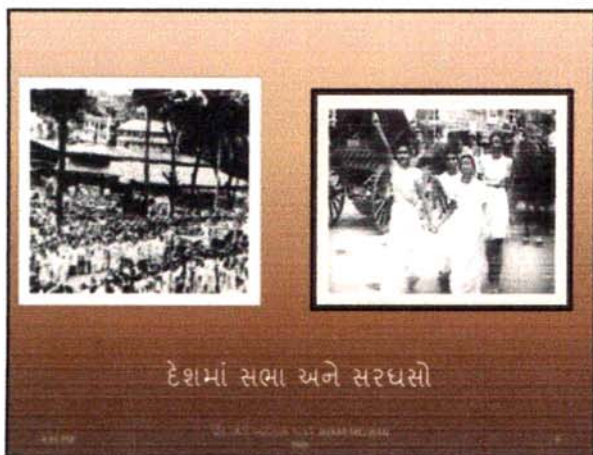

સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ

- કોંગ્રેસના જિલ્લા અને પ્રાંતિય કક્ષાના નેતાઓની પણ ધરપકડ
- તેથી લડતની જવાબદારી લોકો પર આવી પડી
- લોકો ગાંધીજીના ૨૨ વર્ષથી આપેલા અહિંસાના ઉપદેશને ભૂલી ગયા
- શહેરો નગરોમાં હડતાળ
- તાર ટપાલ ના તારની તોડફોડ
- સમગ્ર દેશમાં સભાઓ હડતાલો, દેખાવો
- હિંસક ટોળાઓ દ્વારા લૂંટફાટ અને ખૂનખા બનાવો
- બ્રિટીશ સત્તાના પ્રતિક રૂપ બાબતો પર ફુમલો

ભારતમાં ઉત્તરપ્રદેશ, તમિલનાડુ, મધ્યપ્રદેશ, બિહાર, મુંબઈ વગેરે રાજ્યોમાં હિંસક ઘટનાઓ

દેશમાં હડતાળો

- અમેક નાના મોટા શહેરો નગરો, ગામોમાં હડતાળ
- વેપાર સંજ્ઞા અંધ - કારખાના અંધ
- અમદાવાદના મીલ મજૂરો હડતાળ પર
- ૭૫ કાપડ મીલોના ૧.૧૬.૦૦૦ મજૂરોની સાડા ત્રણ મહિનાની અંધિતીય હડતાળ
- શાળા કોલેજોના હજારો વિદ્યાર્થીઓ ની ૨૫૦ દિવસ લાંબી હડતાળ

૧૯૪૬

ડૉ. કે. જી. શાહના સ્મૃતિ ગ્રાંથાલય પરિષદ

૧૯૪૬

અમદાવાદ મીલ મજૂરોની હડતાળ

૧૯૪૬

ડૉ. કે. જી. શાહના સ્મૃતિ ગ્રાંથાલય પરિષદ

૧૯૪૬

શાળા - કોલેજોમાં હડતાળ

૧૯૪૬

શ્રી. શ્રી. ગાંધીજી સ્મારક ગ્રામીણ મેડીયા સેન્ટર

૧૯૪૬

ભારતમાં ભાંગ-ફોડ પ્રવૃત્તિઓ

- કાજરી ઉદ્યોગવિદ્ય કુલગોષ્ઠી અધિકારની અવગણના કરી
- ભાંગફોડ કરી સરકાર પ્રત્યે ગેપ વ્યક્ત કર્યો
- ઉત્તરપ્રદેશ - રેલવે તાર તપાલની મિલકતોમાં તોડફોડ
- બિહાર - રેલવેને સીધી વધુ નુકશાન
- મુબઇ ઉલઠકો, ઉત્તરપ્રદેશમાં બોમ્બનો ઉપયોગ
- ચમદાવાદમાં વિજીલી ધતોમાં બોમ્બ ઘડાકા
- સૌરાષ્ટ્ર - બોમ્બ દ્વારા રેલવે પુલ ઉડાવાનો નિષ્ફળ પ્રયાસ

૧૯૪૬

શ્રી. શ્રી. ગાંધીજી સ્મારક ગ્રામીણ મેડીયા સેન્ટર

૧૯૪૬

રેલવેને નુકશાન - ઉત્તરપ્રદેશ, બિહાર

બોમ્બ ઘડાકા - મુબઇ, મધ્યપ્રદેશ, ઉત્તરપ્રદેશ

૧૯૪૬

શ્રી. શ્રી. ગાંધીજી સ્મારક ગ્રામીણ મેડીયા સેન્ટર

૧૯૪૬

મૂલ્યાંકન

૧૯૪૬ના નીચેના વર્ષમાં ભારતીય સમાજમાં જોવા મળેલાં ઘટનાઓ

૧. રેલવેની ડેપો અને કારખાને કાબૂ કરાવ્યાં
૨. સિંદરખાને અને મેડીકોમાં લાગુ પડેલી ઘટના
૩. રેલવે અને પોલીસ કુલગોષ્ઠી અને સમીક્ષા સમિતી
૪. સમદાવાદમાં કા. અ. અને નીચલા કારકી ડેપો

૧૯૪૬ના નીચેના વર્ષમાં ભારતીય સમાજમાં જોવા મળેલાં ઘટનાઓ

૧. કોમિશનર અને સરકારી કાર્યાલયોમાં અગ્નિ
૨. અગ્નિચક્ર
૩. અગ્નિચક્ર
૪. અગ્નિચક્ર
૫. અગ્નિચક્ર
૬. અગ્નિચક્ર
૭. અગ્નિચક્ર
૮. અગ્નિચક્ર
૯. અગ્નિચક્ર
૧૦. અગ્નિચક્ર

૧૯૪૬

શ્રી. શ્રી. ગાંધીજી સ્મારક ગ્રામીણ મેડીયા સેન્ટર

૧૯૪૬

भूख्यांकन प्रश्नोत्तरी

1. कौन सा जल संचयन प्रणाली है?

2. कौन सा जल संचयन प्रणाली है?

3. कौन सा जल संचयन प्रणाली है?

4. कौन सा जल संचयन प्रणाली है?

5. कौन सा जल संचयन प्रणाली है?

6. कौन सा जल संचयन प्रणाली है?

7. कौन सा जल संचयन प्रणाली है?

8. कौन सा जल संचयन प्रणाली है?

9. कौन सा जल संचयन प्रणाली है?

10. कौन सा जल संचयन प्रणाली है?

ધોરણ	:	૮
વિષય	:	સામાજિક વિજ્ઞાન
એકમ ૧૪	:	હિંદ ઊડો આંદોલન ૧૯૪૨ - ૨

હિંદ ઊડો આંદોલન - ૨

રાષ્ટ્રીય સરકારોની રચના

- ▣ તામલુક પરગણા 'બંગાળ' ના લોકોએ રાષ્ટ્રીય સરકારની રચના કરી
- ▣ આ સરકાર કાયદો અને વ્યવસ્થા જાળવતી - ન્યાય આપતી
- ▣ મહારાષ્ટ્રમાં સતારામાં નાના પાટીલે રાષ્ટ્રીય સરકાર રચી
- ▣ બિહારમાં ભાગલપુરમાં સિયારામસિંગ કાંતિકારીએ સરકાર રચી
- ▣ ઉત્તરપ્રદેશ બલિયા જિલ્લામાં લોકોના સરકારી કચેરી પર ફુમલા
- ▣ સરકારી અમલદારોને જેલમાં પૂરી રાષ્ટ્રીય સરકાર રચી, ૩ દિવસ પછી સરકારી લશ્કર આવી જતા લોકો પર બેસુમાર ત્રાસ

નાના પાટિલ - સતારા, મહારાષ્ટ્ર

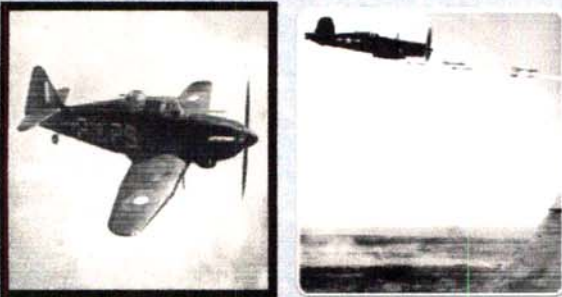
ભારતમાં વિવિધ પ્રાંતોમાં રાષ્ટ્રીય સરકારોની રચના

સરકાર દ્વારા દમન

બ્રિટિશ સરકાર દ્વારા લાઠી ચાજ, ગોળી બાર, ચાબુક માર, ધરપકડો, લુટફાટ

કલકત્તામાં ચિતગોંગ, ફેની વિસ્તારોમાં અંગ્રેજ સરકારનો અત્યાચાર

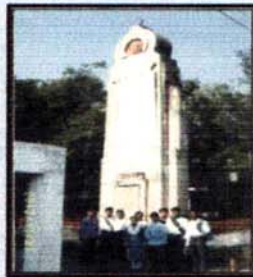
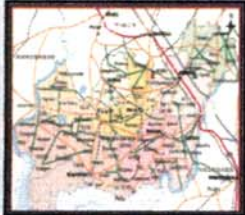

કલકત્તામાં ચિતગોંગ, ફેની વિસ્તારોમાં વિમાનથી ગોળીબાર
૩૪૮ ના મરણ અને ૪૫૬ ઘાયલ

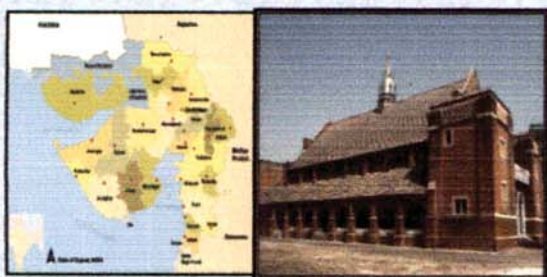
- આંદોલન કચડવા ઇંગ્લેન્ડથી વધુ લશ્કર બોલાવાયું
- સરકારી અહેવાલ પ્રમાણે આખા દેશમાં ૫૩૮ વાર ગોળીબાર
- તેનાથી ૧,૦૨૮ ના મરણ, ૩,૨૦૦ ઘાયલ
- લડતનો સાચો આંકડો મળવો મુશ્કેલ
- છતાં લડત દરમિયાન મૃતકોની સંખ્યા ૧૦,૦૦૦ થી વધુ

ગુજરાત - અડાસ (આણંદ) ની ઘટના

- ૧૮ ઓગષ્ટ ૧૯૪૨ અડાસ સ્ટેશન પર સત્યાગ્રહી વિદ્યાર્થીઓ પર ગોળીબાર - ત્રણ સ્થળ પર સહિદ
- ધાયલને પોલીસે મદદ ન કરવા દીધી

- અમદાવાદમાં વિદ્યાર્થીઓ દ્વારા સરઘસ
- ગુજરાત કોલેજમાં સખત લાઠી ચાર્જ અને ગોળીબાર
- ધ્વજ લઈ ચાલતા વિદ્યાર્થી વિનોદ કિનારીવાલા પર ગોળીબાર - શહીદ
- વિવિધ સમયે થયેલા ગોળીબારમાં ૬ શહીદ
- સમગ્ર ભારતમાં આંદોલનને કચડી નાંખવા એક લાખ જેટલાને જેલ
- જેલમાં અમાનુષી ત્રાસ

અમદાવાદ - ગુજરાત કોલેજ

અમદાવાદ - વિનોદ કિનારીવાલા પર ગોળીબાર-શહીદ

ચળવળનું મૂલ્યાંકન

- આ ચળવળ સાચા અર્થમાં પ્રેરૂતો વિદ્યાર્થીઓ તથા મધ્યમ વર્ગના લોકોનો બળવો કહેવાય
- આઝાદી માટેનો આખરી સંગ્રામ - સૌથી વધુ બલિદાનો
- આયોજન અને સંગઠનનો અભાવ - એક સરખાપણું તથા વ્યૂહરચનાનો અભાવ
- ચળવળના આગેવાનો વિભાજિત - અલગ અલગ વિચાર શરણી
- સરકાર પાસે ચક્રિયાતી ભૌતિક તાકાત
- ઘોડા મઠિનામાં આંદોલનને કચડવામાં સરકાર સફળ
- છતાં આ આંદોલને ૧૯૪૭માં સ્વાતંત્ર પ્રાપ્તિની ભૂમિકા પૂરી પાડી
- સરકારને સ્પષ્ટ મેસેજ - આ દેશની પ્રજા લાંબો સમય વિદેશી શાસન સહન કરશે નહીં

મૂલ્યાંકન

પ્રશ્ન - ૧ નીચેના પ્રશ્નોના એક બે વાક્યમાં જવાબ આપો.

૧. સત્તારામાં કોણે રાષ્ટ્રીય સરકાર રચી ?
૨. સરકારે આંદોલન કચડી નાખવા શું કર્યું ?
૩. ફિંદ છોડો ચળવળ કોનો બળવો હતો?
૪. આ આંદોલનથી અંગ્રેજોને શું સંદેશ મળ્યો?

પ્રશ્ન - ૨ નીચેના વિધાનો ખરા છે કે ખોટા તે જણાવો.

૧. બિહાર નાના પાટિલે રાષ્ટ્રીય સરકાર રચી.
૨. સિદ્ધરામ સિંહે બંગાળમાં રાષ્ટ્રીય સરકાર રચી.
૩. વિદ્યાર્થી વિનોદ કિનારીવાલા લાઠીચાર્જથી શહીદ થયા.

મૂલ્યાંકન પ્રશ્નોના ઉત્તરો

પ્રશ્ન - ૧

૧. સત્તારામાં નાના પાટિલે રાષ્ટ્રીય સરકાર રચી
૨. સરકારે આંદોલન કચડી નાખવા બેસુમાર ત્રાસ ગુજાર્યો.
૩. ફિંદ છોડો ચળવળ ભારતની પ્રથમે બળવો હતો.
૪. આ આંદોલનથી અંગ્રેજોને સમજાયું કે આ દેશની પ્રજા લાંબો સમય વિદેશી શાસનને સહન કરશે નહિ.

પ્રશ્ન - ૨

૧. ખોટું (સિદ્ધરામ સિંહ)
૨. ખોટું (બિહાર)
૩. સાચું

ધોરણ : ૮

વિષય : સામાજિક વિજ્ઞાન

પ્રોક્રમ ૧૫ : કેબિનેટ મિશન યોજના (૧૯૪૬)

-વડાપ્રધાન એટલની હિંદ છોડવાની જાહેરાત (૧૯૪૭)

કેબિનેટ મિશન યોજના

- બ્રિટનના વડાપ્રધાન મિ. એટલી દ્વારા હિંદને સંપૂર્ણ સ્વશાસન આપવાની જાહેરાત

બ્રિટિશ રાજ્ય મંડળના ત્રણ અગ્રણીઓનું પ્રતિનિધિ મંડળ નું કાર્યક્રમ સમયસર

લોર્ડ પેથિક લેવિસ સર જોર્જ કિન્નર એ.વી. ચેલ્મ્સફોર્ડ

કેબિનેટ મિશન પ્રતિનિધિ મંડળ

કેબિનેટ મિશન પ્રતિનિધિ મંડળ

કેબિનેટ મિશનની દરખાસ્તો

- હિંદના અગ્રિમ હરોળના નેતાઓ સાથે બેઠકમાં દરખાસ્તો
 - અખિલ હિંદ સમવાય તંત્રની સ્થાપના કરવી
 - સમગ્ર હિંદના પ્રાંતોને ત્રણ જૂથમાં વહેંચવા
 - હિંદને પોતાનું નવું મૌલિક બંધારણ ઘડવાની છોટ આપવી
 - બંધારણ ઘડાય ત્યાં સુધી વચગાળાની સરકાર રચવી

સત્યમેવ જયતે

- ભારતમાં વચગાળાની સરકાર રચવા ચૂંટણી
- કોંગ્રેસનો સારો દેખાવ
- જવાહર લાલ નહેરૂની આગેવાનીમાં વચગાળાની સરકારની રચના
- ૨૯ જુન ૧૯૪૬ કેબિનેટ મિશનની ભારતમાંથી વિદાય
- નબળા પ્રતિસાદથી નારાજ મુસ્લિમ લિગ
- સિધા પગલા દિન (૧૬ ઓગષ્ટ ૧૯૪૬) ઉજવવા મુસ્લિમોને અનુરોધ
- મુસ્લિમો દ્વારા સભા સરઘસો, હડતાલોનો કાર્યક્રમ
- સમગ્ર દેશમાં તંગદીલી - ઠેર ઠેર કોમી ફલ્લડો

સત્યમેવ જયતે

મુસ્લિમ લીગના સભ્યો

સિધા પગલા દિન

સત્યમેવ જયતે

ભારતમાં - બંગાળમાં કોમી ફલ્લડો

સત્યમેવ જયતે

બંગાળમાં કોમી હુલ્લડ

- બંગાળમાં કોમી હુલ્લડો
- બંગાળમાં સુફરાવર્ટીના નેતૃત્વ વાળી મુસ્લિમ લિગની સરકાર
- તેના પ્રેરીત કલકત્તામાં તોફાનો
- ૫,૦૦૦ ના મૃત્યુ - ૧,૦૦,૦૦૦ લોકો ધરબાર વિનાના - ૧૫,૦૦૦ ગંભીર ધાયલ

શ્રીમતી કોમી હુલ્લડો (૧૯૪૬) સરકાર
મુસ્લિમ લિગની

બંગાળમાં કોમી હુલ્લડો

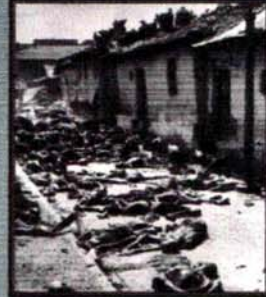

શ્રીમતી કોમી હુલ્લડો (૧૯૪૬) સરકાર
મુસ્લિમ લિગની

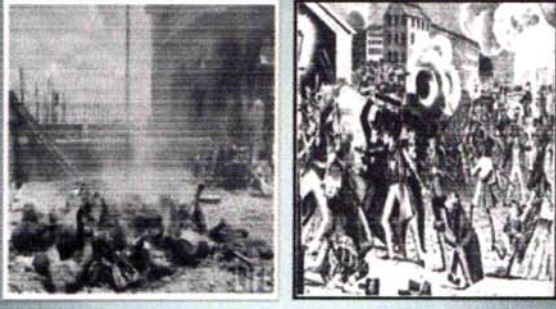
બંગાળમાં કોમી તોફાન

શ્રીમતી કોમી હુલ્લડો (૧૯૪૬) સરકાર
મુસ્લિમ લિગની

બંગાળમાં કોમી તોફાન

શ્રીમતી કોમી હુલ્લડો (૧૯૪૬) સરકાર
મુસ્લિમ લિગની

બંગાળમાં કોમી તોફાન

સમગ્ર દેશના સ્વતંત્રતા ચળવળના સમયગાળામાં

- કોંગ્રેસની ભલામણ મુજબ ૨૪ ઓગષ્ટ ૧૯૪૭ના રોજ ૧૨ સભ્યોની કામચલાઉ સરકારની જાહેરાત
- જવાહરલાલ નેહરૂ વડાપ્રધાન પદે

અલગ પાકિસ્તાનની રચના સુધી મુસ્લિમ લિગે નાનામોટા વિભોક્ષ કરી સરકારમાં સ્થાન જાળવ્યું

સમગ્ર દેશના સ્વતંત્રતા ચળવળના સમયગાળામાં

વડાપ્રધાન એટલીની હિંદ છોડવાની જાહેરાત

કોમી ફુલ્લડો

મૂલ્યાંકન

પ્રશ્ન - ૧ નીચેના પ્રશ્નોના યોગ્ય વાક્યોમાં જવાબ આપો.

૧. કેબિનેટ મિશનના સરચોના નામ જણાવો.
૨. કેબિનેટ મિશનની દરખાસ્તો કઈ હતી?
૩. મુસ્લિમ લીગે વિરોધ કરવા કયો દિન ઉજવવાની જાહેરાત કરી?
૪. કોમી એક્ટના આ દેશ માટે તમને શા માટે જરૂરી લાગે છે?

પ્રશ્ન - ૨ મને સ્વેચ્છાએ

૧. મેં કઈને સંપૂર્ણ સ્વચ્છતાન આપવાની જાહેરાત કરી _____
૨. મારા નેતૃત્વમાં વચગાળાની સરકાર રચાઈ _____
૩. મેં અલગ પાર્ટિસાનની માંગણી કરી _____

સાચાં જવાબો આપવા માટે ધ્યાનપૂર્વક વાંચો.

મૂલ્યાંકન પ્રશ્નોના ઉત્તરો

પ્રશ્ન - ૧

૧. કેબિનેટ મિશનના સરચો :
 ૧. પેથિક લોરેન્સ
 ૨. સર સ્ટેફર્ડ ક્રિપ્સ
 ૩. એ.વી. બેલકમ્બર
૨. કેબિનેટ મિશનની દરખાસ્તો
 ૧. અખિલ હિંદ સમવાયતંત્રની સ્થાપના કરવી.
 ૨. સમગ્ર હિંદના પ્રાંતોને ત્રણ જુદામાં વહેંચવા
 ૩. હિંદને પોતાનું નવું અને મૌલિક બંધારણ ધડવાની છૂટ આપવી.
૩. મુસ્લિમ લીગે વિરોધ કરવા "સીધા પગલા દિન" ઉજવવા જાહેર કર્યો.
૪. આ દેશ માટે કોમી એક્ટના મૂલ્ય મહત્વની છે.

પ્રશ્ન - ૨

૧. બિ. એટલી
૨. જવાહરલાલ નહેરૂ
૩. મુસ્લિમ લીગ

સાચાં જવાબો આપવા માટે ધ્યાનપૂર્વક વાંચો.

परिशिष्ट - २

परंपरागत पद्धति आधारित
पाठदीठ आयोजन

પરિશિષ્ટ : ૨
પરંપરાગત પદ્ધતિ આધારિત પાઠદીઠ આયોજન

પાઠ - ૧ ગાંધીજીનો પરિચય

વિષય : સામાજિક વિજ્ઞાન

ધોરણ : ૮

પાઠ ક્રમ : ૦૧

એકમ : ગાંધીજીનો પરિચય

પદ્ધતિ : પરંપરાગત પદ્ધતિ

• સામાન્ય હેતુઓ

૧. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયક ઐતિહાસિક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે.
૨. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયક સમજ પ્રાપ્ત કરે.
૩. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાનલક્ષી કૌશલ્યો કેળવે.
૪. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાનલક્ષી રસ કેળવે.

• વિશિષ્ટ હેતુઓ

૧. વિદ્યાર્થીઓ ગાંધીજીના જીવનકાર્ય વિશે પરિચય કેળવે.
૨. વિદ્યાર્થીઓ ગાંધીજીનાં જીવનકાર્યોની સમાજ પરની અસરો સમજે.
૩. વિદ્યાર્થીઓ ભારતના નકશામાં સ્થાનનિર્દેશ કૌશલ્ય કેળવે.
૪. વિદ્યાર્થીઓ ગાંધીજીના જીવન વિશે જાણવામાં રસ કેળવે.

• શૈક્ષણિક સાધન : ગાંધીનું ચિત્ર, ભારતનો રાજકીય નકશો.

• પ્રારંભ : શિક્ષક પૂર્વજ્ઞાન આધારિત પ્રશ્નોત્તરી દ્વારા વિદ્યાર્થીઓને વિષયાભિમુખ કરશે.

૧. ભારતમાં કઈ કઈ વિદેશી પ્રજા વેપાર અર્થે આવી?
૨. તેમાંથી કઈ પ્રજાએ ભારતમાં સત્તા સ્થાપી?
૩. અંગ્રેજોએ ભારતમાં કેવી નીતિ અપનાવી?
૪. અંગ્રેજો સામે કોના નેતૃત્વમાં આંદોલનો થયાં?

• સંકલન : વિદ્યાર્થી મિત્રો, ભારતમાં વેપાર અર્થે ડચ, ફિરંગી, પોર્ટુગિઝ, ફ્રેન્ચ, અંગ્રેજો જેવી વિદેશી પ્રજા આવી. તેમાં અંગ્રેજોએ ભારતમાં સત્તા સ્થાપી, શોષણનીતિ અપનાવી. તેની સામે ગાંધીજીના નેતૃત્વમાં આંદોલનો થયાં. આ મહાન વિભૂતિ ગાંધીજી વિશે આજે પરિચય કેળવીએ.

- વિષયવસ્તુ :

- ભારતના ઘડતરમાં અનેકવિધ મહાનુભાવોનો ફાળો - એમાં મહાત્મા, રાષ્ટ્રપિતા અને બાપુનું સન્માનનીય બિરુદ પ્રાપ્ત કરનાર ગાંધીજી - મહાન વિભૂતિ - માત્ર રાજકારણમાં જ નહિ - ધર્મ - અર્થ - દર્શન શિક્ષણ - સાહિત્ય - સમાજ ઇત્યાદિ વિવિધ ક્ષેત્રોમાં બહુમૂલ્ય પ્રદાન.

- ગાંધીજી - પરિચય :

- ૨, ઓક્ટોબર ઈ.સ. ૧૮૬૯ - સૌરાષ્ટ્ર પોરબંદર શહેરમાં (કીર્તિમંદિર) - પૂરુંનામ - મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી - પિતા કરમચંદ ગાંધી રાજ્યના દિવાન - માતા પૂતળીબાઈ સાદા, ધર્મ પરાયાણ અને સદાચારી - પત્ની કસ્તુરબા - બાળપણથી જ માતા - પિતા તરફથી ધર્મ, સત્ય અને અહિંસાનો વારસો

- ઉચ્ચ અભ્યાસ :

- ૧૮ વર્ષની વયે અમદાવાદ ખાતે મેટ્રિકની પરીક્ષા પાસ - કાયદાનો અભ્યાસ કરવા ઈંગ્લેન્ડ ગયા - ત્યાં ઈ.સ. ૧૮૯૧માં વકીલાતની પરીક્ષા પાસ - બેરિસ્ટરની પદવી મેળવી - ભારત પરત આવી મુંબઈ અને રાજકોટમાં વકીલાતનો વ્યવસાય શરૂ કર્યો - તે અનુકૂળ ન આવતાં ઈ.સ. ૧૮૯૩માં 'દાદા અબ્દુલ્લા' નામની દક્ષિણ આફ્રિકામાંની એક ભારતીય મુસ્લિમ મેમ્બર પેઢીમાં કાયદાના સલાહકાર તરીકે જોડાયા - ત્યાં ઈ.સ. ૧૮૯૪ સુધી રહ્યા.

- સત્યાગ્રહ લડત :

- દક્ષિણ આફ્રિકામાં ગોરી લઘુમતી સરકાર બિનગોરી પ્રજાને ગુલામ સમજતી - ભારતીયોના અહીં મુખ્ય બે વર્ગો (૧) સ્વતંત્ર વેપારી વર્ગ અને તેનો નોકર વર્ગ (૨) ગિરમીટીયા અર્થાત હિંદી મજૂરોનો વર્ગ - રંગભેદના કાયદાઓ હેઠળ આ બંને વર્ગોની સ્થિતિ દયાજનક - કડક વ્યાપારી અંકૂશો અને ભારે કરવેરા હેઠળ જીવતા હિંદીઓ માટે અનેક અન્યાયી કાયદાઓ - ગાંધીજીએ આની સામે સત્યાગ્રહની પ્રયત્ન અને વ્યાપક લડત આરંભી - આ લડતના સત્ય અને અહિંસા બે આધારસ્તંભો - લાઠીમાર, ગોળીબાર થાય છતાં સત્યાગ્રહી સત્ય અને અહિંસા ન છોડે એવી ફિલસૂફી - તે આધારિત ગાંધીજીએ સફળ સત્યાગ્રહ કર્યા અને જનરલ સ્મટ્સ સાથે સંધિ કરી. - હિંદીઓના અપમાન કરતા કેટલાક કાયદા રદ કરાવ્યા - સત્યાગ્રહની લડત માટે ગાંધીજીએ દક્ષિણ આફ્રિકામાં નાતાલ હિંદી કોંગ્રેસ અને બ્રિટીશ ઈન્ડિયન એસોસિએશનની સ્થાપના કરી - 'ઈન્ડિયન ઓપિનિયન' નામે અખબાર શરૂ કર્યું - ફિનિક્સ ખાતે આશ્રમની સ્થાપના - અન્ય પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા હિંદી પ્રજાનું સંગઠન સાધી તેમણે સફળ સત્યાગ્રહો કર્યા - આ લડતમાં તેમને કેટલાક ગોરાઓનો સાથ પણ સાપડ્યો - આમ

ગાંધીજીના નેતૃત્વ હેઠળ ભારતના સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામો કે સત્યાગ્રહની લડતનો પાયો દક્ષિણ આફ્રિકામાં નંખાયો.

● વર્ગ-વ્યવહાર :

● શિક્ષકની પ્રવૃત્તિઓ

૧. શિક્ષક સ્પષ્ટ ભાષામાં કથન કરશે.
૨. શિક્ષક ગાંધીજીનું ચિત્ર રજૂ કરશે.
૩. શિક્ષક ભારતના નકશામાં સ્થાન નિર્દેશ કરશે.
૪. શિક્ષક એકમ આધારિત પ્રશ્નો પૂછશે.
૫. શિક્ષક લેખન ફલક કાર્ય કરશે.
૬. શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓ પાસે મૂલ્યાંકન કાર્ય કરાવશે.

● વિદ્યાર્થીઓની પ્રવૃત્તિઓ

૧. વિદ્યાર્થીઓ ધ્યાનથી કથન સાંભળશે.
૨. વિદ્યાર્થીઓ ચિત્ર દ્વારા પરિચય કેળવશે.
૩. વિદ્યાર્થીઓ ભારતના નકશામાં સ્થાન નિર્દેશ કરશે.
૪. વિદ્યાર્થીઓ યોગ્ય ઉત્તર આપશે.
૫. વિદ્યાર્થીઓ લે.ફ. નોંધ નોટબૂકમાં ઉતારશે.
૬. વિદ્યાર્થીઓ મૂલ્યાંકન કાર્ય કરશે.

● પ્રશ્નો : શિક્ષક નીચેના પ્રશ્નો પૂછી વિદ્યાર્થીઓને વર્ગ-વ્યવહારમાં સામેલ કરશે.

૧. ગાંધીજીને કેવાં બિરુદોથી નવાજવામાં આવ્યા?
૨. ગાંધીજીએ કયા ક્ષેત્રોમાં બહુમૂલ્ય પ્રદાન કરેલ છે?
૩. ગાંધીજીનાં માતા-પિતાનાં નામ જાણાવો
૪. ગાંધીજીનું પૂરું નામ જાણાવો
૫. ગાંધીજીને નાનપણથી વારસામાં શું મળ્યું હતું?
૬. ઉચ્ચ અભ્યાસ માટે ગાંધી ક્યાં ગયા હતા?
૭. ગાંધીજીએ વકીલાતનો વ્યવસાય ક્યાં શરૂ કર્યો હતો?
૮. કાયદાના સલાહકાર તરીકે ગાંધી ક્યાં જોડાયા?
૯. દક્ષિણ આફ્રિકામાં ભારતીયોના કયા વર્ગો હતા?
૧૦. ગાંધીજીએ શા માટે સત્યાગ્રહની લડત ઉપાડી?
૧૧. સત્યાગ્રહની ફિલસૂફી શું હતી?
૧૨. ગાંધીએ આફ્રિકામાં શેની સ્થાપના કરી?

● મૂલ્યાંકન :

પ્રશ્ન - ૧ યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરી ખાલીજગ્યા પૂરો

૧. ગાંધીજીનો જન્મસાલમાં થયો હતો?
(ઈ.સ.૧૮૬૫, ઈ.સ.૧૮૬૯, ઈ.સ.૧૮૭૦)
૨. ગાંધીજીએ ઈંગ્લેન્ડમાંનો અભ્યાસ કર્યો?
(કાયદા, પીએચ. ડી, મેડીકલ)
૩. ગાંધીજીએખાતે આશ્રમની સ્થાપના કરી
(કેન્યા, માદ્રંગા, ફિનિક્સ)

પ્રશ્ન - ૨ નીચેના પ્રશ્નોના એક-બે વાક્યોમાં જવાબ આપો.

૧. ગાંધીજીએ વકીલાતનો વ્યવસાય ક્યાં શરૂ કર્યો?
૨. ગાંધીજીએ શા માટે સત્યાગ્રહની લડત ઉપાડી?
૩. સાંપ્રત સમયમાં કઈ બાબતોમાં સત્યાગ્રહો કરવા જોઈએ?

● સ્વાધ્યાય - દક્ષિણ આફ્રિકામાં સત્યાગ્રહની લડત વિશે ટૂંકમાં માહિતી આપો.

● લેખન ફલક નોંધ :

- મહાત્મા, રાષ્ટ્રપિતા, બાપુના સન્માનનીય બિરુદ - ગાંધીજીને
- ધર્મ, અર્થ, દર્શન, શિક્ષણ, સાહિત્ય, સમાજ જેવાં ક્ષેત્રોમાં પ્રદાન
- જન્મ : ૧૮૬૯, ૨ ઓક્ટોબર, પિતા કરમચંદગાંધી માતા - પૂતળીબાઈ, પત્ની - કસ્તૂરબા
- બાળપણથી જ ઉચ્ચ સંસ્કાર
- ઉચ્ચ અભ્યાસ - ૧૮ વર્ષે મેટ્રિક પાસ - કાયદા અભ્યાસ માટે લંડન (ઈંગ્લેન્ડ) - ૧૮૯૧માં પાસ - બેરિસ્ટર - ભારત પરત - મુંબઈ, રાજકોટમાં પ્રેક્ટિસ - ઈ.સ. ૧૮૯૩માં 'દાદા અબ્દુલ્લા' પેઢીમાં - કાયદા સલાહકાર

● સત્યાગ્રહ લડત - બિનઝોરી પ્રજા ગુલામ - ભારતીય બે વર્ગો - અન્યાયી કાયદા - ગાંધી - સત્યાગ્રહની લડત - ફિલસૂફી - સફળ સત્યાગ્રહ - વિવિધ સંસ્થાની સ્થાપના - ફિનિક્સ ખાતે આશ્રમ - અખબાર શરૂ - અન્ય સફળ સત્યાગ્રહો - ભારતીય લડતો માટેનો પાયો

પાઠ - ૨. ગાંધીજીનું ભારત આગમન

વિષય : સામાજિક વિજ્ઞાન ધોરણ : ૮ પાઠ ક્રમ : ૨
એકમ : ગાંધીજીનું ભારત આગમન પદ્ધતિ : પરંપરાગત પદ્ધતિ

- સામાન્ય હેતુઓ :
 ૧. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયક ઐતિહાસિક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે.
 ૨. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયક સમજ પ્રાપ્ત કરે.
 ૩. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાનલક્ષી કૌશલ્યો કેળવે.
 ૪. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાનલક્ષી રસ કેળવે.
- વિશિષ્ટ હેતુઓ :
 ૧. વિદ્યાર્થીઓ ગાંધીજીના ભારત આગમન વિશે ઐતિહાસિક માહિતી પ્રાપ્ત કરે.
 ૨. વિદ્યાર્થીઓ ચંપારણ સત્યાગ્રહ વિશે ઐતિહાસિક માહિતી પ્રાપ્ત કરે.
 ૩. વિદ્યાર્થીઓ ચંપારણ સત્યાગ્રહ થવા પાછળનાં કાર્યકારણ જાણે.
 ૪. વિદ્યાર્થીઓ ભારતના નકશામાં સ્થાન નિર્દેશ કૌશલ્ય કેળવે.
- શૈક્ષણિક સાધન : ભારતનો રાજકીય નકશો
- પ્રારંભ : શિક્ષક પૂર્વજ્ઞાન આધારિત પ્રશ્નોત્તરી દ્વારા વિદ્યાર્થીઓને વિષયાભિમુખ કરશે.
 ૧. ગાંધીજીએ કયાં ક્ષેત્રોમાં બહુમૂલ્ય પ્રદાન કરેલ છે?
 ૨. ગાંધીજી ઉચ્ચ અભ્યાસ માટે કયાં ગયા હતા?
 ૩. ગાંધીજીએ શા માટે સત્યાગ્રહની લડત ઉપાડી?
 ૪. દક્ષિણ આફ્રિકામાં ગાંધીજીએ કયા આશ્રમની સ્થાપના કરી?
- સંકલન : વિદ્યાર્થી મિત્રો અગાઉ આપણે 'ગાંધીજી પરિચય' વિશે જોઈ ગયા. વિદેશમાં વકીલાતના અભ્યાસ પછી આફ્રિકામાં સત્યાગ્રહની લડાઈ વિશે ચર્ચા કરી. આજે ગાંધીજીના ભારત આગમન વિશે જોઈશું.
- વિષયવસ્તુ :
 - ગાંધીજી ઈ.સ. ૧૯૧૫માં ગાંધીજીનું ભારતમાં આગમન દક્ષિણ આફ્રિકામાં રંગભેદનીતિ સામે તેમણે સત્યાગ્રહના સિદ્ધાંતોને જે રીતે સફળ બનાવ્યો હતો તેની અસર કેટલાક પીઠ કોર્ગેસીઓ પર પડી હતી. આથી ભારતમાં તેમનું આગમન ઘણું આવકાર્ય અને આનંદમય

- ભારતમાં કાર્ય પ્રવૃત્તિનો પ્રારંભ
 - ભારત આવ્યા બાદ તેમણે ગોપાલકૃષ્ણ ગોખલેને પોતાના રાજકીય ગુરુ સ્થાપિત કર્યા
 - તેમના માર્ગદર્શન હેઠળ કાર્યપ્રવૃત્તિઓનો આરંભ - સૌ પ્રથમ ભારતનાં વિવિધ સ્થળોનો અભ્યાસ દેશની રાજકીય અને સામાજિક પરિસ્થિતિનો ઊંડો અભ્યાસ
 - ૨૫ મે ૧૯૧૫ અમદાવાદમાં કોચરબ આશ્રમની સ્થાપના - સાબરમતી નદી કિનારે સત્યાગ્રહ આશ્રમની સ્થાપના - ભારતના નવનિર્માણના માર્ગનો વિચાર
 - બિહારમાં ચંપારણ સત્યાગ્રહ, ગુજરાતમાં ઈ.સ. ૧૯૧૭માં ખેડા સત્યાગ્રહ અને ઈ.સ. ૧૯૧૮માં અમદાવાદમાં મિલમજૂરોની હડતાલના પ્રશ્નોમાં ગાંધીજીએ સફળ નેતાગીરી પૂરી પાડી - તેનાથી ભારતના રાજકીય મંચ પર ગાંધી નામના સિતારાનો ઉદય.
- ચંપારણ સત્યાગ્રહ : (ઈ.સ. ૧૯૧૭)
- બિહારમાં ચંપારણમાં યુરોપિયન નીલવરો જમીનનાં ૩/૧૦ ભાગમાં ફરજિયાત ગળીનું વાવેતર કરવાની 'ત્રીન કઠિયા' પદ્ધતિ અપનાવડાવી દેશી ખેડૂતોનું શોષણ કરતા
- ગાંધીજી દ્વારા આ પ્રશ્નની તપાસ કરવાનો નિર્ણય - પરંતુ તપાસ શરૂ કરે તે પહેલાં જ ત્યાંનાં મેજિસ્ટ્રેટે તેમને નોટિસ આપી અનાદર
- ગાંધીજીએ સામેથી લેખિત રીતે જાણાવ્યું કે એક હિંદી તરીકે તેમને હિંદના કોઈ પણ ભાગમાં હરવા-ફરવાનો અને તપાસ કરવાનો અધિકાર
- ગાંધીજી દ્વારા નોટિસનો અનાદર
- લડતની કાર્યવાહી :-
- ખેડૂતોની ફરિયાદ નોંધવાના કાર્યમાં ગાંધીજી અત્યંત ચોકસાઈ રાખતા - જે નિવેદનો વજૂદ વગરનાં હોય અથવા તેમાં અતિશયોક્તિ હોય તેવાં નિવેદનો ફગાવી દેતા - લડત દરમિયાન સ્થાનિક કાર્યકરોને માર્ગદર્શન આપવા હિંદભરમાંથી જુદા જુદા નેતાઓને બોલાવતા - ચંપારણ સત્યાગ્રહ દરમિયાન જ નિરક્ષરતા અને ગંદકીના પ્રશ્નોને હાથમાં લેવા તેમણે પૂનાના સુવિખ્યાત હિંદ સેવક સમાજના કાર્યકર્તા ડૉ. દેવને ચંપારણમાં તેડાવ્યા.
- સ્થાનિક કાર્યકરો, બહારના સ્વયંસેવકો, બિહારના બૌદ્ધિકો વગેરેનું સંકલન કરીને લડતને દોરવાગી આપવાની ગાંધીજીની અહિંસક પદ્ધતિએ એક અસરકારક શસ્ત્ર તરીકે કામ કર્યું.
- તેમણે આશરે ૨૦,૦૦૦ ખેડૂતોનાં નિવેદનો લીધાં - સરકાર સમક્ષ એવા પૂરાવા રજૂ કર્યા કે જેથી સરકારને એક તપાસ સમિતિ નીમવાની ફરજ પડી - આ સમિતિમાં ગાંધીજીની પણ એક સભ્ય તરીકે પસંદગી - અંતે સમિતિએ કરેલી તપાસ અને અહેવાલને આધારે ખેડૂતોની ફરિયાદો દૂર કરાઈ

- સત્યાગ્રહના આ પ્રથમ સફળ પ્રયોગે ગાંધીજીને દેશભરમાં જાગૃતિ બનાવ્યા - ચંપારણના આ સત્યાગ્રહે આખા દેશમાં લોકોનું ધ્યાન ખેંચ્યું.

- વર્ગ વ્યવહાર : (પાઠ આયોજન ૧ પ્રમાણે)
- પ્રશ્નો : શિક્ષક નીચેના પ્રશ્નો પૂછી વિદ્યાર્થીઓને વર્ગ-વ્યવહારમાં સામેલ કરશે.
 ૧. ગાંધીજીનું કઈ સાલમાં ભારતમાં આગમન થયું?
 ૨. ગાંધીજીનું ભારત આગમન શા માટે આવકાર્ય બન્યું?
 ૩. ગાંધીએ કોને પોતાના રાજકીય ગુરુ માન્યા?
 ૪. અમદાવાદમાં ગાંધીજીએ કયા આશ્રમની સ્થાપના કરી?
 ૫. ભારતના કયા પ્રશ્નોમાં ગાંધીજીએ સફળ નેતાગીરી પૂરી પાડી?
 ૬. બિહારમાં અંગ્રેજો ખેડૂતોનું કેવી રીતે શોષણ કરતા?
 ૭. ગાંધીજીએ મેજિસ્ટ્રેટને લેખિતમાં શું જાગાવ્યું?
 ૮. ડૉ. દેવને ચંપારણ શા માટે તેડાવ્યા?
 ૯. ચંપારણ સત્યાગ્રહની લડત કેવી રીતે ચલાવવામાં આવી?
 ૧૦. સરકારને શા માટે તપાસ સમિતિ નીમવાની ફરજ પડી?
 ૧૧. આ સત્યાગ્રહનું શું પરિણામ આવ્યું?
- મૂલ્યાંકન :
 - પ્રશ્ન - ૧. નીચેના પ્રશ્નોના એક-બે વાક્યોમાં જવાબ આપો.
 ૧. ગાંધીજીનું ભારતમાં આગમન કઈ સાલમાં થયું હતું?
 ૨. ગાંધીજીના રાજકીય ગુરુ કોણ હતા?
 ૩. બિહારના ખેડૂતોનું કેવી રીતે શોષણ થતું?
 - પ્રશ્ન - ૨. નીચેનાં વિધાન ખરાં છે કે ખોટાં તે જાગાવો.
 ૧. ચંપારણ સત્યાગ્રહ ગુજરાતમાં થયો હતો.
 ૨. ગાંધીજીએ ૨૦,૦૦૦ ખેડૂતોનાં નિવેદન લીધાં હતાં.
 ૩. ચંપારણ સત્યાગ્રહ હિંસક સત્યાગ્રહ હતો.
- સ્વાધ્યાય : ચંપારણ સત્યાગ્રહની લડત કાર્યવાહી વિશે માહિતી આપો.
- લેખન ફલક નોંધ :
 - ગાંધીજી ઈ.સ. ૧૯૧૫માં ભારત આગમન
 - આફ્રિકાના સત્યાગ્રહની લડતની સફળતાની ભારતમાં નેતાઓ પર અસર

- ગોપાલકૃષ્ણ ગોખલે રાજકીય ગુરુ માન્યા
- સૌ પ્રથમ ભારતનાં વિવિધ સ્થળોનો અભ્યાસ.
- ૨૫મે ૧૯૧૫ અમદાવાદ - કોચરબ આશ્રમની સ્થાપના - સાબરમતી નદી કિનારે સત્યાગ્રહ આશ્રમની સ્થાપના
- બિહારમાં ચંપારણ સત્યાગ્રહ - ફરજિયાત ગળીનું વાવેતર
- ખેડૂતોનું શોષણ - ગાંધીજી દ્વારા તપાસનો નિર્ણય - તે પહેલાં જ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા નોટીશ - ગાંધીજી દ્વારા અનાદર
- લડતની કાર્યવાહી - ખેડૂતોની વાજબી ફરિયાદની નોંધણી - માર્ગદર્શન માટે જુદા જુદા નેતાઓને બોલાવતા - ડૉ. દેવનું વિવિધ પ્રશ્નોમાં માર્ગદર્શન
- સર્વનો સાથ મેળવી અહિંસક લડત આદરી
- સરકારને તપાસ સમિતિ નિમવાની ફરજ પડી
- તેના અહેવાલને આધારે ખેડૂતોની ફરિયાદો દૂર કરી
- સફળ સત્યાગ્રહે સમગ્ર દેશમાં સર્વનું ધ્યાન ખેંચ્યું.

પાઠ - ૩. ખેડાસત્યાગ્રહ (૧૯૧૭-૧૯૧૮)

વિષય : સામાજિક વિજ્ઞાન

ધોરણ : ૮

પાઠક્રમ : ૩

એકમ : ખેડાસત્યાગ્રહ (૧૯૧૭-૧૯૧૮)

પદ્ધતિ: પરંપરાગત પદ્ધતિ

● સામાન્ય હેતુઓ :

૧. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયક ઐતિહાસિક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે.
૨. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયક સમજ પ્રાપ્ત કરે.
૩. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાનલક્ષી કૌશલ્યો કેળવે.
૪. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાનલક્ષી રસ કેળવે.

● વિશિષ્ટ હેતુઓ :

૧. વિદ્યાર્થીઓ ખેડા સત્યાગ્રહ વિશે ઐતિહાસિક માહિતી પ્રાપ્ત કરે.
૨. વિદ્યાર્થીઓ ખેડા સત્યાગ્રહ થવા પાછળનાં કાર્યકારણો સમજે
૩. વિદ્યાર્થીઓ ગુજરાતના નકશામાં સ્થાન નિર્દેશ કૌશલ્ય કેળવે.
૪. વિદ્યાર્થીઓ ખેડા સત્યાગ્રહ વિશે માહિતી મેળવવામાં રસ કેળવે.

● શૈક્ષણિક સાધન : ગુજરાતનો નકશો

- પ્રારંભ : શિક્ષક પૂર્વજ્ઞાન આધારિત પ્રશ્નોત્તરી દ્વારા પ્રારંભ કરશે.
 ૧. ગાંધીજીનું ભારત આગમન શા માટે આવકાર્ય બન્યું?
 ૨. ભારતના કયા પ્રશ્નોમાં ગાંધીજીએ સફળ નેતાગીરી કરી?
 ૩. ચંપારણ સત્યાગ્રહની લડત કેવી રીતે ચલાવવામાં આવી?
 ૪. ચંપારણ સત્યાગ્રહ લડતનું શું પરિણામ આવ્યું?
- સંકલન : ગાંધીજીએ આફ્રિકામાં લડતો ચલાવી તેની હકારાત્મક અસરો ભારતમાં થઈ અહીં ચંપારણ સત્યાગ્રહની લડત અને સફળતાએ ભારતમાં ચેતના જગાડી આવી જ લડત ગુજરાતમાં ખેડા સત્યાગ્રહ થઈ. તેના વિશે જોઈશું.
- વિષયવસ્તુ :

ગુજરાતનો ખેડા જિલ્લો એટલે હરિયાળો અને ઉપજઉ જિલ્લો

 - પરંતુ ઈ.સ. ૧૯૧૭માં ગુજરાતના ખેડા જિલ્લામાં અતિવૃષ્ટિને કારણે ચોમાસું પાક નિષ્ફળ - શિયાળુ પાકની વાવાગીની મોસમ જતી રહી - ખેતરો ખાલી રહ્યાં - જે વાવ્યું તે સડી ગયું - તેનાથી ગામમાં ઉંદરોનો ત્રાસ વધ્યો - ગામોમાં પ્લેગ ફેલાયો.
- આવી આફત સમયે સરકારી મહેસૂલની આકરી આકારણી અને મોંઘવારીથી ખેડૂતો પાયમાલ - નિયમ પ્રમાણે ૬ આનીથી પાક ઓછો હોય તો અડધું મહેસૂલ મુલતવી રાખવાનો સરકારી કાયદો - પરંતુ સરકારના મહેસૂલી અધિકારીઓ તે માટે તૈયાર થયા નહીં
- સમગ્ર ખેડા જિલ્લામાં સરકારી અન્યાય સામે વિરોધ થયો - ખેડા જિલ્લાના આગેવાનોએ ગાંધીજીને માર્ગદર્શન માટે વિનંતી કરી- ગાંધીજી ચંપારણ સત્યાગ્રહમાં વ્યસ્ત હતા તેથી સરદાર પટેલ, ઠક્કરબાપા, દરબાર સાહેબને સ્થળ તપાસ માટે મોકલ્યા.
 - ઈ.સ. ૧૯૧૭માં ગાંધીજી ગુજરાત સભાના પ્રમુખ નીમાયા
 - સરકારની જડતા જોતાં ગાંધીજીને ગુજરાતમાં આવવાની જરૂરિયાત લાગી
 - અહીં આવી તેમણે સુકાન સંભાળ્યું.
- ગાંધીજીએ આવીને કમિશનર પ્રેટને મળ્યા, રજૂઆત કરી, પરંતુ તેમણે સહકાર ન આપ્યો - ગુજરાતસભાના કાર્યકરોએ ગાંધીજીના માર્ગદર્શન પ્રમાણે ખેડૂતો પાસે મહેસૂલ ન ભરવાની પ્રતિજ્ઞા લેવડાવી - ગામે ગામ પ્રતિજ્ઞાપત્રો પહોંચતા કર્યા - સર્વ સત્યાગ્રહીઓ હોંશે હોંશે લડતમાં જોડાતા ગયા.
- સરકારે ગામડામાં જમીનો કરવા માંડી - કોઈની ભેંસો લીધી તો કોઈનાં વાસણ ઉપાડી લીધાં કોઈની જમીન તો કોઈના ઘર ખાલસા કરવા માંડ્યા- ઘણા લોકોને નોટિસ આપી - મામલતદારે

મોલાવ્યા છેવટે અમલદારોના હાથ હેઠા પડ્યા - ખેડૂતો નિર્ભય બન્યા અને મક્કમતાથી લડત આપતા રહ્યા.

- મહેસૂલ ન ભરવાથી સરકારે જન્મ કરેલા એક ખેતરમાં ડુંગળીનો તૈયાર થયેલ પાક -
 - મોહનલાલ પંડ્યાને કાપી લાવવા ગાંધીજીએ સલાહ આપી
 - મોહનલાલે તેમના સાથીઓની મદદથી તે કામ પાર પાડ્યું
 - તેમ કરવા માટે સરકારે મોહનલાલને પકડીને ૧૫ દિવસની સજા કરી
 - તેઓ જેલથી છૂટ્યા ત્યારે બાપુએ તેમનું હાથી પર બેસાડી સ્વાગત કર્યું.
 - ગાંધીજીએ તેમને 'ડુંગળીચોર' નું બિરુદ આપ્યું.
 - છેવટે લોકજુવાળ, લોકોની અડગતા, અહિંસક લડતે વ્યાપક અસરો કરી. સરકારને સમાધાન કરવું તે ડહાપાગનો માર્ગ લાગ્યો. ગાંધીજીએ કમિશ્નરને પત્ર લખી જાગ્રાવ્યું
 - જો નબળી સ્થિતિવાળા ખેડૂતોનું મહેસૂલ માફ થશે તો સારી સ્થિતિવાળા ભરી દેશે.
 - ખેડૂતોની ન્યાયી અને વાજબી માગણીઓ સરકારે સ્વીકારી
 - કલેક્ટરે તે પ્રમાણે ૧૯૧૮માં હુકમ બહાર પાડ્યો
 - આમ સંગઠિત શક્તિનો વિજય થયો - આંદોલન સફળ રહ્યું.
- ભારતમાં સત્યાગ્રહ પદ્ધતિને અમલમાં મૂકતો સૌ પ્રથમ ખેડૂત સત્યાગ્રહ એ ખેડા સત્યાગ્રહ હતો.
 - તેનાથી ગુજરાત અને ભારતના ખેડૂતોમાં અગાઉ ક્યારેય ન જેવા મળતી જાગૃતિ અને નીડરતા આવી.
 - ગાંધીજીને અને દેશને વહ્લભભાઈ પટેલ જેવા નિષ્ઠાવાન અને સમર્પિત સાથી મળ્યા.
- વર્ગવ્યવહાર : (પાઠ આયોજન ૧ પ્રમાણે)
- પ્રશ્નો : શિક્ષક નીચેના પ્રશ્નો પૂછી વિદ્યાર્થીઓ ને વર્ગ વ્યવહારમાં સામેલ કરશે.
 ૧. ગુજરાતમાં શા માટે ચોમાસું પાક નિષ્ફળ ગયો?
 ૨. અતિવૃષ્ટિને કારણે કેવી સમસ્યાઓ સર્જઈ?
 ૩. અંગ્રેજોએ કેવી મહેસૂલનીતિ રાખી?
 ૪. મહેસૂલ અંગેનો કેવો કાયદો હતો?
 ૫. ગાંધીજીએ ખેડાના પ્રશ્નોની તપાસ માટે કયા નેતાઓને મોકલ્યા?
 ૬. ગાંધીજી ગુજરાત આવી કયા અંગ્રેજ અધિકારીને મળ્યા?
 ૭. ખેડાના ખેડૂતોએ શાની પ્રતિજ્ઞા લીધી?
 ૮. સરકારે કેવાં પગલાં લીધાં?
 ૯. મોહનલાલ પંડ્યાએ વિરોધ દર્શાવવા શું કર્યું?
 ૧૦. ગાંધીજીએ મોહનલાલ પંડ્યાને શેનું બિરુદ આપ્યું?

૧૧. ગાંધીજીએ કમિશનરને પત્ર દ્વારા શું જાણાવ્યું?

૧૨. ખેડા સત્યાગ્રહનું શું પરિણામ આવ્યું?

● મૂલ્યાંકન :

● પ્રશ્ન :૧. નીચેના પ્રશ્નોના એક બે વાક્યમાં જવાબ આપો.

૧. ખેડા જિલ્લામાં અતિવૃષ્ટિથી કેવી પરિસ્થિતિ સર્જાઈ હતી?

૨. ગાંધીજીએ કયા નેતાઓને ખેડામાં મોકલ્યા?

૩. ખેડૂતોએ શાની પ્રતિજ્ઞા લીધી?

૪. ખેડા સત્યાગ્રહનું શું પરિણામ આવ્યું?

● પ્રશ્ન - ૨. નીચેનાં વિધાનો ખરાં છે કે ખોટાં તે જાણાવો.

૧. ખેડામાં અતિવૃષ્ટિને કારણે પાક ખૂબ સારો થયો હતો.

૨. ગાંધીજીએ મોહનલાલને ડુંગળીચોરનું બિરુદ આપ્યું.

૩. આ આંદોલનમાં ગાંધીજીને જવાહરલાલ નહેરુ જેવા સાથી મળ્યા.

● સ્વાધ્યાય : ખેડા સત્યાગ્રહ થવાના કારણો જાણાવો.

● લેખન ફલક નોંધ :

- ગુજરાતનો ખેડા જિલ્લો - ઈ.સ. ૧૯૧૨માં અતિવૃષ્ટિ - ચોમાસું પાક નિષ્ફળ - ઉંદરોનો ત્રાસ
- પ્લેગની બીમારી - આ આફતમાં સરકારની આકરી મહેસૂલી વસૂલી - સરકારી નિયમનો અનાદર - સમગ્ર ખેડામાં વિરોધ - ગાંધીજીની વિનંતી

- સરદાર પટેલ, ઠક્કરબાપા, દરબાર સાહેબનું આગમન - ઈ.સ. ૧૯૧૭ ગાંધીજી ગુજરાત સભા પ્રમુખ - લડતનું સુકાન, કમિશનર પ્રેટની મુલાકાત - ખેડૂતો દ્વારા પ્રતિજ્ઞા - પતિજ્ઞાપત્રોની વહેંચણી - લડતમાં સર્વેની સામેલગીરી - સરકારની દમનનીતિ - જમિની કાર્યવાહી - ખેડૂતો નિર્ભય - મોહનલાલ પંડ્યા દ્વારા ડુંગળીના પાકની કાપાણી - ધરપકડ - જેલ - જેલથી છૂટતા ભવ્ય સ્વાગત - 'ડુંગળીચોર' ઉપનામ - ગાંધીજીનો કમિશનરને પત્ર - સરકારે માંગણી સ્વીકારી - સંગઠિત શક્તિનો વિજય - લોકોમાં અદ્ભૂત જાગૃતિ અને નીડરતા - વલ્લભભાઈ પટેલ જેવા નિષ્ઠાવાન સાથીની પ્રાપ્તિ

પાઠ - ૪ : રોલેટ એક્ટ અને જલિયાંવાલા બાગ હત્યાકાંડ

વિષય : સામાજિક વિજ્ઞાન

ધોરણ : ૮

પાઠક્રમ : ૪

એકમ : રોલેટ એક્ટ અને જલિયાંવાલા બાગ હત્યાકાંડ

પદ્ધતિ: પરંપરાગત પદ્ધતિ

• સામાન્ય હેતુઓ :

૧. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયક ઐતિહાસિક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે.
૨. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયક સમજ પ્રાપ્ત કરે.
૩. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાનલક્ષી કૌશલ્યો કેળવે.
૪. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાનલક્ષી રસ કેળવે.

• વિશિષ્ટ હેતુઓ :

૧. વિદ્યાર્થીઓ રોલેટ એક્ટ વિશે ઐતિહાસિક માહિતી પ્રાપ્ત કરે.
૨. વિદ્યાર્થીઓ જલિયાંવાલા બાગ હત્યાકાંડ વિશે ઐતિહાસિક માહિતી પ્રાપ્ત કરે.
૩. વિદ્યાર્થીઓ ભારતમાં રોલેટ એક્ટ લાવવા પાછળનાં કારણો સમજે.
૪. વિદ્યાર્થીઓ જલિયાંવાલા બાગ હત્યાકાંડ થવા પાછળનાં કારણો સમજે.
૫. વિદ્યાર્થીઓ ભારતના નકશામાં સ્થાનનિર્દેશ કૌશલ્ય કેળવે.

• શૈક્ષણિક સાધન : ભારતનો રાજકીય નકશો, સ્મારકનું ચિત્ર

• પ્રારંભ : શિક્ષક પૂર્વજ્ઞાન આધારિત પ્રશ્નોત્તરી દ્વારા વિદ્યાર્થીઓને વિષયાભિમુખ કરશે.

૧. ગાંધીજીનું ભારતમાં આગમન ક્યારે થયું?
૨. ગાંધીજીએ બિહારમાં કયા સત્યાગ્રહનું નેતૃત્વ કર્યું?
૩. ગુજરાતમાં ખેડા સત્યાગ્રહનું શું પરિણામ આવ્યું?
૪. અંગ્રેજોએ ભારતમાં કેવી શોષણનીતિ અપનાવી હતી?

• સંકલન : ગાંધીજી ૧૯૧૫માં ભારતમાં આવ્યા ત્યારબાદ ચંપારણ સત્યાગ્રહ અને ખેડા સત્યાગ્રહમાં સફળતાપૂર્વક નેતૃત્વ કર્યું. દેશમાં સત્યાગ્રહની ચેતના જગાડી. અંગ્રેજોએ જુલમી અને શોષણનીતિ અપનાવી હતી તે જલિયાંવાલા બાગની ઘટનાથી જાગૃત થયે. જેના વિશે માહિતી જોઈએ.

• વિષયવસ્તુ :

• પ્રસ્તાવના :

ઈ.સ. ૧૯૧૫માં ગાંધીજી ભારત આવ્યા તે સમયે હિંદના મવાળવાદી નેતાઓની જેમ અંગ્રેજોની શુભનિષ્ઠામાં વિશ્વાસ રાખતા.

- પ્રથમ વિશ્વયુદ્ધમાં ઈંગ્લેન્ડને મદદ કરવા હિંદીઓને તેમણે અપીલ કરી

- પરંતુ પ્રથમ વિશ્વયુદ્ધ સમાપ્તિ પછી રોલેટ એક્ટ (૧૯૧૯), જલિયાવલા બાગ હત્યાકાંડ (૧૯૧૯), ખિલાફત પ્રશ્ન વગેરે કેટલાક બનાવો એવા બન્યા કે જેમાગે ગાંધીજીનો ભ્રમ ભાંગી નાખ્યો.

- ગાંધીજીને લાગ્યું કે હિંદમાંથી અંગ્રેજ શાસન નાબૂદ કરવામાં જ હિંદીઓનું હિત છે.

● રોલેટ એક્ટ :

પ્રથમ વિશ્વયુદ્ધ (૧૯૧૪-૧૯૧૮) પૂરું થયા બાદ છ મહિને હિંદ સંરક્ષાગ ધારાની મુદત પૂરી થતી હોવાથી ક્રાંતિકારી ચળવળને કચડી નાખવા બ્રિટિશ સરકાર દ્વારા રોલેટ એક્ટ - આ કાયદાથી દેશની શાંતિ અને સલામતી ખાતર કોઈ પણ વ્યક્તિની ધરપકડની જોગવાઈ -કોર્ટમાં કેસ ચલાવ્યા વગર અનિશ્ચિત સમય સુધી જેલમાં પૂરી રાખવાની સરકારને સત્તા - લોકોના વ્યક્તિ-વાણી સ્વાતંત્ર્ય ઉપર તરાપ મારતો આ ધારો 'કાળા કાયદા' તરીકે ઓળખાયો.

ગાંધીજીએ આ સામે દૃઢી એપ્રિલ ઈ.સ. ૧૯૧૯ દેશવ્યાપી હડતાલનો આદેશ

કાયદાનો વિરોધ કરતાં દેશમાં શહેરોમાં, હડતાલ - સભા, સરઘસો- હિંદુ-મુસ્લિમોએ એકતા અને ભાતૃભાવ દર્શાવી કાયદાનો વિરોધ - દિલ્હીમાં સરઘસ પર પોલિસ ગોળીબાર.

● જલિયાંવલા બાગ હત્યાકાંડ :

- આ સમયે પંજાબમાં ભારે લોકજાગૃતિ - ત્યાંના લોકપ્રિય નેતાઓ ડૉ. કિચલુ અને ડૉ. સત્યપાલની આગેવાની હેઠળ અમૃતસરમાં બેઠક
- ગાંધીજીને આમંત્રણ - ગાંધીજી મુંબઈથી પંજાબ જવા નીકળ્યા - સરકારનો મનાઈ હુકમ ગાંધીજી દ્વારા અનાદર - ધરપકડ - પરત મુંબઈ લઈ જવા વિચાર.
- આ સમાચારથી અમદાવાદ, વિરમગામ, નડિયાદમાં તોફાનો- ભાંગફોડ સરકારી મિલકતોને નુકશાન.

● પંજાબની સ્થિતિ :

પંજાબમાં ઉશ્કેરાટ - ૧૦ એપ્રિલ ૧૯૧૯ અમૃતસરમાં ડૉ. કિચલુ અને ડૉ. સત્યપાલને પકડી નજરકેદ - આથી વાતાવરણતંત્ર - હડતાલ - સરઘસ દ્વારા દેખાવો - ગોળીબાર સરકાર દ્વારા ગોળીબાર - કેટલાક માર્યા ગયા - અમૃતસરમાં કાયદો અને વ્યવસ્થા જાળવવાની જવાબદારી જનરલ ડાયરને સોંપવામાં આવી.

- શહેરના કોંગ્રેસી નેતાઓએ ૧૩મી એપ્રિલ ૧૯૧૯ના રોજ સાંજે જલિયાંવાલા બાગ અમૃતસરમાં જાહેરસભાનું આયાજન - મૃત્યુ પામેલાને શ્રદ્ધાંજલિ આપવાનો હેતુ -
- જનરલ ડાયરે તે દિવસે ૧૪૪ની કલમની જાહેરાત કરી - તેમ છતાં બાગમાં આશરે ૧૦,૦૦૦ની મેદની - તે દિવસે પંજાબનો પ્રિય વૈશાખી તહેવાર .

● ઉત્પાકાંડ :

જનરલ ડાયરે લશ્કરી ટુકડી સાથે જલિયાવાલા બાગના દ્વાર પર ચેતવાગી આખ્યા વિના આરેધડ ગોળીબારનો હુકમ કર્યો - સરકારી અહેવાલ મુજબ ૩૭૯ લોકો માર્યા ગયા - ૧,૨૦૦ ઘવાયા - કોંગ્રેસ તપાસ સમિતિના મતે ૧૦૦૦ નાં મૃત્યુ - આ બનાવનો સમગ્ર ભારતમાં વિરોધ

- જનરલ ડાયરે લોકોને જાહેરમાં ફટકા મરાવ્યા - પરને ફાંસી - ૩૬ દેશનિકાલ- અનેક ને જેલ - અત્યાચારો બંધ કરવા વાઈસરોયને વિનંતી - રવીન્દ્રનાથ ટાગોરે તેમનો 'નાઈટ' નો ખિતાબ પરત કર્યો
- ગાંધીજીને ગોખલેજીની જેમ બ્રિટિશરોની શુભનિષ્ઠામાં વિશ્વાસ હતો પરંતુ આ ઘટનાથી તેમની બ્રિટિશ શાસનનું સાચું સ્વરૂપ સમજાયું.
- બ્રિટિશરોની ન્યાય બુદ્ધિમાંથી શ્રદ્ધા ઊઠી ગઈ - આથી અસહકાર આંદોલનનો જન્મ -

● વર્ગવ્યવહાર : (પાઠ આયોજન ૧ પ્રમાણે)

● પ્રશ્નો : શિક્ષક નીચેનાં પ્રશ્નોત્તરી દ્વારા વિદ્યાર્થીઓને વર્ગ વ્યવહારમાં સામેલ કરશે.

૧. ગાંધીજીને શરૂઆતમાં અંગ્રેજો પ્રત્યે ભાવ હતો?
૨. કઈ ઘટનાઓએ ગાંધીજીના વિચારોમાં બદલાવ લાવ્યા?
૩. રોલેટ એક્ટ શા માટે ભારતમાં અંગ્રેજો લાવ્યા?
૪. રોલેટ એક્ટમાં કઈ કઈ જોગવાઈઓ હતી?
૫. ગાંધીજીએ આ કાયદાને ક્યા નામે ઓળખાવ્યો?
૬. આ કાયદાનો વિરોધ કઈ રીતે કરાયો?
૭. પંજાબમાં લડતનું નેતૃત્વ કોણ કરતા હતા?
૮. પંજાબમાં કઈ રીતે વિરોધ કરાયો હતો?
૯. પંજાબમાં લશ્કરી વડો કોણ હતો?
૧૦. જલિયાવાલાબાગમાં શા માટે સભા ભરાઈ હતી?
૧૧. જનરલ ડાયરે બાગમાં આવી શું કર્યું?
૧૨. લોકોએ ગોળીબારથી બચવા શું કર્યું?
૧૩. ગોળીબારમાં કેટલા ઘાયલ થયા? કેટલા મૃત્યુ પામ્યા?
૧૪. રવીન્દ્રનાથ ટાગોરે વિરોધ દર્શાવવા શું કર્યું?
૧૫. આ ઘટનાનું શું પરિણામ આવ્યું?

● મૂલ્યાંકન :

- પ્રશ્ન -૧. નીચેના પ્રશ્નોના એક બે વાક્યોમાં જવાબ આપો

૧. રોલેટ એક્ટમાં કઈ જોગવાઈઓ હતી?
 ૨. ગાંધીજીએ આ કાયદાને કયા નામે ઓળખાવ્યો?
 ૩. પંજાબમાં લડતનું નેતૃત્વ કોણ કરતું હતું?
 ૪. જનરલ ડાયરે ભાગમાં કેવો અત્યાચાર ગુજાર્યો?
- પ્રશ્ન -૨. યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરી ખાલી જગ્યા પૂરો
 ૧. ગાંધીજી ઈ.સ. સાલામાં ભારત આવ્યા.
(૧૯૧૪, ૧૯૧૫, ૧૯૧૬)
 ૨. જલિયાંવાલા ભાગ શહેરમાં આવેલ છે.
(ચંદીગઢ, પટિયાલા, અમૃતસર)
 ૩. રવીન્દ્રનાથ ટાગોરે નો ઈલ્કાબ પરત કર્યો.
(સર, નાઈટ, હિંદ)
 - સ્વાધ્યાય : ટૂંકનોંધ લખો - રોલેટ એક્ટ.
 - લેખન ફલક નોંધ :
 - ગાંધીજીને અંગ્રેજોમાં શુભ નિષ્ઠા હતી
 - પ્રથમ વિશ્વયુદ્ધમાં ભારતની મદદ - હિંદ સંરક્ષણધારાની મુદત પૂરી થતાં ચળવળને દાબી દેવા રોલેટ એક્ટ(૧૯૧૯) - રોલેટ એક્ટમાં જોગવાઈઓ - દેશમાં શાંતિ, સલામતી ખાતર કોઈની પાણ ધરપકડ - જેલ - આર્થિક દંડ - દેશભરમાં વિરોધ - ગાંધીજી - 'કાળો કાયદો'
 - ૬ એપ્રિલ ૧૯૧૯ દેશવ્યાપી હડતાલ - સભા સરઘસો - સરકારની દમનનીતિ
 - પંજાબ - ડૉ. સત્યપાલ, ડૉ. કિચલુ - નેતા - ગાંધીજીની ધરપકડ
 - નેતાઓની ધરપકડ - પંજાબમાં તંગ વાતાવરણ
 - અમૃતસરમાં લશ્કરી વડો જનરલ ડાયર
 - ૧૩ એપ્રિલ ૧૯૧૯ જલિયાવાલા ભાગમાં જાહેરસભા - જનરલ ડાયર લશ્કરી ટૂકડી સાથે ભાગમાં - ચેતવાણી વિના ગોળીબાર
 - ભાગની રચના - લોકોનો બચવા પ્રયાસ
 - સરકારી અહેવાલમુજબ ૩૭૯ મૃત્યુ, ૧૨૦૦ ધાયલ
 - આ બનાવનો ભારતમાં ઉગ્ર વિરોધ
 - અંગ્રેજોની અત્યાચારી નીતિ
 - રવીન્દ્રનાથ ટાગોરે 'નાઈટ' નો ખિતાબ પરત - ગાંધીજીના વિચારોમાં પરિવર્તન

પાઠ - ૫ અસહકાર ચળવળ

વિષય : સામાજિક વિજ્ઞાન

ધોરણ : ૮

પાઠક્રમ : ૫

એકમ : અસહકાર ચળવળ

પદ્ધતિ : પરંપરાગત પદ્ધતિ

● સામાન્ય હેતુઓ :

૧. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયક ઐતિહાસિક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે.
૨. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયક સમજ પ્રાપ્ત કરે.
૩. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાનલક્ષી કૌશલ્યો કેળવે.
૪. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાનલક્ષી રસ કેળવે.

● વિશિષ્ટ હેતુઓ :

૧. વિદ્યાર્થીઓ ખિલાફત ચળવળ વિશે ઐતિહાસિક માહિતી પ્રાપ્ત કરે.
૨. વિદ્યાર્થીઓ ખિલાફત ચળવળ થવા પાછળનાં કારણો વિશે સમજ કેળવે.
૩. વિદ્યાર્થીઓ અસહકાર ચળવળ વિશે ઐતિહાસિક માહિતી પ્રાપ્ત કરે.
૪. વિદ્યાર્થીઓ અસહકાર ચળવળ થવા પાછળનાં કારણો સમજે.
૫. વિદ્યાર્થીઓ વિશ્વના નકશામાં સ્થાનનિર્દેશ કૌશલ્ય કેળવે.
૬. વિદ્યાર્થીઓ નેતાનાં ચિત્રો દ્વારા પરિચય કેળવે.

● પ્રારંભ : શિક્ષક પૂર્વ જ્ઞાન આધારિત પ્રશ્નો દ્વારા વિદ્યાર્થીઓને વિષયાભિમુખ કરશે.

૧. રોલેટ એક્ટમાં કઈ જોગવાઈઓ હતી?
૨. જલિયાવાલા બાગમાં શા માટે સભા યોજાઈ હતી?
૩. જનરલ ડાયરે કેવું અમાનવીય કૃત્ય કર્યું?
૪. ગાંધીજીના વિચારોમાં શું પરિવર્તન આવ્યું?

● સંકલન : વિદ્યાર્થી મિત્રો, રોલેટ એક્ટ, તેનો વિરોધ, સરકારની દમનનીતિ, જલિયાવાલા બાગના ઘટના વગેરેએ ભારતમાં જબરદસ્ત પરિવર્તન આણ્યું જેના પરિણામે અસહકારની ચળવળ શરૂઆત થઈ.

● શૈક્ષણિક સાધન : વિશ્વનો રાજકીય નકશો, નેતાઓનાં ચિત્રો

● વિષયવસ્તુ :

● પ્રસ્તાવના :

જલિયાવાલાબાગ હત્યાકાંડ પછી રાષ્ટ્રીય ચળવળના ઇતિહાસમાં બીજો મહત્વનો બનાવ બન્યો - પ્રથમ વિશ્વયુદ્ધમાં મિત્રરાષ્ટ્રોના વિજય પછી વિજેતા રાષ્ટ્રોએ પરાજિત તુર્કી સાથે સંધિ કરી - આ

સંધિની શરતો તુર્કી માટે કડક અને અન્યાયી - તુર્કીનો સુલતાન એ વખતે ઈસ્લામ ધર્મનો ખલિફા (ધાર્મિક વડો) હતો - આ સંધિ મુજબ તેનું 'ખલિફાપદ' રદ કરાયું - કેટલાક ધાર્મિક સ્થાનો લઈ લેવાયા - આ સંધિનો વિરોધ કરવા ભારતમાં જે આંદોલન થયું તે 'ખિલાફત આંદોલન' કહેવાય. - અલીભાઈઓ મૌલાના શૌકતઅલી તથા મૌલાના મંડમંદઅલી આ આંદોલનનાં મુખ્ય નેતા - ગાંધીજીએ તેમને સમર્થન આપતા કોંગ્રેસને આગ્રહ કર્યો કે - પંજાબમાં થયેલા અત્યાચારો અને ખિલાફત બાબતે વિરોધ કરવા સાથે મળીને અભિયાન ચલાવવું - સ્વરાજની માંગ કરવી. - ૧૯ ઓક્ટોબર ૧૯૧૯ દિવસ સમગ્ર દેશમાં 'ખિલાફત દિવસ' મનાવ્યો.

● અસહકાર ચળવળ :

- આગળનાં પરિબળો જોતાં દેશના રાજકીય નેતાઓ દૃઢપણે માનવા લાગ્યા કે સ્વરાજ મેળવીને અંગ્રેજોને દેશમાંથી વિદાય કરવા જોઈએ.
- ગાંધીજીએ જાહેર કર્યું કે બ્રિટીશ રાજ સામે બળવો કરીને સ્વરાજ મેળવવાનો સમય - તે માટે સત્યાગ્રહના માર્ગનો આગ્રહ - અસહકારનું આંદોલન કરવાનો નિર્ણય

● લડતનું સ્વરૂપ :

- આ આંદોલનનાં 'નકારાત્મક અને રચનાત્મક' એમ બે પાસાં - નકારાત્મક પાસાંમાં સરકારી શાળા, કોલેજ, કોર્ટ, કચેરી અને ધારાસભાઓનો બહિષ્કાર, નવા મોન્ટફર્ડ સુધારાઓનો, ચૂંટણીઓનો, બહિષ્કાર, સરકારી માન-ચાંદ, હોદ્દાઓનો ત્યાગ - વિદેશી માલનો બહિષ્કાર વગેરે.
- રચનાત્મક પાસાંમાં સ્વદેશી માલનો ઉપયોગ - ખાદી તથા ગ્રામોદ્યોગને ઉત્તેજન, અસ્પૃશ્યતા નિવારણ, હિંદુ-મુસ્લિમ એકતા, દારુબંધી, રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ આપતી શાળા, રાષ્ટ્રીય વિદ્યાપીઠોની સ્થાપના વગેરે.
- દેશની પ્રજાએ આ બંને કાર્યક્રમોને ઉત્સાહભરે વધાવ્યા.
- દેશભરમાં વિદ્યાર્થીઓએ શાળા- કોલેજ છોડી, વકીલોએ વકીલાતો છોડી, નેતાઓએ ધારાસભાઓ છોડી
- ગાંધીજીએ કેસરે હિંદની ઉપાધિ ત્યાગી - મોતીલાલ નહેરુ, રાજેન્દ્રપ્રસાદ, વિક્રમભાઈ પટેલ, વલ્લભભાઈ પટેલ, ચિતરંજનદાસ વગેરેએ પોતાની ધીખતી વકીલાત છોડી. - આ પગલે ૨૦૦૦ વકીલોએ પાણ સરકારી અદાલતોનો ત્યાગ કર્યો - દેશમાં ઠેર-ઠેર વિદેશી કાપડની હોળી અને દારુનાં પીઠાં પર પિકેટીંગ - ઘેર ઘેર રેંટિયો ગૂંજતો થયો.

- વિદ્યાર્થીઓને રાષ્ટ્રીય શિક્ષાગ આપવા માટે કાશી વિદ્યાપીઠ, ગુજરાત વિદ્યાપીઠ, બિહાર વિદ્યાપીઠ, લાહોર નેશનલ કોલેજ, અલીગઢ મુસ્લિમ યુનિવર્સિટી, જામિયા-મિલિયા યુનિવર્સિટી(દિલ્હી) વગેરે રાષ્ટ્રીય શિક્ષાગ સંસ્થાઓની સ્થાપના -
- આવા વાતાવરણમાં ઈ.સ. ૧૯૨૧માં નવેમ્બરમાં ઈંગ્લેન્ડના પાટવીકુંવર (પ્રીન્સ ઓફ વેલ્સ) નો હિંદ પ્રવાસ - કોંગ્રેસઆદેશથી લોકોએ ઠેર-ઠેર તેમના સ્વાગત સમારોહનો વિરોધ - હડતાલ

● સરકાર દ્વારા દમન :

- સરકારે આ ચળવળને કચડી નાખવા કડક પગલાંનો નિર્ણય - મોતીલાલ નહેરુ, અલીભાઈઓ, ચિતરંજન દાસ, જવાહરલાલ નહેરુ, મૌલાના આઝાદ, લાલા લજપતરાય વગેરે નેતાઓની ધરપકડ - જેલ - ૨૫૦૦૦ આંદોલનકારીઓને જેલમાં પૂર્યા - સભા - સરઘસો પર પ્રતિબંધ - લોકો પર અત્યાચાર -
- સરકારનાં આવાં પગલાં લોકોના ઉત્સાહને ખાળી ન શક્યા.

● વર્ગ વ્યવહાર : (પાઠ આયોજન ૧ પ્રમાણે)

● પ્રશ્નો : શિક્ષક નીચેના પ્રશ્નો પૂછી વિદ્યાર્થીઓને વર્ગ વ્યવહારમાં સામેલ કરશે.

૧. પ્રથમ વિશ્વયુદ્ધમાં કોનો વિજય થયો?
૨. મિત્ર રાષ્ટ્રોએ તુર્કી સાથે કેવી સંધિ કરી?
૩. તુર્કીનો ધાર્મિક વડો કોણ હતો?
૪. ભારતમાં વિરોધ દર્શાવવા કયું આંદોલન થયું?
૫. આ હડતના મુખ્ય નેતાઓ કોણ હતા?
૬. ગાંધીજીએ બ્રિટીશરો વિરુદ્ધ શું જાહેર કર્યું?
૭. આંદોલનનાં કયાં બે પાસાં હતાં?
૮. નકારાત્મક પાસાંમાં લોકોએ શું કરવાનું હતું?
૯. રચનાત્મક પાસાં કયાં હતાં?
૧૦. દેશનેતાઓએ વિરોધ દર્શાવવા શું કર્યું?
૧૧. રાષ્ટ્રીય શિક્ષાગ આપવા કઈ સંસ્થાઓ સ્થપાઈ?
૧૨. સરકાર દ્વારા કેવાં પગલાં લેવાયાં?

● મૂલ્યાંકન :

- પ્રશ્ન - ૧. નીચેના પ્રશ્નોના ટૂંકમાં જવાબ આપો.
૧. ખલિફાપદ કોની સાથે સંકળાયેલું હતું?
 ૨. અસહકાર ચળવળનાં મુખ્ય કારણો કયાં હતાં?

૩. આ આંદોલનનાં મુખ્ય બે પાસાં કયાં હતાં?

● સ્વાધ્યાય : અસહકારની ચળવળ થવાનાં કારણો જાણાવો.

પ્રશ્ન - ૨. મને ઓળખો

૧. અમે ખિલાફત આંદોલનના નેતા છીએ.....
૨. 'મેં કેસરે હિંદ' ની પદવીનો ત્યાગ કર્યો.....
૩. ૧૯૨૧માં મેં ઈંગ્લેન્ડથી હિંદનો પ્રવાસ કર્યો

● લેખન ફલક નોંધ :

- પ્રથમ વિશ્વયુદ્ધમાં મિત્રરાજ્યોનો વિજય - પરાજિત તુર્કી સાથે સંધિ
- અન્યાયી શરતો - 'ખલિફાપદ' રદ - આ સંધિનો વિરોધ કરવા ભારતમાં 'ખિલાફત આંદોલન' મુખ્ય નેતા અલીભાઈઓ
- દેશમાં સ્વરાજની માંગણી - અસહકારનું આંદોલન
- આંદોલનનાં નકારાત્મક , રચનાત્મક એમ બે પાસાં
- જેના અન્વયે વિવિધ કાર્યો - સર્વ પ્રજાનો ઉત્સાહ
- ગાંધીજીએ 'કેસરે હિંદ' ની ઉપાધિ ત્યાગી
- વિવિધ નેતાઓએ વકીલાત છોડી
- ઘેર ઘેર રેંટિયો ગુંજતો થયો
- રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ આપવા વિવિધ સંસ્થાઓની સ્થાપના
- ૧૯૨૧માં ઈંગ્લેન્ડના પાટવીકુંવરનો ભારત આગમન - વિરોધ
- સરકારનાં આકર્ષ પગલાં - નેતાઓને જેલ
- ૨૫૦૦૦ આંદોલનકારીઓને જેલ - લોકો પર અત્યાચાર
- છતાં લોકોનો અનેરો ઉત્સાહ.

પાઠ - ૬ અસહકાર ચળવળ - ૨

વિષય : સામાજિક વિજ્ઞાન

ધોરણ : ૮

પાઠક્રમ : ૬

એકમ : અસહકાર ચળવળ - ૨

પદ્ધતિ : પરંપરાગત પદ્ધતિ

● સામાન્ય હેતુઓ :

૧. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયક ઐતિહાસિક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે.
૨. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયક સમજ પ્રાપ્ત કરે.
૩. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાનલક્ષી કૌશલ્યો કેળવે.

૪. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાનલક્ષી રસ કેળવે.

• વિશિષ્ટ હેતુઓ :

૧. વિદ્યાર્થીઓ અસહકાર ચળવળ વિશે ઐતિહાસિક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે.
૨. વિદ્યાર્થીઓ અસહકાર ચળવળ વિશે સમજ કેળવે.
૩. વિદ્યાર્થીઓ શૈ.ચાર્ટ દ્વારા અર્થઘટન કૌશલ્ય કેળવે.
૪. વિદ્યાર્થીઓ અસહકાર ચળવળ વિશે જાણવામાં રસ કેળવે.

• શૈક્ષણિક સાધન : શૈક્ષણિક ચાર્ટ

• પ્રારંભ : શિક્ષક પૂર્વજ્ઞાન આધારિત પ્રશ્નોત્તરી કરી વિષયાભિમુખ કરશે.

૧. તૂર્કીનો ધાર્મિક વડો કોણ હતો?
૨. ગાંધીજીએ અંગ્રેજોની નીતિ સામે ક્યું આંદોલન શરૂ કર્યું?
૩. આ આંદોલનનાં કયા બે પાસાં હતાં?
૪. દેશના નેતાઓએ વિરોધ દર્શાવવા શું કર્યું?

સંકલન : રોલેટ એક્ટ, જલિયાવાલા બાગ, ખિલાફત આંદોલન વગેરે ઘટનાઓએ ગાંધીજીને મોટું આંદોલન કરવા પ્રેરાણ આપી. અસહકાર આંદોલન વિશે આગળ જોઈએ.

• વિષયવસ્તુ :

• ચૌરીચૌરા બનાવ : ૧૯૨૨

- અસહકાર ચળવળ દેશભરમાં અહિંસક રીતે પૂરા ઉત્સાહથી ચાલી રહી હતી - લોકોમાંથી કારાવાસ અને દમનનો ભય નાબૂદ થયો હતો - આ સમયે ગાંધીજી બારડોલી તાલુકામાં ના-કરનું આંદોલન શરૂ કરવા બારડોલી જાતે ગયા -
- પરંતુ ત્યાં અહિંસક લડત શરૂ થાય તે અગાઉ ઉત્તરપ્રદેશમાં ગોરખપુર જિલ્લાના ચૌરીચૌરા ગામે એક સરઘસ પર પોલીસોએ બેફામ ગોળીબાર કર્યો.
- કેટલાક લોકો માર્યા ગયા, કેટલાક ઘવાયા.
- પોલીસની કારતૂસ ખૂટી ગઈ ત્યારે તેઓએ ધાણામાં ભરાઈને બારણાં વાસી દીધાં
- ઉશ્કેરાયેલા લોકોએ ધાણાને આગ લગાડી - તેમાં ૨૨ પોલીસનાં મૃત્યુ થયાં -
- આ હિંસક ઘટનાથી ગાંધીજીને અત્યંત દુઃખ થયું - તેમને લાગ્યું કે લોકો અહિંસાના સિદ્ધાંતને હજી બરાબર સમજ્યા નથી
- માટે તેમણે આંદોલન સમેટી લેવાનું ઉચિત માન્યું.
- લડત બંધ રહેતાં આખો દેશ નિરાશામાં ગરકાવ થઈ ગયો

- સરકારે આ તક નો લાભ લઈ ગાંધીજીની ધરપકડ કરી.
- જેમના પર રાજદ્રોહનો કેસ ચલાવી છ વર્ષની કેદની સજા કરી.
- જે કે પાછળથી જેલમાં તેમની તબિયત બગડતાં તેમને ઈ.સ. ૧૯૨૪માં ફેબ્રુઆરીમાં મુક્ત કરાયા.
- અસહકારનું આંદોલન સમાપ્ત કરીને ગાંધીજીએ ગ્રામીણ વિસ્તારમાં રચનાત્મક કાર્ય પર ધ્યાન આપ્યું.

● અસહકાર ચળવળની અસરો

- ગાંધીજીએ શરૂ કરેલી અસહકાર ચળવળને ચૌરીચોરાના તથા બીજા અહિંસક બનાવોને કારણે પાછી ખેંચી લેવી પડી. તેમ છતાં આ ચળવળ નિષ્ફળ ગઈ તેમ કહી શકાય નહિ.
- આ ચળવળથી દેશમાં અભૂતપૂર્વ જાગૃતિ આવી - સ્વરાજ્ય પ્રાપ્તિના પોતાના ઉદ્દેશ્યમાં આ ચળવળ સફળ ન થઈ - તેમ છતાં તેના પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ સારાં પરિણામ આવ્યાં.
- આ ચળવળે રાષ્ટ્રીય સ્વાતંત્ર્ય આંદોલનને ખરેખર જનતાનું આંદોલન બનાવ્યું
- તેણે લોકોની રાષ્ટ્રીય જાગૃતિમાં વધારો કર્યો.
- તેમના પોતાના અધિકારો વિશે સવિશેષ સભાન કર્યાં.
- આ ચળવળે ગામડે-ગામડે કોંગ્રેસના સંદેશને અને ખાદી ગ્રામોદ્ધાર, નશાબંધી, અસ્પૃશ્યતા નિવારણ જેવા રચનાત્મક કાર્યક્રમો પહોંચતા કર્યાં.
- એટલું જ નહિ તેને લોકપ્રિય કર્યાં.
- આ કાર્યક્રમ દ્વારા કોંગ્રેસના મૂળ છેક ગ્રામ સમાજ સુધી ઊંડા ગયાં
- જે સાથે તેણે કોંગ્રેસના સ્વરૂપમાં પાણ પરિવર્તન આણ્યું - તેને સાચા અર્થમાં લોકસંસ્થા બનાવી.
- સુભાષચંદ્ર બોઝે યોગ્ય કહ્યું છે કે 'પહેલાં કોંગ્રેસ માત્ર વાતો કરનારી સંસ્થા હતી પરંતુ મહાત્માજીએ તેને રાષ્ટ્રવ્યાપી ભૂમિકા આપીને એક ક્રાંતિકારી સંસ્થામાં ફેરવી નાખી.'
- આ આંદોલને અહિંસાની પ્રચંડ શક્તિને બહાર આણી
- લોકોને તથા સરકારને પાણ રાજકારણમાં ગાંધીજીના આ મહાન શસ્ત્રનો બળનો પરચો મળ્યો.
- જે સાથે તેણે લોકોના મનમાંથી સરકારનો કે તેની લાઠી, ગોળી કે જેલનો ડર દૂર કર્યો.
- આથી રાષ્ટ્ર માટે જેલમાં જવું તે સમાજમાં ગૌરવપદ હકીકત ગણાવા લાગી.

- આ આંદોલને લોકોને સરકાર સામે ઘૂપા કાવતરા કરવાને બદલે સરકારને ખુલ્લો પડકાર આપવાનું શીખવ્યું તે તેની મહત્વની સિદ્ધિ હતી.

- વર્ગ વ્યવહાર : (પાઠ આયોજન ૧ પ્રમાણે).
- પ્રશ્નો : શિક્ષક નીચેના પ્રશ્નો પૂછી વિદ્યાર્થીઓને વર્ગ વ્યવહારમાં સામેલ કરશે.

૧. ગાંધીજી બારડોલી શા માટે ગયા હતા?
૨. ચૌરીચૌરા ગામે પોલીસે શો અત્યાચાર કર્યો?
૩. પોલીસે સ્વબચાવ માટે શું કર્યું?
૪. ઉશ્કેરાયેલા લોકોએ શું કર્યું?
૫. આ ઘટનામાં કેટલા પોલીસ માર્યા ગયા?
૬. આ ઘટનાથી ગાંધીજીએ શું અનુભવ્યું?
૭. ગાંધીજીને કેટલાં વર્ષની સજા થઈ?
૮. આ ચળવળથી લોકોમાં જાગૃતિ શા માટે આવી?
૯. આ ચળવળથી ગામડાઓ ક્યાં રચનાત્મક કાર્યો પહોંચ્યાં?
૧૦. સુભાષચંદ્ર બોઝે ક્યા વિચારો વ્યક્ત કર્યાં?
૧૧. આ ચળવળથી કઈ શક્તિનો લોકોને અનુભવ થયો?
૧૨. આ ચળવળની મહત્વની સિદ્ધિ કઈ હતી?

- મૂલ્યાંકન :

પ્રશ્ન - ૧. યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરી ખાલીજગ્યા પૂરો

૧. ગાંધીજી 'ના કર' નું આંદોલન શરૂ કરવા ગામે ગયા.
(સુરત, બારડોલી, અમદાવાદ)
૧. ગૌરખપૂર નજીકગામે પોલીસે ટોળા પર ગોળીબાર કર્યો.
(ચૌરીચૌરા, લખનૌ, પટના)
૨. પોલીસ થાનામાં આગ લગાડવાથી પોલીસનાં મૃત્યુ થયાં.
(૧૮, ૨૦, ૨૨).
૩. અસહકાર ચળવળે કોંગ્રેસ સંસ્થાને સાચા અર્થમાંબનાવી.
(વેપારી સંસ્થા, લોક સંસ્થા, સામાજિક સંસ્થા)

પ્રશ્ન - ૨. નીચેના પ્રશ્નોના એક બે વાક્યોમાં જવાબ આપો.

૧. ચૌરીચૌરાની ઘટનાથી ગાંધીજીને શું લાગ્યું?
૨. આ ચળવળથી લોકોમાં શા માટે જાગૃતિ આવી?
૩. સાંપ્રત સમયમાં અહિંસા વિશે તમે શું વિચારો છો?

- સ્વાધ્યાય : ટૂંકનોંધ લખો
અસહકાર ચળવળની અસરો.
- લેખન ફલક નોંધ :
 - અસહકાર ચળવળ દેશમાં પૂરા ઉત્સાહથી વ્યાપી
 - ગાંધીજી બારડોલી ના- કર આંદોલન શરૂ કરવા ગયા
 - ઉત્તરપ્રદેશમાં ગૌરખપૂર નજીક ચૌરીચૌરા ગામે એક સરઘસ
 - સરઘસ પર પોલીસ બેફામ ગોળીબાર કર્યો
 - કેટલાક માર્યા ગયા, કેટલાક ધાયલ થયા
 - પોલીસની કારતૂસ ખૂટી ગઈ - લોકો બચવા થાણામાં ભરાઈ બારાણા વાસી દીધાં.
 - ઉશ્કેરાયેલા લોકોએ થાણાને આગ લગાડી - ૨૨ પોલીસનાં મૃત્યુ
 - આ હિંસક ઘટનાથી ગાંધીજી દુઃખી - તેમને લાગ્યું કે લોકો અહિંસાની લડતને હજી સમજ્યા નથી
 - આંદોલન સમેટી લીધું - ગાંધીજીની ધરપકડ - ૯ વર્ષ સજા
 - તબિયત બગડતાં ૧૯૨૪માં મુક્ત
- ચળવળની અસરો
 - દેશમાં અભૂતપૂર્વ જાગૃતિ - ખરેખર જનતાનું આંદોલન
 - અધિકારો વિશે વિશેષ જાગૃતિ - ગામડાંઓમાં રચનાત્મક કાર્યો
 - કોંગ્રેસ સાચા અર્થમાં લોકસંસ્થા - અહિંસાની પ્રચંડ શક્તિનો અનુભવ
 - સરકારના દમનનો ભય દૂર - ખૂલ્લો પડકાર આપવાની શીખ

પાઠ - ૭ બારડોલી સત્યાગ્રહ

વિષય : સામાજિક વિજ્ઞાન

ધોરણ : ૮

પાઠક્રમ - ૭

એકમ : બારડોલી સત્યાગ્રહ

પદ્ધતિ : પરંપરાગત પદ્ધતિ

- સામાન્ય હેતુઓ :
 ૧. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયક ઐતિહાસિક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે.
 ૨. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયક સમજ પ્રાપ્ત કરે.
 ૩. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાનલક્ષી કૌશલ્યો કેળવે.
 ૪. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાનલક્ષી રસ કેળવે.

• વિશિષ્ટ હેતુઓ :

૧. વિદ્યાર્થીઓ બારડોલી સત્યાગ્રહ વિશે ઐતિહાસિક માહિતી પ્રાપ્ત કરે.
૨. વિદ્યાર્થીઓ બારડોલી સત્યાગ્રહ થવા પાછળનાં કાર્યકારાગુ સમજે.
૩. વિદ્યાર્થીઓ બારડોલી સત્યાગ્રહમાં સરદાર પટેલાનાં કાર્યો વિશે માહિતી પ્રાપ્ત કરે.
૪. વિદ્યાર્થીઓ ગુજરાતના નકશામાં સ્થાન નિર્દેશ કૌશલ્ય કેળવે.

• શૈક્ષણિક સાધન : ગુજરાતનો નકશો

• પ્રારંભ : શિક્ષક શ્રી. ચાર્ટ આધારિત પ્રશ્નોત્તરી દ્વારા વિષયાભિમુખ કરશે.

૧. અસહકાર ચળવળથી લોકોમાં શું પરિવર્તન આવ્યું?
૨. ગામડાઓમાં કયાં રચનાત્મક કાર્યો કરાયાં?
૩. આ ચળવળથી શેની શક્તિનો લોકોને અનુભવ થયો?

સંકલન : અસહકાર ચળવળથી લોકોમાં અભૂતપૂર્વ જાગૃતિ આવી ગામડાઓમાં રચનાત્મક કાર્યો કરાયાં. અહિંસાની પ્રચંડ શક્તિનો અનુભવ થયો. આ પ્રમાણે મહત્વનું આંદોલન થયું તે બારડોલી સત્યાગ્રહ તેના વિશે જોઈશું.

• વિષયવસ્તુ :

- બારડોલી સત્યાગ્રહ એ અંગ્રેજ સરકારની અન્યાયી કરની મહેસૂલ પદ્ધતિ હતી તેની સાક્ષી પૂરે છે.
- સરકાર મન ફાવે ત્યારે ફેરફાર કરી મહેસૂલ વધારે જતી
- ઈ.સ. ૧૯૨૭માં બારડોલી તાલુકામાં મહેસૂલમાં સરકારે ૨૨% જેટલો ભારે વધારો કર્યો - તેથી બારડોલી તાલુકાના ખેડૂતો રોષે ભરાયા
- તાલુકાના આગેવાનોએ સરદાર પટેલને વાત કરી -
- બારડોલીમાં ભરાયેલી તાલુકા પરિષદે વધારાનો મહેસૂલ ન ભરવાનો ઠરાવ કર્યો. - વલ્લભભાઈએ બધા લોકોની સંમતિ હોય તો જોખમો ઊઠાવવાની તૈયારી હોય તો જ આ પ્રશ્ન લેવાની શરત મૂકી - આ ગાંધીજીની અહિંસક લડત છે - લોકોને વલ્લભભાઈ પર પૂરો વિશ્વાસ - લોકોનો ઉત્સાહ જોઈ આગેવાની લીધી.

• લડતની શરૂઆત :

વલ્લભભાઈ પટેલે ગામડે ગામડે છાવાણીઓ ઊભી કરવાનું - સ્વયંસેવકો ઊભા કરવાનું શરૂ કર્યું - રવિશંકર મહારાજ, મોહનલાલ પંડ્યા, બળવંતભાઈ, ફૂલચંદભાઈ, શારદાબેન, અબ્બાસ સાહેબ વગેરે નેતાઓની મદદ મળી - તાલુકાનાં ૧૩૮ ગામો - ૮૭ હજાર વસ્તી - કુલ ૧૩ છાવાણીઓ - લડતના સમાચાર દેશભરમાં પહોંચે એ માટે દૈનિક પત્રિકા શરૂ કરવાનું નક્કી - એ કામ

જુગતરામભાઈ દવે એ સંભાળ્યું - રોજની ૫૦૦૦ પત્રિકાઓ વહેંચાતી - છાવણીઓમાં પ્રાર્થના, પ્રવચન, ભજનો, પત્રિકાઓ અને લડતનાં ગીતોથી વાતાવરણ ધબકતું.

● સરકારી સિતમ :

લોક આંદોલન કચડવા સરકાર દ્વારા આકરાં પગલાં - જમીમાં ભેંસો ઉપાડી જવી - નેપાળી પઠાણો રોક્યા - જમીનો ખાલસા કરી લિલામ કરવા અમલદારોની ફોજ - જમ કરેલા માલ પાણીના મોલે વેચ્યો- લોકોની અડગતા સરકારને અકડાવતી - સરકારે પૂ. રવિશંકર મહારજ, ચીમનલાલ, છબીલદાસ જેવા કાર્યકર્તાઓની ધરપકડ

● સરકાર સાથે વાટાઘાટ :

‘ટાઈમ્સ ઓફ ઈન્ડિયા’માં બારડોલી સત્યાગ્રહના સમાચારથી ઈંગ્લેન્ડ સરકાર ખળભળી ઊઠી - પગલા લેવા કમિશન નીમ્યુ - સરદાર પટેલને બોલાવ્યા -

● મંત્રાગા નિષ્ફળ :

- સરદાર પટેલ પર સરકારની ભીંસ વધી - ધરપકડની ચિંતા - ૨ જી ઓગસ્ટે લડતની દોરવાણી માટે ગાંધી આવ્યા - સર ચુનીલાલ દ્વારા સમાધાનના પ્રયાસો - આપસની મંત્રાગા પછી જમ જમીનો પાછી આપવી - કેદીઓને મુક્તિ - બરતરફ તલાટી - મંત્રીઓને નોકરીમાં પાછા લેવા - તપાસ સમિતિ નીમવી એ પછી જ મહેસૂલ ભરવાનું નક્કી થયું - આમ સત્યનો વિજય થયો.

● સત્યનો વિજય :

- સમાધાન થતાં જ સરકારે બધી જ માંગણીઓ સ્વીકારી અને માંગણી મુજબ એક તપાસ સમિતિ નીમી - ગુજરાતમાં જ નહિ ભારતભરમાં બારડોલી જાણીતું બન્યું.

બારડોલી સત્યાગ્રહે એક આગવી તાકાત પ્રગટ કરી - સત્તાધીશોને પાણ સત્યાગ્રહ દ્વારા નમાવી શકાય તેવી લોકોને આત્મશ્રદ્ધા પ્રગટી - દેશમાં આઝાદીની નવી હવા પ્રસરી - જનતાને ગાંધીજીની અહિંસક લડતમાં અખૂટ શ્રદ્ધા જન્મી - આ સત્યાગ્રહના વિજયનો યશ વલ્લભભાઈ પટેલના સફળ સંચાલન અને ઊંચી રાષ્ટ્રભાવનાને જાય છે. - વલ્લભભાઈના જુરસાદાર ભાષાગોથી ખેડૂતોમાં હિમ્મત આવી હતી - વલ્લભભાઈ બારડોલીના સરદાર મટી ભારતભરના ‘સરદાર’ બન્યા.

● વર્ગ વ્યવહાર : (પાઠ આયોજન ૧ પ્રમાણે)

● પ્રશ્નો : શિક્ષક નીચેના પ્રશ્નો પૂછી વિદ્યાર્થીઓને વર્ગ વ્યવહારમાં સામેલ કરશે.

૧. બારડોલી સત્યાગ્રહ એ શેની સાક્ષી પૂરે છે?

૨. બારડોલીમાં સરકારે કેટલા ટકા મહેસૂલ વધારો કર્યો?

૩. બારડોલી તાલુકા પરિષદે શો નિર્ણય કર્યો?

૪. વલ્લભભાઈએ કઈ શરત મૂકી?

૫. વલ્લભભાઈને કયા નેતાઓની મદદ મળી?

૬. વલ્લભભાઈએ પ્રથમ કયાં કાર્યો કર્યા?
૭. કુલ કેટલી છાવાણીઓ બનાવાઈ?
૮. દૈનિક પત્રિકાની જવાબદારી કોણે સંભાળી?
૯. સરકારે કેવાં પગલાં લીધાં?
૧૦. કોના દ્વારા સમાધાનના પ્રયાસો થયા?
૧૧. મંત્રાગામાં કયા મૂદાઓ સમાવાયા?
૧૨. બારડોલી સત્યાગ્રહ શાથી સફળ રહ્યો?
૧૩. આ આંદોલનથી વલ્લભભાઈને શેનું ઉપનામ મળ્યું?

● મૂલ્યાંકન :

પ્રશ્ન - ૧. નીચેના પ્રશ્નોના એક બે વાક્યોમાં જવાબ આપો.

૧. બારડોલી તાલુકામાં સરકારે કેટલા ટકા વધારે વેરો આકાર્યો હતો?
૨. લડતમાં નેતૃત્વ માટે વલ્લભભાઈએ કઈ શરતો મૂકી?
૩. સરકારે કેવા અત્યાચાર ગુજાર્યા?
૪. આ લડતથી વલ્લભભાઈને શેનું બિરુદ મળ્યું?

પ્રશ્ન - ૨. નીચેનાં વિધાનો ખરાં છે કે ખોટાં તે જણાવો.

૧. બારડોલી તાલુકા પરિષદે વધારાનું મહેસૂલ ભરવાનો ઠરાવ કર્યો
૨. દૈનિકપત્રિકાઓની જવાબદારી રવિશંકર મહારાજને સોંપાઈ
૩. સર ચૂનીલાલ દ્વારા સમાધાનના પ્રયાસો કરાયા.

● સ્વાધ્યાય : બારડોલી તાલુકામાં સરકારે કેવા અત્યાચાર ગુજાર્યા ? માહિતી આપો.

● લેખન ફલક નોંધ :

- બારડોલી સત્યાગ્રહ એ સરકારની અન્યાયી કરની મહેસૂલનીતિની સાક્ષી
- સરકાર મનફાવે તે ફેરફાર કરી મહેસૂલ વધારતી
- ૧૯૨૭માં ૨૨ % ભારે વધારો - બારડોલી તાલુકાના ખેડૂતો રોષે ભરાયા - સરદાર પટેલને વાત કરી. - બારડોલી તાલુકા પરિષદે વધારાનો મહેસૂલ ન ભરવાનો ઠરાવ
- વલ્લભભાઈએ નેતૃત્વ માટે શરતો મૂકી
- અહિંસક લડત - ગામડે ગામડે છાવાણીઓ બનાવવી -સ્વયં સેવકો ભેગા કરવા
- નેતાઓની મદદ - તાલુકાના ૧૩૮ ગામો ૮૭ હજાર વસ્તી ૧૩ છાવાણીઓ
- દેશભરમાં સમાચાર પહોંચાડવા દૈનિકપત્રિકા શરૂ - જુગતરામ દવેની જવાબદારી

- છાવાગીઓમાં પ્રાર્થના, ભજન, પત્રિકાઓ પ્રવચન, લડતનાં ગીતો
- સરકારી સિતમ - આકરાં પગલાં - જમિમાં ભેંસો લઈ જવી - જમીનો ખાલસા - જમ માલ સસ્તામાં વેચતા
- લોકોની અડગતા - નેતાઓની ધરપકડ
- સરકાર દ્વારા મંત્રાગા - વલ્લભભાઈને આમંત્રાગા - ચર્ચા નિષ્ફળ
- સર ચૂનીલાલ દ્વારા સમાધાનના પ્રયાસો
- મંત્રાગામાં બધી બાબતો સરકારે સ્વીકારી - સત્યનો વિજય - બારડોલી ભારતભરમાં જાગીતું
- યશ વલ્લભભાઈના સફળ નેતૃત્વ ને - જુસ્સાદાર ભાષાગોની અસર - 'સરદાર'નું બિરુદ

પાઠ : ૮ સાયમન કમિશન, પૂર્ણ સ્વરાજ્ય ઠરાવ

વિષય : સામાજિક વિજ્ઞાન

ધોરણ : ૮

પાઠક્રમ : ૮

એકમ : સાયમન કમિશન, પૂર્ણ ઠરાવ

પદ્ધતિ : પરંપરાગત પદ્ધતિ

● સામાન્ય હેતુઓ :

૧. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયક ઐતિહાસિક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે.
૨. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયક સમજ પ્રાપ્ત કરે.
૩. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાનલક્ષી કૌશલ્યો કેળવે.
૪. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાનલક્ષી રસ કેળવે.

● વિશિષ્ટ હેતુઓ :

૧. વિદ્યાર્થીઓ સાયમન કમિશન વિશે ઐતિહાસિક માહિતી પ્રાપ્ત કરે.
૨. વિદ્યાર્થીઓ નહેરુ અહેવાલ અને પૂર્ણ સ્વરાજ્ય ઠરાવ વિશે ઐતિહાસિક માહિતી પ્રાપ્ત કરે.
૩. વિદ્યાર્થીઓ સાયમન કમિશન નીમાવા પાછળનાં કાર્યકારણો સમજે.
૪. વિદ્યાર્થીઓ પૂર્ણ સ્વરાજ્યનો ઠરાવ કરવા પાછળના કારણો સમજે.
૫. વિદ્યાર્થીઓ ભારતના રાજકીય નકશામાં સ્થાન નિર્દેશ કૌશલ્ય કેળવે.

● શૈક્ષણિક સાધન : ભારતનો રાજકીય નકશો

● પ્રારંભ : શિક્ષક પૂર્વ જ્ઞાન આધારિત પ્રશ્નોત્તરી દ્વારા વિષયાભિમુખ કરશે.

૧. અંગ્રેજોએ ભારતમાં કેવી શાસનનીતિ અપનાવી હતી?
૨. ગાંધીજીના નેતૃત્વમાં કયું મોટું આંદોલન થયું હતું?

૩. અસહકાર ચળવળથી લોકોમાં કેવી જાગૃતિ આવી હતી?

સંકલન : ભારતમાં અંગ્રજોએ શોષણનીતિ આધારિત શાસન કર્યું. ગાંધીજીના નેતૃત્વમાં અસહકારનું આંદોલન થયું. જેનાથી લોકોમાં પ્રચંડ જાગૃતિ આવી. અંગ્રજોએ ભારતને જવાબદાર શાસન આપવાની પરિસ્થિતિ સર્જેઈ હતી. આ સંદર્ભમાં સાયમન કમિશન આવ્યું. જેના વિશે અભ્યાસ કરીશું.

• વિષયવસ્તુ :

• સાયમન કમિશન : (૧૯૨૭)

- ઈ.સ. ૧૯૧૯ના કાયદામાં એવી જોગવાઈ હતી કે આ કાયદા હેઠળ સરકારે કરેલું કાર્ય, લોકશાહી સંસ્થાઓ, અને કેળવણીનો વિકાસ તથા જવાબદાર શાસનતંત્રની સ્થાપનાની શક્યતા વગેરે બાબતોની તપાસ કરવા ૧૦ વર્ષના અંતે એક કમિશન નીમવું- ઈંગ્લેન્ડની સરકારે રાજકીય કારાગોસર બે વર્ષ વહેલું અર્થાત ઈ.સ. ૧૯૨૭માં આવું તપાસપંચ નીમ્યું - તેના અધ્યક્ષ સર જહોન સાયમન હોવાથી તે સાયમન કમિશનના નામથી ઓળખાયું.

- સાયમન કમિશનમાં કુલ સાત સભ્યો - આ કમિશન ભારતને નવા બંધારણીય સુધારા આપવા નીમાયું હતું - પરંતુ એમાં એક પાગુ હિંદી સભ્ય લેવાયો ન હતો - આથી ભારતના બધા જ રાજકીય પક્ષોએ સાયમન કમિશનનો વિરોધ - હડતાલો, દેખાવો, સરઘસો દ્વારા બહિષ્કારનો કાર્યક્રમ

- સાયમન કમિશનના સભ્યો ૩ ફેબ્રુઆરી ૧૯૨૮ના રોજ મુંબઈ બંદરે ઊતર્યા - તે દિવસે સમગ્ર દેશમાં હડતાલો, સરઘસો, સભાઓ દ્વારા વિરોધ - દેખાવકારોએ સાયમન પાછો જ ના સૂત્રોવાળા કાળા વાવટા ફરકાવ્યા - સરકારે દેખાવકારોને દબાવી દેવા લાઠીચાર્જ, ટીયરગેસ અને ગોળીબારનો આશરો લીધો - લાહોરમાં સરઘસની આગેવાની લેનાર વયોવૃદ્ધ નેતા લાલા લજપતરાયને લાઠીમારથી સખત ઈજા થઈ - જેના પરિણામે થોડા દિવસમાં તેમનું અવસાન ઉત્તર પ્રદેશમાં પોલીસે જવાહરલાલ નહેરુ, ગોવિંદ વલ્લભ પંત જેવા નેતાઓ ઉપર લાઠીચાર્જ કર્યો - આ સર્વ ઘટનાઓથી લોકોની રાષ્ટ્રીયભાવના વધુ સતેજ બની.

• નહેરુ અહેવાલ :

- ભારતના બધા રાજકીય પક્ષોના પ્રતિનિધિઓની બનેલી એક સર્વપક્ષીય પરિષદ ફેબ્રુઆરી ૧૯૨૮માં દિલ્હીમાં મળી - તેણે ભારતનું બંધારણ ઘડવા મોતીલાલ નહેરુના અધ્યક્ષ પદે એક સમિતિ નીમી - તેણે બધા જ પક્ષોને અનુકૂળ આવે તેવો બંધારણીય મુસદ્દો તૈયાર કર્યો - જે નહેરુ અહેવાલ તરીકે જાણીતો બન્યો - પરંતુ મુસ્લિમ લીગની અસંમતિને કારણે સરકારે તેનો અસ્વીકાર કર્યો.

● પૂર્ણ સ્વરાજનો ઠરાવ :

- આ સમય દરમિયાન જવાહરલાલ નહેરુ અને સુભાષચંદ્ર બોઝની આગેવાની હેઠળ કોંગ્રેસમાં યુવાન નેતાઓનું જૂથ ઉદય પામ્યું - તેઓ પૂર્ણ સ્વરાજના હિમાયતી હતા - મોતીલાલ નહેરુ તત્કાળ સાંસ્થાનિક સ્વરાજ મળે તેનાથી સંતોષ માનનારા હતા - આથી બંને વચ્ચે સમાધાન સ્વરૂપે કોલકત્તા અધિવેશનમાં એક ઠરાવવામાં આવ્યું કે ઈ.સ. ૧૯૨૯ની આખર સુધીમાં સાંસ્થાનિક સ્વરાજ ન આવે તો પૂર્ણ સ્વરાજ માંગવામાં આવશે. - અંતે કોંગ્રેસનું અધિવેશન જવાહરલાલ નહેરુના પ્રમુખપદે લાહોરમાં મળ્યું - સાંસ્થાનિક સ્વરાજ આપવામાં આવ્યું ન હતું તેથી ૩૧ ડિસેમ્બર ૧૯૨૯ની મધરાતે સંપૂર્ણ સ્વરાજની માંગાગીનો ઠરાવ ખુદ્દા અધિવેશનમાં ગાંધીજીએ રજૂ કર્યો તે સર્વાનુમતે પસાર થયો - ત્યાર બાદ ૨૬ જાન્યુઆરી ૧૯૩૦ને દિવસે સ્વાતંત્ર્યના શપથ લેવામાં આવ્યા - તે મુજબ પ્રતિવર્ષ આખા દેશમાં ૨૬ જાન્યુઆરીએ પ્રથમવાર સ્વાતંત્ર્ય દિન ઉજવવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું.

● વર્ગ વ્યવહાર : (પાઠ આયોજન ૧ પ્રમાણે)

● પ્રશ્નો : શિક્ષક નીચેના પ્રશ્નો પૂછી વિદ્યાર્થીઓને વર્ગ વ્યવહારમાં સામેલ કરશે?

૧. ૧૯૧૯ના કાયદામાં કઈ જોગવાઈઓ હતી?
૨. ઈંગ્લેન્ડ સરકારે કયા વર્ષે તપાસપંચ નીમ્યું?
૩. તે સાયમન કમિશન શાથી કહેવાયું?
૪. સાયમન કમિશનનો શાથી વિરોધ થયો?
૫. સાયમન કમિશનનો કેવી રીતે વિરોધ કરવામાં આવ્યો?
૬. લાલા લજપતરાયનું કેવી રીતે મૃત્યુ થયું?
૭. દેખાવકાર્યોએ કયાં સૂત્રો પોકાર્યા?
૮. બંધારણીય મુસદ્દો કયા નામે જાણીતો બન્યો?
૯. કોના નેતૃત્વમાં યુવા નેતાઓનું જૂથ વિકસ્યું?
૧૦. કોલકત્તા અધિવેશનમાં શું ઠરાવવામાં આવ્યું?
૧૧. સંપૂર્ણ સ્વરાજનો ઠરાવ કઈ તારીખે અને સાલમાં રજૂ કરાયો?
૧૨. સ્વાતંત્ર્ય દિન ક્યારે ઉજવવાનું નક્કી કરાયું?

● મૂલ્યાંકન :

પ્રશ્ન : ૧. નીચે આપેલ 'અ' વિભાગને 'બ' વિભાગ સાથે યોગ્ય રીતે જોડો

અ	બ
૧. ઈ.સ. ૧૯૨૭	૧. સંપૂર્ણ સ્વરાજ માંગાગી ઠરાવ
૨. ઈ.સ. ૧૯૨૮	૨. સ્વાતંત્ર્ય દિન

૩. ઈ.સ. ૧૯૨૯

૩. તપાસપંચ

૪. ઈ.સ. ૧૯૩૦

૪. સાયમન કમિશન આગમન

૫. હિંદ સ્વાતંત્ર ધારો

પ્રશ્ન : ૨. નીચેના પ્રશ્નોના એક - બે વાક્યમાં જવાબ આપો.

૧. સાયમન કમિશન કઈ સાલમાં નિમાયું?

૨. સાયમન કમિશનનો કેવી રીતે વિરોધ કરાયો?

૩. આપણે સ્વાતંત્ર્ય દિનની ઉજવાગી શા માટે કરીએ છીએ?

● સ્વાધ્યાય : ટૂંકનોંધ લખો :

પૂર્ણ સ્વરાજ્યનો ઠરાવ.

● લેખન ફલક નોંધ :

● સાયમન કમિશન : ૧૯૧૯ના કાયદાની જોગવાઈઓ

- તેની તપાસ માટે ૧૦ વર્ષને અંતે કમિશન નીમવું.

- સરકારે રાજકીય કારણોસર બે વર્ષ વહેલું ૧૯૨૭માં તપાસપંચ નીમ્યું

- અધ્યક્ષ સર જહોન સાયમન

- કુલ સાત સભ્યો - એક પાણ હિંદી નહી - આથી બધા રાજકીય પક્ષો દ્વારા વિરોધ

- હડતાલ, દેખાવો, સરઘસો દ્વારા વિરોધ

- ૩ ફેબ્રુઆરી ૧૯૨૮ મુંબઈ બંદરે કમિશન સભ્યોનું આગમન - સર્વનો વિરોધ

- 'સાયમન પાછો જા' સૂત્રોચાર - કાળા વાવટા

- સરકારનો લાઠીચાર્જ

- નેતા લાલા લજપતરાય ઘાયલ - થોડા દિવસોમાં અવસાન

- અન્ય નેતાઓ પર પાણ લાઠીચાર્જ

- આ ઘટનાઓથી રાષ્ટ્રીય ચેતના વધી.

- નહેરુ અહેવાલ - બધા રાજકીય પક્ષોના પ્રતિનિધિઓથી બનેલી સમિતિ - મોતીલાલ નહેરુ

અધ્યક્ષ 'નહેરુ અહેવાલ'

- મુસ્લિમ લીગની અસંમતિ

● પૂર્ણ સ્વરાજ્ય :

- યુવા નેતાઓના જૂથનો ઉદય - પૂર્ણ સ્વરાજ્યના હિમાયતી

- કોલકત્તા અધિવેશનમાં ઠરાવ - લાહોરના અધિવેશનમાં સંપૂર્ણ સ્વરાજ માંગણીનો ઠરાવ

પસાર - ૨૬ જાન્યુઆરી ૧૯૩૦ સ્વાતંત્ર્ય દિન ઉજવાશે.

પાઠ - ૯ સવિનય કાનૂનભંગ ચળવળ (૧૯૩૦)

વિષય : સામાજિક વિજ્ઞાન

ધોરણ : ૮ પાઠક્રમ : ૯

એકમ : સવિનય કાનૂનભંગ ચળવળ (૧૯૩૦)

પદ્ધતિ : પરંપરાગત પદ્ધતિ

• સામાન્ય હેતુઓ :

૧. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયક ઐતિહાસિક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે.
૨. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયક સમજ પ્રાપ્ત કરે.
૩. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાનલક્ષી કૌશલ્યો કેળવે.
૪. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાનલક્ષી રસ કેળવે.

• વિશિષ્ટ હેતુઓ :

૧. વિદ્યાર્થીઓ દાંડીકૂચ વિશે ઐતિહાસિક માહિતી પ્રાપ્ત કરે.
૨. વિદ્યાર્થીઓ દાંડીકૂચ કરવા પાછળનાં કારણો સમજે.
૩. વિદ્યાર્થીઓ ગુજરાતના રાજકીય નકશામાં સ્થાનનિર્દેશ કૌશલ્ય કેળવે.
૪. વિદ્યાર્થીઓ દાંડીકૂચ વિશે માહિતી મેળવવામાં રસ કેળવે.

• પ્રારંભ : શિક્ષક પૂર્વજ્ઞાન આધારિત પ્રશ્નોત્તરી દ્વારા વિદ્યાર્થીઓને વિષયાભિમુખ કરશે.

૧. ગાંધીજીએ કયા કયા સત્યાગ્રહો કર્યા?
૨. ઈ.સ. ૧૯૧૯માં કઈ ઘટના બની હતી?
૩. ઈ.સ. ૧૯૨૦માં કયું આંદોલન થયું હતું?

• સંકલન : વિદ્યાર્થી મિત્રો ગાંધીજીએ ચંપારણ સત્યાગ્રહ, ખેડા સત્યાગ્રહ, બોરસદ સત્યાગ્રહ જેવા સત્યાગ્રહો કર્યા. ૧૯૧૯માં જલિયાવાલા બાગ હત્યાકાંડ જેના પરિણામે અસહકાર આંદોલન થયું. ૧૯૩૦માં સવિનયકાનૂનભંગ આંદોલન થયું. તેના વિશે જોઈએ.

• શ્રે. સાધન : ગુજરાતનો રાજકીય નકશો.

• વિષયવસ્તુ :

- સાબરમતી આશ્રમમાં ઈ.સ. ૧૯૩૦ ફેબ્રુઆરીમાં મળેલી કોંગ્રેસની કારોબારી સમિતિએ પૂર્ણ સ્વરાજ્ય પ્રાપ્તિને માટે સવિનય કાનૂનભંગ શરૂ કરવાનો અધિકાર મહાત્મા ગાંધીને આપ્યો.
- આ લડતને ગાંધીજી પૂર્ણ પાગે અહિંસક લડત બનાવવા માંગતા હતા.

- ગાંધીજીએ દાંડી ગામના (જી - સુરત) સમુદ્રકાંઠે ચાલીને જઈને મીઠાના કાયદાનો ભંગ કરવાનું નક્કી કર્યું. - ગાંધીજીની દાંડીકૂચનું દૃશ્ય જોવા અગાઉથી હજારો લોકો દેશ વિદેશના પત્રકારો અને ફોટોગ્રાફરો આવવા માંડ્યા હતા - સાંજની પ્રાર્થનામાં સંખ્યા વધતાં નદીની રેતમાં થતી.
- એક પ્રાર્થનાસભામાં ગાંધીજીએ કહ્યું 'મારો જન્મ બ્રિટિશ સામ્રાજ્યનો નાશ કરવા માટે જ થયો છે. હું કાગડાને મોતે મરીશ, હું કૂતરાને મોત મરીશ, પાગ સ્વરાજ્ય લીધા વિના આ આશ્રમમાં પગ મૂકવાનો નથી.'

● કારણ

આ સમયે મીઠાના ઉત્પાદન અને વેચાણ પર સરકારનો એકાધિકાર હતો - મહાત્મા ગાંધી અને અન્ય રાષ્ટ્રવાદીઓનું માનવું હતું કે મીઠા પર વેરો લેવો પાપ છે - કારણ કે તે આપાગા ભોજનનો જરૂરી ભાગ છે. - ભારતની વિશાળ ગરીબ જનતા માટે આ વેરો ભારે બોજરૂપ બની ગયો હતો.

● દાંડીકૂચ :

- ૧૨ માર્ચ ૧૯૩૦ના ઐતિહાસિક દિને સવારે 'શૂર સંગ્રામ કો દેખ ભાગે નહિ, દેખ ભાગે સોઈ સૂર નહિ' એ ગીત પછી 'હરિ નો ભારગ છે શૂરા નો' ભજન ગવાયું - ગાંધીજીએ પોતાના ૭૮ સાથીઓ સહિત વિશ્વે કદી નહી દીઠેલી એવી સ્વરાજ યાત્રાનો આરંભ કર્યો.
- બ્રિટિશ સત્તાને નામશેષ કરવાને એક મહાન વિભૂતિની સરદારી નીચે જતી આ સત્યાગ્રહી સેના જોઈને લોકો જયજયકાર કરતા.
- ગાંધીજીનાં દર્શન કરવા આખું અમદાવાદ શહેર ઉમટ્યું હતું અપંગ તથા બાળકો સિવાય ભાગ્યે જ બીજું કોઈ ઘરમાં બેસી રહ્યું હશે.
- ગાંધીજી એકસઠમે વર્ષે સોળ વરસના નવયુવાનની અદાથી ઝડપથી ચાલતા હતા.
- માર્ગમાં રાત્રે વિસામો હોય ત્યાં સભા થતી.
- અમદાવાદથી દાંડી સુધીના આશરે ૩૭૦ કિ.મી.ના રસ્તા ઉપરનાં ગામો અને શહેરોમાં ગાંધીજી અને તેમના સત્યાગ્રહીઓનું લોકોએ અભૂતપૂર્વ સ્વાગત કર્યું
- અસલાલી, નડિયાદ, આણંદ, રાસ, જંબુસર, ભરુચ, સુરત, નવસારી વગેરે ગામોમાં ગાંધીજીએ વિશાળ જનમેદનીને સંબોધન કરી તેમનામાં સત્યાગ્રહ પ્રત્યે શ્રદ્ધા પ્રગટાવી
- સભાઓમાં તેઓ દારુબંધી, અસ્પૃશ્યતા નિવારણ, ખાદી, સરકારી નોકરીનો ત્યાગ વગેરે બાબતોનો પ્રચાર કરતા.

● મીઠા કાયદાનો ભંગ :

- ગાંધીજી પચીસ દિવસ પદયાત્રા કરીને ૫ મી એપ્રિલે ૧૯૩૦ના રોજ દાંડી પહોંચ્યા - ૬ એપ્રિલે સવારે સમુદ્રસ્નાન કરીને ગાંધીજીએ મીઠાની ચપટી ભરી અને હજારો લોકોના ગગનભેદી નાદ ગાજી ઊઠ્યા - 'નમક કા કાયદા તોડ દિયા' - બ્રિટિશ સામ્રાજ્યના ઈમારતના પાયમાં હું આથી લૂગો લગાડું છું. - તે સાથે સમસ્ત ભારતને મીઠાના કાયદાનો ભંગ કરવાની છૂટ મળી ગઈ.

● સરકારનું દમન :

- આ આંદોલનમાં ખેડૂતો, આદિવાસીઓ અને સ્ત્રીઓએ મોટી સંખ્યામાં ભાગ લીધો હતો - સરકારે શાંતિપૂર્ણ સત્યાગ્રહીઓ પર દમનનો કોરડો વીંઝવા માંડ્યો - હજારો સત્યાગ્રહીઓની ધરપકડ કરવામાં આવી. - સરદાર પટેલ, નહેરુ, સભાષચંદ્ર બોઝ વગેરેની ધરપકડ કરવામાં આવી.

● વર્ગવ્યવહાર : (પાઠ આયોજન ૧ પ્રમાણે)

● પ્રશ્નો : શિક્ષક નીચેના પ્રશ્નો પૂછી વિદ્યાર્થીઓને વર્ગ વ્યવહારમાં સામેલ કરશે.

૧. સાબરમતી આશ્રમમાં ૧૯૩૦માં કયો નિર્ણય લેવાયો?

૨. ગાંધીજી આ લડત કેવી બનાવવા માંગતા હતા?

૩. ગાંધીજીએ કાયદાનો ભંગ કરવા કેવી નીતિ નક્કી કરી?

૪. ગાંધીજીએ પ્રાર્થના સભામાં શું કહ્યું?

૫. દાંડીકૂચ શા માટે આદરવામાં આવી?

૬. આ કૂચમાં કેટલા સાથીઓ જોડાયા?

૭. દાંડીકૂચના સમયે અમદાવાદમાં કેવી પરિસ્થિતિ હતી?

૮. દાંડીકૂચ માર્ગનાં ગામો જાણાવો.

૯. દાંડીકૂચ દરમ્યાન શેનો પ્રચાર કરાયો?

૧૦. ગાંધીજીએ કાયદાનો ભંગ કઈ તારીખે કર્યો?

૧૧. કાયદાનો ભંગ કરતાં ગાંધીજીએ શું ઉચ્ચાર્યું?

૧૨. સરકારે શી કાર્યવાહી કરી?

● મૂલ્યાંકન :

પ્રશ્ન -૧. નીચેના પ્રશ્નોના એક બે વાક્યોમાં જવાબ આપો

૧. સાબરમતી આશ્રમમાં પ્રાર્થના સભામાં ગાંધીજીએ શું કહ્યું?

૨. મીઠાના કાયદાનો શાથી વિરોધ કરાયો?

૩. દાંડી યાત્રામાં ગાંધીજી સાથે કેટલા સાથીઓ હતા?

૪. ચપટી મીઠું ઉપાડતાં ગાંધીજીએ શું કહ્યું?

૫. વર્તમાન સમયમાં દાંડી યાત્રા યોજવા અંગે તમે શું વિચારો છો?

પ્રશ્ન - ૨. નીચેનાં વિધાન ખરાં છે કે ખોટાં તે જાણાવો.

૧. સાબરમતી આશ્રમમાં ૧૯૩૦ કોંગ્રેસ કારોબારી સમિતિ મળી.

૨. ગાંધીજીએ સૂરતમાં મીઠાના કાયદાનો ભંગ કરવાનું નક્કી કર્યું.

૩. દાંડીયાત્રામાં ગાંધીજી સાથે ૯૦ સત્યાગ્રહીઓ જોડાયા હતા.

● સ્વાધ્યાય : ગાંધીજીએ શા માટે દાંડીકૂચ કરી ? માહિતી આપો.

● લેખન ફલક નોંધ

- સાબરમતી આશ્રમ ૧૯૩૦ - ફેબ્રુઆરી - કોંગ્રેસ કારોબારી સમિતિ - પૂર્ણ સ્વરાજ પ્રાપ્તિ માટે સવિનય કાનૂનભંગ ચળવળ - ગાંધીજીને નેતૃત્વ - દાંડી ગામ જઈ મીઠા કાયદાનો ભંગ કરવાનું નક્કી
- પ્રાર્થના સભામાં ગાંધીજીનો પડકાર
- ગાંધીજી માનતા મીઠા પરનો વેરો એ પાપ - ગરીબ પ્રજા માટે બોજરૂપ
- ૧૨ માર્ચ ૧૯૩૦ ૭૮ સાથીઓ સાથે સાથે ગાંધીજીની યાત્રા
- અમદાવાદમાં અનેરો ઉત્સાહ
- વિવિધ માર્ગમાં આવતાં ગામોમાં સભાઓ, રાત્રિરોકાણ રાત્રિસભાઓ, સંબોધનો
- ૫ એપ્રિલ દાંડી પહોંચ્યા - ૬ એપ્રિલ સવારે ચપટી મીઠું ઉપાડી કાયદાનો ભંગ
- ગાંધીજીનું સૂચક વિધાન
- સમગ્ર દેશમાં અસરો
- સરકારની દમનનીતિ - શાંત સત્યાગ્રહીઓ પર અત્યાચાર
- હજારોની ધરપકડો - નેતાઓની ધરપકડો.

પાઠ ૧૦. ના - કર લડત, અગત્યના સત્યાગ્રહો

વિષય : સામાજિક વિજ્ઞાન

ધોરણ : ૮

પાઠક્રમ : ૧૦

એકમ : ના- કર લડત, અગત્યના સત્યાગ્રહો

પદ્ધતિ : પરંપરાગત પદ્ધતિ

● સામાન્ય હેતુઓ :

૧. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયક ઐતિહાસિક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે.
૨. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયક સમજ પ્રાપ્ત કરે.
૩. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાનલક્ષી કૌશલ્યો કેળવે.

૪. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાનલક્ષી રસ કેળવે.

• વિશિષ્ટ હેતુઓ :

૧. વિદ્યાર્થીઓ ના-કરની લડત વિશે ઐતિહાસિક માહિતી પ્રાપ્ત કરે.
૨. વિદ્યાર્થીઓ અગત્યના સત્યાગ્રહો વિશે ઐતિહાસિક માહિતી પ્રાપ્ત કરે.
૩. વિદ્યાર્થીઓ સત્યાગ્રહો થવા પાછળવનાં કારણો સમજે.
૪. વિદ્યાર્થીઓ ગુજરાતના રાજકીય નકશામાં સ્થાન નિર્દેશ કૌશલ્ય કેળવે.

• શૈક્ષણિક સાધન : ગુજરાતનો રાજકીય નકશો

• પ્રારંભ : શિક્ષક પૂર્વજ્ઞાન આધારિત પ્રશ્નોત્તરી દ્વારા વિદ્યાર્થીઓને વિષયાભિમુખ કરશે.

૧. સાબરમતી આશ્રમમાં કયો નિર્ગમ્ય લેવાયો?
૨. મીઠાના કાયદાનો ભંગ કરવાનું શા માટે નક્કી થયું?
૩. દાંડી યાત્રા કઈ તારીખે શરૂ થઈ.
૪. દાંડી પહોંચી ગાંધીજીએ શું કર્યું?

• સંકલન : પૂર્ણ સ્વરાજ્યનો સાબરમતી આશ્રમમાં નિર્ગમ્ય કરાયો. ગાંધીજીને લડતનું સુકાન. મીઠા પર કર એ અન્યાયી તેથી ગાંધી ૭૮ સાથી સાથે ૧૨ માર્ચ ૧૯૩૦ યાત્રા શરૂ. દાંડી પહોંચી મીઠું ઉપાડી કાયદાનો ભંગ કર્યો. આગળ જોઈએ.

• વિષયવસ્તુ :

• ના-કરની લડત :

ગુજરાત, ઉત્તરપ્રદેશ, બંગાળના મિહનપૂર જિલ્લામાં મહેસૂલ ન ભરવાનો પ્રચાર કરવામાં આવ્યો. - ગુજરાત, બોરસદ અને બારડોલી તાલુકાઓમાં ના-કરની લડત ચાલી - બારડોલી તાલુકાના ખેડૂતોએ મહેસૂલ ન ભર્યું - જમીમાંથી બચવા આશરે ચાર હજાર ખેડૂત કુટુંબોએ હિજરત કરી - પાંચ મહિના સુધી બહાર રહ્યાં. - ખેડા જિલ્લાના રાસ ગામના ખેડૂતોએ મહેસૂલ ન ભર્યું - તેઓએ સરકારી અમલદારોનો બહિષ્કાર કર્યો અને ગામમાંથી હિજરત કરીને ના-કરની લડતને સફળ બનાવી.

• અગત્યના સત્યાગ્રહો :

-ગાંધીજીની અપીલને માન આપીને મીઠાના કાયદાના ભંગ સાથે હજારો સ્ત્રીઓ અને પુરુષોએ વિદેશી કાપડ અને દારુની દુકાનો ઉપર શાંત પિકેટીંગ કર્યું - ખાદી પ્રચાર તથા અસ્પૃશ્યતા નિવારણનો કાર્યક્રમ દેશભરમાં શરૂ થયો - દિલ્હીમાં ૧૬૦૦ સ્ત્રીઓએ પિકેટીંગ કરીને ધરપકડ વહોરી લીધી - સુરતમાં મીઠુંબહેન પીટિર અને પૂજ્ય કસ્તુરબાની આગેવાની હેઠળ મોટી સંખ્યામાં સ્ત્રીઓએ પિકેટીંગ કાર્યમાં ભાગ લીધો.

- મુંબઈ અને મધ્યપ્રાંતમાં ઈમારતી લાકડાં કાપીને સવિનય કાનૂનભંગ કરવામાં આવ્યો.

• ધરાસાગા સત્યાગ્રહ :

- ગાંધીજીએ સુરત જિલ્લાના ધરાસાગાના મીઠાના અગરો ઉપર હલ્લો લઈ જવાનો ઈરાદો જાહેર કર્યો - તો તેમની ધરપકડ કરવામાં આવી - તેમના પછી આગેવાની સંભાળનાર અબ્બાસ તૈયબજીની પાગુ ધરપકડ થઈ - તેથી સરોજીની નાયડુની આગેવાની હેઠળ ૫૦-૫૦ સૈનિકોની ત્રણ ટુકડીઓ ધરાસાગા જવા નીકળી - પોલીસે તેમની ધરપકડ કરી, પછી તેમને છોડી મૂક્યા - ૨૧મી મે ના દિવસે ઈમામ સાહેબની આગેવાની નીચે ૨૫૦૦ સ્વયંસેવકોએ મીઠાના અગરો ઉપર હલ્લો કર્યો - પોલીસ તેમના પર તૂટી પડી - પરંતુ સત્યાગ્રહીઓ સંપૂર્ણપાગુ અહિંસક રહ્યા - ૩૦૦ જેટલા ઘાયલ - બે સત્યાગ્રહીના મૃત્યુ

- આ જ પ્રમાણે ધોલેરા અને વિરમગામમાં પાગુ મીઠાના કાનૂનનો ભંગ કરવામાં આવ્યો.

● વર્ગ વ્યવહાર : (પાઠ આયોજન ૧ પ્રમાણે)

● પ્રશ્નો : શિક્ષક નીચેના પ્રશ્નો પૂછી વિદ્યાર્થીઓને વર્ગ વ્યવહારમાં સામેલ કરશે

૧. મહેસૂલ ન ભરવાનો પ્રચાર કયા રાજ્યોમાં કરાયો?
૨. ના- કરની લડત કયાં ચાલી?
૩. બારડોલી તાલુકાના ખેડૂતોએ કેવી લડત ચલાવી?
૪. દેશમાં લોકોએ કેવું પિકેટીંગ શરૂ કર્યું?
૫. દિલ્હીમાં કેટલી બહેનોએ ધરપકડ વહોરી?
૬. ગાંધીજીની શા માટે ધરપકડ કરાઈ?
૭. ધરાસાગામાં પછી કોને કામગીરી સોંપાઈ?
૮. સરોજીની નાયડુએ કેટલી ટુકડીઓ બનાવી?
૯. ઈમામ સાહેબના નેતૃત્વમાં કેટલા સ્વયંસેવકો લડતમાં જોડાયા?
૧૦. આ લડતમાં પોલીસે કેવી કાર્યવાહી કરી?
૧૧. આ લડતમાં કેટલા ઘાયલ થયા? કેટલા મૃત્યુ પામ્યા?

● મૂલ્યાંકન :

પ્રશ્ન - ૧. નીચેના પ્રશ્નોના એક બે વાક્યોમાં જવાબ આપો.

૧. કયા રાજ્યોમાં મહેસૂલ ન ભરવાનો પ્રચાર કરવામાં આવ્યો?
૨. બારડોલી તાલુકાના ખેડૂતોએ જમિંદારી બચવા શું કર્યું?
૩. સરોજીની નાયડુના નેતૃત્વમાં કેટલી ટુકડી ધરાસાગા ગઈ?
૪. ધરાસાગા સત્યાગ્રહમાં કેટલા ઘાયલ થયા?

પ્રશ્ન - ૨. યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરી ખાલી જગ્યા પૂરો.

૧. રાસના લોકોએ સરકારી અમલદારોનોકર્યો.

(બહિષ્કાર, સન્માન, આવકાર)

૨. દિલ્હીમાંશ્રીઓએ ધરપકડ વડોરી લીધી.

(૧૫૦૦, ૧૬૦૦, ૧૭૦૦)

૩. મીઠા કાયદાનો ભંગ ધોલેરા અને..... માં વિરોધ થયો

(અમદાવાદ, આગુંદ, વિરમગામ)

- સ્વાધ્યાય : ધરાસાગાની ઘટના વિશે માહિતી આપો.
- લેખન ફલક નોંધ :
 - ગુજરાત, ઉત્તરપ્રદેશ, બંગાળમાં મહેસૂલ ન ભરવાનો પ્રચાર
 - બોરસદ, બારડોલીમાં ના- કર લડત - જમિંદારી બચવા ખેડૂતોની હિજરત - સરકારી અમલદારોનો બહિષ્કાર
 - ભારતમાં ગાંધીમાર્ગે પિકેટીંગના કાર્યક્રમો
 - દિલ્હીમાં ૧૬૦૦ શ્રીઓએ ધરપકડ વડોરી
 - સૂરતમાં કસ્તુરબાની આગેવાની
 - ધરાસાગા સત્યાગ્રહ - ગાંધીજીની ધરપકડ
 - અબ્બાસ તેયબજીની આગેવાની
 - તેમની ધરપકડ થતાં સરોજીની નાયડુની આગેવાની
 - ૫૦-૫૦ ની ટુકડીઓ ધરાસાગા રવાના - ધરપકડ
 - ૨૧ મે. ઈમામ સાહેબની આગેવાની - ૨૫૦૦ સ્વંયસેવકો
 - પોલીસનો અત્યાચાર -- સત્યાગ્રહીઓ અહિંસક
 - ૩૦૦ ધાયલ, ૨ નાં મૃત્યુ
 - ધોલેરા, વિરમગામમાં પાગ મીઠા કાનૂનભંગ

પાઠ - ૧૧ ગોળમેજી પરિષદો, ૧૯૩૫ હિંદ સંરક્ષાગ ધારો

વિષય : સામાજિક વિજ્ઞાન

ધોરણ : ૮

પાઠક્રમ : ૧૧

એકમ : ગોળમેજી પરિષદો, ૧૯૩૫ હિંદ સંરક્ષાગ ધારો

પદ્ધતિ : પરંપરાગત પદ્ધતિ

• સામાન્ય હેતુઓ :

૧. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયક ઐતિહાસિક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે.
૨. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયક સમજ પ્રાપ્ત કરે.
૩. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાનલક્ષી કૌશલ્યો કેળવે.

૪. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાનલક્ષી રસ કેળવે.

• વિશિષ્ટ હેતુઓ :

૧. વિદ્યાર્થીઓ ગોળમેજી પરિષદો વિશે ઐતિહાસિક માહિતી પ્રાપ્ત કરે.
૨. વિદ્યાર્થીઓ ૧૯૩૫ હિંદ સરકારનો કાયદો વિશે માહિતી પ્રાપ્ત કરે.
૩. વિદ્યાર્થીઓ પાકિસ્તાનની માંગણી વિશે ઐતિહાસિક માહિતી પ્રાપ્ત કરે.
૪. વિદ્યાર્થીઓ ગોળમેજી પરિષદો વિશે સમજ કેળવે.
૫. વિદ્યાર્થીઓ વિશ્વના નકશામાં સ્થાનનિર્દેશ કૌશલ્ય કેળવે.

• શૈક્ષણિક સાધન : વિશ્વનો રાજકીય નકશો

• પ્રારંભ : શિક્ષક પૂર્વજ્ઞાન આધારિત પ્રશ્નોત્તરી દ્વારા વિદ્યાર્થીઓને વિષયાભિમુખ કરશે.

૧. મહેસૂલ ન ભરવાનો પ્રચાર ક્યાં રાજ્યોમાં કરાયો?
૨. ના- કરની લડત ક્યાં ચાલી હતી?
૩. ગાંધીજીની ધરપકડ શા માટે કરાઈ?
૪. ધરાસાગુ સત્યાગ્રહમાં કોણે કોણે નેતૃત્વ કર્યું?

• સંકલન : વિદ્યાર્થી મિત્રો મહેસૂલ ન ભરવાનો પ્રચાર ગુજરાત, ઉત્તરપ્રદેશ, બંગાળમાં થયો. બારડોલી તાલુકામાં રાસ ગામમાં બહિષ્કાર થયો. ગાંધીજી ધરાસાગુમાં નેતૃત્વ કરવાના હોવાથી ધરપકડ કરાઈ. ત્યાં અબ્બાસ તેયબજી, સરોજની નાયડુ ઈમામ સાહેબે નેતૃત્વ સંભાળ્યું આગળ જોઈએ.

• વિષયવસ્તુ :

• ગોળમેજી પરિષદો :

ભારતને કેવા પ્રકારનું બંધારણ આપવું તથા સુધારાઓ કરવા તેની ચર્ચા કરવા માટે બ્રિટિશ સરકારે ગોળમેજી પરિષદો બોલાવી.

- પહેલી પરિષદ નવેમ્બર ૧૯૩૦માં લંડનમાં મળી - વાઈસરોયે પસંદ કરેલા અન્ય પ્રતિનિધિઓની હાજરીમાં પરિષદ મળી - પરંતુ તેમાં કોંગ્રેસની ગેરહાજરી તથા કોમીપ્રશ્ન પર તે નિષ્ફળ ગઈ - આમ પ્રથમ ગોળમેજી પરિષદ મોકૂફ રહી

• ગાંધી ઈર્વિન કરાર :

૫ માર્ચ ૧૯૩૧ના રોજ ગાંધીજી અને વાઈસરોય ઈર્વિન વચ્ચે કરાર થયા - તે મુજબ સરકારે સત્યાગ્રહોને છોડી મૂક્યા - દમનકારી પગલાં પાછાં ખેંચ્યાં - ગાંધીજીએ લડતને મોકૂફ રાખી - દ્વિતીય પરિષદમાં હાજરી આપવાની ગાંધીજીએ કબૂલાત આપી

- ૧૨ સપ્ટેમ્બર ૧૯૩૧માં લંડનમાં બીજી ગોળમેજી પરિષદ ભરાઈ
 - સરકારપક્ષે કરારબંધ થયાના બનાવો બનવા છતાં દેશનું વિશાળ હિત લક્ષ્યમાં રાખી આ પરિષદમાં કોંગ્રેસના એક માત્ર પ્રતિનિધિ તરીકે ગાંધીજીએ હાજરી આપી
 - જુદી જુદી કોમના પ્રતિનિધિઓએ બંધારણના ઘડતરની ચર્ચા વખતે પોતાની કોમ માટે અલગ મતદાન મંડળની માંગણી કરી - આથી ગાંધીજી નિરાશ થયા
 - કારણ કે કે તેનાથી તો ભારત અનેક ટુકડાઓમાં વહેંચાઈ જતું હતું - જુદી જુદી કોમના પ્રતિનિધિઓ વચ્ચે સમાધાન ન થવાથી પરિષદ નિષ્ફળ ગઈ - ગાંધીજી નિરાશ હૃદયે પાછા ફર્યા.
- ૧૯૩૫ હિંદ સરકારનો કાયદો :
 - ૧૯૩૫ ના હિંદ સરકારના કાયદા દ્વારા હિંદમાં બંધારણીય સુધારાઓનો બીજો તબક્કો શરૂ થયો. - હિંદની રાષ્ટ્રીય અપેક્ષા કરતાં તે ઘણો ઓછો હતો.
 - ડૉ. રાજેન્દ્રપ્રસાદના મતે ૧૯૩૫ના કહેવાતા સમવાયતંત્રના ધારામાં સાચું પ્રાંતિક સ્વરાજ્ય પ્રજાને કે પ્રધાનોને નહિ પરંતુ ગર્વનરોને આપ્યું હતું
 - આ કાયદા અન્વયે ચૂંટણીઓ થઈ - ગાંધીજીએ સૂચવ્યું કે ૧૯૩૫ના બંધારણ પ્રમાણે આપેલી ખાસ સત્તાઓ અને હક ગર્વનરો વાપરે નહિ અને પ્રધાનમંડળની સલાહ મુજબ વર્તવાની તેઓ બાંહેધરી આપે તો કોંગ્રેસ પ્રધાનમંડળની રચના કરશે
 - આ અંગે વાઈસરોય અને હિંદી વજીરે સ્પષ્ટતા કરી તેથી કોંગ્રેસ અને મુસ્લીમ લીગે પ્રધાનમંડળની રચના કરી.
 - કોંગ્રેસને ૧૧ પ્રાંતોમાંથી ૬ પ્રાંતોમાં ચોખ્ખી બહુમતી મળી - ૮ પ્રાંતોમાં કોંગ્રેસી પ્રધાનમંડળની રચના - પ્રાંતીય સ્વરાજ્યનો આ પ્રયોગ લગભગ સવા બે વર્ષ ચાલ્યો.
 - ૧૯૩૯માં બીજું વિશ્વયુદ્ધ શરૂ થયું ત્યારે હિંદને પૂછ્યા વગર જ બ્રિટિશ સરકારે આ યુદ્ધમાં હિંદને જોડી દીધું - પરિણામે તેના વિરોધમાં પ્રધાનમંડળોએ રાજીનામાં આપ્યાં.
- પાકિસ્તાનની માંગણી :
 - મોહમ્મદ ઈકબાલ અને ચૌધરી રહેમતઅલી જેવા મુસ્લિમ નેતાઓ પ્રચાર કરતા હતા કે હિંદુઓ અને મુસ્લિમો બે અલગ પ્રકારની રાષ્ટ્રીયતા ધરાવે છે - માટે તેઓને બે અલગ રાજ્યોમાં વહેંચવા - માર્ચ ૧૯૪૦માં લાહોરમાં મળેલ મુસ્લિમ લીગના અધિવેશનમાં મુસ્લિમોની બહુમતી ધરાવતા પ્રદેશોના બનેલા સ્વતંત્ર રાષ્ટ્ર પાકિસ્તાનની માંગણીનો ઠરાવ પસાર કરવામાં આવ્યો. - ત્યારબાદ મુસ્લિમ લીગે પાકિસ્તાનની રચનાને પોતાનું મુખ્ય ધ્યેય બનાવ્યું.
- વર્ગ વ્યવહાર : (પાઠ આયોજન ૧ પ્રમાણે)

- પ્રશ્નો : શિક્ષક નીચેના પ્રશ્નો પૂછી વિદ્યાર્થીઓને વર્ગ વ્યવહારમાં સામેલ કરશે.

૧. બ્રિટીશ સરકારે શા માટે ગોળમેજી પરિષદો બોલાવી?
૨. પ્રથમ પરિષદ ક્યાં મળી?
૩. આ પરિષદ શા માટે નિષ્ફળ ગઈ?
૪. ગાંધી- ઈર્વિન કરારમાં શું નક્કી કરાયું?
૫. બીજી પરિષદ શા માટે નિષ્ફળ ગઈ?
૬. ૧૯૩૫ના સમવાયતંત્ર ધારામાં શી જોગવાઈ હતી?
૭. કોંગ્રેસે પ્રધાનમંડળની રચના માટે કેવી બાંહેધરી માગી?
૮. કોંગ્રેસને કયા પ્રાંતોમાંથી કેટલી બહુમતી મળી?
૯. પ્રધાનમંડળોએ શા માટે રાજીનામાં આપ્યાં?
૧૦. કયા મુસ્લિમ નેતાઓ ખોટો પ્રચાર કરતા હતા?
૧૧. આ મુસ્લિમ નેતાઓ કયો પ્રચાર કરતા હતા?
૧૨. મુસ્લિમ લીગ અધિવેશનમાં કયો ઠરાવ પસાર કરાયો?

- મૂલ્યાંકન :

પ્રશ્ન -૧ નીચેનાં વિધાન ખરાં છે કે ખોટાં તે જાણાવો

૧. ભારતને બંધારણ ન આપવા માટે ગોળમેજી પરિષદો યોજાઈ હતી
૨. ગાંધી- ઈર્વિન કરાર ૧૯૩૦માં થયા હતા
૩. પ્રાંતીય સ્વરાજ્યનો પ્રયોગ લગભગ બે વર્ષ ચાલ્યો.
૪. પાકિસ્તાનની રચના એ મુસ્લિમ લીગે મુખ્ય ધ્યેય બનાવ્યું.

પ્રશ્ન ૨. મને ઓળખો

૧. ૧૯૩૧માં મે ગાંધીજી સાથે કરાર કર્યા.....
૨. મેં બીજી ગોળમેજી પરિષદમાં હાજરી આપી.....
૩. પ્રાંતિક સ્વરાજ્ય ગર્વનરોને અપાયું હતું તેવું મે જાણાવ્યું હતું.....

- સ્વાધ્યાય : ટૂંકનોંધ લખો

હિંદ સ્વાતંત્ર્ય ધારો

- લેખન ફલક નોંધ :

- ગોળમેજી પરિષદો - બંધારણ આપવા અંગે ચર્ચા માટે
- પ્રથમ નવેમ્બર ૧૯૩૦ - લંડનમાં - નિષ્ફળ - કોંગ્રેસની ગેરહાજરી

- ગાંધી- ઈર્વિન કરાર ૫ માર્ચ ૧૯૩૧ - ગાંધીજી લડત મોકૂફ
- બીજી પરિષદ - ૧૨ સપ્ટેમ્બર ૧૯૩૧, લંડન - ગાંધીજીની હાજરી
- અલગ કોમ માટે અલગ બંધારણની માંગણી - નિષ્ફળ
- ૧૯૩૫ હિંદ સરકારનો કાયદો - બંધારણીય સુધારાઓનો બીજો તબક્કો
- ડૉ. રાજેન્દ્રપ્રસાદના મતે અયોગ્ય - આ કાયદા અન્વયે ચૂંટણીઓ
- ગાંધીજીનું સ્પષ્ટ સૂચન - કોંગ્રેસ અને મુસ્લિમ લીગ દ્વારા પ્રધાનમંડળ રચના
- કોંગ્રેસને ૬ પ્રાંતોમાં સ્પષ્ટ બહુમતી -૧૯૩૯ બીજી વિશ્વયુદ્ધ - હિંદને જોડવું - પ્રધાનમંડળોનાં રાજીનામાં
- પાકિસ્તાનની માંગણી - મોહમ્મદ ઈકબાલ, ચૌધરી રહેમતઅલી મુસ્લિમ નેતાઓ - ખોટો પ્રચાર
- અલગ રાજ્યની માંગણી - માર્ચ ૧૯૪૦ લાહોર - મુસ્લિમ લીગ અધિવેશન
- પાકિસ્તાનની માંગણીનો ઠરાવ મુખ્ય ધ્યેય

પાઠ - ૧૨ વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહ

વિષય : સામાજિક વિજ્ઞાન

ધોરણ : ૮

પાઠક્રમ : ૧૨

એકમ : વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહ

પદ્ધતિ : પરંપરાગત પદ્ધતિ

• સામાન્ય હેતુઓ :

૧. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયક ઐતિહાસિક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે.
૨. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયક સમજ પ્રાપ્ત કરે.
૩. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાનલક્ષી કૌશલ્યો કેળવે.
૪. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાનલક્ષી રસ કેળવે.

• વિશિષ્ટ હેતુઓ :

૧. વિદ્યાર્થીઓ વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહ વિશે ઐતિહાસિક માહિતી પ્રાપ્ત કરે.
૨. વિદ્યાર્થીઓ વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહ થવા પાછળનાં કારણો સમજે.
૩. વિદ્યાર્થીઓ વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહની સમાજ પરની અસરો સમજે.
૪. વિદ્યાર્થીઓ ચિત્રો દ્વારા નેતાઓના પરિચય કેળવે.

• શૈક્ષણિક સાધન : નેતાઓનાં ચિત્રો

- પ્રારંભ : શિક્ષક પૂર્વજ્ઞાન આધારિત પ્રશ્નોત્તરી દ્વારા વિદ્યાર્થીઓને વિષયાભિમુખ કરશે.

૧. બ્રિટીશ સરકારે શા માટે ગોળમેજી પરિષદો બોલાવી?
 ૨. ૧૯૩૫ના ધારામાં શી જોગવાઈ હતી?
 ૩. પ્રધાનમંડળોએ શા માટે રાજીનામાં આપ્યાં?
 ૪. મુસ્લિમ લીગે અધિવેશમાં કયો ઠરાવ પસાર કરાયો?
- સંકલન : ભારતને કેવું બંધારણ આપવું તે માટે ગોળમેજી પરિષદો યોજાઈ પરંતુ તે નિષ્ફળ ગઈ. હિંદ ધારામાં સ્વરાજ પ્રજ્ઞને નહીં ગર્વનરોને અપાયું હતું. મુસ્લિમ લીગે અલગ પાકિસ્તાનની માંગણીને ધ્યેય બનાવ્યું. આગળ જોઈએ.
 - વિષયવસ્તુ :
 - ઓગસ્ટ ૧૯૪૦માં વર્ધા ખાતે મળેલી કોંગ્રેસ કારોબારી સમિતિનો ઠરાવ - કે પ્રજ્ઞના માન, આબરુ અને સ્વાંતર્યનું રક્ષણ કરવા લડત ચલાવવી એ કોંગ્રેસની ફરજ - કોંગ્રેસએ દેશમાં સત્યાગ્રહ યોજવાની જવાબદારી ગાંધીજીને સોંપી - વિશ્વયુદ્ધના સમયે ગાંધીજી સરકારની મુશ્કેલીઓ વધારવા માંગતા ન હતા. - તેથી વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહ શરૂ કરવાનું નક્કી કર્યું.
 - વિનોબા ભાવેની પસંદગી :
 - ગાંધીજીએ પ્રથમ વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહી તરીકે વિનોબા ભાવેની પસંદગી કરી - કારણ કે વિનોબા ભાવે પહેલીથી જ રચનાત્મક કાર્ય કરતા હતા. - ૧૭મી ઓક્ટોબર ૧૯૪૦ના રોજ વર્ધા નજીક પવનાર ગામે વિનોબાએ યુદ્ધ વિરોધી ભાષણ આપીને વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહની શરૂઆત કરી - પાંચમે દિવસે એટલે ૨૨ ઓક્ટોબરે સરકારે તેમની ધરપકડ કરી ત્રણ માસની સજા ફટકારી.
 - અન્ય વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહીઓ :
 - જવાહરલાલ લહેરુએ ઉત્તરપ્રદેશના જિલ્લાઓમાં જાહેરસભાઓ યોજી - તેઓ સત્યાગ્રહ શરૂ કરે તે પહેલાં જ ધરપકડ - ચાર વર્ષની સખત જેલ - અમદાવાદમાં વલ્લભભાઈ પટેલની હિંદ સંરક્ષણ ધારા હેઠળ ધરપકડ - આમ નવેમ્બર ૧૯૪૦ના અંત પહેલાં મોટા ભાગની કોંગ્રેસી આગેવાનો, સભ્યો, માજીપ્રધાનો, સંસદીય સચિવો વગેરેની ધરપકડ - સ્ત્રીઓ સહિત હજારો સત્યાગ્રહીઓ દિલ્હી તરફ - વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહમાં દેશભરમાંથી ૩૦,૦૦૦ જેલમાં ગયા - છ લાખનો દંડ વસૂલ કરાયો.
 - ગુજરાતમાં મોરારજી દેસાઈ, ભરુચમાં ડા. ચંદુલાલ દેસાઈ, સુરતના કનૈયાલાલ દેસાઈ, ખેડા જિલ્લા વસોના ગોપાળદાસ દેસાઈ, માગીબેને વલ્લભભાઈ પટેલ વગેરે વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહ કર્યો - ધરપકડ વહોરી.
 - ડિસેમ્બર ૧૯૪૧માં સરકારે બધાંને છોડી દીધાં - જાન્યુઆરી ૧૯૪૨માં બદલાયેલા સંજોગોને ધ્યાનમાં રાખી કોંગ્રેસ સમિતિએ વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહ બંધ કરવાનો નિર્ણય

• કિપ્સમિશન :

- દ્વિતીય વિશ્વયુદ્ધ સમયની પરિસ્થિતિમાં હિંદને મનાવી લેવા બ્રિટિશના વડાપ્રધાને ચર્ચિલે સર સ્ટ્રેકર્ડ કિપ્સને નવી દરખાસ્તો સાથે હિંદ મોકલ્યા.
- કિપ્સ મિશનની ભલામણોમાં હિંદને વહેલું સ્વશાસન આપવાની અને નવા હિંદી સમતી રચના કરવાની હતી પરંતુ હિંદને સ્વાયત્તા ક્યારે આપવામાં આવશે તે વાતનો ઉલ્લેખ ન હતો
- વળી અલગ પાકિસ્તાનની વાતને પણ આ ભલામણો પોષતી હતી - આથી કોંગ્રેસે તેનો સ્પષ્ટ વિરોધ કર્યો - પરિણામે ચર્ચિલે આ દરખાસ્તો પાછી ખેંચી લીધી.

• વર્ગ વ્યવહાર : (પાઠ આયોજન ૧ પ્રમાણે)

• પ્રશ્નો : શિક્ષક નીચેના પ્રશ્નો પૂછી વિદ્યાર્થીઓને વર્ગ વ્યવહારમાં સામેલ કરશે.

૧. વર્ધામાં કોંગ્રેસ કારોબારી સમિતિએ શો ઠરાવ કર્યો?
૨. ગાંધીજીએ શા માટે વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહ શરૂ કર્યો?
૩. વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહ માટે કોની પસંદગી કરાઈ? શા માટે?
૪. વિનોબાજીએ ક્યાંથી સત્યાગ્રહની શરૂઆત કરી?
૫. સરકારે તે સંદર્ભમાં શું કર્યું?
૬. કોંગ્રેસના કયા નેતાઓએ આ લડત આગળ ચલાવી?
૭. વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહમાં કેટલા લોકો જેલમાં ગયા?
૮. ગુજરાતમાં કયા નેતાઓએ વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહ કર્યો?
૯. કિપ્સ મિશન શા માટે ભારત આવ્યું?
૧૦. તેની ભલામણોમાં શેનો ઉલ્લેખ ન હતો?
૧૧. કોંગ્રેસે શા માટે તેનો વિરોધ કર્યો?
૧૨. કોણે દરખાસ્તો પાછી ખેંચી?

• મૂલ્યાંકન :

પ્રશ્ન - ૧. નીચેના પ્રશ્નોના એક બે વાક્યોમાં જવાબ આપો.

૧. ગાંધીજીએ શાથી વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહ શરૂ કરવાનું વિચાર્યું?
૨. પ્રથમ વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહી તરીકે કોની પસંદગી થઈ?
૩. ચર્ચિલે કોને દરખાસ્તો સાથે હિંદ મોકલ્યા?
૪. કોંગ્રેસે શા માટે કિપ્સ મિશનનો વિરોધ કર્યો?
૫. હાલની કઈ સમસ્યાઓને લઈ ને સત્યાગ્રહ કરી શકાય?

પ્રશ્ન - ૨ યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરી ખાલીજગ્યા પૂરો

૧. વિનોબાભાવે એ ભાષણ આપી સત્યાગ્રહની શરૂઆત કરી

(યુદ્ધ વિરોધી, દેશ વિરોધી, સરકાર વિરોધી)

૨. હિંદ સંરક્ષણ ધારા હેઠળ ની ધરપકડ થઈ

(મૌલાના આઝાદ, ગાંધીજી, સરદાર પટેલ)

૩. કિપ્સ મિશન વખતે ઈંગ્લેન્ડના વડાપ્રધાનહતા.

(સ્ટેફર્ડ કિપ્સ, ચર્ચિલ, સાયમન)

• સ્વાધ્યાય : ટૂંકનોંધ લખો

કિપ્સ મિશન

• લેખન ફલક નોંધ :

- વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહ - ૧૯૪૦ - વર્ધા - કોંગ્રેસ કારોબારી સમિતિ
- ઠરાવ - સત્યાગ્રહની ગાંધીજીને જવાબદારી
- વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહ - વિનોબાભાવેની પસંદગી
- ૧૭ ઓક્ટોબર ૧૯૪૦ વર્ધાથી શરૂઆત - ૨૨ ઓક્ટોબરે ધરપકડ
- જવાહરલાલ નહેરુ, વલ્લભભાઈનું નેતૃત્વ - ધરપકડો
- વ્યક્તિ સત્યાગ્રહમાં ૩૦,૦૦૦ લોકો જેલમાં ગયા.
- ગુજરાતના નેતાઓના વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહ - ધરપકડો
- ડીસેમ્બર ૧૯૪૧માં સર્વને મુક્તિ

• કિપ્સ મિશન :

• દ્વિતીય વિશ્વયુદ્ધની પરિસ્થિતિમાં હિંદને મનાવવા કિપ્સ મિશન

- કિપ્સ મિશનની ભલામણો - ક્યારે સ્વતંત્રતા તેનો ઉલ્લેખ નહિ.
- અલગ પાકિસ્તાનની વાતનો તેમાં સ્વીકાર
- કોંગ્રેસ દ્વારા સ્પષ્ટ વિરોધ
- ઈંગ્લેન્ડ વડાપ્રધાન ચર્ચિલ દ્વારા આ દરખાસ્તો પાછી ખેંચી લીધી

પાઠ - ૧૩ હિંદ છોડો આંદોલન ૧૯૪૨

વિષય : સામાજિક વિજ્ઞાન

ધોરણ : ૮

પાઠક્રમ : ૧૩

એકમ : હિંદ છોડો આંદોલન ૧૯૪૨

પદ્ધતિ : પરંપરાગત પદ્ધતિ

• સામાન્ય હેતુઓ :

૧. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયક ઐતિહાસિક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે.
૨. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયક સમજ પ્રાપ્ત કરે.
૩. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાનલક્ષી કૌશલ્યો કેળવે.
૪. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાનલક્ષી રસ કેળવે.

• વિશિષ્ટ હેતુઓ :

૧. વિદ્યાર્થીઓ હિંદ છોડો આંદોલન વિશે ઐતિહાસિક માહિતી પ્રાપ્ત કરે.
૨. વિદ્યાર્થીઓ હિંદ છોડો આંદોલન થવા પાછળનાં કાર્યકારણો સમજે.
૩. વિદ્યાર્થીઓ શૈક્ષણિક ચાર્ટ દ્વારા અર્થઘટન કૌશલ્ય કેળવે.
૪. વિદ્યાર્થીઓ હિંદ છોડો આંદોલન વિશે જાગવામાં રસ કેળવે.

• શૈક્ષણિક સાધન : શૈક્ષણિક ચાર્ટ

• પ્રારંભ : શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓને પૂર્વજ્ઞાન આધારિત પ્રશ્નોત્તરી દ્વારા પ્રારંભ કરશે.

૧. ગાંધીજીએ વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહ શા માટે શરૂ કર્યો?
૨. વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહી તરીકે કોની પસંદગી કરી?
૩. કિપ્સ મિશન શા માટે ભારત આવ્યું?
૪. કિપ્સ મિશનનો શા માટે વિરોધ થયો?

• સંકલન : દેશની પ્રજાનું રક્ષણ કરવા વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહ કરાયો, વિનોબા ભાવેની પસંદગી થઈ, સરકારે દમનનીતિ અપનાવી. કિપ્સ મિશનમાં હિંદને સ્વશાસન આપવાની ભલામણ હતી સાથે અલગ પાકિસ્તાનની વાત હતી તેથી તેનો વિરોધ થયો. આગળ જોઈએ.

• વિષયવસ્તુ :

• ભૂમિકા :

- એપ્રિલ ૧૯૪૨થી ગાંધીજીએ પોતાના વિચારો પ્રગટ કરવા માંડ્યા કે અંગ્રેજોએ વેળાસર હિંદ છોડી દેવું જોઈએ.

- મુંબઈમાં મળેલી કોંગ્રેસ મહાસભિતિની બેઠકમાં ૮ ઓગસ્ટ ૧૯૪૨ની રાત્રે 'હિંદ છોડો' નામથી ઓળખાતો ઠરાવ પસાર કરવામાં આવ્યો. - તેના ટેકામાં ગાંધીજીએ કહ્યું કે ' આ જે છૂપાઈ ને કથુ કરવું નથી. આ ખુલ્લો બળવો છે.' - મહાસભા માટે તો એટલું જ રહે છે 'કરોંગે યા મરોંગે'

● લડતની શરૂઆત - તેનું સ્વરુપ :

- ૮મી ઓગસ્ટ ૧૯૪૨ની મોડી રાત્રે મહાસભાની બેઠક પૂરી થયા બાદ થોડા કલાલકમાં ૯મી ઓગસ્ટની વહેલી સવારે ગાંધીજી, મૌલાના આઝાદ, સરદાર પટેલ, જવાહરલાલ નહેરુ, સહિત જાગૃતિ કોંગ્રેસી નેતાઓની ધરપકડ કરવામાં આવી.

- થોડા દિવસોમાં કોંગ્રેસના જિલ્લા અને પ્રાંતીય કક્ષાના નેતાઓને પાગ પકડી લેવામાં આવ્યા.

- તેથી લડત ચલાવવાની જવાબદારી લોકો પર આવી પડી - ગાંધીજી જેલમાં ગયા, દેશનેતાઓ જેલમાં ગયા, તે સાથે ૨૨ વર્ષથી તેમણે આપેલાં અહિંસાના ઉપદેશ લોકો ભૂલી ગયા - શહેર નગરોમાં હડતાલ - તાર - ટપાલ તોડી નાખ્યા - આખા દેશમાં વિરોધ સભાઓ, હડતાલો, દેખાવો - હિંસક દોળાઓ દ્વારા ખૂન, લૂંટફાટ બનાવો બન્યા - જે કંઈ બ્રિટિશ સત્તાના પ્રતીકરૂપ જાગ્યા તે પર હુમલો કર્યો - આવા બનાવો તમિલનાડુ, મુંબઈ, બિહાર, મધ્યપ્રદેશ, અને ઉત્તરપ્રદેશમાં વ્યાપક પ્રમાણમાં બન્યા.

● હડતાલો : અનેક નાનાં મોટાં શહેરો, નગરો, ગામોમાં હડતાલ - વેપાર રોજગાર બંધ -

કારખાનાં બંધ - અમદાવાદ મિલમજૂરો હડતાલ પર - ૭૫ કાપડ મિલોના આશરે ૧ લાખ સોળ હજાર મજૂરોની સાડા ત્રણ મહિનાની અદિતીય હડતાલ - શાળા કોલેજોના હજારો વિદ્યાર્થીઓ ૨૫૦ દિવસ લાંબી હડતાલ

ભાંગ ફોડ પ્રવૃત્તિઓ : આ લડતમાં હજારોની સંખ્યામાં વિદ્યાર્થીઓએ ભાગ લીધો - ઉશ્કેરાયેલા યુવકોએ દરેક ઠેકાણે અહિંસાની અવગણના કરી - ભાંગફોડ દ્વારા સરકાર પ્રત્યે રોષ વ્યક્ત કર્યો - ઉત્તર પ્રદેશમાં રેલવે, તાર, ટપાલની મિલકતોમાં તોડફોડ કરાઈ - બિહારના ઘાગા ખરા જિલ્લાઓમાં ગંભીર સ્થિતિ - રેલવે ને સૌથી વધુ નુકશાન - મહિનાઓ સુધી અન્ય વિસ્તારોથી અલગ - મધ્યપ્રદેશ, મુંબઈ ઈલાકો ઉત્તર પ્રદેશમાં બોમ્બનો ઉપયોગ - ગુજરાત, અમદાવાદમાં મિલો ન ખૂલે માટે વિરોધમાં વીજળી ઘરોમાં ૧૫ બોમ્બ ધડાકા - આખા શહેરમાં અંધારપટ - સૌરાષ્ટ્રમાં બોમ્બ દ્વારા રેલવેના પુલ ઉડાવી દેવાના નિષ્ફળ પ્રયાસો થયા.

● વર્ગ વ્યવહાર : (પાઠ આયોજન ૧ પ્રમાણે)

- પ્રશ્નો : શિક્ષક નીચેના પ્રશ્નો પૂછી વિદ્યાર્થીઓને વર્ગ વ્યવહારમાં સામેલ કરશે.

૧. મુંબઈમાં કોંગ્રેસ સમિતિમાં શો ઠરાવ પસાર કરાયો?
૨. ગાંધીજીએ કયું સૂત્ર આપ્યું?
૩. અંગ્રેજોએ કયા નેતાઓની ધરપકડ કરી ?
૪. આ આંદોલન નેતાઓ પછી કોણે ચલાવ્યું?
૫. તેનું શું પરિણામ આવ્યું?
૬. દેશમાં કેવી હિંસક ઘટનાઓ બની?
૭. અમદાવાદમાં મિલમજૂરોએ શું કર્યું?
૮. આ લડતમાં વિદ્યાર્થીઓએ શું કર્યું?
૯. ઉત્તરપ્રદેશ બિહારમાં કઈ ઘટનાઓ બની?
૧૦. અમદાવાદમાં શા માટે બોમ્બ ધડાકા કરાયા?
૧૧. બોમ્બનો ઉપયોગ ક્યાં ક્યાં રાજ્યોમાં થયો?
૧૨. સૌરાષ્ટ્રમાં કઈ યોજના નિષ્ફળ ગઈ?

- મૂલ્યાંકન :

પ્રશ્ન - ૧. નીચેના પ્રશ્નોના એક બે વાક્યોમાં જવાબ આપો.

૧. હિંદ છોડો ઠરાવ કઈ સાલમાં પસાર કરાયો?
૨. ઓગસ્ટમાં કયા નેતાઓની ધરપકડો થઈ?
૩. હિંસક બનાવો મુખ્યત્વે કયા રાજ્યોમાં બન્યા?
૪. અમદાવાદમાં શા માટે બોમ્બ ધડાકા કરાયા?

પ્રશ્ન ૨. નીચેના પ્રશ્નોમાં યોગ્ય વિકલ્પ સામે ✓ ની નિશાની કરો

૧. 'કરેંગે યા મરેંગે' સૂત્ર ગાંધીજીએ કઈ લડતમાં આપ્યું?

૧. અસહકાર	૨. દાંડીકૂચ
૩. ચંપારણ	૪. હિંદ છોડો
૨. અમદાવાદમાં કોણે અદિતીય હડતાલ પાડી?

૧. મિલ માલિકો	૨. નોકરિયાતો
૩. મિલ મજૂરો	૪. દુકાનદારો
૩. રેલ્વે પુલ ઉડાવી દેવાનો નિષ્ફળ પ્રયાસ ક્યાં કરાયો ?

૧. અમદાવાદ	૨. સૌરાષ્ટ્ર
૩. સૂરત	૪. પંચમહાલ

- સ્વાધ્યાય : 'હિંદ છોડો' લડતનું સ્વરૂપ જાણાવો.

• લેખન ફલકનોંધ :

- હિંદ છોડો ચળવળ
- ગાંધીજીના વિચારો - અંગ્રેજોએ હિંદ છોડવું જોઈએ
- મુંબઈ કોંગ્રેસ મહાસમિતિ ૮ ઓગસ્ટ ૧૯૪૨ રાત્રે 'હિંદ છોડો' ઠરાવ
- ગાંધીજી 'કરેંગે યા મરેંગે'
- ૯ ઓગસ્ટ કોંગ્રેસના જાગૃતિ નેતાઓની ધરપકડ
- લડત ચલાવવાની જવાબદારી લોકો પર
- લોકો અહિંસાનો ઉપદેશ ભૂલ્યા
- શહેર નગરોમાં હડતાલ, સભા, સરઘસો, તોડફોડ, આગ લગાવવી, લૂંટફાટ, ખૂન ની ઘટનાઓ
- તમિલનાડુ, મુંબઈ ઈલાકો, બિહાર મધ્યપ્રદેશમાં, ઉત્તરપ્રદેશમાં વ્યાપક ઘટનાઓ
- અમદાવાદ મિલ મજૂરોની અદ્ભૂત હડતાલ
- વિદ્યાર્થીઓ દ્વારા અહિંસાની અવગણના
- ઉત્તરપ્રદેશ બિહારમાં તોડ ફોડ
- અમદાવાદમાં બોમ્બ ધડાકા
- સૌરાષ્ટ્રમાં રેલ પુલ ઉડાવવાનો નિષ્ફળ પ્રયાસ

પાઠ - ૧૪. 'હિંદ છોડો' આંદોલન (૧૯૪૨) -૨

વિષય : સામાજિક વિજ્ઞાન

ધોરણ : ૮

પાઠક્રમ : ૧૪

એકમ : હિંદ છોડો આંદોલન (૧૯૪૨) -૨

પદ્ધતિ : પરંપરાગત પદ્ધતિ

• સામાન્ય હેતુઓ :

૧. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયક ઐતિહાસિક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે.
૨. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયક સમજ પ્રાપ્ત કરે.
૩. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાનલક્ષી કૌશલ્યો કેળવે.
૪. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાનલક્ષી રસ કેળવે.

• વિશિષ્ટ હેતુઓ :

૧. વિદ્યાર્થીઓ 'હિંદ છોડો' ચળવળ વિશે ઐતિહાસિક માહિતી પ્રાપ્ત કરે.
૨. વિદ્યાર્થીઓ 'હિંદ છોડો' ચળવળ થવા પાછળનાં કાર્યકારણો સમજે

૩. વિદ્યાર્થીઓ ભારતના રાજકીય નકશામાં સ્થાનનિર્દેશ કૌશલ્ય કેળવે.
 ૪. વિદ્યાર્થીઓ 'હિંદ છોડો' ચળવળ વિશે જાણવામાં રસ કેળવે.
- શૈક્ષણિક સાધન : ભારતનો રાજકીય નકશો.
 - પ્રારંભ : શિક્ષક પૂર્વજ્ઞાન આધારિત પ્રશ્નોત્તરી દ્વારા પ્રારંભ કરશે.
૧. ગાંધીજીએ કયું સૂત્ર આપ્યું હતું?
 ૨. દેશમાં કેવી હિંસક ઘટનાઓ બની?
 ૩. અમદાવાદમાં મિલમજૂરોએ શું કર્યું?
 ૪. બોમ્બનો ઉપયોગ ક્યાં ક્યાં રાજ્યોમાં થયો?
- સંકલન : 'હિંદ છોડો' આંદોલનમાં ગાંધીજીએ સૂત્ર આપ્યું 'કરેંગેં યા મરેંગેં' આ આંદોલનમાં તોડફોડ, આગ , ખૂન, લૂટફાટ જેવી હિંસક ઘટનાઓ બની. આગળ જોઈએ.
 - વિષયવસ્તુ :
 - રાષ્ટ્રીય સરકારોની રચના :
 - તામલુક પરગણા (બંગાળ) ના લોકોએ એક આગેવાન તથા કેટલાક મંત્રીઓ સહિત એક રાષ્ટ્રીય સરકારની રચના કરી - આ સરકાર કાયદો અને વ્યવસ્થા જાળવતી તથા ન્યાય આપતી - મહારાષ્ટ્રમાં સતારામાં નાના પાટીલે રાષ્ટ્રીય સરકાર રચી વહીવટ સંભાળ્યો - બિહારમાં ભાગલપુરમાં સિયારામ સિંગ ક્રાંતિકારીએ રાષ્ટ્રીય સરકાર રચી - ઉત્તર પ્રદેશમાં બલિયા જિલ્લામાં લોકોએ સરકારી કચેરી પર હુમલા કર્યા - સરકારી અમલદારોને જેલમાં પૂરી રાષ્ટ્રીય સરકાર રચી - ત્રાણ દિવસ પછી લશ્કર આવી જતાં લોકો પર બેસુમાર ત્રાસ ગુજાર્યો
 - સરકાર દ્વારા દમન : બ્રિટિશ સરકારે આ લડતને કડક હાથે દાબી દેવા લાઠીચાર્જ, ગોળીબાર, ચાબુકમાર, ધરપકડો, લૂટફાટ, વગેરેનો સહારો લીધો - કોલકત્તા, ચિત્તગૌગ તથા ફોની વિસ્તારો પર વિમાનથી ગોળીબાર - ૩૪૮ના મરાણ - ૪૫૯ ધાયલ
 - આંદોલન કચડી નાખવા ઈંગ્લેન્ડથી વધુ લશ્કર બોલાવાયુ
 - સરકારી અહેવાલ પ્રમાણે આખા દેશમાં ૫૩૮ વાર ગોળીબાર - તેનાથી ૧૦૨૮ મરાણ ૩૨૦૦ ધાયલ - લડતમાં સાચો આંકડો મળવો મુશ્કેલ છતાં લડત દરમિયાન મૃતકોની સંખ્યા ૧૦,૦૦૦ કે તેથી વધુ - ગુજરાતના - અડાસમાં- ૧૮ ઓગસ્ટ ૧૯૪૨ના રોજ સ્ટેશન પર સત્યાગ્રહી વિદ્યાર્થીઓ પર ગોળીબાર - ત્રાણ સ્થળ પર શહીદ - ધાયલને પોલીસ મદદ ન કરવા દીધી - અમદાવાદ વિદ્યાર્થીઓના સરઘસ પર ગુજરાત કોલેજમાં સખત લાઠીચાર્જ, ગોળીબાર - ધ્વજ લઈ ચાલતા વિદ્યાર્થી વિનોદ

કિનારાવાલા પર ગોળીબાર - શહીદ - અમદાવાદ વિવિધ સમયે થયેલા ગોળીબારમાં છ શહીદ - આ આંદોલનને કચડી નાખવા લગભગ ૧ લાખ જેટલાને જેલમાં પૂર્યા - જેલમાં ઘાગો ત્રાસ અપાયો - કેટલાક વિસ્તારોમાં લોકો પર મોટી રકમનો શિક્ષાત્મક દંડ લેવાયો

● ચળવળનું મૂલ્યાંકન :

- હિંદ છોડો ચળવળ સાચા અર્થમાં ખેડૂતો, વિદ્યાર્થીઓ, તથા મધ્યમ વર્ગના લોકોનો બળવો કહી શકાય - આઝાદી માટેનો 'આખરી સંગ્રામ' તેથી તેમાં સૌથી વધુ બલિદાન અપાયાં - આયોજન અને સંગઠનનો અભાવ હતો એકસરખાપણું તથા વ્યુહરચનાનો અભાવ - ચળવળના આગેવાનો વિભાજિત હતા - જુદી જુદી વિચારસરણી ધરાવતા - સરકાર પાસે ચઢિયાતી ભૌતિક તાકાત - આથી આંદોલનને થોડા મહિનાઓમાં કચડી નાખવામાં સરકાર સફળ થઈ હતી - આમ છતાં આ આંદોલને ૧૯૪૨માં સ્વાતંત્ર્ય પ્રાપ્તિની ભૂમિકા પૂરી પાડી - હિંદ છોડો ચળવળથી અંગ્રેજ સરકારને સ્પષ્ટ સમજાઈ ગયું કે આ દેશની પ્રજા લાંબો સમય વિદેશી શાસનને સહન કરશે નહિ.

● વર્ગ વ્યવહાર : (પાઠ આયોજન ૧ પ્રમાણે)

● પ્રશ્નો : શિક્ષક નીચેના પ્રશ્નો પૂછી વિદ્યાર્થીઓને વર્ગ વ્યવહારમાં સામેલ કરશે

૧. બંગાળમાં લોકોએ શેની રચના કરી?
૨. બંગાળની આ સરકાર શું કરતી?
૩. મહારાષ્ટ્રમાં કોના નેતૃત્વમાં સરકાર રચાઈ?
૪. બિહારમાં કોણે રાષ્ટ્રીય સરકાર રચી?
૫. ઉત્તરપ્રદેશમાં કઈ ઘટના બની?
૬. સરકારનાં કયા દમનકારી પગલાં હતાં?
૭. વિમાનથી ગોળીબાર કયા વિસ્તારમાં કરાયો?
૮. ગોળીબારથી કેટલા મરાયા? કેટલા ઘાયલ થયા?
૯. અડાસમાં શી ઘટના બની?
૧૦. અંગ્રેજોએ કેટલા લોકોને જેલમાં પૂર્યા?
૧૧. હિંદ છોડો આંદોલન કોનું કહી શકાય?
૧૨. આ આંદોલન કચડી નાખવામાં સરકારને શા માટે સફળતા મળી?
૧૩. આ આંદોલનથી અંગ્રેજોને શું સમજાયું?

● મૂલ્યાંકન :

પ્રશ્ન - ૧. નીચેના પ્રશ્નોના એક બે વાક્યમાં જવાબ આપો

૧. સતારામાં કોણે રાષ્ટ્રીય સરકાર રચી?

૨. સરકારે આંદોલન કયડી નાખવા શું કર્યું?

૩. હિંદ છોડો ચળવળ કોનો બળવો હતો?

૪. આ આંદોલનથી અંગ્રેજોને શો સંદેશ મળ્યો?

પ્રશ્ન ૨. નીચેનાં વિધાન ખરાં છે કે ખોટાં તે જાણાવો.

૧. સતારામાં નાના પાટિલે રાષ્ટ્રીય સરકાર રચી

૨. સિયારામ સિંગે બંગાળમાં રાષ્ટ્રીય સરકાર રચી

૩. વિદ્યાર્થી વિનોદ કિનારવાલા લાઠીચાર્જથી શહીદ થયા.

● સ્વાધ્યાય : 'હિંદ છોડો' ચળવળનું મૂલ્યાંકન કરો.

● લેખન ક્લકનોંધ :

● લડતના બનાવો :

- રાષ્ટ્રીય સરકારોની રચના : તાલુકા પરગણા (બંગાળ) માં રાષ્ટ્રીય સરકાર

- કાયદો અને વ્યવસ્થા જાળવતી, ન્યાયી કરતી

- મહારાષ્ટ્રમાં નાના પાટિલે સરકાર રચી

- બિહારમાં સિયારામ કાન્તિકારીએ સરકાર રચી

- ઉત્તરપ્રદેશમાં બલિયાની ઘટનાઓ

- સરકારી દમન

- લડતને દાબી દેવા લાઠીચાર્જ, ગોળીબાર, ચાબુકમાર, ધરપકડો, લૂંટફાટનો સહારો

- કોલકત્તા, ચિત્તગૌજ, ફેની વિસ્તારમાં વિમાનથી ગોળીબાર

- આખા દેશમાં ૫૩૮ વાર ગોળીબાર, ૧૦૨૮ના મરાણ, ૩૨૦૦ ઘાયલ

- લડત દરમ્યાન લગભગ ૧૦,૦૦૦થી વધુનાં મૃત્યુ

- ગુજરાત અડાસની ઘટના

- અમદાવાદ વિદ્યાર્થી સરઘસ- લાઠીચાર્જ - વિનોદ કિનારવાલા શહીદ

- દેશમાં લગભગ ૧ લાખને જેલ.

● આંદોલનનું મૂલ્યાંકન

- ખેડૂતો, વિદ્યાર્થીઓ, મધ્યમ વર્ગના લોકોનો આ બળવો

- સૌથી વધુ બલિદાન

- એકસરખાપણું, વ્યુહરચના, સંગઠનો અભાવ

- સરકાર પાસે ચઢિયાતી તાકાત - સરકારને સંદેશ - હવે લાંબો સમય શાસન અશક્ય

પાઠ - ૧૫ કેબિનેટ મિશન યોજના, એટલીની હિંદ છોડવાની જાહેરાત

વિષય : સામાજિક વિજ્ઞાન

ધોરણ : ૮

પાઠક્રમ : ૧૫

એકમ : કેબિનેટ મિશન યોજના, એટલીની હિંદ છોડવાની જાહેરાત

પદ્ધતિ : પરંપરાગત

પદ્ધતિ

• સામાન્ય હેતુઓ :

૧. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયક ઐતિહાસિક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે.
૨. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયક સમજ પ્રાપ્ત કરે.
૩. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાનલક્ષી કૌશલ્યો કેળવે.
૪. વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાનલક્ષી રસ કેળવે.

• વિશિષ્ટ હેતુઓ :

૧. વિદ્યાર્થીઓ કેબિનેટ મિશન યોજના વિશે ઐતિહાસિક માહિતી પ્રાપ્ત કરે.
૨. વિદ્યાર્થીઓ વડાપ્રધાન એટલીની હિંદ છોડવાની જાહેરાત વિશે માહિતી પ્રાપ્ત કરે.
૩. વિદ્યાર્થીઓ કેબિનેટ મિશન યોજના પાછળનાં કારણો સમજે
૪. વિદ્યાર્થીઓ વિશ્વના નકશામાં સ્થાન નિર્દેશ કૌશલ્ય કેળવે.

• શૈક્ષણિક સાધન : વિશ્વનો રાજકીય નકશો

• પ્રારંભ : શિક્ષક પૂર્વજ્ઞાન આધારિત પ્રશ્નોત્તરી દ્વારા પ્રારંભ કરશે.

૧. બંગાળ, મહારાષ્ટ્રમાં કઈ ઘટનાઓ બની?
૨. અડાસમાં કઈ ઘટના બની હતી?
૩. 'હિંદ છોડો' આંદોલન કોનું આંદોલન કહી શકાય?
૪. આ આંદોલનથી અંગ્રેજોને શો સંદેશો મળ્યો?

• સંકલન : વિદ્યાર્થી મિત્રો બંગાળ, બિહારમાં રાષ્ટ્રીય સરકારો રચાઈ. અડાસમાં અંગ્રેજોની ગોળીબારથી અહીંના ૩ શહીદ થયા. આ આંદોલન સાચા અર્થમાં ખેડૂતો, વિદ્યાર્થીઓ, લોકોનું બન્યું. આગળની ઘટનાઓ જોઈએ.

• વિષયવસ્તુ :

• કેબિનેટ મિશન યોજના :

- બ્રિટનના નવા વરાયેલા વડાપ્રધાન મિ. એટલીએ હિંદને સંપૂર્ણ સ્વશાસન આપવાની જાહેરાત કરી - તેના અનુસંધાનમાં બ્રિટિશ પ્રધાનમંડળના ત્રણ આગેવાનોનું પ્રતિનિધિમંડળ ભારત આવ્યું - (૧) હિંદી વજીર પેથિક લોરેન્સ (૨) વેપાર ખાતાના મંત્રી સર સ્ટેફર્ડ ક્રિપ્સ અને (૩) નૌકા વિભાગના મંત્રી

એ.વી. એલેક્ઝાન્ડર - તેમણે રજૂ કરેલ યોજના કેબિનેટ મિશન યોજના કહેવાય છે. - તેમણે હિંદના અગ્રિમ હરોળના નેતાઓ સાથે બેઠકો યોજીને નીચે મુજબની દરખાસ્તો રજૂ કરી.

૧. અખિલ હિંદ સમવાયતંત્રની સ્થાપના કરવી
૨. સમગ્ર હિંદના પ્રાંતોને ત્રણ જૂથમાં વહેંચવા
૩. હિંદને પોતાનું નવું અને મૌલિક બંધારણ ઘડવાની છૂટ આપવી
૪. બંધારણ ઘડાય ત્યાં સુધી વચગાળાની સરકાર રચવી.

- આ પછી યોજાયેલ ચૂંટણીઓમાં કોંગ્રેસે સારો દેખાવ કરી જવાહરલાલ નહેરુની આગેવાનીમાં વચગાળાની સરકાર રચી.

- કેબિનેટ મિશને ૨૯ જૂન ૧૯૪૬ રોજ ભારતમાંથી વિદાય લીધી - પોતાના પક્ષને મળેલા નબળા પ્રતિસાદથી અકબાઈને મુસ્લિમ લીગે સીધાં પગલાં દિન (૧૬ ઓગસ્ટ ૧૯૪૬) ઉજવવા મુસ્લિમોને અનુરોધ કર્યો - તે દિવસે મુસ્લિમો દ્વારા સભા, સરઘસો, હડતાલોનો કાર્યક્રમ રખાયો - સમગ્ર દેશમાં કોમી તંગદિલી ફેલાઈ - ઠેરઠેર કોમી હુલ્લડો ફાટી નીકળ્યાં - બંગાળમાં સુહરાવર્દીના નેતૃત્વ વાળી મુસ્લિમ લીગની સરકાર તેના પ્રેરિત કલકત્તામાં તોફાનો - ૫૦૦૦નાં મૃત્યુ - ૧૦,૦૦૦ લોકો ધરબાર વિનાના ૧૫૦૦૦ ગંભીર ઘાયલ - લોર્ડ વેવેલે કોંગ્રેસની ભલામણ મુજબ ૨૪ ઓગસ્ટ ૧૯૪૬ના રોજ ૧૨ સભ્યોની બનેલી કામચલાઉ સરકારની જાહેરાત કરી જેમાં જવાહરલાલ નહેરુ વડાપ્રધાન પદે - અલગ પાકિસ્તાનની રચના સુધી મુસ્લિમ લીગે નાના-મોટા વિદ્રોહો સાથે આ સરકારમાં સ્થાન જાળવી રાખ્યું

● વડાપ્રધાન એટલીની હિંદ છોડવાની જાહેરાત (ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૭)

- નવી વચગાળાની સરકારમાં મુસ્લિમ લીગે જે વલણ અપનાવ્યું તેનાથી કોમી એખલાસ જોખમાયું - સમગ્ર દેશમાં કોમી હુલ્લડો ચાલુ રહ્યાં - આવા કટોકટીના સમયે બ્રિટિશ પ્રધાન એટલીએ ૨૦ ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૭ના રોજ બ્રિટિશ પાર્લામેન્ટમાં જાહેરાત કરી - કે બ્રિટિશ સરકાર મોડામાં મોડું જૂન ૧૯૪૮ સુધીમાં જવાબદાર હિંદીઓના હાથમાં સમગ્ર વહીવટ સોંપી ભારત છોડી ચાલ્યા જશે - એટલીની આ જાહેરાતમાં હિંદને નિશ્ચિત મુદતમાં પૂર્ણ સ્વરાજ્ય આપવાનો બ્રિટિશ સરકારનો ઈરાદો તદ્દન સ્પષ્ટ થતો હતો - આ જાહેરાતને લીધે મહાત્મા ગાંધી સહિતનાં લગભગ તમામ હિંદી નેતાઓ અને લોકોનો ઉત્સાહ વધી જવા પામ્યો - ગાંધીજીએ તો આ જાહેરાતને બ્રિટિશરોનું સૌથી ઉમટા કૃત્ય કહી આવકારી.

● વર્ગ વ્યવહાર : (પાઠ આયોજન ૧ પ્રમાણે)

- પ્રશ્નો : શિક્ષક નીચેના પ્રશ્નો પૂછી વિદ્યાર્થીઓને વર્ગ વ્યવહારમાં સામેલ કરશે.

૧. બ્રિટનમાં કોણ નવા વડાપ્રધાન બન્યા?
૨. તેમણે શેની જાહેરાત કરી?
૩. કયા ત્રણ સભ્યો ભારતમાં આવ્યા?
૪. તેમની યોજના ને શું નામ અપાયું?
૫. કેબિનેટ મિશનમાં કઈ દરખાસ્તો હતી?
૬. આ મિશનને ક્યારે ભારતમાંથી વિદાય લીધી?
૭. મુસ્લિમ લીગે કયો દિવસ ઉજવવાની જાહેરાત કરી?
૮. તેનાથી દેશમાં શું બન્યું?
૯. બંગાળમાં કેવી ઘટના બની?
૧૦. કામ ચલાઉ સરકાર કેવી રીતે બની?
૧૧. મુસ્લિમ લીગના વલણથી શી ઘટનાઓ બની?
૧૨. એટલીએ બ્રિટીશ પાર્લામેન્ટમાં શું જાહેર કર્યું?
૧૩. ગાંધીજીએ શું વિચારો વ્યક્ત કર્યા.

- મૂલ્યાંકન :

પ્રશ્ન - ૧. નીચેના પ્રશ્નોના એક - બે વાક્યોમાં જવાબ આપો

૧. કેબિનેટ મિશનના સભ્યોનાં નામ જાગાવો.
૨. કેબિનેટ મિશનની દરખાસ્તો કઈ હતી?
૩. મુસ્લિમ લીગે વિરોધ કરવા કયો દિન ઉજવવાની જાહેરાત કરી?
૪. કોમી એકતા આ દેશ માટે તમને જરૂરી લાગે છે?

પ્રશ્ન - ૨. મને ઓળખો.

૧. મેં હિંદને સંપૂર્ણ સ્વશાસન આપવાની જાહેરાત કરી.....
૨. મારા નેતૃત્વમાં વચગાળાની સરકાર રચાઈ.....
૩. મેં અલગ પાકિસ્તાનની માંગણી કરી.....

- સ્વાધ્યાય : ટૂંકનોંધ લખો

કેબિનેટ મિશન યોજના

- લેખન ફલક નોંધ :

- બ્રિટન નવા પ્રધાન- એટલીની જાહેરાત - હિંદને સંપૂર્ણ સ્વશાસન
- ત્રણ આગેવાનોનું પ્રતિનિધિ મંડળ ભારતમાં -કેબિનેટ મિશનની દરખાસ્તો

- કેબિનેટ મિશન ૨૧ જૂન ૧૯૪૬માં વિદાય
- મુસ્લિમ લીગે ૧૬ ઓગસ્ટ ૧૯૪૬ 'સીધાં પગલાં દિન' ઉજવવાનો લોકોને અનુરોધ
- સમગ્ર દેશમાં તંગદિલી - ઠેર ઠેર કોમી હુલ્લડો
- બંગાળ - સુહરાવર્દીનું નેતૃત્વ - તેના પ્રેરિત તોફાનો કલકત્તામાં ૫૦૦૦નાં મૃત્યુ ૧૦,૦૦૦ ઘર વિનાનાં, ૧૫૦૦૦ ગંભીર ધાયલ
- લોર્ડ વેવલ - કામચલાઉ સરકાર - જવાહરલાલ નહેરુ પ્રધાન પદે
- વડાપ્રધાન એટલીની જાહેરાત
- કટોકટીના સમયે એટલીની ૨૦ ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૭ જાહેરાત પાર્લામેન્ટમાં
- જૂન ૧૯૪૮ સુધીમાં વહીવટ સોંપી ભારત છોડશે
- આ જાહેરાતથી પૂર્ણ સ્વરાજનો ઈરાદો સ્પષ્ટ - નેતાઓ ,લોકો ખૂબ ઉત્સાહમાં
- ગાંધીજી - બ્રિટીશરોનું સૌથી ઉમદા કૃત્ય

परिशिष्ट - 3

शैक्षणिक संशोधन माटेनी

पूर्व कसोटी

પરિશિષ્ટ : ૩

શૈક્ષણિક સંશોધન માટેની પૂર્વ કસોટી

વિષય : સામાજિક વિજ્ઞાન : ટેસ્ટ પેપર

ધોરણ - ૮ શાળાનું નામ :

કુલ ગુણ : ૨૫

વિદ્યાર્થીનું નામ :

રોલ નં.

મેળવેલ ગુણ :

સૂચના : પ્રશ્નપત્રમાં એક એક માર્કના કુલ ૨૫ પ્રશ્નો છે. બધા જ પ્રશ્નોમાં ચાર વિકલ્પોમાંથી

એક વિકલ્પ પસંદ કરવાનો રહેશે. દરેક પ્રશ્નનો ૧ ગુણ રહેશે. બધા જ પ્રશ્નો ફરજિયાત છે.

- ❖ નીચે આપેલા વૈકલ્પિક પ્રશ્નોમાં સાચો વિકલ્પ પસંદ કરી ✓ ની નીશાની કરો.
૧. ઈ.સ. ૭૪૬માં ગુજરાતની રાજધાની કઈ હતી?
(અ) આગુહિલપુર પાટાણ (બ) અનાવાડ ગામ (ક) પંચાસર (ડ) દ્વારકા
 ૨. કોના સમયમાં આગુહિલવાડ પાટાણ વિદ્યાનું ધામ બન્યું ?
(અ) હેમચંદ્રાચાર્ય (બ) મીનળ દેવી (ક) જયશિખરી (ડ) વનરાજ ચાવડા
 ૩. કોના શાસન વખતે ગુજરાતની સમૃદ્ધિ ટોચ પર હતી ?
(અ) ભીમદેવ (બ) કુમારપાળ (ક) મૂળરાજ (ડ) જયશિખરી
 ૪. કોણે રાજ્યમાંથી યાત્રાવેરો બંધ કરાવ્યો ?
(અ) ઉદયમતીએ (બ) મીનળદેવીએ (ક) નાયિકાદેવીએ (ડ) દુર્ગામતીએ
 ૫. વાઘેલા વંશના છેલ્લા શાસક કોણ હતા?
(અ) સિદ્ધરાજ જયસિંહ (બ) રાજ અજયપાળ (ક) કુમારપાળ (ડ) રાયકરાણ વાઘેલા
 ૬. અહમદશાહે કઈ સાલમાં અમદાવાદ શહેર વસાવ્યું?
(અ) ઈ.સ. ૧૪૧૫ (બ) ઈ.સ. ૧૪૩૦ (ક) ઈ.સ. ૧૪૧૨ (ડ) ઈ.સ. ૧૪૧૧
 ૭. વનરાજ ચાવડાએ કયું નગર વસાવ્યું?
(અ) અમદાવાદ (બ) આગુહિલપાટાણ (ક) દ્વારકા (ડ) વડોદરા
 ૮. હેમચંદ્રાચાર્યએ કયો ગ્રંથ લખ્યો હતો?
(અ) વ્યાકરણગ્રંથ (બ) ઈતિહાસગ્રંથ (ક) ગણિતશાસ્ત્ર (ડ) સિદ્ધહેમ શબ્દાનુશાસન
 ૯. અમદાવાદ શહેર કોણે વસાવ્યું?
(અ) વાઘેલાવંશે (બ) મુઝફરે (ક) અહમદશાહે (ડ) મહમદ બેગડાએ

૧૦. કીર્તિ તોરાણ ક્યાં આવેલું છે?
- (અ) વડનગર (બ) સોમનાથ (ક) આબુ (ડ) મોઢેરા
૧૧. મધ્યકાળમાં ગુજરાતમાં રાજપૂતવંશના શાસકોએ કેટલા શાસન કર્યું?
- (અ) ૩૬૦વર્ષ (બ) ૪૬૦વર્ષ (ક) ૫૬૦વર્ષ (ડ) ૬૬૦વર્ષ
૧૨. ઈ.સ. ૧૫૨૬માં દિલ્હી ઉપર કોણે આક્રમણ કર્યું?
- (અ) ઈબ્રાહીમ લોદી (બ) સાંગા (ક) બાબર (ડ) શેરશાહ
૧૩. મુઘલકાળમાં ન્યાયાધિશને કયા નામથી ઓળખતા હતા?
- (અ) કાઝી (બ) ફોજદાર (ક) સેનાપતિ (ડ) બક્ષી
૧૪. ચિતોડના મહારાણા પ્રતાપ કયા વંશના શાસક હતા?
- (અ) પરમાર વંશ (બ) સોલંકી વંશ (ક) સિસોદિયા વંશ (ડ) વાઘેલા વંશ
૧૫. કોના સમયમાં ધોરીમાર્ગ બનાવવામાં આવ્યા હતા?
- (અ) અકબર (બ) હુમાયુ (ક) બાબર (ડ) શેરશાહ
૧૬. અકબરના અવસાન દિલ્હીની ગાદી પર કોણ આવ્યું?
- (અ) જહાંગીર (બ) બાબર (ક) શેરશાહ (ડ) હુમાયુ
૧૭. જહાંગીરના સમયમાં ઇંગ્લેન્ડથી પ્રતિનિધિ તરીકે કોણ ભારત આવ્યું હતું?
- (અ) હોકિન્સ અને ટોમસ રો (બ) વાસ્કો ડ ગામા અને બાર્થોલોમ્યુ ડાયઝ
(ક) જનરલ ડાયર અને ક્લેમેન્ટ એટલી (ડ) લોર્ડ મેકોલે અને લોર્ડ મોર્લે મિન્ટો
૧૮. શાહજહાંએ કોની યાદમાં તાજમહાલ બંધાવ્યો હતો?
- (અ) નૂરજહાં (બ) અઝરાબેગમ (ક) મુમતાઝ (ડ) સગીરબેગમ
૧૯. મુઘલ શાસનનો 'સુવાર્ણયુગ' એટલે.....
- (અ) અકબરનો શાસનકાળ (બ) ઔરંગઝેબનો શાસનકાળ
(ક) શાહજહાંનો શાસનકાળ (ડ) જહાંગીરનો શાસનકાળ
૨૦. સ્વતંત્ર મહારાષ્ટ્ર રાજ્યની સ્થાપના કરવા માટે કયો સમર્થ નેતા મળ્યો?
- (અ) શાહજી (બ) શિવાજી (ક) સંભાજી (ડ) કોંડદેવ
૨૧. ઈ.સ. ૧૫૨૬માં શરૂ થયેલ મુઘલ સામ્રાજ્યનું કઈ સાલમાં પતન થયું હતું?
- (અ) ઈ.સ. ૧૬૦૭માં (બ) ઈ.સ. ૧૫૦૭માં (ક) ઈ.સ. ૧૫૦૮માં (ડ) ઈ.સ. ૧૭૦૮
૨૨. સોમનાથ મંદિરનું નિર્માણ કઈ સાલમાં થયું હતું?
- (અ) ઈ.સ. ૧૯૫૨ (બ) ઈ.સ. ૧૯૫૦ (ક) ઈ.સ. ૧૯૫૧ (ડ) ઈ.સ. ૧૯૫૩

૨૩. ગુજરાતમાં કયા શહેરમાં સૂર્યમંદિર આવેલું છે?

(અ) અમદાવાદ (બ) પાલીતાણા (ક) કચ્છ (ડ) મોઢેરાં

૨૪. સિદી સૈયદની જાળી કોના દ્વારા બનાવવામાં આવી હતી?

(અ) સમસુદીનના ત્રીજા સૈનિક સિદી સૈયદ દ્વારા (બ) સમસુદીનના ચોથા સૈનિક સિદી રાશીદ દ્વારા
(ક) સમસુદીનના પાંચમાં સૈનિક સિદી વાજીદ દ્વારા (ડ) સમસુદીનના છઠ્ઠા સૈનિક સાજીદ દ્વારા

૨૫. આજનું કાંકરિયા તળાવ પહેલા કયા નામે ઓળખાતું હતું?

(અ) હોજે અકબર (બ) હોજે કુતુબ (ક) હોજે સલીમ (ડ) હોજે અમીર

પરિશિષ્ટ - ૪

શૈક્ષણિક સંશોધન માટેની

એકમ કસોટી

પરિશિષ્ટ : ૪

શૈક્ષણિક સંશોધન માટેની એકમ કસોટી

વિષય : સામાજિક વિજ્ઞાન : ટેસ્ટ પેપર - ૧

ધોરણ - ૮ શાળાનું નામ : કુલ ગુણ : ૨૫
વિદ્યાર્થીનું નામ : રોલ નં. મેળવેલ ગુણ :

સૂચના : પ્રશ્નપત્રમાં એક એક માર્કના કુલ ૨૫ પ્રશ્નો છે. બધા જ પ્રશ્નોમાં ચાર વિકલ્પોમાંથી એક વિકલ્પ પસંદ કરવાનો રહેશે. દરેક પ્રશ્નનો ૧ ગુણ રહેશે. બધા જ પ્રશ્નો ફરજિયાત છે.

- ❖ નીચે આપેલા વૈકલ્પિક પ્રશ્નોમાં સાચો વિકલ્પ પસંદ કરી ✓ ની નીશાની કરો.
- (૧) દક્ષિણ આફ્રિકામાં ગોરાઓના અન્યાય અને અપમાનો સામે કોણે પડકાર કર્યો ?
(અ) ગાંધીજીએ (બ) ગોખલેએ (ક) ટિળકે (ડ) સુભાષબાબુએ
- (૨) ગાંધીજીની અન્યાય સામે સત્ય અને અહિંસાથી લડવાની પદ્ધતિને કયું નામ અપાયું ?
(અ) અહિંસાગ્રસ્ત (બ) સત્યાર્થપ્રકાશ (ક) સત્યમેવ જયતે (ડ) સત્યાગ્રહ
- (૩) કોના કહેવાથી ગાંધીજીએ આખા ભારતનો પ્રવાસ કર્યો ?
(અ) શ્રીમદ્ રાજચંદ્રના (૨) ગોપાલકૃષ્ણ ગોખલેના
(૩) લોકમાન્ય ટિળકના (૪) રવીન્દ્રનાથ ટાગોર
- (૪) કઈ લડતથી ગાંધીજીને અને દેશને વલ્લભભાઈ પટેલ જેવા નિષ્ઠાવાન અને સમર્પિત સાથી મળ્યા ?
(અ) ચંપારણ સત્યાગ્રહ (બ) બારડોલી સત્યાગ્રહ (ક) બોરસદ સત્યાગ્રહ (ડ) ખેડા સત્યાગ્રહ
- (૫) ભારતના લોકોની અભવ્યક્તિની સ્વતંત્રતા પર અંકુશ લગાવતા રોલેટ એક્ટને 'કાળો કાયદો' કોણે કહ્યો ?
(અ) રવીન્દ્રનાથ ટાગોર (બ) વલ્લભભાઈ પટેલ (ક) મહાત્મા ગાંધીજી (ડ) લોકમાન્ય ટિળકે
- (૬) જલિયાંવાલા બાગમાં શાંત અને નિઃશસ્ત્ર લોકો પર કોઈપણ ચેતવાણી આપ્યા વિના ગોળીવારનો હુકમ કોણે આપ્યો હતો ?
(અ) જનરલ કાયરે (બ) જનરલ ડાયરે (ક) જનરલ કર્ઝને (ડ) જનરલ માર્શલે
- (૭) અસહકારના આંદોલનની શરૂઆત મહાત્માગાંધીએ કઈ ઉપાધિ ત્યાગીને કરી ?
(અ) મહાત્મા (બ) રાષ્ટ્રપિતા (ક) હિંદના બાપુ (ડ) કેસરે હિંદ
- (૮) બારડોલી સત્યાગ્રહની આગેવાની કોણે સ્વીકારી ?
(અ) ગાંધીજીએ (બ) રવિશંકર મહારાજે (ક) વલ્લભભાઈએ (ડ) વિનોબાએ

- (૯) ભારતનું બંધારણ ઘડવા કોના અધ્યક્ષપદે એક સમિતિ નીમવામાં આવી ?
 (અ) મોતીલાલ નહેરુ (બ) જવાહરલાલ નહેરુ
 (ક) ડૉ. રાજેન્દ્રપ્રસાદ (ડ) ડૉ. બાબા સાહેબ આંબેડકર
- (૧૦) કઈ નદીના કિનારે મળેલા અધિવેશનમાં 'પૂર્ણ સ્વરાજ'નો ઠરાવ પસાર કરવામાં આવ્યો ?
 (અ) ગંગા (બ) સતલુજ (ક) બિયાસ (ડ) રાવિ
- (૧૧) બાપુ, રાષ્ટ્રપિતા અને મહાત્મા તરીકે જેને આપણે ઓળખીએ છીએ તે મહાપુરુષનું નામ શું હતું ?
 (અ) કરમચંદ (બ) મોહનદાસ (ક) કસ્તુરબા ગાંધી (ડ) પુરુષોત્તમ ગાંધી
- (૧૨) દક્ષિણ આફ્રિકામાં કઈ લડતમાં સફળતા મળતા ગાંધીજીને આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે આદરમાન મળ્યું ?
 (અ) સત્યની (બ) અહિંસાની (ક) રંગભેદની (ડ) વકીલાતની
- (૧૩) ગાંધીજીએ અમદાવાદના કયા સ્થળે સત્યાગ્રહ આશ્રમની સ્થાપના કરી ?
 (અ) કોચરબમાં (બ) સરખેજમાં (ક) વાડજમાં (ડ) સાબરમતીમાં
- (૧૪) તુર્કીના સુલતાનનું ખલીફાપદ રદ કરવાની સંધિનો વિરોધ કરવા ભારતમાં થયેલા આંદોલનને કયા નામે ઓળખવામાં આવે છે ?
 (અ) ખિલાફત (બ) ખલીફા (ક) સલ્તનત (ડ) આરાફત
- (૧૫) બારડોલી સત્યાગ્રહની સફળતાથી વહલભભાઈને શેનું બિરુદ મળ્યું ?
 (અ) દેશનેતા (બ) સરદાર (ક) ખેડૂતપુત્ર (ડ) મહાત્મા
- (૧૬) ગાંધીજીનો જન્મ થયો હતો
 (અ) ઓક્ટોબર ૨, ૧૮૭૯ (બ) ઓક્ટોબર ૨, ૧૮૬૯
 (ક) ઓક્ટોબર ૨, ૧૮૫૯ (ડ) ઓક્ટોબર ૨, ૧૮૪૯
- (૧૭) ગાંધીજી વકીલ તરીકે આફ્રિકા ક્યારે ગયા ?
 (અ) ઈ.સ. ૧૮૯૩ (બ) ઈ.સ. ૧૮૯૪ (ક) ઈ.સ. ૧૮૯૫ (ડ) ઈ.સ. ૧૮૯૬
- (૧૮) ગાંધીજી આફ્રિકાથી ભારત પરત ક્યારે આવ્યા ?
 (અ) ઈ.સ. ૧૯૦૫ (બ) ઈ.સ. ૧૯૦૮ (ક) ઈ.સ. ૧૯૧૬ (ડ) ઈ.સ. ૧૯૧૫
- (૧૯) ગાંધીજીની વિચારસરણીના મૂળમંત્ર.....
 (અ) તેમનું નૈતિક બળ હતું (બ) અહિંસા હતી
 (ક) વર્ગસંઘર્ષને સ્થાન ન હતું (ડ) સત્ય અને અહિંસા હતાં
- (૨૦) ચંપારણમાં યુપોરિયન નીલવરોએ ગળીનું વાવેતર કરવાની કઈ પદ્ધતિ અપનાવી હતી ?
 (અ) તીનગલિયા (બ) તીનકઠિયા (ક) તીનપલિયા (ડ) સોનગઠિયા

- (૨૧) પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ ભારત ક્યારે આવ્યા ?
 (અ) ૧૪ જાન્યુઆરી, ૧૯૧૯ (બ) ૧૨ માર્ચ, ૧૯૨૦
 (ક) ૧૦ ઓક્ટોબર, ૧૯૨૧ (ડ) ૧૭ નવેમ્બર, ૧૯૨૧
- (૨૨) કયા બનાવને કારણે ગાંધીજીએ અસહકારની ચળવળ મોકૂફ રાખી ?
 (અ) ચૌરીચૌરાના (બ) જલિયાંવાલા બાગના હત્યાકાંડના
 (ક) ચંપારણના (ડ) સાયમન કમિશનના આગમનના
- (૨૩) અંગ્રેજોના લાઠીમારના કારણે મૃત્યુ પામનાર નેતા હતા.....
 (અ) બિપિનચંદ્ર પાલ (બ) બાળ ગંગાધર ટિળક
 (ક) ફિરોજશાહ મહેતા (ડ) લાલા લજપતરાય
- (૨૪) ૩૧ ડિસેમ્બર, ૧૯૨૯ની મધરાતે કોંગ્રેસ અધિવેશનમાં શેની માગણીનો ઠરાવ સર્વાનુમતે પસાર કરવામાં આવ્યો ?
 (અ) સ્થાનિક સ્વરાજનો (બ) સાંસ્થાનિક સ્વરાજનો
 (ક) સંપૂર્ણ સ્વરાજનો (ડ) પ્રાંતિક સ્વરાજનો
- (૨૫) ભારતમાં પ્રથમવાર સ્વાતંત્ર્યદિન ક્યારે ઊજવવામાં આવ્યો ?
 (અ) ૧૫ ઓગસ્ટ, ૧૯૨૮ (બ) ૨૬ ડિસેમ્બર, ૧૯૨૯
 (ક) ૨૬ જાન્યુઆરી, ૧૯૨૯ (ડ) ૨૬ જાન્યુઆરી, ૧૯૨૯

વિષય : સામાજિક વિજ્ઞાન :

ટેસ્ટ પેપર - ૨

ધોરણ - ૮ શાળાનું નામ : કુલ ગુણ : ૨૫

વિદ્યાર્થીનું નામ : રોલ નં. મેળવેલ ગુણ :

સૂચના : પ્રશ્નપત્રમાં એક એક માર્કના કુલ ૨૫ પ્રશ્નો છે. બધા જ પ્રશ્નોમાં ચાર વિકલ્પોમાંથી એક વિકલ્પ પસંદ કરવાનો રહેશે. દરેક પ્રશ્નનો ૧ ગુણ રહેશે. બધા જ પ્રશ્નો ફરજિયાત છે.

- ❖ નીચે આપેલા વૈકલ્પિક પ્રશ્નોમાં સાચો વિકલ્પ પસંદ કરી ✓ ની નીશાની કરો.
- (૧) કોંગ્રેસની કારોબારીએ પૂર્ણ સ્વરાજ્યની પ્રાપ્તિ માટે સવિનય કાનૂનભંગની ચળવળ શરૂ કરવાનો અધિકાર કોને આપ્યો ?
 (અ) વલ્લભભાઈ પટેલને (બ) ગાંધીજીને (ક) ડૉ. રાજેન્દ્રપ્રસાદને (ડ) વિનોબા ભાવેને
- (૨) ગાંધીજીએ મીઠાનો કાયદો તોડવા માટે યાત્રા કાઢવાનું ક્યારે જાહેર કર્યું ?
 (અ) ઈ.સ. ૧૯૩૦માં (બ) ઈ.સ. ૧૯૩૧માં (ક) ઈ.સ. ૧૯૩૫માં (ડ) ઈ.સ. ૧૯૩૮માં
- (૩) ઈ.સ. ૧૯૩૧માં લંડનમાં મળેલી ગોળમેજી પરિષદમાં કોંગ્રેસના એક માત્ર પ્રતિનિધિ તરીકે કોણ હાજર રહ્યું ?
 (અ) સરોજિની નાયડુએ (બ) સુભાષચંદ્ર બોઝએ (ક) જવાહરલાલ નહેરુએ (ડ) ગાંધીજીએ
- (૪) ઈ.સ. ૧૯૩૫ના સમવાયતંત્રના ધારામાં પ્રાંતિક સ્વરાજ્ય પ્રજા કે પ્રધાનોને નહિ પરંતુ ગવર્નરોને મળે છે તેવો મત કોણે વ્યક્ત કર્યો ?
 (અ) ગાંધીજીએ (બ) જવાહરલાલ નહેરુએ (ક) ડૉ. રાજેન્દ્રપ્રસાદે (ડ) ડૉ. રાધાકૃષ્ણને
- (૫) સ્વતંત્ર રાષ્ટ્ર પાકિસ્તાનની માંગણી ક્યાંના અધિવેશનમાં કરવામાં આવી ?
 (અ) પંજાબના (બ) લાહોરના (ક) કોલકાતાના (ડ) મુંબઈના
- (૬) ગાંધીજીએ વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહની લડત માટે પ્રથમ સત્યાગ્રહી તરીકે કોને પસંદ કર્યા ?
 (અ) વિનોબા ભાવે (બ) જવાહરલાલ નહેરુને (ક) રવિશંકર મહારજને (ડ) વલ્લભભાઈ પટેલને
- (૭) 'કરંગે યા મરેગે' સૂત્ર ગાંધીજીએ કઈ લડતમાં આપ્યું ?
 (અ) અસહકાર (બ) દાંડીકૂચ (ક) ચંપારણ (ડ) હિંદ છોડો
- (૮) કેવિનેટ મિશન યોજના મુજબ કોના નેતૃત્વમાં વચગાળાની સરકાર રચવામાં આવી ?
 (અ) મૌલાના આઝાદના (બ) રાજ ગોપાલાચારીના
 (ક) જવાહરલાલ નહેરુના (ડ) વલ્લભભાઈ પટેલના
- (૯) ગોળમેજી પરિષદો કયા સ્થળે યોજાતી હતી ?
 (અ) દિલ્હી (બ) લંડન (ક) પેરિસ (ડ) લાહોર
- (૧૦) હિંદ છોડો ઐતિહાસિક ઠરાવ ક્યાંની બેઠકમાં કરવામાં આવ્યો ?
 (અ) મુંબઈ (બ) દિલ્હી (ક) લાહોર (ડ) કોલકતા
- (૧૧) મીઠાનો કાયદો તોડવાની દાંડીકૂચ યાત્રા કોણે શરૂ કરી ?
 (અ) વિનોબા ભાવેએ (બ) કસ્તુરભાએ (ક) લોકમાન્ય ટિળકે (ડ) ગાંધીજીએ
- (૧૨) ગાંધીજીએ દાંડીકૂચની શરૂઆત કયા આશ્રમથી કરી ?
 (અ) કોચરબ (બ) પવનાર (ક) સાબરમતી (ડ) શાંતિધામ
- (૧૩) મુસ્લીમલીગે ૧૬ ઓગસ્ટ ૧૯૪૬નો દિવસ કયા નામથી ઉજવવાની જાહેરાત કરી ?
 (અ) વિરોધ દિન (બ) સીધા પગલાં દિન (ક) શાંતિદિન (ડ) પાકિસ્તાન દિન

- (૧૪) બ્રિટનના કયા વડાપ્રધાને હિંદને સંપૂર્ણ સ્વશાસન આપવાની જાહેરાત કરી ?
 (અ) એટલીએ (બ) જોટલીએ (ક) ચર્ચિલે (ડ) માઉન્ટ બેટને
- (૧૫) ભારતીય જનતાને 'કરેંગે યા મરેંગે' નો આદેશ કોણે આપ્યો ?
 (અ) સુભાષચંદ્ર બોઝે (બ) જવાહરલાલ નહેરુ (ક) વલ્લભભાઈ પટેલ (ડ) ગાંધીજી
- (૧૬) ગાંધીજીએ વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહ શરૂ કરવાનું નક્કી કર્યું, કારણ કે.....
 (અ) સામૂહિક સત્યાગ્રહમાં તેમને શ્રદ્ધા રહી ન હતી
 (બ) વિશ્વયુદ્ધના સમયે તેઓ અંગ્રેજ સરકારની મુશ્કેલીઓ વધારવા ઈચ્છતા હતા
 (ક) વિશ્વયુદ્ધના સમયે તેઓ અંગ્રેજ સરકારની મુશ્કેલીઓ વધારવા ન હતા
 (ડ) તેમને વિનોબા ભાવે જેવા રચનાત્મક કાર્યકર મળી ગયા હતા
- (૧૭) ગાંધીજીએ વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહી તરીકે વિનોબા ભાવેની પસંદગી કરી, કારણ કે.....
 (અ) ગાંધીજીને તેમના રચનાત્મક કાર્યો અને ઉચ્ચ ધોરણોમાં શ્રદ્ધા હતી
 (બ) તે અહિંસક સત્યાગ્રહી હતા
 (ક) તેમનામાં નેતૃત્વના ગુણો હતા
 (ડ) તે ગાંધીજીના વિશ્વાસુ હતા
- (૧૮) વિનોબા ભાવેએ વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહની શરૂઆત ક્યારે કરી ?
 (અ) ૧૭ ઓક્ટોબર, ૧૯૪૦ (બ) ૩૦ ઓક્ટોબર, ૧૯૪૦
 (ક) ૮ ઓગસ્ટ, ૧૯૪૦ (ડ) ૧૭ ઓક્ટોબર, ૧૯૪૨
- (૧૯) અમદાવાદમાં અંગ્રેજ સરકારે હિંદ સંરક્ષણ ધારા હેઠળ કોની ધરપકડ કરી હતી ?
 (અ) મોરરજી દેસાઈ (બ) વલ્લભભાઈ પટેલ (ક) ગોપાળદાસ દેસાઈ (ડ) માગીબેન પટેલ
- (૨૦) 'હિંદ છોડો' આંદોલન વખતે ગાંધીજીએ લોકોને.....
 (અ) 'પૂર્ણ સ્વરાજ'નું સૂત્ર આપ્યું (બ) 'ચલો દિલ્હી'નું સૂત્ર આપ્યું
 (ક) 'કરેંગે યા મરેંગે'નું સૂત્ર આપ્યું (ડ) 'ક્રિવટ ઈન્ડિયા'નું સૂત્ર આપ્યું
- (૨૧) 'હિંદ છોડો' આંદોલનની શરૂઆત ક્યારે થઈ હતી ?
 (અ) ૮ ઓગસ્ટ, ૧૯૪૨ (બ) ૧૫ ઓગસ્ટ, ૧૯૪૨
 (ક) ૮ એપ્રિલ, ૧૯૪૧ (ડ) ૩૦ નવેમ્બર, ૧૯૪૨
- (૨૨) 'હિંદ છોડો' આંદોલન દરમિયાન રેલવેને સૌથી વધુ નુકસાન.....
 (અ) મધ્યપ્રદેશમાં કરવામાં આવ્યું હતું (બ) ઉત્તર પ્રદેશમાં કરવામાં આવ્યું હતું
 (ક) બિહારમાં કરવામાં આવ્યું હતું (ડ) મુંબઈ ઈલાકામાં કરવામાં આવ્યું હતું
- (૨૩) 'હિંદ છોડો' ચળવળમાં અમદાવાદમાં અંગ્રેજ સરકારે કરેલા ગોળીબારમાં કેટલા વિદ્યાર્થીઓ શહીદ થયા હતા ?
 (અ) ૪ (બ) ૬ (ક) ૫ (ડ) ૮
- (૨૪) 'હિંદ છોડો' આંદોલન દરમિયાન અમદાવાદના બધા જ બજારો કેટલા મહિના સુધી બંધ રહ્યાં હતાં ?
 (અ) બે મહિના (બ) અઢી મહિના (ક) ત્રણ મહિના (ડ) સાડાત્રણ મહિના
- (૨૫) 'હિંદ છોડો' આંદોલન દરમિયાન ઉત્તર પ્રદેશના કયા જિલ્લામાં લોકોએ રાષ્ટ્રીય સરકાર રચી હતી ?
 (અ) બરેલી (બ) બલિયા (ક) બિજનૌર (ડ) બલરામપુર

परिशिष्ट - ५

सिद्धिकसोटीना निर्माण माटे

MCQ नुं विश्लेषण

પરિશિષ્ટ : ૫

સિદ્ધિક્કસોટીના નિર્માણ માટે MCQ નું વિશ્લેષણ

પ્રસ્તુત સંશોધન પ્રાયોગિક સંશોધન પ્રકારનું હતું. આ સંશોધનમાં પરંપરાગત પદ્ધતિથી તથા બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમથી શૈક્ષણિક અનુભવોની અસર ચકાસવાની હતી. આ બાબતને ધ્યાનમાં રાખી સંશોધક દ્વારા ઉપર્યુક્ત પ્રમાણેના અનુભવોને ચકાસવાના આશયે સિદ્ધિક્કસોટીનું નિર્માણ કરવામાં આવ્યું હતું. ક્સોટીના નિર્માણ માટે આદર્શ એ બેન્ઝામિન બ્લૂમ સૂચિત બ્લૂ - પ્રિન્ટ આધારિત પ્રશ્નપત્ર છે. પરંતુ પ્રવર્તમાન શિક્ષણ જગતમાં આવેલા પરીક્ષા સુધારણા કાર્યક્રમમાં એમ.સી.ક્યુ આધારિત પ્રશ્નપત્રની રચના વધુ આવકાર્ય છે. વિવિધ સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાઓમાં એમ.સી.ક્યુ આધારિત પ્રશ્નકસોટી રચવામાં આવે છે. શાળાઓમાં પણ હવે એમ ક્યુ આધારિત પ્રશ્નપત્રની રચના કરવામાં આવે છે. આ કસોટીથી શિક્ષકનું આત્મલક્ષીપણું ઘટાડી શકાય છે. વિદ્યાર્થીપક્ષે પણ જે તે માહિતી અંગે ગોળ ગોળ જવાબને બદલે સ્પષ્ટ, સાચો ઉત્તર આપવામાં સરળતા રહે છે. પ્રવર્તમાન સમયમાં આવેલા આ સંજોગોને ધ્યાન રાખી સંશોધકે એમ.સી.ક્યુ આધારિત સિદ્ધિક્કસોટી તૈયાર કરવાનું વિચાર્યું. આ કસોટી તૈયાર કરવા માટે સંશોધકે કોલેજ તથા શાળા કક્ષાના નિષ્ણદો, વિષય નિષ્ણદો સાથે વિમર્શ કરી, તેમણે સૂચવેલ સૂચનોને ધ્યાનમાં લીધા હતાં અને કસોટીની રચના કરી હતી.

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં ધોરણ - ૮ ના સામાજિક વિજ્ઞાનવિષયમાં ઈતિહાસ વિભાગના પ્રકારણો મહત્ત્વાના માર્ગ - ૧ અને મહત્ત્વાના માર્ગ - ૨ ને ધ્યાનમાં લઈ કસોટીની રચના કરવામાં આવી હતી. આ પ્રકારણના મુદ્દાઓને સંદર્ભ સાહિત્યનો આધાર લઈ ૧૫ પાઠમાં વિભાજિત કર્યા હતા. આ પાઠોને કસોટીમાં સમાન યોગ્યતા અને મહત્વ મળે તેનું ધ્યાન રાખી કસોટીમાં સામાન્ય: પાઠ દીઠ ૩ ગુણભાર નક્કી કરવામાં આવ્યો હતો. એટલે કે દરેક પાઠ આધારિત ૩ એમ.સી.ક્યુ આધારિત પ્રશ્નો અને ૩ ગુણ એમ નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું.

મૂલ્યાંકનમાં સંબંધિત બધા જ હેતુઓની ચકાસણી કરતાં પ્રશ્નો જેક કે જ્ઞાનના પ્રશ્નો સમજના પ્રશ્નો, કૌશલ્યના પ્રશ્નોની પસંદગી થાય તે મહત્વની અને ઈચ્છનીય બાબત છે. આ દરેક પ્રશ્નોને સમાનતાના ધોરણે પસંદગી આપવામાં આવે તે પણ એટલે જ જરૂરી છે. આ બાબતને ધ્યાનમાં રાખી સંશોધક દ્વારા નીચે પ્રમાણે હેતુઓના સંદર્ભમાં ગુણભારાંક નક્કી કરવામાં આવ્યો હતો.

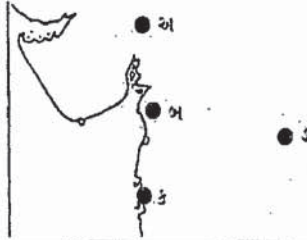
હેતુઓ પ્રમાણે વિશ્લેષણ

ક્રમ	હેતુઓ	એકમ		પ્રશ્નો	ગુણ	ટકાવારી
		૧	૨			
૧	જ્ઞાન (Knowledge)	૧૭	૧૮	૩૫	૩૫	૭૦%
૨	સમજ (Understanding)	૨	૩	૫	૫	૧૦%
૩	ઉપયોગ (Application)	૨	૩	૫	૫	૧૦%
૪	કૌશલ્ય (Skill)	૩	૨	૫	૫	૧૦%
૫	કુલ	૨૪	૨૬	૪૬	૫૦	૧૦૦%

પ્રશ્નવાર વિશ્લેષણ			
ક્રમ	પ્રશ્ન	પ્રકાર	ગુણ
૧	ગાંધીજી વકીલ તરીકે આફ્રિકા કઈ સાલમાં ગયા ? (અ) ઈ.સ. ૧૮૯૩ (બ) ઈ.સ. ૧૮૯૪ (ક) ઈ.સ. ૧૮૯૫ (ડ) ઈ.સ. ૧૮૯૬	જ્ઞાન	૧
૨	ગાંધીજીએ અમદાવાદમાં સૌપ્રથમ કયા આશ્રમની સ્થાપના કરી ? (અ) પવનાર આશ્રમ (બ) સત્યાગ્રહ આશ્રમ (ક) સાબરમતી આશ્રમ (ડ) કોચરબ આશ્રમ	જ્ઞાન	૧
૩	ઈ. સ. ૧૯૧૭માં ગાંધીજીએ બિહારમાં કયો સત્યાગ્રહ કર્યો ? (અ) દાંડી સત્યાગ્રહ (બ) ખેડા સત્યાગ્રહ (ક) સ્વરાજ સત્યાગ્રહ (ડ) ચંપારણ સત્યાગ્રહ	જ્ઞાન	૧
૪	ગાંધીજીની વિચારસરણીના મૂળમાં..... (અ) તેમનું નૈતિક બળ હતું (બ) અહિંસા હતી (ક) વર્ગસંઘર્ષને સ્થાન ન હતું (ડ) સત્ય અને અહિંસા હતાં	જ્ઞાન	૧
૫	ચંપારણમાં યુરોપિયન નીલવરોએ ગળીનું વાવેતર કરવાની કઈ પદ્ધતિ અપનાવી હતી ? (અ) ત્રિનગલિયા (બ) ત્રિનકઠિયા (ક) ત્રિનપલિયા (ડ) સોનગઠિયા	જ્ઞાન	૧
૬	ગાંધીજીએ રોલેટ એક્ટને કાળો કાયદો ગણાવ્યો કારણ કે (અ) તે કાળા રંગનો કાયદો ગણાયો હતો (બ) ભારતના લોકોના વાણી અને વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્ય પર પ્રતિબંધ કરતો કાયદો હતો (ક) કાયદા અધિકારી મી. રોલેટ કાળો વાન ધરાવતા હતા (ડ) ગાંધીજીને કાળો રંગ પસંદ હતો	સમજ	૧
૭	ગાંધીજીએ અસહકારની ચળવળ કયા બનાવને કારણે મોકૂફ રાખી ? (અ) ચૌરીચૌરાના (બ) જલિયાંવાલા બાગના હત્યાકાંડના (ક) ચંપારણના (ડ) સાયમન કમિશનના આગમનના	જ્ઞાન	૧
૮	અંગ્રેજોના લાઠીમારને કારણે મૃત્યુ પામનાર નેતા કોણ હતા ? (અ) બિપિનચંદ્ર પાલ (બ) બાળ ગંગાધર ટિળક (ક) ફિરોજશાહ મહેતા (ડ) લાલા લજપતરાય	જ્ઞાન	૧
૯	અસહકાર આંદોલનની શરૂઆતમાં ગાંધીજીએ કઈ ઉપાધિ નો ત્યાગ કર્યો ? (અ) સર (બ) નાઈટ (ક) કેસરે હિંદ (ડ) સરદાર	જ્ઞાન	૧
૧૦	ભારતમાં સત્યાગ્રહની પદ્ધતિને અમલમાં મૂકતો સૌપ્રથમ ખેડૂતનો સત્યાગ્રહ એટલે..... (અ) બોરસદ સત્યાગ્રહ (બ) બારડોલી સત્યાગ્રહ (ક) ખેડા સત્યાગ્રહ (ડ) ચંપારણ સત્યાગ્રહ	સમજ	૧
૧૧	ખેડા સત્યાગ્રહ (૧૯૧૭)નું સુકાન કોણે સંભાળ્યું હતું ? (અ) ગાંધીજીએ (બ) મોહનલાલ પંડ્યાએ (ક) વલ્લભભાઈ પટે (ડ) ઝીણાભાઈ દેસાઈએ	જ્ઞાન	૧
૧૨	ગાંધીજીએ મોહનલાલ પંડ્યાને કયું બિરુદ આપ્યું હતું ? (અ) પ્રાંત સુબાનું (બ) અમદાવાદ સુબાનું (ક) ડુંગળીચોરનું (ડ) બટાટાચોરનું	જ્ઞાન	૧

૧૩	વલ્લભભાઈ પટેલે કયા સત્યાગ્રહનું નેતૃત્વ સંભાળ્યું હતું ? (અ) બારડોલી (બ) વિરમગામ (ક) ચંપારણ (ડ) દાંડી	જ્ઞાન	૧
૧૪	બારડોલી સત્યાગ્રહની લડત અંગે પત્રિકાઓ પ્રકાશિત કરવાનું કામ કોણે સંભાળ્યું હતું ? (અ) મોહનલાલ પંડ્યાએ (બ) વલ્લભભાઈ પટેલે (ક) જુગતરામ દેવેએ (ડ) ઝીણાભાઈ દેસાઈએ	જ્ઞાન	૧
૧૫	વલ્લભભાઈ પટેલને 'સરદાર'નું બિરુદ નીચેના નકશા પૈકી કયા સ્થળે સત્યાગ્રહ દ્વારા મળ્યું (અ) નવસારી (બ) બારડોલી (ક) ગાગુદેવી (ડ) વલસાડ	ઉપયોગ	૧
૧૬	ગાંધીજીએ સુરત જિલ્લાના કયા ગામના મીઠાના અગરો પર ધાડ પાડવાનો કાર્યક્રમ જાહેર કર્યો ? (અ) ધરાસાગા (બ) વડાલા (ક) ડોડિયાગા (ડ) સમિયાગા	જ્ઞાન	૧
૧૭	જલિયાંવાલા બાગ ભારતના કયા શહેરમાં આવેલો છે ? (અ) અમદાવાદ (બ) મુંબઈ (ક) દિલ્હી (ડ) અમૃતસર	જ્ઞાન	૧
૧૮	ભારતમાં પ્રથમવાર સ્વાતંત્ર્યદિન ક્યારે ઊજવવામાં આવ્યો ? (અ) ૧૫ ઓગસ્ટ, ૧૯૨૮ (બ) ૨૬ ડિસેમ્બર, ૧૯૨૯ (ક) ૨૬ જાન્યુઆરી, ૧૯૨૯ (ડ) ૨૬ જાન્યુઆરી, ૧૯૩૦	જ્ઞાન	
૧૯	ગાંધીજીએ દાંડીકૂચ કયા દિવસે શરૂ કરી હતી ? (અ) ૫ એપ્રિલ, ૧૯૩૦ના રોજ (બ) ૧૨ માર્ચ, ૧૯૩૦ના રોજ (ક) ૩૦ માર્ચ, ૧૯૩૦ના રોજ (ડ) ૧૨ માર્ચ, ૧૯૩૨ના રોજ	જ્ઞાન	૧
૨૦	સવિનય કાનૂનભંગ ચળવળમાં મીઠા કાયદા ભંગનું સ્થળ નીચે આપેલા નકશામાં વિકલ્પોમાંથી પસંદ કરો (અ) અમદાવાદ (બ) બારડોલી (ક) દાંડી (ડ) મુંબઈ	ઉપયોગ	૧
૨૧	દાંડીકૂચને અંતે આખા દેશમાં કઈ ચળવળ શરૂ થઈ ? (અ) સવિનય કાનૂનભંગની (બ) હિંદ છોડોની (ક) અસહકારની (ડ) વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહની	જ્ઞાન	૧
૨૨	અબ્બાસ તેયબજીની ધરપકડ પછી ધરાસાગા સત્યાગ્રહની આગેવાની કોણે સંભાળી ? (અ) કસ્તૂરબાઈએ (બ) સરોજિની નાયડુએ (ક) મીઠુભડેન પીટિટે (ડ) મીરાંભડેને	જ્ઞાન	૧
૨૩	ગાંધીજીએ સવિનય કાનૂનભંગની રાષ્ટ્રીય લડતમાં કોને મુખ્ય કાર્યક્રમ બનાવ્યો હતો ? (અ) પૂર્ણ સ્વરાજને (બ) વિદેશી કાપડના બહિષ્કારને (ક) હિંદના ભાગલા વિરોધને (ડ) મીઠાના કાયદાના ભંગને	જ્ઞાન ૨	૧
૨૪	અબ્બાસ તેયબજીની ધરપકડ થયા પછી ધરાસાગાના મીઠાના સત્યાગ્રહની આગેવાની કોણે લીધી હતી ? (અ) ગાંધીજીએ (બ) વલ્લભભાઈ પટેલે (ક) કસ્તૂરબા ગાંધીએ (ડ) સરોજિની નાયડુએ	જ્ઞાન ૨	૧
૨૫	કોની હાકલને માન આપીને સ્ત્રીઓએ પાણુ હજારોની સંખ્યામાં સવિનય કાનૂનભંગની લડતમાં ભાગ લીધો ? (અ) સરોજિની નાયડુની (બ) ગાંધીજીની (ક) કસ્તૂરબા ગાંધીની (ડ) વલ્લભભાઈ પટેલની	જ્ઞાન ૨	૧
૨૬	ગાંધીજીએ વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહ શરૂ કરવાનું નક્કી કર્યું, કારણ કે..... (અ) સામૂહિક સત્યાગ્રહમાં તેમને શ્રદ્ધા રહી ન હતી (બ) વિશ્વયુદ્ધના સમયે તેઓ અંગ્રેજ સરકારની મુશ્કેલીઓ વધારવા ઈચ્છતા હતા (ક) વિશ્વયુદ્ધના સમયે તેઓ અંગ્રેજ સરકારની મુશ્કેલીઓ વધારવા ઈચ્છા ન હતા (ડ) તેમને વિનોબા ભાવે જેવા રચનાત્મક કાર્યકર મળી ગયા હતા	સમજ	૧

૨૬	અમદાવાદમાં અંગ્રેજ સરકારે હિંદ સંરક્ષણ ધારા હેઠળ કોની ધરપકડ કરી હતી ? (અ) મોરરજી દેસાઈ (બ) વલ્લભભાઈ પટેલ (ક) ગોપાળદાસ દેસાઈ (ડ) માણીબેન પટેલ		૧
૨૮	વિનોબા ભાવેએ વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહની શરૂઆત ક્યારે કરી ? (અ) ૧૭ ઓક્ટોબર, ૧૯૪૦ (બ) ૩૦ ઓક્ટોબર, ૧૯૪૦ (ક) ૮ ઓગસ્ટ, ૧૯૪૦ (ડ) ૧૭ ઓક્ટોબર, ૧૯૪૨	જ્ઞાન ૨	૧
૨૯	ઓગસ્ટ, ૧૯૩૫ના હિંદ સરકારના ધારા મુજબ..... (અ) ભારતને સાંસ્થાનિક સ્વરાજ આપવાનું હતું (બ) હિંદને અમુક મર્યાદાઓ સાથે પ્રાંતિક સ્વાયત્તતા આપવામાં આપવામાં આવી (ક) ભારતના લોકો દ્વારા ચૂંટાયેલી બંધારણસભાની રચના કરવાની જાહેરાત કરવામાં આવી (ડ) દેશી રાજ્યોની પ્રજાને સ્વતંત્રતા આપવામાં આવી	જ્ઞાન ૨	૧
૩૦	હિંદુઓ અને મુસ્લિમો અલગ રાષ્ટ્રીયતા ધરાવે છે. તેથી તેઓને બે અલગ રાજ્યોમાં વહેંચવામાં આવે તેવો પ્રચાર કરનાર મુસ્લિમ નેતા હતા..... (અ) ચૌધરી રહેમતઅલી (બ) અરુણા આસફઅલી(ક) મૌલાના આઝાદ (ડ) મૌલવી બરકતુલ્લા	જ્ઞાન ૨	૧
૩૧	મુસ્લિમ લીગના અધિવેશનમાં સ્વતંત્ર રાષ્ટ્ર પાકિસ્તાનની માગણીનો ઠરાવ પસાર કર્યો તે સ્થળ નીચે આપેલા નકશામાં વિકલ્પોમાંથી પસંદ કરો (અ) લાહોર (બ) મુંબઈ (ક) જયપુર. (ડ) દિલ્હી	ઉપયોગ	૧
૩૨	કોંગ્રેસે કિપ્સ દરખાસ્તોનો અસ્વીકાર કર્યો, કારણ કે..... (અ) તેમાં બંધારણસભાની રચના કરવાનો કોઈ ઉલ્લેખ ન હતો (બ) તેમાં પ્રાંતને ભારતીય સંઘનો સમાન દરજ્જો આપવાનો કોઈ ઉલ્લેખ ન હતો (ક) તેમાં વર્તમાનપત્રો પર પ્રતિબંધો લાદવામાં આવ્યા હતા (ડ) એ દરખાસ્તો પરોક્ષ રીતે મુસ્લિમ લીગની પાકિસ્તાનની માગણીઓ સ્વીકારવા જેવી હતી	સમજ	૧
૩૩	વચગાળાની સરકારના વડા પ્રધાન કોણ બન્યા ? (અ) ગાંધીજી(બ) મહંમદઅલી ઝીણા (ક) વલ્લભભાઈ પટેલ(ડ) જવાહરલાલ નહેરુ	જ્ઞાન ૨	૧
૩૪	મુસ્લિમ લીગે પાકિસ્તાન મેળવવા દેશના મુસ્લિમોને કઈ અપીલ કરી ? (અ) સીધાં પગલાં ભરવાની (બ) વચગાળાની સરકારમાં જોડાવાની (ક) અંગ્રેજ સરકાર સામે સત્યાગ્રહ કરવાની (ડ) બંધારણ સભામાં જોડાવાની	જ્ઞાન ૨	૧
૩૫	વાઈસરોય લોર્ડ ઈર્વિન અને ગાંધીજી વચ્ચે ક્યારે કરાર થયા ? (અ) માર્ચ, ૧૯૩૧ (બ) ડિસેમ્બર, ૧૯૩૨ (ક) જાન્યુઆરી, ૧૯૩૩ (ડ) માર્ચ, ૧૯૩૪	જ્ઞાન ૨	૧
૩૬	ઓગસ્ટ, ૧૯૪૦માં બ્રિટિશ વાઈસરોયે નિવેદન કર્યું કે..... (અ) દ્વિતીય વિશ્વયુદ્ધને અંતે ભારતને આઝાદી આપવામાં આવશે (બ) દ્વિતીય વિશ્વયુદ્ધને અંતે દેશભરમાં નવેસરથી ચૂંટણીઓ યોજવામાં આવશે (ક) દ્વિતીય વિશ્વયુદ્ધને અંતે ભારતનું બંધારણ ઘડવા એક સમિતિ નીમવામાં આવશે (ડ) જાહેર કરેલા વટહુકમો રદ કરવામાં આવશે	જ્ઞાન ૨	૧
૩૭	કોંગ્રેસ મહાસભાએ ઓગસ્ટ ઓફર (ઓગસ્ટ, ૧૯૪૦)નો અસ્વીકાર કર્યો, કારણ કે..... (અ) તેમાં મુસ્લિમ લીગની પાકિસ્તાનની રચના કરવાની માગણીનો પરોક્ષ રીતે સ્વીકાર થયો હતો (બ) તેમાં ગાંધીજીની વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહ કરવાની માગણીનો ઈન્કાર થયો હતો (ક) તેમાં બંધારણસભાની રચના કરવાની માગણીનો અસ્વીકાર થયો હતો (ડ) તેમાં રાજાઓ અને લઘુમતીઓના રક્ષણના બહાના હેઠળ અંગ્રેજ સરકારે વર્ગીય અને કોમી તત્વોને ઉત્તેજન આપ્યું હતું	સમજ	૧

૩૮	<p>ઈ.સ. ૧૯૪૦માં કોંગ્રેસ સમિતિએ કરેલા ઠરાવનું સ્થળ નીચે આપેલા નકશાના વિકલ્પોમાંથી પસંદ કરો</p> <p>(અ) અમદાવાદ (બ) સુરત (ક) મુંબઈ (ડ) વર્ધા</p> 	ઉપયોગ	૧
૩૯	<p>‘હિંદ છોડો’ આંદોલન વખતે ગાંધીજીએ લોકોને.....</p> <p>(અ) ‘પૂર્ણ સ્વરાજ’નું સૂત્ર આપ્યું (બ) ‘ચલો દિલ્હી’નું સૂત્ર આપ્યું (ક) ‘કરેંગ યા મરેંગ’નું સૂત્ર આપ્યું (ડ) ‘કિવટ ઈન્ડિયા’નું સૂત્ર આપ્યું</p>	જ્ઞાન ૨	
૪૦	<p>‘હિંદ છોડો’ આંદોલનની શરૂઆત ક્યારે થઈ હતી ?</p> <p>(અ) ૮ ઓગસ્ટ, ૧૯૪૨ (બ) ૧૫ ઓગસ્ટ, ૧૯૪૨ (ક) ૮ એપ્રિલ, ૧૯૪૧ (ડ) ૩૦ નવેમ્બર, ૧૯૪૨</p>	જ્ઞાન ૨	૧
૪૧	<p>‘હિંદ છોડો’ આંદોલન દરમિયાન રેલવેને થયેલ સૌથી વધુ નુકસાનનું રાજ્ય નીચે આપેલા નકશાના વિકલ્પોમાંથી પસંદ કરો</p> <p>(અ) મધ્યપ્રદેશ (બ) ઉત્તર પ્રદેશ (ક) બિહાર (ડ) મુંબઈ ઈલાકા</p>	ઉપયોગ	૧
૪૨	<p>ભારતને આઝાદી કઈ સાલમાં મળી ?</p> <p>(અ) ઈ.સ. ૧૯૪૨ (બ) ઈ.સ. ૧૯૪૫ (ક) ઈ.સ. ૧૯૪૭ (ડ) ઈ.સ. ૧૯૫૦</p>	જ્ઞાન ૨	૧
૪૩	<p>દ્વિતીય વિશ્વયુદ્ધ પછી ઈંગ્લેન્ડના વડા પ્રધાન કોણ બન્યા ?</p> <p>(અ) ક્લેમેન્ટ (બ) લોર્ડ લિનલિથગો (ક) રામસે મેકડોનાલ્ડ (ડ) ચર્ચિલ</p>	જ્ઞાન ૨	૧
૪૪	<p>કેબિનેટ મિશન જાહેર કરેલી યોજનાનો મુખ્ય હેતુ.....</p> <p>(અ) દેશના ભાગલા પાડ્યા વિના ભારતને પૂર્ણ સ્વરાજ આપવાનો હતો (બ) દેશના ભાગલા પાડીને ભારતને પૂર્ણ સ્વરાજ આપવાનો હતો (ક) ભારતને સાંસ્થાનિક સ્વરાજ આપવાનો હતો (ડ) ભારતનું નવું બંધારણ ઘડવાનો હતો</p>	જ્ઞાન ૨	૧
૪૫	<p>ઈંગ્લેન્ડના વડા પ્રધાન એટલીએ ફેબ્રુઆરી, ૧૯૪૭માં જાહેરાત કરી કે.....</p> <p>(અ) ભારતના ભાગલા પાડ્યા સિવાય ભારતને આઝાદી આપવામાં આવશે. (બ) ભારતના ભાગલા સાથે ભારતને આઝાદી આપવામાં આવશે. (ક) ઓગસ્ટ, ૧૯૪૭ સુધીમાં બ્રિટિશ સરકાર ભારતમાં વિદાય લેશે (ડ) જૂન, ૧૯૪૮ સુધીમાં બ્રિટિશ સરકાર ભારતમાંથી વિદાય લેશે</p>	જ્ઞાન ૨	૧
૪૬	<p>નીચે આપેલા સ્થળોનો ભારતના રેખાંકીત નકશામાં સ્થાન નિર્દેશ કરો.</p> <p>(૧) પોરબંદર (૨) અમૃતસર (૩) ધરાસણા (૪) લખનૌ (૫) કલકત્તા</p>	કૌશલ્ય	૫

India

परिशिष्ट - ६

शैक्षणिक संशोधन माटेनी
सिद्धिसोटी

—

પરિશિષ્ટ : ૬

શૈક્ષણિક સંશોધન માટેની સિદ્ધિક્કસોટી

વિષય : સામાજિક વિજ્ઞાન : ટેસ્ટ પેપર

ધોરણ - ૮ શાળાનું નામ :

કુલ ગુણ : ૫૦

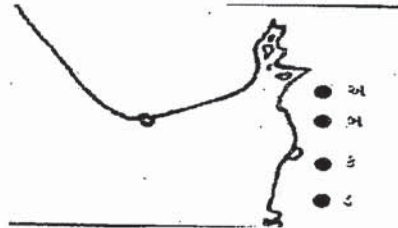
વિદ્યાર્થીનું નામ :

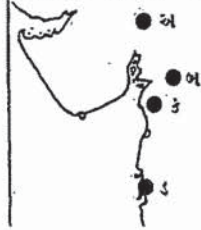
રોલ નં.

મેળવેલ ગુણ :

સૂચના : પ્રશ્નપત્રમાં એક એક માર્કના કુલ ૫૦ પ્રશ્નો છે. બધા જ પ્રશ્નોમાં ચાર વિકલ્પોમાંથી એક વિકલ્પ પસંદ કરવાનો રહેશે. દરેક પ્રશ્નનો ૧ ગુણ રહેશે. પ્રશ્ન - ૪૬ના ગુણ ૫ રહેશે. બધા જ પ્રશ્નો ફરજિયાત છે.

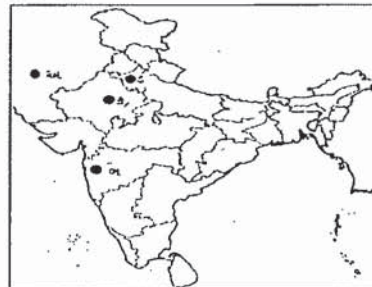
- ❖ નીચે આપેલા વૈકલ્પિક પ્રશ્નોમાં સાચો વિકલ્પ પસંદ કરી ✓ ની નીચાની કરો.
- (૧) ગાંધીજી વકીલ તરીકે આફ્રિકા ક્યારે ગયા ?
(અ) ઈ.સ. ૧૮૮૩ (બ) ઈ.સ. ૧૮૮૪ (ક) ઈ.સ. ૧૮૮૫ (ડ) ઈ.સ. ૧૮૮૬
- (૨) ગાંધીજીએ અમદાવાદમાં સૌપ્રથમ કયા આશ્રમની સ્થાપના કરી ?
(અ) પવનાર આશ્રમ (બ) સત્યાગ્રહ આશ્રમ (ક) સાબરમતી આશ્રમ (ડ) કોચરબ આશ્રમ
- (૩) ઈ. સ. ૧૯૧૭માં ગાંધીજીએ બિહારમાં કયો સત્યાગ્રહ કર્યો ?
(અ) દાંડી સત્યાગ્રહ (બ) ખેડા સત્યાગ્રહ (ક) સ્વરાજ સત્યાગ્રહ (ડ) ચંપારણ સત્યાગ્રહ
- (૪) ગાંધીજીની વિચારસરણીના મૂળમાં.....
(અ) તેમનું નૈતિક બળ હતું (બ) અહિંસા હતી
(ક) વર્ગસંઘર્ષને સ્થાન ન હતું (ડ) સત્ય અને અહિંસા હતાં
- (૫) ચંપારણમાં યુપોરિયન નીલવરોએ ગળીનું વાવેતર કરવાની કઈ પદ્ધતિ અપનાવી હતી ?
(અ) તીનગલિયા (બ) તીનકઠિયા (ક) તીનપડિયા (ડ) સોનગઠિયા
- (૬) ગાંધીજીએ રોલેટ એક્ટને કાળો કાયદો ગણાવ્યો કારણ કે
(અ) તે કાળા રંગનો કાયદો ગણાયો હતો
(બ) ભારતના લોકોના વાણી અને વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્ય પર પ્રતિબંધ કરતો કાયદો હતો
(ક) કાયદા અધિકારી મી. રોલેટ કાળો વાન ધરાવતા હતા
(ડ) ગાંધીજીને કાળો રંગ પસંદ હતો

- (૭) કયા બનાવને કારણે ગાંધીજીએ અસહકારની ચળવળ મોકૂફ રાખી ?
- (અ) ચૌરીચૌરાના (બ) જલિયાંવાલા બાગના હત્યાકાંડના
(ક) ચંપારણના (ડ) સાયમન કમિશનના આગમનના
- (૮) અંગ્રેજોના લાઈમારના કારણે મૃત્યુ પામનાર નેતા હતા.....
- (અ) બિપિનચંદ્ર પાલ (બ) બાળ ગંગાધર ટિળક
(ક) ફિરોજશાહ મહેતા (ડ) લાલા લજપતરાય
- (૯) અસહકાર આંદોલનની શરૂઆતમાં ગાંધીજીએ કઈ ઉપાધિ નો ત્યાગ કર્યો ?
- (અ) સર (બ) નાઈટ (ક) કેસરે હિંદ (ડ) સરદાર
- (૧૦) ભારતમાં સત્યાગ્રહની પદ્ધતિને અમલમાં મૂકતો સૌપ્રથમ ખેડૂતનો સત્યાગ્રહ એટલે.....
- (અ) બોરસદ સત્યાગ્રહ (બ) બારડોલી સત્યાગ્રહ (ક) ખેડા સત્યાગ્રહ (ડ) ચંપારણ સત્યાગ્રહ
- (૧૧) ખેડા સત્યાગ્રહ (૧૯૧૭)નું સુકાન કોણે સંભાળ્યું હતું ?
- (અ) ગાંધીજીએ (બ) મોહનલાલ પંડ્યાએ (ક) વલ્લભભાઈ પટેલે (ડ) ઝીગુભાઈ દેસાઈએ
- (૧૨) ગાંધીજીએ મોહનલાલ પંડ્યાને કયું બિરુદ આપ્યું હતું ?
- (અ) પ્રાંત સુબાનું (બ) અમદાવાદ સુબાનું (ક) ડુંગળીચોરનું (ડ) બટાટાચોરનું
- (૧૩) વલ્લભભાઈ પટેલે કયા સત્યાગ્રહનું નેતૃત્વ સંભાળ્યું હતું ?
- (અ) બારડોલી (બ) વિરમગામ (ક) ચંપારણ (ડ) દાંડી
- (૧૪) બારડોલી સત્યાગ્રહની લડત અંગે પત્રિકાઓ પ્રકાશિત કરવાનું કામ કોણે સંભાળ્યું હતું ?
- (અ) મોહનલાલ પંડ્યાએ (બ) વલ્લભભાઈ પટેલે
(ક) જુગતરામ દેવેએ (ડ) ઝીગુભાઈ દેસાઈએ
- (૧૫) વલ્લભભાઈ પટેલને 'સરદાર'નું બિરુદ નીચેના નકશા પૈકી કયા સ્થળે સત્યાગ્રહ દ્વારા મળ્યું
- (અ) નવસારી
(બ) બારડોલી
(ક) ગાગદેવી
(ડ) વલસાડ
-
- (૧૬) ગાંધીજીએ સુરત જિલ્લાના કયા ગામના મીઠાના અગરો પર ધાડ પાડવાનો કાર્યક્રમ જાહેર કર્યો ?
- (અ) ધરાસાગા (બ) વડાલા (ક) ડોડિયાગા (ડ) સમિયાગા

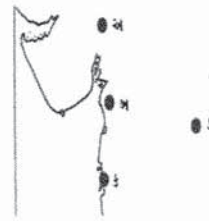
- (૧૭) જલિયાંવાલા ભાગ કયા શહેરમાં આવેલો છે ?
 (અ) અમદાવાદ (બ) મુંબઈ (ક) દિલ્હી (ડ) અમૃતસર
- (૧૮) ભારતમાં પ્રથમવાર સ્વાતંત્ર્યદિન ક્યારે ઊજવવામાં આવ્યો ?
 (અ) ૧૫ ઓગસ્ટ, ૧૯૨૮ (બ) ૨૬ ડિસેમ્બર, ૧૯૨૯
 (ક) ૨૬ જાન્યુઆરી, ૧૯૨૯ (ડ) ૨૬ જાન્યુઆરી, ૧૯૨૯
- (૧૯) ગાંધીજીએ દાંડીકૂચ ક્યારે કરી ?
 (અ) ૫ એપ્રિલ, ૧૯૩૦ના રોજ (બ) ૧૨ માર્ચ, ૧૯૩૦ના રોજ
 (ક) ૩૦ માર્ચ, ૧૯૩૦ના રોજ (ડ) ૧૨ માર્ચ, ૧૯૩૨ના રોજ
- (૨૦) સવિનય કાનૂનભંગ ચળવળમાં મિઠા કાયદા ભંગનું સ્થળ નીચે આપેલા નકશામાં વિકલ્પોમાંથી પસંદ કરો
 (અ) અમદાવાદ (બ) બારડોલી
 (ક) દાંડી (ડ) મુંબઈ
-
- (૨૧) દાંડીકૂચને અંતે આખા દેશમાં કઈ ચળવળ શરૂ થઈ ?
 (અ) સવિનય કાનૂનભંગ (બ) હિંદ છોડો (ક) અસહકારની (ડ) વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહની
- (૨૨) અબ્બાસ તૈયબજીની ધરપકડ પછી ધરાસાગા સત્યાગ્રહની આગેવાની કોણે સંભાળી ?
 (અ) કસ્તૂરભાઈ (બ) સરોજિની નાયડુએ (ક) મીઠુબહેન પીટિટે (ડ) મીરાંબહેને
- (૨૩) ગાંધીજીએ સવિનય કાનૂનભંગની રાષ્ટ્રીય લડતમાં કોને મુખ્ય કાર્યક્રમ બનાવ્યો હતો ?
 (અ) પૂર્ણ સ્વરાજને (બ) વિદેશી કાપડના બહિષ્કારને
 (ક) હિંદના ભાગલા વિરોધને (ડ) મીઠાના કાયદાના ભંગને
- (૨૪) અબ્બાસ તૈયબજીની ધરપકડ થયા પછી ધરાસાગાના મીઠાના સત્યાગ્રહની આગેવાની કોણે લીધી હતી ?
 (અ) ગાંધીજીએ (બ) વલ્લભભાઈ પટેલે (ક) કસ્તૂરભા ગાંધીએ (ડ) સરોજિનીનાયડુએ
- (૨૫) કોની હાકલને માન આપીને સ્ત્રીઓએ પાગુ હજારોની સંખ્યામાં સવિનય કાનૂનભંગની લડતમાં ભાગ લીધો ?
 (અ) સરોજિની નાયડુની (બ) ગાંધીજીની (ક) કસ્તૂરભા ગાંધીની (ડ) વલ્લભભાઈ પટેલની

- (૨૬) ગાંધીજીએ વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહ શરૂ કરવાનું નક્કી કર્યું, કારણ કે.....
- (અ) સામૂહિક સત્યાગ્રહમાં તેમને શ્રદ્ધા રહી ન હતી
- (બ) વિશ્વયુદ્ધના સમયે તેઓ અંગ્રેજ સરકારની મુશ્કેલીઓ વધારવા ઈચ્છતા હતા
- (ક) વિશ્વયુદ્ધના સમયે તેઓ અંગ્રેજ સરકારની મુશ્કેલીઓ વધારવા ઈચ્છા ન હતા
- (ડ) તેમને વિનોબા ભાવે જેવા રચનાત્મક કાર્યકર મળી ગયા હતા
- (૨૭) ગાંધીજીએ વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહી તરીકે વિનોબા ભાવેની પસંદગી કરી, કારણ કે.....
- (અ) ગાંધીજીને તેમના રચનાત્મક કાર્યો અને ઉચ્ચ ધોરણોમાં શ્રદ્ધા હતી
- (બ) તે અહિંસક સત્યાગ્રહી હતા
- (ક) તેમનામાં નેતૃત્વના ગુણો હતા
- (ડ) તે ગાંધીજીના વિશ્વાસુ હતા
- (૨૮) વિનોબા ભાવેએ વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહની શરૂઆત ક્યારે કરી ?
- (અ) ૧૭ ઓક્ટોબર, ૧૯૪૦ (બ) ૩૦ ઓક્ટોબર, ૧૯૪૦
- (ક) ૮ ઓગસ્ટ, ૧૯૪૦ (ડ) ૧૭ ઓક્ટોબર, ૧૯૪૨
- (૨૯) ઓગસ્ટ, ૧૯૩૫ના હિંદ સરકારના ધારા મુજબ.....
- (અ) ભારતને સાંસ્થાનિક સ્વરાજ આપવાનું હતું
- (બ) હિંદને અમુક મર્યાદાઓ સાથે પ્રાંતિક સ્વાયત્તતા આપવામાં આપવામાં આવી
- (ક) ભારતના લોકો દ્વારા ચૂંટાયેલી બંધારણસભાની રચના કરવાની જાહેરાત કરવામાં આવી
- (ડ) દેશી રાજ્યોની પ્રજાને સ્વતંત્રતા આપવામાં આવી
- (૩૦) હિંદુઓ અને મુસ્લિમો અલગ રાષ્ટ્રીયતા ધરાવે છે. તેથી તેઓને બે અલગ રાજ્યોમાં વહેંચવામાં આવે તેવો પ્રચાર કરનાર મુસ્લિમ નેતા હતા.....
- (અ) ચૌધરી રહેમતઅલી (બ) અરુણા આસફઅલી
- (ક) મૌલાના આઝાદ (ડ) મૌલવી બરકતુલ્લા
- (૩૧) મુસ્લિમ લીગના અધિવેશનમાં સ્વતંત્ર રાષ્ટ્ર પાકિસ્તાનની માગણીનો ઠરાવ પસાર કર્યો તે સ્થળ નીચે આપેલા નકશામાં વિકલ્પોમાંથી પસંદ કરો

- (અ) લાહોર
- (બ) મુંબઈ
- (ક) જયપુર
- (ડ) દિલ્હી

- (૩૨) કોંગ્રેસે કિપ્સ દરખાસ્તોનો અસ્વીકાર કર્યો, કારણ કે.....
- (અ) તેમાં બંધારણસભાની રચના કરવાનો કોઈ ઉલ્લેખ ન હતો
 (બ) તેમાં પ્રાંતને ભારતીય સંઘનો સમાન દરજ્જો આપવાનો કોઈ ઉલ્લેખ ન હતો
 (ક) તેમાં વર્તમાનપત્રો પર પ્રતિબંધો લાદવામાં આવ્યા હતા
 (ડ) એ દરખાસ્તો પરોક્ષ રીતે મુસ્લિમ લીગની પાકિસ્તાનની માગણીઓ સ્વીકારવા જેવી હતી
- (૩૩) વચગાળાની સરકારના વડા પ્રધાન કોણ બન્યા ?
- (અ) ગાંધીજી (બ) મહંમદઅલી ઝીગા (ક) વલ્લભભાઈ પટેલ (ડ) જવાહરલાલ નહેરુ
- (૩૪) મુસ્લિમ લીગે પાકિસ્તાન મેળવવા દેશના મુસ્લિમોને કઈ અપીલ કરી ?
- (અ) સીધાં પગલાં ભરવાની (બ) વચગાળાની સરકારમાં જોડાવાની
 (ક) અંગ્રેજ સરકાર સામે સત્યાગ્રહ કરવાની (ડ) બંધારણ સભામાં જોડાવાની
- (૩૫) વાઈસરોય લોર્ડ ઈર્વિન અને ગાંધીજી વચ્ચે ક્યારે કરાર થયા ?
- (અ) માર્ચ, ૧૯૩૧ (બ) ડિસેમ્બર, ૧૯૩૨ (ક) જાન્યુઆરી, ૧૯૩૩ (ડ) માર્ચ, ૧૯૩૪
- (૩૬) ઓગસ્ટ, ૧૯૪૦માં બ્રિટિશ વાઈસરોયે નિવેદન કર્યું કે.....
- (અ) દ્વિતીય વિશ્વયુદ્ધને અંતે ભારતને આઝાદી આપવામાં આવશે
 (બ) દ્વિતીય વિશ્વયુદ્ધને અંતે દેશભરમાં નવેસરથી ચૂંટણીઓ યોજવામાં આવશે
 (ક) દ્વિતીય વિશ્વયુદ્ધને અંતે ભારતનું બંધારણ ઘડવા એક સમિતિ નીમવામાં આવશે
 (ડ) જાહેર કરેલા વટહુકમો રદ કરવામાં આવશે
- (૩૭) કોંગ્રેસ મહાસભાએ ઓગસ્ટ ઓફર (ઓગસ્ટ, ૧૯૪૦)નો અસ્વીકાર કર્યો, કારણ કે.....
- (અ) તેમાં મુસ્લિમ લીગની પાકિસ્તાનની રચનાની માગણીનો પરોક્ષ રીતે સ્વીકાર થયો હતો
 (બ) તેમાં ગાંધીજીની વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહ કરવાની માગણીનો ઈન્કાર થયો હતો
 (ક) તેમાં બંધારણસભાની રચના કરવાની માગણીનો અસ્વીકાર થયો હતો
 (ડ) તેમાં રાજાઓ અને લઘુમતીઓના રક્ષણના બહાના હેઠળ અંગ્રેજ સરકારે વર્ગીય અને કોમી તત્વોને ઉત્તેજન આપ્યું હતું
- (૩૮) ઈ.સ. ૧૯૪૦માં કોંગ્રેસ સમિતિએ કરેલા ઠરાવનું સ્થળ નીચે આપેલા નકશાના વિકલ્પોમાંથી પસંદ કરો
- (અ) અમદાવાદ (બ) સુરત (ક) મુંબઈ (ડ) વર્ધા

(૩૯) 'હિંદ છોડો' આંદોલન વખતે ગાંધીજીએ લોકોને.....

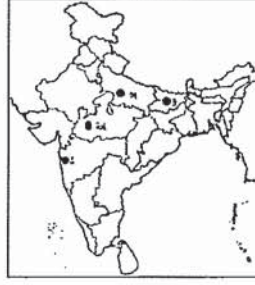
- (અ) 'પૂર્ણ સ્વરાજ'નું સૂત્ર આપ્યું (બ) 'ચલો દિલ્લી'નું સૂત્ર આપ્યું
(ક) 'કરેંગ યા મરેંગે'નું સૂત્ર આપ્યું (ડ) 'ક્રિવટ ઇન્ડિયા'નું સૂત્ર આપ્યું

(૪૦) 'હિંદ છોડો' આંદોલનની શરૂઆત કયારે થઈ હતી ?

- (અ) ૮ ઓગસ્ટ, ૧૯૪૨ (બ) ૧૫ ઓગસ્ટ, ૧૯૪૨
(ક) ૮ એપ્રિલ, ૧૯૪૧ (ડ) ૩૦ નવેમ્બર, ૧૯૪૨

(૪૧) 'હિંદ છોડો' આંદોલન દરમિયાન રેલવેને થયેલ સૌથી વધુ નુકસાનનું રાજ્ય નીચે આપેલા નકશાના વિકલ્પોમાંથી પસંદ કરો

- (અ) મધ્યપ્રદેશ
(બ) ઉત્તર પ્રદેશ
(ક) બિહાર
(ડ) મુંબઈ ઈલાકા

(૪૨) ભારતને આઝાદી કઈ સાલમાં મળી ?

- (અ) ઈ.સ. ૧૯૪૨ (બ) ઈ.સ. ૧૯૪૫ (ક) ઈ.સ. ૧૯૪૭ (ડ) ઈ.સ. ૧૯૫૦

(૪૩) દ્વિતીય વિશ્વયુદ્ધ પછી ઈંગ્લેન્ડના વડા પ્રધાન કોણ બન્યા ?

- (અ) ક્લેમેન્ટ (બ) લોર્ડ લિનલિથગો (ક) રામસે મેકડોનાલ્ડ (ડ) ચર્ચિલ

(૪૪) કેબિનેટ મિશન જાહેર કરેલી યોજનાનો મુખ્ય હેતુ.....

- (અ) દેશના ભાગલા પાડ્યા વિના ભારતને પૂર્ણ સ્વરાજ આપવાનો હતો
(બ) દેશના ભાગલા પાડીને ભારતને પૂર્ણ સ્વરાજ આપવાનો હતો
(ક) ભારતને સાંસ્થાનિક સ્વરાજ આપવાનો હતો
(ડ) ભારતનું નવું બંધારણ ઘડવાનો હતો

(૪૫) ઈંગ્લેન્ડના વડા પ્રધાન એટલીએ ફેબ્રુઆરી, ૧૯૪૭માં જાહેરાત કરી કે.....

- (અ) ભારતના ભાગલા પાડ્યા સિવાય ભારતને આઝાદી આપવામાં આવશે.
(બ) ભારતના ભાગલા સાથે ભારતને આઝાદી આપવામાં આવશે.
(ક) ઓગસ્ટ, ૧૯૪૭ સુધીમાં બ્રિટિશ સરકાર ભારતમાં વિદાય લેશે
(ડ) જૂન, ૧૯૪૮ સુધીમાં બ્રિટિશ સરકાર ભારતમાંથી વિદાય લેશે

(૪૬) નીચે આપેલા સ્થળોનો ભારતના રેખાંકીત નકશામાં સ્થાન નિર્દેશ કરો.

- (૧) પોરબંદર (૨) અમૃતસર (૩) ધરાસાગા (૪) લખનૌ (૫) કલકત્તા

India

परिशिष्ट - ७

MCQ ना उत्तरो

પરિશિષ્ટ : ૭

એમ.સી.ક્યુના ઉત્તરો

ધોરાણ : ૭ આધારિત કસોટીના ઉત્તરો :-

(૧ - અ) (૨ - અ) (૩ - બ) (૪ - બ) (૫ - ડ) (૬ - ક) (૭ - બ) (૮ - ડ) (૯ - ક) (૧૦ - અ)
(૧૧ - ક) (૧૨ - ક) (૧૩ - અ) (૧૪ - ક) (૧૫ - ડ) (૧૬ - અ) (૧૭ - અ) (૧૮ - ક) (૧૯ - ક)
(૨૦ - બ) (૨૧ - ડ) (૨૨ - ક) (૨૩ - ડ) (૨૪ - અ) (૨૫ - બ)

ધોરાણ : ૮ આધારિત કસોટી - ૧ના ઉત્તરો :-

(૧ - અ) (૨ - ડ) (૩ - બ) (૪ - ડ) (૫ - ક) (૬ - બ) (૭ - ડ) (૮ - ક) (૯ - અ) (૧૦ - ડ)
(૧૧ - બ) (૧૨ - ક) (૧૩ - અ) (૧૪ - અ) (૧૫ - બ) (૧૬ - બ) (૧૭ - અ) (૧૮ - ડ) (૧૯ - ક)
(૨૦ - બ) (૨૧ - ડ) (૨૨ - અ) (૨૩ - ડ) (૨૪ - ક) (૨૫ - ડ)

ધોરાણ : ૮ આધારિત કસોટી - ૨ના ઉત્તરો :-

(૧ - બ) (૨ - અ) (૩ - ડ) (૪ - ક) (૫ - બ) (૬ - અ) (૭ - ડ) (૮ - ક) (૯ - બ) (૧૦ - અ)
(૧૧ - ડ) (૧૨ - ક) (૧૩ - બ) (૧૪ - અ) (૧૫ - ડ) (૧૬ - ક) (૧૭ - અ) (૧૮ - ડ) (૧૯ - અ)
(૨૦ - અ) (૨૧ - બ) (૨૨ - ક) (૨૩ - અ) (૨૪ - ડ) (૨૫ - બ)

ધોરાણ - ૮ સિધ્ધિકસોટીના ઉત્તર(એમ.સી.ક્યુ)

(૧ - અ) (૨ - ડ) (૩ - ડ) (૪ - ક) (૫ - બ) (૬ - બ) (૭ - અ) (૮ - ડ) (૯ - ક) (૧૦ - ક)
(૧૧ - અ) (૧૨ - ક) (૧૩ - અ) (૧૪ - ક) (૧૫ - બ) (૧૬ - અ) (૧૭ - ડ) (૧૮ - ડ) (૧૯ - બ)
(૨૦ - ક) (૨૧ - અ) (૨૨ - બ) (૨૩ - ડ) (૨૪ - ડ) (૨૫ - બ) (૨૬ - ક) (૨૭ - અ)
(૨૮ - અ) (૨૯ - બ) (૩૦ - અ) (૩૧ - અ) (૩૨ - ડ) (૩૩ - ડ) (૩૪ - અ) (૩૫ - અ) (૩૬ -
ક) (૩૭ - બ) (૩૮ - ક) (૩૯ - અ) (૪૦ - બ) (૪૧ - ક) (૪૨ - ક) (૪૩ - અ) (૪૪ - અ)
(૪૫ - ડ) (૪૬ - નકશાપૂર્તિ - પોરબંદર, અમૃતસર, ધરાસાગા, લખનૌ, કલકત્તા)

—

परिशिष्ट - ८

संशोधन माटेना शैक्षणिक

कार्यक्रम परत्वेनी

अभिप्रायावति

પરિશિષ્ટ : ૮

સંશોધન માટેના શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ પરત્વેની અભિપ્રાયવલિ

અભિપ્રાયવલિ

(વ્યક્તિગત માહિતી)			
વિદ્યાર્થીનું નામ :	_____		
વર્ગ :	<input type="text"/>	રોલ નંબર :	<input type="text"/>
શાળાનું નામ :	_____		
જાતિ : છોકરો / છોકરી :	<input type="text"/>	વિસ્તાર : ગ્રામ્ય / શહેરી :	<input type="text"/>

સૂચના :

૧. પુસ્તિકા મળે કે તરત જ ઉપરની વિગતો ભરી દો.
૨. પુસ્તિકામાં આપેલ વિધાનો સામાજિકવિજ્ઞાનમાં અધ્યયન માટે બહુમાધ્યમ સંપુટ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ પ્રત્યેના આપના અભિપ્રાય દર્શાવે છે. તેથી ફક્ત તમારા મંતવ્યો જ દર્શાવવાના છે.
૩. દરેક વિધાન વાંચીને, વિધાન સાથે આપ સહમત, તટસ્થ, અસહમત કે રહેવા અંગે નિશ્ચિતપણે અને પ્રમાણિકપણે વિચારીને વિધાન સામે આપેલ જે તે ખાનામાં ✓ ની નિશાની કરો.

ઉદાહરણ :

અ.નં	વિધાન	સહમત	તટસ્થ	અસહમત
૦૧	પ્રસ્તુત સાધન વિવિધતાવાળું હતું	✓		

૪. દરેક વિધાનની સામે ફક્ત એક જ ✓ નિશાન કરવાનું છે.
૫. તમારા જવાબો માત્ર સંશોધન પૂસ્તકો જ છે, જેની અન્ય કોઈ નોંધ લેવાશે નહિ
૬. સમયમર્યાદા રાખવામાં આવી નથી, છતાં પણ બને તેટલી ઝડપથી બધા જ વિધાનોના જવાબ આપવાના છે.

અભિપ્રાયાવલિ

અ.નં.	વિધાન	સહમત	તટસ્થ	અસહમત
૦૧	પ્રસ્તુત શૈક્ષણિક સાધન વિવિધતાવાળું હતું.			
૦૨	પ્રસ્તુત સાધનમાં ઈતિહાસ શિક્ષણના વિષયવસ્તુના મહત્વના મુદ્દાને આવરી લેવામાં આવ્યા નથી.			
૦૩	વિષયવસ્તુની ચર્ચા વખતે નાનામાં નાની એવી તમામ બાબતોને આવરી લેવામાં આવી છે.			
૦૪	વિષયવસ્તુની સમજૂતી માટે આપવામાં આવેલા શૈક્ષણિક સાધનો યોગ્ય અને સમજાય તેવા હતા.			
૦૫	વિષયવસ્તુમાં આવતા મહત્વના મુદ્દા અને પેટામુદ્દાની પાગ વિસ્તૃત છાણાવટ હાથ ધરવામાં આવી છે.			
૦૬	વિષયવસ્તુમાં આવતા મહત્વના મુદ્દા જેમ કે સાલ, તવારિખ, કારણો, ઘટનાઓ, પરિણામો વગેરેનું અસરકારક સ્પષ્ટીકરણ જોવા ન મળ્યું.			
૦૭	શિક્ષક દ્વારા ઉચ્ચારાતી સમજૂતીની ભાષા સરળ અને જલદીથી સમજાય તેવી છે.			
૦૮	વિષયવસ્તુના સ્પષ્ટીકરણમાં ક્યાંય પાગ ગેરસમજ પેદા થાય તેવો કોઈ પ્રસંગ બન્યો નથી.			
૦૯	શૈક્ષણિક કાર્યક્રમના વર્ગશિક્ષણકાર્ય અંગે યોગ્ય માર્ગદર્શન મળ્યું ન હતું.			
૧૦	અન્ય વિષયોની તૂલનામાં કમ્પ્યુટર દ્વારા આ વિષય ભાગવાની ખૂબ જ મઝા આવી.			
૧૧	વિષયવસ્તુની ચર્ચા વખતે પદ્ડા પર દેખાતાં ચિત્રો અને આકૃતિઓ અને નકશાઓ જે તે બાબતને સમજવામાં ખૂબ જ સહાયભૂત બનતી હતી.			
૧૨	જો દરેક વિષયમાં અમને આ રીતે ભાગાવવામાં આવે તો અમને ખુબ જ ગમે.			
૧૩	આ વિષય શિક્ષણમાં ન સમજાતો મુદ્દો શિક્ષકને પૂછતાં હું સંકોચ અનુભવતો, જ્યારે આ સાધનથી ભાગતી વખતે આવી પરિસ્થિતિનું નિર્માણ થયું ન હતું.			
૧૪	સાધનના વપરાશ માટે કમ્પ્યુટરના ઊંડાણ પૂર્વકના જ્ઞાનની જરૂરિયાત રહેતી નથી.			
૧૫	આ સાધન દ્વારા આ વિષય ભાગવામાં મને રસ પડતો ન હતો.			
૧૬	આ સાધન દ્વારા ભાગેલી બાબતો મને જલદીથી યાદ રહી હતી.			
૧૭	અધ્યાપન કાર્યમાં ન સમજાય તેવા મુદ્દાને શિક્ષક દ્વારા ફરીથી તુરન્ત સમજાવવામાં આવતો હતો.			

૧૮	અમને અમારા સાહેબ ભાગાવે પછી તે વિષયને ફરી યાદ કરવામાં આવા સાધન અમને ઉપયોગી થઈ શકે તેમ છે.			
૧૯	સાધનમાં આપવામાં આવેલા ચાર્ટ, ચિત્રો, નકશાઓ તથા તેની ચર્ચા મને ગમે તેવાં ન હતા.			
૨૦	સાધન દ્વારા જે પદ્ધતિથી સમજ આપવામાં આવતી હતી તેનાથી મને ભાગવામાં રસ પડતો હતો સાથે એ બાબત મને જલદીથી સમજતી હતી.			
૨૧	આવા સાધન દ્વારા અમે નવરાશના સમયનો સારો ઉપયોગ કરી શકીએ તેમ છીએ.			
૨૨	અમારા વિષયશિક્ષકની ગેરહાજરીમાં આવું સાધન અમને આપવામાં આવે તો અમે જાતે જે તે વિષય તૈયાર કરી શકીએ.			
૨૩	આવા પ્રકારના સાધન જે અન્ય વિષયમાં આપવામાં આવે તો અમને સમજવામાં ફાવે તેમ નથી.			
૨૪	આ સાધનમાં આપેલ વિડિયો ફિલ્મ અને એનિમેશન ફિલ્મની ક્લિપો દ્વારા વિષયવસ્તુને અમે બહુ જ સારી રીતે સમજી શક્યા.			
૨૫	દરેક એકમને અંતે આપવામાં આવતા મૂલ્યાંક પ્રશ્નોની ચર્ચા કરવાનું અમને ખૂબ જ ગમતું હતું.			

परिशिष्ट - ९

भार्गदर्थन तजशोनी यादी

પરિશિષ્ટ : ૯

માર્ગદર્શક તજજ્ઞોની યાદી

ક્રમ	તજજ્ઞોના નામ	સૂચનો
૧	ડૉ.સી.એસ. પટેલ નિવૃત્ત આચાર્ય એન.એચ.પટેલ કોલેજ ઓફ એજ્યુકેશન, આગુંદ	વિદ્યાર્થીઓની વયકક્ષા પ્રમાણે સંદર્ભ સાહિત્યનો આધાર લઈ વિષયવસ્તુ અસરકારક બનાવવું.
૨	શ્રી ઉપેન્દ્રભાઈ પાઠક નિવૃત્ત પ્રિન્સીપાલ શ્રીમતીએસ.આઈ.પટેલ ઈષ્ટકોવાલા કોલેજ ઓફ એજ્યુકેશન, પેટલાદ	વિષયવસ્તુની રજુઆતમાં વિષય નિષ્ણતાંતોનાં મંતવ્ય મેળવી ખરાઈ કરો. તે અતિ આવશ્યક છે. ગાંધીજીની આફિકાની ઘટના બરાબર સ્પષ્ટ કરશો. આપનો પ્રયાસ ખુબ સારો છે.
૩	ડૉ. મહેશચંદ્ર. કે. યાજ્ઞિક પ્રોફેસર શિક્ષણવિદ્યાશાખા, સરદારપટેલ યુનિવર્સિટી, વિદ્યાનગર	શૈક્ષણિક કાર્યક્રમમાં વિવિધ પાઠમાં જરૂરી વિડીયોની ક્લિપ મુકવી. કાર્યની ગુણવત્તા જાળવશો.
૪	ડૉ. સતીષ શુક્લ પ્રોફેસર શિક્ષણવિદ્યાશાખા, ગુજરાત યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ	શૈક્ષણિક કાર્યક્રમમાં વિડીયોમાં ધ્વનિની ગુણવત્તા જાળવશો. એક સ્લાઈડમાં બે કે ત્રણથી વધુ ફોટા ન મૂકવા.
૫	શ્રી પ્રકાશભાઈ પરમાર ડોક્યુમેન્ટરી ફિલ્મ ડાયરેક્ટર, ગુજરાત સરકાર, ગાંધીનગર	શૈક્ષણિક કાર્યક્રમમાં ગાંધીજીની ઓરીજનલ બ્લેક એન્ડ વ્હાઈટ ફિલ્મ વધુ અસર કારક રહેશે. ગાંધીજીના કેટલાક ફોટોગ્રાફ બદલશો તો વધુ યોગ્ય રહેશે.
૬	ડૉ. અમૃત ભરવાડ એસોસિએટ પ્રોફેસર શિક્ષણવિદ્યાશાખા, ગુજરાત યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ	શૈક્ષણિક કાર્યક્રમમાં બેગ્રાઉન્ડમાં આંખોને ઠંડક પાડોયે તેવું બેકગ્રાઉન્ડ પસંદ કરવું. કલરનો વધુ ઉપયોગ ન કરવો. આપનો પ્રયત્ન સારો છે.
૭	ડૉ. જીગીશ પંડ્યા અધ્યક્ષ ઈતિહાસ અનુસ્નાતક વિભાગ સરદાર પટેલ યુનિવર્સિટી, વિદ્યાનગર	આપનું પસંદ કરેલું વિષયવસ્તુ ગાંધીયુગની ઘટનાઓ તે યોગ્ય છે. વિષયવસ્તુ નોંધમાં ભાષા શુદ્ધિ જાળવશો.
૮	ડૉ. ઈશ્વરભાઈ વાઘેલા એસોસિએટ પ્રોફેસર એમ.બી.પટેલ કોલેજ ઓફ એજ્યુકેશન, વિદ્યાનગર	વિષયવસ્તુને ૧૫ પાઠ આયોજનમાં યોગ્ય રીતે વહેંચવું. ભારતના નકશામાં જરૂરી સ્થાન નિર્દેશ દર્શાવશો. MCQ કસોટી હેતુઓ આધારિત બને તેની કાળજી રાખશો.
૯	ડૉ. મહેશભાઈ સોલંકી એસોસિએટ પ્રોફેસર આગુંદ એજ્યુકેશન કોલેજ, આગુંદ	શૈક્ષણિક કાર્યક્રમમાં ધ્વનિની ગુણવત્તા જાળવવી. દરેક પાઠને અંતે મૂલ્યાંકનના જવાબો પાગુ દર્શાવવા. શૈક્ષણિક કાર્યક્રમમાં લખાણ તથા ચિત્રો કોન્ટ્રાસ્ટમાં હોય તેવું પસંદ કરવું.

૧૦	ડૉ. ધીરજભાઈ પરમાર એસોસિયેટ પ્રોફેસર આગુંદ એજ્યુકેશન કોલેજ, આગુંદ	વિષયવસ્તુમાં ભાષા શુદ્ધિ જાળવવી. MCQ કસોટીમાં પ્રશ્નોની કમિકતા જાળવશો. જ્યારે વિષયવસ્તુની રજુઆત કરો ત્યારે મુદ્દામાં સ્પષ્ટતા તથા સાર્થકતા હોય તેની કાળજી રાખવી.
૧૧	ડૉ. અજયભાઈ તીવારી. પ્રિન્સીપાલ શ્રીમતી બી.વી.સી.પી. કોલેજ ઓફ એજ્યુકેશન, વડુ, જી. મહેસાણા	વિષયવસ્તુમાં ભાષા શુદ્ધિ જાળવવી. શક્ય હોય તો શાળામાં અભ્યાસ કરાવતા શિક્ષકોના મંતવ્યો પાળ મેળવશો.
૧૨	ડૉ. કમલનયન પરમાર એસોસિયેટ પ્રોફેસર આર.પી.અનડા કોલેજ ઓફ એજ્યુકેશન, બોરસદ	શૈક્ષણિક કાર્યક્રમમાં ચિત્રો દર્શાવો તેમાં નેટ ઉપરથી ચિત્રો નક્કી કરતી વખતે 'વ્યુ ઓરિજનલ ઈમેજ'માંથી સિલેક્ટ કરશો. જેથી કરીને ચિત્રો સ્પષ્ટ પસંદ થાય.
૧૩	ડૉ. મૌલેશ કુમાર પંડ્યા અધ્યક્ષ ઈતિહાસ વિભાગ એન.એસ.પટેલ આર્ટ્સ કોલેજ, આગુંદ	વિષયવસ્તુમાં જલિયાંવાલા ભાગની ઘટનાની વિડીયો ક્લિપ મૂકવી. વિષયવસ્તુને આપે સંદર્ભ સાહિત્યનો આધાર લઈ અસર કારક બનાવ્યું છે તે યોગ્ય છે.
૧૪	ડૉ. યોગેશ પરમાર એસોસિયેટ પ્રોફેસર શ્રીમતી એસ.આઈ.પટેલ ઈષ્ટકોવાલા કોલેજ ઓફ એજ્યુકેશન, પેટલાદ	શૈક્ષણિક કાર્યક્રમમાં એનિમેશન ફિલ્મ દર્શાવશો. વિવિધ ચાર્ટમાં રંગ અને આકૃતિનો ઉપયોગ કરશો. મહત્વના મુદ્દાને અથવા શબ્દોને બોલડ કરી દર્શાવશો. તે વધુ અસરકારક બનશે.
૧૫	ડૉ. યજ્ઞેશ પુરોહિત એસોસિયેટ પ્રોફેસર આઈ.જે.પટેલ કોલેજ ઓફ એજ્યુકેશન, મોગરી	શૈક્ષણિક કાર્યક્રમમાં જરૂરિયાત પ્રમાણે પ્રમાણસરની વિવિધ ઈફેક્ટનો ઉપયોગ કરશો. મુદ્દાઓની સાથે જરૂરી ચિત્રો પાળ દર્શાવશો.
૧૬	ડૉ. કેતન ગોડીલ એસોસિયેટ પ્રોફેસર શ્રી સી.એસ.શાહ મૈત્રી વિદ્યાપીઠ મહીલા કોલેજ ઓફ એજ્યુકેશન, સુરેન્દ્રનગર	શૈક્ષણિક કાર્યક્રમમાં ચિત્રો, ચાર્ટ, નકશા સાથે જરૂરી લખાણનો ઉપયોગ કરશો. પ્રમાણસરની ઈફેક્ટનો ઉપયોગ કરશો.
૧૭	શ્રી મહેન્દ્રભાઈ પટેલ આચાર્ય અજુપુરા હાઈસ્કૂલ, અજુપુરા	MCQ કસોટીમાં પ્રશ્નોમાં વિવિધતા છે જે આવકાર્ય છે. વિષયવસ્તુની રજુઆતમાં જોડાણીદોષ ન રહે તે જરૂરી છે.
૧૮	શ્રી ગુલાબનબી વહોરા પ્રિન્સીપાલ ઘાસવાળા હાઈસ્કૂલ, આગુંદ	શૈક્ષણિક કાર્યક્રમમાં ભારત તથા ગુજરાતના રાજકીય નકશાનો ખાસ સમાવેશ કરવો. MCQ કસોટી રચનામાં વિદ્યાર્થીઓની વયકક્ષા ખાસ ધ્યાનમાં રાખશો.
૧૯	શ્રી સેતુ પટેલ વિષય શિક્ષક સરદાર પટેલ હાઈસ્કૂલ, ઓડ	વિષયવસ્તુની રજુઆત અસરકારક છે. શૈક્ષણિક કાર્યક્રમમાં જરૂરી નકશા ખાસ દર્શાવવા.

નિષ્ણાંતોનાં સૂચનો અને માર્ગદર્શન પ્રમાણે સંશોધકે વિષયવસ્તુમાં તથા શૈક્ષણિક કાર્યક્રમની રચનામાં જરૂરી ફેરફારો કર્યા હતા.

परिशिष्ट - १०

शैक्षणिक संशोधन माटेनी
सर्वप्राभांक सारणी

પરિશિષ્ટ : ૧૦

શૈક્ષણિક સંશોધન માટેની સર્વપ્રામાણિક સારાણી

No.	Roll No.	Group	M/F	Area	Pre-Test	Unit Test 1	Unit Test 2	Final Test
1	1	A	F	U	14	21	22	38
2	2	A	F	U	13	19	21	33
3	3	A	F	U	14	20	22	39
4	4	A	F	U	14	21	23	42
5	5	A	F	U	17	19	19	44
6	6	A	F	U	12	17	18	30
7	7	A	F	U	16	22	19	43
8	8	A	F	U	13	16	22	35
9	9	A	F	U	14	17	23	45
10	10	A	F	U	15	22	20	46
11	11	A	F	U	21	17	21	43
12	12	A	F	U	15	19	22	45
13	13	A	F	U	17	16	20	43
14	14	A	F	U	19	22	21	47
15	16	A	F	U	16	18	21	40
16	17	A	F	U	15	17	22	44
17	19	A	F	U	19	20	22	41
18	20	A	F	U	16	17	19	43
19	22	A	F	U	6	19	21	28
20	25	A	F	U	9	15	17	33
21	27	A	F	U	18	20	20	32
22	29	A	M	U	12	19	21	41
23	30	A	M	U	19	21	22	36
24	31	A	M	U	15	18	20	37
25	32	A	M	U	18	22	21	44
26	33	A	M	U	18	22	19	39
27	34	A	M	U	18	21	18	42
28	35	A	M	U	17	20	21	38
29	38	A	M	U	12	18	22	42
30	39	A	M	U	16	20	21	41
31	41	A	M	U	11	20	21	38
32	42	A	M	U	19	21	20	44
33	43	A	M	U	18	20	23	31
34	44	A	M	U	16	18	22	29
35	45	A	M	U	13	15	21	36
36	46	A	M	U	10	22	22	38
37	47	A	M	U	13	21	21	43

38	49	A	M	U	15	23	20	39
39	50	A	M	U	16	21	19	40
40	52	A	M	U	15	19	20	42
41	55	A	M	U	13	22	21	41
42	56	A	M	U	15	21	20	39
43	57	A	M	U	13	20	21	37
44	60	A	M	U	17	21	22	35
45	61	A	M	U	9	19	22	42
46	63	A	M	U	10	17	23	44
47	64	A	M	U	13	19	20	42
48	66	A	M	U	18	22	23	41
49	69	A	M	U	17	23	23	39
50	70	A	M	U	11	20	21	30
51	1	C	F	U	15	15	12	42
52	2	C	F	U	17	14	16	29
53	3	C	F	U	16	16	17	37
54	4	C	F	U	15	12	13	36
55	7	C	F	U	19	14	15	32
56	8	C	F	U	17	12	19	33
57	9	C	F	U	9	13	13	26
58	10	C	F	U	21	17	12	37
59	11	C	F	U	17	16	11	25
60	12	C	F	U	17	20	16	27
61	13	C	F	U	14	13	15	29
62	14	C	F	U	16	15	13	26
63	16	C	F	U	13	16	17	30
64	18	C	F	U	19	12	15	32
65	19	C	F	U	19	13	16	28
66	23	C	F	U	16	10	15	34
67	24	C	F	U	16	11	12	35
68	25	C	F	U	15	13	17	30
69	26	C	F	U	13	15	12	37
70	27	C	F	U	14	17	11	28
71	28	C	M	U	10	9	10	38
72	29	C	M	U	14	14	10	32
73	30	C	M	U	15	12	15	39
74	31	C	M	U	13	11	16	32
75	32	C	M	U	13	13	15	33
76	33	C	M	U	18	15	16	29
77	34	C	M	U	19	17	14	33
78	35	C	M	U	12	12	19	24
79	36	C	M	U	18	13	17	30
80	37	C	M	U	18	14	17	36

81	38	C	M	U	15	16	18	30
82	39	C	M	U	13	12	15	34
83	40	C	M	U	17	15	11	37
84	42	C	M	U	7	11	13	34
85	43	C	M	U	13	15	16	30
86	45	C	M	U	15	15	17	36
87	46	C	M	U	10	14	15	37
88	47	C	M	U	10	17	13	37
89	48	C	M	U	15	14	18	38
90	49	C	M	U	9	15	14	35
91	50	C	M	U	14	17	19	30
92	51	C	M	U	18	14	12	35
93	53	C	M	U	16	12	12	39
94	57	C	M	U	12	11	11	33
95	60	C	M	U	18	14	14	29
96	62	C	M	U	16	12	16	30
97	63	C	M	U	18	11	13	26
98	67	C	M	U	10	8	12	29
99	69	C	M	U	17	12	11	24
100	71	C	M	U	13	9	11	38
101	1	A	F	R	7	21	22	40
102	2	A	F	R	12	19	21	43
103	3	A	F	R	8	17	19	41
104	4	A	F	R	9	22	20	43
105	5	A	F	R	6	19	22	40
106	6	A	F	R	11	23	23	39
107	7	A	F	R	8	22	21	36
108	8	A	F	R	10	21	22	40
109	9	A	F	R	8	18	20	35
110	10	A	F	R	6	19	17	38
111	11	A	F	R	10	15	19	40
112	12	A	F	R	14	19	15	32
113	13	A	F	R	12	18	18	37
114	14	A	F	R	7	12	17	45
115	15	A	F	R	12	17	17	41
116	16	A	F	R	13	16	14	39
117	17	A	F	R	16	22	23	37
118	18	A	F	R	10	20	22	40
119	19	A	F	R	11	15	20	42
120	20	A	F	R	14	18	20	40
121	22	A	F	R	14	19	22	35
122	23	A	F	R	12	17	19	33
123	24	A	F	R	10	12	18	30

124	25	A	F	R	11	18	23	37
125	26	A	F	R	9	11	20	39
126	27	A	F	R	11	18	23	40
127	28	A	F	R	9	14	22	42
128	29	A	M	R	23	23	20	41
129	30	A	M	R	6	19	20	39
130	31	A	M	R	14	20	19	40
131	33	A	M	R	8	22	18	43
132	34	A	M	R	7	18	21	36
133	35	A	M	R	5	16	21	39
134	36	A	M	R	18	22	24	35
135	37	A	M	R	15	23	22	41
136	38	A	M	R	14	19	23	42
137	39	A	M	R	7	15	19	28
138	40	A	M	R	10	14	17	34
139	41	A	M	R	11	18	20	39
140	42	A	M	R	14	20	21	40
141	43	A	M	R	11	19	21	43
142	44	A	M	R	7	15	20	26
143	45	A	M	R	13	19	21	44
144	51	A	M	R	14	20	20	41
145	52	A	M	R	14	21	19	39
146	55	A	M	R	10	15	23	40
147	56	A	M	R	10	18	20	25
148	59	A	M	R	14	15	17	44
149	60	A	M	R	10	14	15	41
150	61	A	M	R	14	20	21	43
151	1	C	F	R	10	11	14	32
152	2	C	F	R	15	13	15	31
153	3	C	F	R	14	12	12	34
154	4	C	F	R	14	13	14	28
155	5	C	F	R	11	11	15	30
156	6	C	F	R	13	12	13	36
157	7	C	F	R	10	8	10	37
158	8	C	F	R	11	8	11	33
159	9	C	F	R	13	12	12	38
160	10	C	F	R	12	15	14	38
161	11	C	F	R	9	19	20	32
162	12	C	F	R	14	20	21	30
163	13	C	F	R	9	12	16	34
164	14	C	F	R	10	15	19	37
165	15	C	F	R	5	13	15	31
166	16	C	F	R	6	12	13	28

167	17	C	F	R	13	12	12	36
168	18	C	F	R	6	15	19	30
169	19	C	F	R	13	22	18	30
170	22	C	F	R	8	9	10	37
171	23	C	F	R	12	15	19	29
172	25	C	F	R	9	13	15	30
173	26	C	F	R	8	12	11	29
174	27	C	F	R	11	14	11	30
175	28	C	M	R	11	15	14	34
176	30	C	M	R	23	21	19	38
177	32	C	M	R	17	19	21	32
178	34	C	M	R	13	18	21	34
179	35	C	M	R	14	13	18	31
180	37	C	M	R	7	12	10	35
181	38	C	M	R	11	12	18	31
182	39	C	M	R	14	14	12	32
183	40	C	M	R	18	18	21	30
184	41	C	M	R	11	19	17	36
185	42	C	M	R	9	8	12	29
186	43	C	M	R	12	14	18	31
187	44	C	M	R	13	11	15	38
188	45	C	M	R	12	8	13	31
189	46	C	M	R	9	13	18	37
190	47	C	M	R	8	11	14	30
191	48	C	M	R	7	10	18	28
192	49	C	M	R	10	12	13	32
193	50	C	M	R	10	13	12	31
194	51	C	M	R	13	12	11	31
195	52	C	M	R	6	15	18	40
196	55	C	M	R	7	12	13	30
197	58	C	M	R	7	9	10	32
198	59	C	M	R	9	10	18	34
199	60	C	M	R	7	11	19	31
200	62	C	M	R	7	18	14	33

परिशिष्ट : ११

११. बहुमाध्यम कंपुट आधारित शैक्षणिक कार्यकमनी सी.डी.